

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 08354

MAYSES UN LEGENDES FUN
DER IDISHER GESHIKHT

Yaakov Levin

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יעקב לעווין

מעשות און לעגענדעס

פון דער

אידישער נעשיכטע

דריטער טייל

(פון דער צעטיילונג פון דער מלוכה וכו' די חשמונאים קעניגן)

פארלאג „אידישע שול“

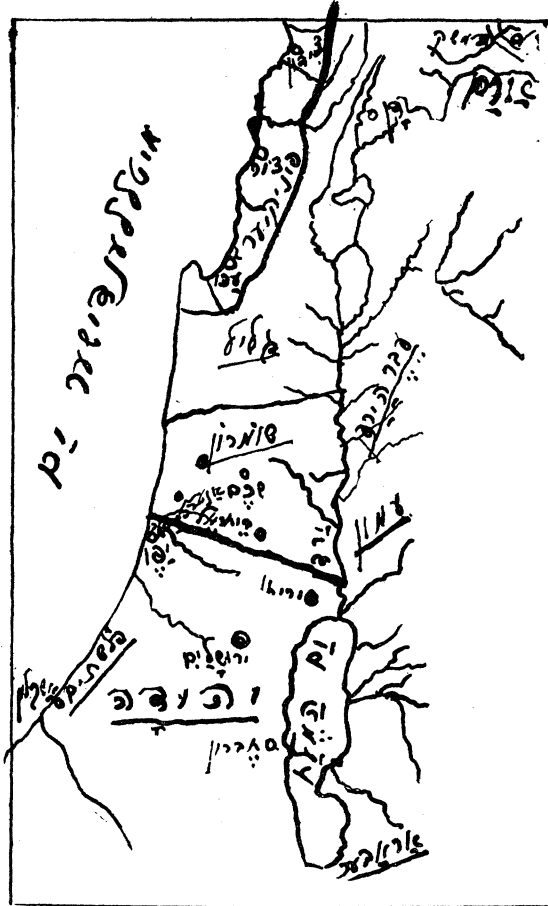
חויפט-פארקויף ביי

דיכרו פארלישינג קאמפאני

79 דעלענסי סטריט, ניו-יאָרק

Copyright 1938
by JACOB L. LEVIN

Printed in U. S. A.

דאָס לאַנד פֿון די אידן אין דער צייט פֿון דעם צווייטן בית-המקדש.

אִי נֵה אֵל ט :

<p style="text-align: center;">זייט</p> <p style="text-align: center;">6. גלות בבל.</p> <p>51 27. יהויכין 51</p> <p>55 28. צדקיהו 55</p> <p>..... 29. ירמיהו זאָגט פאָרויס לאַנגן גלות 55</p> <p>..... 30. צדקיהו ווידערשפעניקט קעגן בבל 56</p> <p>56 31. ירמיהו אין טורמע 56</p> <p>60 32. דער הונגער 60</p> <p>..... 33. ירמיהו'ס געוויין האַלט אויף די שטאָט (לויט ש. אש) 60</p> <p>..... 34. צדקיהו געפאָנגען. ירושלים געפאָלן, דער טעמפל פאָר-ברענט 62</p> <p>..... 35. נבזראָדן באַפרייט ירמיהו'ן 63</p> <p>..... 36. ירמיהו צווישן די פאָר-טריבענע (לויט ש. אש) 63</p> <p>..... 37. גדליהו 68</p> <p>..... 38. די לעצטע אידן גייען אוועק קיין מצרים 70</p> <p style="text-align: center;">7. אין בבל.</p> <p>71 39. ביי די טייכן פון בבל 71</p> <p>71 40. יחזקאל 71</p> <p>..... 41. דניאל, חנניה, משאל און עזריה 75</p> <p>..... 42. נבוכדנאצר'ס חלום 76</p> <p>..... 43. נבוכדנאצר אַ חיה אין וואַלד 78</p> <p>..... 44. יהויכין ווערט באַפרייט 79</p> <p>..... 45. כורש 80</p> <p>..... 46. די שריפט אויף דער וואַנט 81</p> <p style="text-align: center;">8. די אידן קערן זיך אום אין יתודה.</p> <p>..... 47. כורש דערלויבט די פאָרטריי-בענע זיך צוריקצוקערן 84</p> <p>..... 48. מ'לייגט דעם פונדאמענט פונ'ם טעמפל 85</p> <p>..... 49. די מסירה 86</p>	<p style="text-align: center;">זייט</p> <p style="text-align: center;">1. ירבעם.</p> <p>1 1. ירבעם קעניג איבער ישראל 1</p> <p>..... 2. ירבעם'ס פרוי ביים נביא אחיה 3</p> <p style="text-align: center;">2. אחאָב, אליהו און אלישע.</p> <p>..... 3. אחאָב און אליהו 4</p> <p>..... 4. אליהו און די נביאים פון בעל 5</p> <p>..... 5. אליהו ביים באַרג חורב 7</p> <p>..... 6. אחאָב און נבות 9</p> <p>..... 7. אחאָב קעמפט מיט אַרם 11</p> <p>..... 8. אחאָב'ס טויט 13</p> <p>..... 9. אליהו פאַרשווינדט 15</p> <p>..... 10. אלישע און נעמן 17</p> <p>..... 11. דער הונגער אין שומרון 20</p> <p>..... 12. יהוא'ס אויפשטאַנד 22</p> <p>..... 13. יהוא פאַרפעסטיקט זיין קעניגרייך 24</p> <p style="text-align: center;">3. די קעניגן פון יהודה.</p> <p>..... 14. יואָש ווערט קעניג פון יהודה 25</p> <p>..... 15. אַמציא 28</p> <p style="text-align: center;">4. ישראל ביו גלות שומרון.</p> <p>..... 16. ירבעם דער צווייטער 29</p> <p>..... 17. עמוס 29</p> <p>..... 18. ישראל פאַלט 32</p> <p style="text-align: center;">5. יהודה נאָך גלות שומרון.</p> <p>..... 19. חזקיהו 33</p> <p>..... 20. ירושלים באַפרייט 35</p> <p>..... 20 א. ישעיהו און זיין נבואה וועגן שלום 36</p> <p>..... 21. מנשה 38</p> <p>..... 22. יאשיהו 38</p> <p>..... 23. יאשיהו'ס רעפאָרם 41</p> <p>..... 24. פונ'ם בוך פון דער תורה 43</p> <p>..... 25. יהויקים ווערט קעניג 46</p> <p>..... 26. ירמיהו'ס ליד 48</p> <p>..... 26 א. פון ירמיהו'ס ליד 50</p>
--	--

12.	אלעקסאנדער מוקדון.
72.	אלעקסאנדער מוקדון און די אידן.....
118
73.	אלעקסאנדער אין ירושלים
122
74.	אלעקסאנדער אין אפריקע.....
122
75.	אלעקסאנדער אין אינדיע.....
125
13.	יהודה אונטער מצרים.
76.	יהודה גייט איבער צו מצרים.....
126
77.	די אלעקסאנדריער שול.....
128
78.	די איבערזעצונג פון די זיי בעציק.....
128
79.	יוסף בן טוביה און זיינע זין.....
130
14.	יהודה אונטער די סעלייקידן.
80.	יהודה גייט אריבער אונטער דער הערשאפט פון די סעלייקידן.....
134
81.	די העלעניסטן און די חסידים.....
136
82.	העליאדאר אין טעמפל.....
138
83.	ישוע און מענעלאום.....
140
84.	אנטיוכוס צווינגט די אידן אפצוזאגן זיך פון זייער תורה.....
142
85.	די מוטער מיט די 7 קינדער.....
144
15.	דער השמונאים אויפשטאנד.
86.	דער אויפשטאנד פון מתתיהו השמונאי.....
145
87.	יהודה המכבי פירט דעם קאמף קעגן די גריכן.....
147
88.	אלעזר'ס טויט און דער שלום מיט די גריכן.....
151
89.	דמיטריוס, אליקים און ניקאנאר.....
154
90.	יהודה'ס טויט. באסקידעס און יונתן.....
156
91.	יונתן ווערט כהן-גדול.....
158
92.	יונתן'ס טויט.....
159
93.	שמעון ווערט נשיא.....
161

50.	דאָס בויען פונ'ם טעמפל ווערט באַנייט.....
87
9.	עזרא און נחמיה.
51.	עזרא דער סופר קומט אין ירושלים.....
89
52.	נחמיה קומט אין ירושלים.....
91
53.	נחמיה פאַרריכט די מויערן פון ירושלים.....
93
54.	נחמיה פירט איין רעפארמען די תורה ווערט דאָס געזעץ פון די אידן.....
96
97
99	עזרא'ס רעפארמען.....
10.	אסתר.
100
57.	אשורוש.....
100
58.	אסתר ווערט קעניגין.....
100
59.	המנ'ס גזרה.....
101
60.	מרדכי היסט אסתר'ן גיין צום קעניג.....
102
61.	אשורוש און המן ביי אסתר'ן אויפ'ן מאַלצייט.....
103
62.	דער קעניג גיט אָפּ כבוד מרדכי'ן.....
104
63.	מ'הענטט אויף המנ'ען.....
106
64.	מרדכי ווערט הויפט מיני-סטער.....
107
65.	פורים.....
108
11.	יהודית.
66.	יהודית. דער קעניג פון אשור שיקט האַלאַפערנוסן איינצונעמען אלע לענדער.....
109
67.	די אידן גרייטן זיך צו שמעל'ן זיך אנטקעגן.....
110
68.	די איינוואוינער פון ביתול באַשטימען אונטערצוגעבן זיך.....
112
69.	יהודית דער'הרג'עט האַלאַפֿערנוסן.....
114
70.	די אידן פאַרמייבן דעם פיינט.....
116
71.	דער כהן-גדול באַראַנקט יהודית'ן.....
117

1. ירבעם (יעראבאם) קעניג איבער ישראל.

ירבעם איז געווארן קעניג איבער ישראל. ער האט באפעסטיקט די שטאט שכם (שכעם) ווי אויך אנדערע שטעט פון ישראל און געמאכט שכם פאר זיין הויפטשטאט. און די איינוואוינער פון ישראל האבן געזינט זייערע פעל-דער און געפלאנצט זייערע גערטענער. און די זקנים פון די שבטים האבן גע'מ שפט דאס פאלק און זינען ווייניק גע-ווען אפהענגיק פון דעם נייעם קעניג.

האט ירבעם בני זיך געטראכט: „ווען דאס פאלק וועט אויף די ימים טובים ווייטער גיין אין ירושלים און דארטן ברענגען זייערע קרבנות (קארבאנעס) אין דעם טעמפל פון יאהאווען; ווען זיי וועלן דארטן צווען דעם גלאנץ פון דעם קעניג פון יהודה, וועט זיך זייער הארץ צוריקקערן צו רחבעמען (רעכאוואמען). זיי וועלן אים צוריק מאכן פאר זייער קעניג, און מיך וועלן זיי נאך דער'ה רגענען“.

האט ירבעם זיך באטראכט און געמאכט צוויי גאלדענע קעלבער; איין קאלב האט ער אוועקגעשטעלט אין בית-אל (בנימין) — אין דרום פון לאנד און דאס צווייטע קאלב — אין דן (דאן), אין צפון. און ער האט אויפגעבויט מעמפלען פאר זיי און אוועקגעשטעלט מזבחות און באשטימט פאר זיי כוהנים. און ער האט געזאגט צו די איינוואוינער פון ישראל: „איר דארפט מער ניט גיין אין ירושלים, אט דאס איז דער גאט, וואס האט אייך ארויסגענומען פון מצרים“.

און ירבעם האט באשטימט אויף דעם אכטן חודש א יום-טוב, אזוי ווי דאס פאלק פון יהודה מאכט אין דעם זיבעטן חודש. און ער האט צונויפגערופן דאס פאלק פון ישראל אין בית-אל און האט דארטן געפייערט דעם יום-טוב. ווען ירבעם איז געשמאנען בנים מזבח און גע-בראכט א קרבן צום גאלדענעם קאלב, איז צוגעקומען א נביא פון יהודה און האט אויסגערופן: „דערפאר וואס דו האסט דא אויפגעבויט א מזבח פאר דעם גאלדענעם קאלב און ברענגסט אויף אים קרבנות, וועט קומען א צייט, ווען מ'וועט אט דעם מזבח צעשטויסן. און איצט וועט דער מזבח אינפאלן, און דער אש וואס אויף אים וועט זיך צעשימן“.

אין ירבעם געווארן ביזן און אויפגערעגט; און ער האט
 אויסגעשמרעקט זיין האנט און אויסגעשריען: „כאפט אים!“ אבער

און ירבעם האט אויסגעשריען: „כאפט אים!“

פון גרויס אויפגעגונג איז זיין האנט אים שטייף געווארן. האט זיך
 ירבעם דערשראקן. האט ער געזאגט צום נביא: „זע, מאך,
 מיין האנט זאל צוריק געזונט ווערן. און דו קום צו מיר אין הויז
 און עס בני מיר, און איך וועל דיר געבן שווינע מתנות.“ האט
 דער נביא געענטפערט: „ווען דו וועסט מיר אפילו געבן
 האלב פון דיין הויז, וועל איך ניט גיין מיט דיר, און וועל ניט עסן
 און ניט טרינקען אין דעם דאזיקן פלאץ.“

און ער האט זיך אויפגעהויבן און איז אַוועקגעגאַנגען.

2. ירבעמ'ס פרוי ביים נביא אחיה (אכ"א).

אמאל איז בני ירבעמ'ס שטארק קראנק געווארן זיין זון, אחיה (אויי"א). האט ירבעמ'ס געזאגט צו זיין ווייב: „טו זיך איבער, פארשטעל זיך און גיין אין שיל צום נביא אחיה, וואס האט מיר פארויסגעזאגט, אז איך וועל ווערן קעניג איבער ישראל. נעם מיט זיך צען לעבלאך ברויט און א קרוג מיט האניק און גיין צו אים, און ער וועט דיר זאגן, וואס וועט זיין מיט אונזער קינד.“

האט ירבעמ'ס ווייב געטאן אזוי, ווי איר מאן האט איר געהייסן, און איז אוועק צו אחיה'ן. און אחיה איז שוין גע-ווען זייער אלט און האט קוים, קוים געזען. אבער ווי נאר זי איז אריבערגעמראטן אחיה'ס שוועל, האט ער זי דערקענט און גע-זאגט: „אומזיסט פארשטעלסטו זיך, ירבעמ'ס פרוי! איך ווים, וואס בני אייך טוט זיך, און צוליב וואס דו קומסט צו מיר. און מיין ענטפער צו דיר וועט זיין א הארמער.“

„גיין זאג ירבעמ'ס: דו ביסט דערהויבן געווארן פון צווישן פאלק און געווארן זיין הערשער. א טייל פון דער מלוכה פון דוד'ס הויז איז איבערגעגאנגען צו דיר. אבער דו ביסט ניט געווען ווי דוד; האסט ניט געטאן קיין גוטס, נאר געטאן שלעכטס. דערי-בער וועט קומען אן אומגליק אויף ירבעמ'ס הויז. דאס גאנצע הויז ירבעמ'ס וועט אויסגעראטן ווערן, ווי דורך א פייער. און דער זון דינער, צוליב וועמען דו ביסט געקומען צו מיר, וועט שטארבן.“

איז ירבעמ'ס פרוי א דערשראקענע אוועק פונ'ם נביא. און ווען זי איז געקומען אהיים, איז איר קראנקער זון געשטארבן.

ירבעמ'ס האט געקיניגט צוויי און צוואנציק יאר. נאך זיין טויט איז קעניג איבער ישראל געווארן זיין זון נדב (נאדאוו). האט אונזער פון זיינע גענעראלן, בעשא (באשא), געמאכט א בונט קעגן אים און אים דער'הרג'עט, און איז אליין געווארן קעניג פון ישראל. נאכדעם האבן זיך אין א קורצער צייט געביטן אין ישראל פינף קעניגן. ביז עס איז געווארן קעניג אונזער עמרי (אמרי).

3. אַחאַב און אליהו (איליאָהו).

ווען עמרי איז געוואָרן קעניג, האָט ער ניט געוואַלט אַנ-
האַלטן זײַן הויפּט-שטאַט אין שכם, וואו די גענעראַלן פלעגן אַפּט
מאַכן אויפּשטאַנדן קעגן זײַערע קעניגן. האָט ער אַפּגעקויפּט אַ באַרג
און אויפגעבויט אויף אים אַ פעסטע שטאַט און איר אַ נאַמען געגעבן
שױמרון (שױמרון). און ער האָט באַשטימט שױמרון פאַר
דער נײַער הויפּטשטאַט פון ישׂראל.

נאָך עמרי'ן איז געוואָרן קעניג זײַן זון אַחאַב (אַכאַוו).
און אַחאַב האָט געהאַלטן אין אײַן טאַן שלעכטס. זײַן
אַזױ שלעכט װײַרבײַט איז בײַ אים געװען אַ גאַנץ קלױנע זאָך.
ער האָט חתונה געהאַט מיט אײזבל'ן (אײזעװעלן), דער
טאַכטער פונ'ם קעניג פון צידון. און אײזבל האָט אײַנ-
געפירט אין ישׂראל, מ'זאָל דינען איר גאַט, דעם בעל (באַאַל),
און מ'זאָל אים ברענגען פאַר קרבנות קלױנע קינדער. און
זי האָט געהײסן אויסראַטן אַלע נבײַאים פון יאַהאַװען.

אײזבל'ה, אײַנער פון די אײַנוואוינער פון גלעד (גילעד),
אַ באַגײסטערטער מאַן און אַ נבײַא און אַ טרײַער דינער פון
יאַהאַװען, געוואָרן בײַז אויף אַחאַב'ן. אײַער געקומען צו אים און
געזאָגט: „צוליב דיין שלעכט זײַן װעט נײַט פאַלן קײַן טױ און קײַן
רעגן אין דעם גאַנצן לאַנד“.

און אין גיכן איז געוואָרן אַ טריקעניש אין לאַנד. אײזבל'ה
אַװעק צום טײַכל כרית (קרים) און זיך דאַרט אויסבאַהאַלטן.
און װען דאַס װאַסער אײַנ'ם טײַכל האָט אויסגעטריקנט, װײַל עס
איז קײַן רעגן נײַט געגאַנגען, אײזבל'ה און אװעק אין אַ שמעטל
אין דעם לאַנד צידון און זיך באַזעצט בײַ אַן אַלמנה. און די
אַלמנה האָט אים געגעבן עסן און טרײַנקען אַ פאַר יאָר צײַט.

און אויפ'ן דריטן יאָר איז אײזבל'ה געגאַנגען טרעפן זיך מיט
אַחאַב'ן. און אין שױמרון איז דער הונגער געווען זײַער
שטאַרק. האָט אַחאַב גערופן דעם אויפזעער איבער זײַן הויז —
עובדי'ה'ן (אױװאָדיען) און אים געזאָגט: „לאַמיר גײַן צו אַלע
קױאַלן און טײַכלאָך און זען, צי װעלן מיר נײַט געפֿינען אַ כײַסל גראַז
פאַר אַ פּערד צי פאַר אַ מול-אײַזל“. האָבן זײַ צעטײַלט צווישן זיך
דאַס לאַנד. אײזבל'ה און אװעק אין אײַן זײַט און עובדי'ה

אין אן אנדערער. און עו ב ד י ה איז געווען א גוטער און אן ערלעכער מאן און א דינער פון יאהאווען; ווען א י ז ב ל האט אויסגע'הרגעט אלע נביאים פון יאהאווען, האט עו ב ד י ה גענומען הונדערט נביאים און זיי באהאלטן צו פופציק אין א תייל און זיי געגעבן עסן און טרינקען.

ווען עו ב ד י ה איז געווען אויפ'ן וועג, האט ער פלוצלונג באגעגנט א ל י ה ו'ן. האט ער אים דערקענט און זיך פארנייגט פאר אים. האט אים א ל י ה ו געזאגט: גי, זאג דיין האר א ח א ב'ן, אז א ל י ה ו איז דא". האט עו ב ד י ה געזאגט: „מיט וואס האב איך זיך פאר דיר פארניידיקט, וואס דו ווילסט מיך איבערגעבן אין די הענט פון א ח א ב'ן, ער זאל מיר טויטן? איך שווער דיר, אז ער האט צעשיקט איבער אלע פעלקער און קעניגרייכן זוכן דיר. און אלע האבן געענטפערט, אז דו ביסט דארטן ניטא. איצט זאגסטו מיר — גי זאג א ח א ב'ן, אט איז א ל י ה ו. און וואס וועט זיין, אז איך וועל פון דיר אוועק און זאגן א ח א ב'ן, אז דו ביסט דא, און דו וועסט דערווייל פארשווינדן? אז א ח א ב וועט קומען אהער און דיר ניט טרעפן, וועט ער דאך מיך טויטן". האט א ל י ה ו געזאגט: „איך שווער דיר, אז דאס מאל וועל איך זיך באווייזן פאר א ח א ב'ן".

איז עו ב ד י ה געגאנגען, אויפגעזוכט א ח א ב'ן און מיט אים צוזאמען געקומען צו א ל י ה ו'ן. האט א ח א ב געזאגט א ל י ה ו'ן: „דו ביסט דאס דער, וואס האט אומגליקלאך געמאכט י ש ר א ל".

האט א ל י ה ו געענטפערט: „ניט איך האב אומגליקלאך געמאכט י ש ר א ל, נאר דו און דיין פאטערס הויזגעזינד דערמיט, וואס איר האט פארלאזן יאהאווען און גענומען דינען דעם בעל. איצט היינט צונויפקלייבן אויף דעם בארג כ ר מ ל (קארמעל) דאס גאנצע פאלק י ש ר א ל און אויך די פיר הונדערט מיט פופציק נביאים פון בעל, וואס עסן בני א ז ב ל'ס מיט".

4. א ל י ה ו און די נביאים פון בעל.

האט א ח א ב צעשיקט שלוחים איבער גאנץ י ש ר א ל און אויפגעפאדערט דאס פאלק צו קומען אויפ'ן בארג כ ר מ ל. ער האט אויך צונויפקלייבן אהין די נביאים פון בעל. איז

א ל י ה ו צוגעגאנגען צום פאלק און האט זיי געזאגט: „צוליב וואס וויגט איר זיך צהיין און צהער? אדער דינט יאהאווען, אדער דעם בעל“.

האט א ל י ה ו געזאגט צום פאלק: „אט בין איך פארבליבן דער איינציקער נ ב י א פון יאהאווען. און נ ב י א ים פון בעל זיינען דא פאראן פיר הונדערט און פופציק. לאז מען אונז בעבן צוויי אקסן. זאלן זיי זיך אויסקלייבן איינעם, צעשניידן אים און ארויפלייגען אויף א מ ז ב ה, נאר קיין פייער זאלן זיי ניט ארויפלייגן; און איך וועל אויך נעמען איינעם, צעשניידן און ארויפלייגן אויפ'ן מ ז ב ה. און זאלן זיי זיך ווענדן צום בעל און בעטן פייער, און איך וועל זיך ווענדן צו יאהאווען“.

איז דאס דעם פאלק געפעלן געווארן. האבן די נ ב י א ים פון בעל גענומען אן אקס, געשאכטן אים און ארויפגעלייגט אויפ'ן מ ז ב ה, און פון דערפרי ביו בייטאג האבן זיי געהאלטן אין איין שרייען: „בעל, ענטפער אונז! בעל, ענטפער אונז!“ אבער קיינער האט ניט געענטפערט.

האט א ל י ה ו אנגעהויבן צו מאכן שפאס פון זיי און געזאגט: „שרייט העכער! א פ ש ר שלאפט ער, וועט ער זיך אויפ-כאפן“. האבן די נ ב י א ים געשריען און מיט זייערע שווערדן זיך צעקריצט די לייבער ביו בלוט. אבער קיינער האט ניט געענטפערט.

האט א ל י ה ו אויסגעבויט א מ ז ב ה, ארויפגעלייגט אויף אים האלץ, געקוילעט זיין אקס, צעשניטן אים און ארויפגעלייגט אויפ'ן האלץ. און עס האט זיך אנגערוקט א וואלקן און עס האט א בליץ געטאן, און דער בליץ האט אריינגעשלאגן אין מ ז ב ה. און עס האט זיך אנגעצונדן דאס האלץ, און דער אקס איז פארברענט געווארן. ווען דאס פאלק האט דאס דערווען, האט עס אויסגערופן: „יא-האווע איז דער גאט, ניט בעל“!

האט א ל י ה ו געזאגט צום פאלק: „כאפט די נ ב י א ים פון בעל, און ה ר געט זיי אויס. איינער פון זיי זאל ניט פאר-בלייבן“.

און צו א ח א ב'ן האט ער געזאגט: „גי, עס און טרינק, ווייל דו זעסט דאך די בליצן און הערסט די דונערן. דאס זאגט אן אויף א גרויסן רעגן“. און באלד האט זיך דער הימל באדעקט מיט שווערע

וואלקנס, און א שטארקער ווינט האט א בלאז געטאן, און עס האט א גאס געטאן א גרויסער רעגן. און אהאב האט איינגעשפאנט זיין ריטוואגן און איז שנעל אוועקגעפארן אין דער שמאט יזרעאל (איזרעל).

5. אליהו ביים בארג חורב (כוירעו).

און אהאב האט דערציילט אז בל'ן וועגן אלץ, וואס אליהו האט געטאן; אויך וועגן דעם, אז ער האט גע'ה'ר ג'עט די נביאים פון בעל. האט אז בל געשיקט זאגן אליהו'ן: „איך שווער דיר, אז איך וועל ביז מארגן טאן מיט דיר דאס זעלבע, וואס דו האסט געטאן מיט זיי“.

איז אליהו אויפגעשטאנען און איז אוועקגעגאנגען. איז ער אזוי געגאנגען א לאנגע צייט, ביז ער איז דורכגעגאנגען יהודה און איז געקומען אין מדבר. און דארט איז ער געגאנגען פערציק טעג, ביז ער איז געקומען צום בארג חורב. ער האט געפונען א הייל, איז אריין אין איר און האט דארטן איבערגעניכטיקט.

און בינאכט, ווען ער האט געטראכט וועגן דעם, ווי ער האט געקעמפט קעגן די, וואס דינען צום בעל, האט ער דערהערט, ווי איינער וואלט אים געפרעגט: „וואס טוסטו דא אליהו?“ האט אליהו געזאגט: „איך האב זיך אנגענומען פאר יאהאווען, ווייל דאס פאלק ישראל האט צעריסן דעם בונד מיט אים, צעשמערט זיינע מזבחות, און דער'ה'ר ג'עט זיינע נביאים. איצט בין איך בלויז אליין פארבליבן, ווייל זיי איצט מיין לעבן צונעמען“.

האט אליהו דערהערט ווי א שטימע וואלט געזאגט: „גיין ארויס, שמעל זיך אוועק ביים בארג, וועסטו דערשפירן יאהאווען. איז אליהו ארויס פון הייל און געשמעלט זיך ביים בארג. האט א בלאז געטאן א שטורעם-ווינט, וואס האט געשפאלטן בערג און געבראכן פעלזן; אבער אין שטורעם-ווינט האט ער יאהאווען ניט דערשפירט. נאכדעם איז געווארן אן ערד-ציטערניש; אבער אויך אין דער ערד-ציטערניש האט ער יאהאווען ניט דערשפירט. נאכדעם האט אויסגעבראכן א פייער; אבער אויך אין דעם פייער האט ער יאהאווען ניט דערשפירט. נאכדעם איז פארביי א שטיל, שטיל ווינטל; און אליהו האט אין דער שטילקייט דערשפירט יאהאווען.

און ווען א ל י ה ו האָט אים דערשפּירט, האָט ער פאַרדעקט דעם פּ נ י ם מיט זײַן מאַנטל, און ער האָט פאַרשטאַנען, אז ער האָט ביז איצט נישט געהאַנדלט ריכטיק, באַנוצנדיק אַזעלכע שטרענגע מיטלען פון קאַמף. האָט ער זיך אויפגעהויבן און איז אַוועקגעגאַנגען צוריק.

אויפ'ן וועג האָט ער געטראָפּן זײַנעם אַ תּ ל מ י ד, א ל י ש ע (עלישא), וואָס האָט געאַקערט זײַן פעלד. ווען א ל י ה ו איז פאַרבײַגעגאַנגען פאַרביי אים, האָט ער אויף אים אַרויפגעוואָרפּן זײַן מאַנטל. האָט א ל י ש ע פאַרלאָזן זײַנע אַקסן, איז צו א ל י ה ו'ן

א ל י ה ו וואַרפט אַרויף זײַן מאַנטל אויף א ל י ש ע'ן.

און האָט געזאָגט: „איך וועל נאָר גײַן און אַפּוועגענען זיך מיט מיין פאַטער און מוטער און וועל דאַמאַלסט גײַן נאָך דיר.“ האָט אים א ל י ה ו געזאָגט: „צו וואָס? פאַרבלייב דאָ.“

האָט א ל י ש ע גענומען זײַנע אַקסן, זײַ געקוילעט, אַפּגע-קאַכט און געגעבן דעם פּאַלק, וואָס אַרום אים. און אַלײַן האָט ער זיך אויפגעהויבן און איז אַוועק מיט א ל י ה ו'ן און האָט אים באַדינט.

6. אהאב און נבות (נאוועס).

אין דער שטאט יזרעאל (איזרעעל) האט אהאב געהאט א פאלאץ, און לעבן זיין פאלאץ איז געווען א ווינגארטן, וואס האט באלאנגט צו איינעם מיט'ן נאמען נבות. האט אהאב געזאגט נבות'ן: „פארקויף מיר דיין ווינגארטן, וועל איך פון אים מאכן פאר זיך א גרינס-גארטן, ווייל ער איז לעבן מיין הויז, און דיר וועל איך דערפאר געבן אן אנדער ווינגארטן, א בעסערן פאר דעם, אדער איך וועל דיר באצאלן פאר אים מיט געלט“.

האט נבות געזאגט אהאב'ן: „איך קען דיר ניט פאר-קויפן דאס, וואס איך האב באקומען בירושה פון מיין עלטערן“.

האט אהאב'ן זייער שטארק פארדראסן, וואס נבות האט אים אפגעזאגט; איז ער אוועק אהיים, געלויבט זיך אויפ'ן בעטל און ניט געוואלט עסן. איז צו אים געקומען איזבל זיין ווייב, און אים געפרעגט, פארוואס ער איז אומעטיק און פארוואס ער עסט ניט. האט איר אהאב דערציילט, אז ער האט געבעטן בני נבות'ן, יענער זאל אים פארקויפן זיין ווינגארטן, אבער נבות האט אים אפגעזאגט.

האט אים איזבל געזאגט: „צווי דארף זיך ניט פירן א קעניג פון ישראל. שטיי אויף און זיי פרוילאך. איך וועל שוין דיר צושטעלן נבות'עס ווינגארטן“.

האט איזבל אנגעשריבן בריוו אין אהאב'ס נאמען און גע'ה'ת מעט מיט זיין שטעמפל און צעשיקט די בריוו צו די עלטסטע פון דער שטאט, וואו נבות האט געוואוינט. און אין די בריוו האט זי זיי געשריבן צוויי: „רופט נבות'ן צום געריכט און ברענגט צוויי מענשן, וואס זאלן קעגן אים פאלש עדות זאגן, אז ער האט געזידלט דעם קעניג. און דאן נעמט אים און פארשטיינט“.

האבן די עלטסטע צוויי געטאן, און זיי האבן נבות'ן פארווארפן מיט שטיינער, און ער איז געשטארבן.

ווען איזבל האט זיך דערוואוסט, אז מ'האט נבות'ן פארשטיינט, האט זי געזאגט אהאב'ן: „גיי איצט, נעם איבער אן געלט נבות'ן ווינגארטן, וואס ער האט דיר ניט געוואלט אוועקגעבן פאר געלט, ווייל נבות האט לעבט שוין מער ניט. ווען אהאב האט דערהערט, אז נבות איז טויט, איז ער אוועק איבערנעמען יענעם ווינגארטן.“

ווען אַ ח א ב איז אַרײַן אין װײַנגאַרטן, איז אים אַנטקעגן
 געקומען אַ ל י ה ו און געזאָגט: „דו האָסט אים דער' ה ר ג'עט

„האָסט אים דער'ה ר ג'עט און איצט גײסטו אים י ר ש'ענען?“

און איצט גײסטו אים נאָך י ר ש'ענען? עס װעלן הינט דעריבער
 לעקן דיין בלוט אין דעם זעלבן פלאץ, וואו זײ האָבן געלעקט דאָס
 בלוט פון נ ב ו ת'ן“.

האָט אים אַ ח א ב געזאָגט: „דו האָסט שוין מיך װידער גע-
 טראָפן, פֿינט מינער?“ האָט אים אַ ל י ה ו געענטפערט: „י א,
 איך האָב דיך געטראָפן, װײל דו האָסט זיך איבערגעגעבן צו אַלדאָס
 שלעכטס. עס װעט דעריבער דיין הויז-געזינד פארשנימן װערן
 און אָפגעמעקט װערן, אַזוי װי דאָס הויז-געזינד פון י ר ב ע ס, דעם
 זון פון נ ב מ. די פון דיין הויז-געזינד װאָס װעלן שטאַרבן אין
 שטאַט, װעלן די הינט זײ אויפֿעסן, און די װאָס װעלן שטאַרבן אין
 פעלד, װעלן די פּױגלען זײ אויפֿעסן, און אויך א י ז ב ל'ן װעלן די
 הינט אויפֿעסן“.

ווען אַ ח א ב האָט דאָס דערהערט, האָט ער אויף זיך צעריסן
 די קלײדער און אָנגעטאָן אַ זאָק און געפאַסט. אַכער ער האָט ניט
 אויפֿגעהערט צו טאָן שלעכטס, זײ ביז אַהער.

7. א ח א ב קעמפט מיט א ר מ (אראם).

אוינמאל האט בן-ה ד ד (בען-האדאד), דער קעניג פון א ר מ, צונויפגעקליבן א גרויסע ארמיי, איז געקומען אין י ש ר א ל און באלאגערט די הויפט-שטאט שומרון. און ער האט געשיקט זאגן א ח א ב'ן: „אויב דו וועסט מיר אוועקגעבן דאס גאנצע גאלד און זילבער דיננס און דינע ווייבער און דינע גרעסערע זין, וועל איך אוועק פון דיר.“ האט אים א ח א ב געלאזט וויסן, אז ער איז גרויס אים דאס אלץ אפצוגעבן. זינען די ש ל ו ח י מ פון בן-ה ד ד'ן צוריקגעקומען און געזאגט א ח א ב'ן: „מארגן וועט דער קעניג אונזערער צושיקן זינע דינער, און זיי וועלן דורכזוכן דאס גאנצע הויז דיננס און וועלן צונעמען ניט נאר דאס גאלד און זילבער, נאר אלץ, וואס זיי וועלן געפינען ווערטפולס און טייערס.“

האט א ח א ב צונויפגערופן די עלטסטע און זיי דערצוילט, וואס בן-ה ד ד פאדערט פון אים. האבן אים די עלטסטע געזאגט: „זאלסט ניט פאלגן, וואס בן-ה ד ד זאגט דיר.“

האט א ח א ב געלאזט וויסן וועגן דעם דעם קעניג פון א ר מ. איז בן-ה ד ד ביזו געווארן און געהייסן באלאגערן די שטאט. איז צו א ח א ב'ן צוגעקומען איינער א נביא און געזאגט: „נעם די יונגע ליט, די זין פון דינע באצאמטע, און גיי מיט זיי ארויס אויף מ ל ח מה קעגן א ר מ.“ האט א ח א ב אזוי געטאן. ער האט צונויפגענומען א פאר הונדערט יונגעלייט און איז ארויס מיט זיי קעגן א ר מ. און בן-ה ד ד איז געוועסן מיט זינע גענעראלן אין א ביידל און האט גע' ש י כ ו ר'ט. איז א ח א ב אויף ניי פלוצלונג אנגעפאלן און האט זיי צעשלאגן. האט דער ח י ל פון א ר מ זיך צעלאפן. און י ש ר א ל איז זיי נאכגעלאפן, פארפאלגט און געשלאגן. נאר בן-ה ד ד האט זיך געראטעוועט און איז אנטלאפן.

האבן די דינער פונ'ם קעניג פון א ר מ אים געזאגט: י ש ר א ל האט זיך בייגעקומען, ווייל זייער גאט י א ה א ו ו ע איז דער גאט פון בערג, און דו האסט זיך מיט זיי געשלאגן אויף די בערג. איצט גיי פארפיר מיט זיי א מ ל ח מה אין טאל, וועסטו זען, אז מיר וועלן זיי בייקומען.“

האט ער אין א יאר ארום צונויפגערופן זיין גאנץ פאלק און איז

ארויסגעטראפן קעגן ישראל אין אטאל, און אהאב האט אויך צונויפגענומען זיין ארמון. האט ישראל אויסגעזען קעגן ארם, ווי אטשערעדע ציגן. און בוינדע מחנות זיינען גע- שטאנען איינע אנטקעגן דער אנדערער זיבן טעג. און אויפ'ן זיבעטן טאג האט זיך די מלחמה אנגעהויבן. האט ישראל צע- שלאגן ארם, און די פארבליבענע פון ארם זיינען אנטלאפן געווארן, און בן-הדד האט זיך באהאלטן.

האבן זיינע דינער צו אים געזאגט: „מיר האבן געהערט וועגן די מלכים פון ישראל, אז זיי זיינען זייער גוטע מענשן. לאמיר זיך אנטאן אין זעק און ארומוויקלען שמריק ארום האלז און קומען אזוי אונטערטעניק צום קעניג פון ישראל, אפשר וועט ער דיך לאזן לעבן.“ האט בן-הדד אזוי געטאן.

האט מען איבערגעגעבן אהאב'ן, אז בן-הדד איז גע- קומען און בעט, ער זאל אים לאזן לעבן. האט אהאב געזאגט: „אזוי גאר, ער לעבט נאך? ער איז מינער א ברודער, ברענגט אים צו מיר אהער.“ איז בן-הדד געקומען צו אהאב'ן, און אהאב האט אים אריינגענומען צו זיך אין רייטוואגן. האט בן-הדד געזאגט צו אהאב'ן: „איך וועל דיר אומקערן די שטעט, וואס מיין פאטער האט אפגענומען בני דינעם. און דו וועסט זיך קענען מאכן מערק אין דמשק (דאמעסק), ווי מיין פאטער האט געמאכט אין שומרון.“ האבן זיי צווישן זיך געשלאסן אן אפמאך. און אהאב האט אפגעשיקט בן-הדד'ן אהיים אין פרידן.

דעמאלט איז איינער א יונגער נביא צוגעגאנגען צו איינעם א מענשן און אים געבעטן: „שלאג מיך“. האט יענער אים גוט אנגעשלאגן און פארוואונדעט. האט דער פארוואונדעטער נביא אנגעטאן א מאסקע אויף זיין פנים, זיך אוועקגעשטעלט אויפ'ן וועג און געווארט אויף דעם קעניג. און ווען אהאב איז פארבני- געפארן, האט ער זיך צו אים געווענדט און געזאגט: „איך בין געווען אויף מלחמה, איז צו מיר איינער צוגעגאנגען, געבראכט א גע- פאנגענעם און געזאגט: „היט אט דעם מאן; דו ביסט פאראנטווארט- לאך פאר אים מיט דיין לעבן, אדער דו וועסט פאר אים דארפן בא- צאלן.“ — און ווען איך האב זיך אזוי ארומגעקוקט אהין און אהער, איז דער מאן פארוואונדן געווארן. וואס זאל איך איצטער טאן? —

האַט אים אַח אַ ב געזאָגט: „דו האָסט דאָך פריער אַליין געזאָגט, אַז דו ביסט פאַראַנטוואָרטלעך.“

האַט דער נביא אַראָפּגעכאַפּט די מאַסקע פון פנימ, און אַח אַ ב האָט אים באַלד דערקענט, אַז ער איז פון די נביאים. האָט אים דער נביא געזאָגט: „ווייל דו האָסט אַרויסגעלאָזן דיין פּינגט פון דיין האַנט, וועט דיין לעבן גיין פאַר זיין לעבן, און דיין פּאַלק וועט צעשלאָגן ווערן אַנשטאַט זיין פּאַלק.“

איז אַח אַ ב אַז אומעטיקער אַוועק צו זיך אַהיים.

8. אַח אַ ב'ס טויט.

אין דריי יאָר אַרום האָט אַח אַ ב געזאָגט צו זיינע האַרן: „איר ווויסט, די שטאַט דאַמאַסגילאָד געהערט דאָך צו אונז, און מיר האָבן זי ביז איצט ניט אָפּגענומען ביים קעניג פון אַרם. וואָס זשע שווינגן מיר?“

און צו אַח אַ ב'ן איז געקומען אין געסט ירושלים (יעהוי-שאַפּאַט), דער קעניג פון יהודה. האָט אים אַח אַ ב געפרעגט: „וועסטו מיר גיין העלפן אין מלחמה מיט אַרם?“ האָט ירושלים געזאָגט: „איך וועל גיין מיט דיר, און מיין פּאַלק מיט דיין פּאַלק, און מיין פּערד מיט דיין פּערד. נאָר פּרעג זיך פריער אַזן ביים אַראַקול פון יאַהווע, צי מיר זאָלן גיין אויף מלחמה.“

האַט אַח אַ ב אַרוםגעקליבן אַרום זיך פיר הונדערט נביאים און זיי געפרעגט, צי ער זאָל גיין אויף מלחמה. האָבן זיי אים געענטפּערט: „גיין. און דו וועסט זיגן.“ און איינער פון די נביאים האָט גענומען אַ פאַר איינערנע הערנער, איז צוגעקומען צו אַח אַ ב'ן און האָט אים געזאָגט: „אַט מיט דעם וועסטו צעשטויסן אַרם און זיי פאַרניכטן.“

האַט ירושלים געפרעגט: האָסטו דאָ ניט אַ נביא פון יאַהווען?

האַט אַח אַ ב געענטפּערט: „דאָ איז פאַראַן איינער; נאָר איך האָב אים פּינגט, ווייל ער זאָגט מיר שטענדיק פאַרויס נאָר שלעכטס.“ האָט ירושלים געזאָגט: „דאָך פּרעג אים.“

האַט אַח אַ ב געשיקט רופן דעם נביא פון יטחאָווען, מיכיהוין (מיכאיהוין), און ווען יענער איז גע-

קומען, האט אים אַ ח א ב געפרעגט: „זאלן מיר גיין אויף מ ל ח מ ה מיט ארם צי גיין?“ האט מ י כ י ה ו געענטפערט: „גיין און באגליק“. האט אים דער קעניג געזאגט: „וויפיל מאַל האב איך דיך געבעטן דו זאלסט מיר זאגן בלויז דעם א מ ת, און בלויז אין נאמען פון י א ח א ו ו ע ן“.

האט דער נ ב י א געזאגט: „איך האב געזען דאס פאלק י ש ר א ל צעשפרויזט איבער די בערג, ווי שעפסן אָן אַ פאסטוך. עס איז דעריבער בעסער, דאס פאלק זאל זיך רואיק אומקערן יעדער איינער צו זיך אהיים“. האט אַ ח א ב געזאגט צו י ה ו ש פ מ ן: „ועסט, איך האב דיר געזאגט, ער וועט בלויז פארויסזאגן שלעכטס“.

און דער נ ב י א מיט די איינערנע הערנער איז צוגעקומען און אַ פאטש געגעבן דעם נ ב י א פון י א ח א ו ו ע ן און גערזאגט: „פון ווען אָן איז דאס י א ח א ו ו ע ן גייסט אריבער פון מיר צו דיר?“ האט אים דער נ ב י א מ י כ י ה ו געזאגט: „אט וועסטו זען. דעמאלט וועסטו לויפן באהאלטן זיך אין די ווינטסטע באהעלטענישן“.

און אַ ח א ב האט געזאגט: „נעמט צו מ י כ י ה ו ן און גיט אים איבער צום פארוואלטער פון שטאט און זאל מען אים האלטן אויף ברויט און וואסער, ביז איך וועל קומען צוריק אין פרידן“. האט מ י כ י ה ו געזאגט: „הערט זיך אלע צו: אויב ער וועט קומען אין פרידן צוריק, איז טאקע אַ ס י מ ן, אז איך בין אַ פאלשער נ ב י א“.

און אַ ח א ב האט געזאגט צו י ה ו ש פ מ ן: „איך וועל זיך איבערטאָן און פארשטעלן זיך, און דו גיין אין מ ל ח מ ה אין דיניע קעניגלאַכע קלויזער“.

און זיי זיינען ארויסגעטראָטן אויף מ ל ח מ ה קעגן ארם. און דער קעניג פון ארם האט אָנגעזאגט אלע זיינע גענעראלן: „איר זאלט ניט פירן קיין מ ל ח מ ה מיט קיינעם אויסער דעם קעניג פון י ש ר א ל“. ווען די רייטער האָבן דערזען י ה ו ש פ מ ן, האָבן זיי געמיינט, אז דאס איז דער קעניג פון י ש ר א ל, האָבן זיי זיך געלאָזט אויף אים. אָבער זיי האָבן באלד אויסגעפונען, אז דאס איז ניט אַ ח א ב; זיינען זיי אָפגעטראָטן פון אים.

און איינער פון די רייטער האט צופעליק אַ צי געטאָן זיין בויגן און מיט'ן פּייל געטראָפן אַ ח א ב ן. האט אַ ח א ב געזאגט צו

זיין קומשער: „קירעווע זיך אויס און פיר מיך ארויס פון שלאכט-
פעלד, ווייל איך בין פארוואונדעט.“ איז דער קעניג געשמאנען א
גאנצן טאג א פארוואונדעטער בנים ברעג פעלד, כ ד י נ י מ א פ
צושוואכן דעם מוט פון די בני-ישראל; און אין אונט איז
ער געשמארכן, ווייל ער האט פארלארן זייער פיל בלוט פון זיין
וואונד.

און אין דער מ ח נ ה פון ישראל האט זיך פארשפרייט
א קלאנג, אז יעדער איינער דארף גיין אהיים. איז זיך דאס פאלק
צעגאנגען אהיים, און דעם קעניג האט מען א מויסן געבראכט אין
ש ו מ ר ו ן . און ווען מען האט אויסגעוואשן זיין ריט-וואגן, האבן
הינט געלעקט זיין בלוט, ווי עס האבן הינט געלעקט דאס בלוט פון
נ ב ו ת'ן, וואס מען האט דער'ה ר געט צוליב א ח א ב'ן.

נאך א ח א ב'ן איז געווארן קעניג זיין זון א ח ז י ה (אכאד-
י א). איינמאל האט א ח ז י ה שפאצירט אויפ'ן דאך פון זיין הויז
און איז אראפגעפאלן. ער האט זיך שטארק צעשלאגן, איז שווער
קראנק געווארן און איז געשמארכן. נאך אים איז געווארן קעניג
זיין ברודער י ה ו ר ם (יעהוראם).

9. א ל י ה ו פארשווינדהט.

איינמאל איז א ל י ה ו מיט א ל י ש ע'ן געגאנגען פון דער
שטאט גלגל (גילגאל). האט א ל י ה ו געזאגט א ל י ש ע'ן:
„בלתיב דא, און איך וועל גיין ווייטער.“ האט א ל י ש ע ניש גע-
וואלט צעשיידן זיך מיט א ל י ה ו'ן. זיינען זיי געגאנגען ווייטער.
אויפ'ן וועג זיינען זיי אנטקעגן געקומען די יונגע נ ב י א י ם .
האבן זיי געזאגט א ל י ש ע'ן: „איז דאס א מ ת, אזו צעשיידסט
זיך היינט מיט דיין האר?“ האט א ל י ש ע געענטפערט: „איך
ווייס, זינט שטיל.“ און זיי זיינען געגאנגען ווייטער.

און א ל י ה ו האט ווידער געזאגט א ל י ש ע'ן: „בלתיב דא
איבער, ווייל איך דארף גיין ווייטער ביז'ן י ר ד ן .“ האט א ל י ש ע
געזאגט: „איך שווער דיר, אז איך וועל דיך נישט פארלאזן.“ זיינען
זיי ביידע געגאנגען ביז'ן י ר ד ן , און די יונגע נ ב י א י ם זיינען
געבליבן שטיין פון ווייטן.

ווען א ל י ה ו- און א ל י ש ע זיינען אריבער דעם י ר ד ן ,

האַט אַ לײַה געזאָגט צו אַ לײַשׂען: „זאָג מיר, וואָס זאָל איך פאַר דיר טאָן, אונדער איך גיין אַוועק פון דיר אויף שמענדיק? האַט אַ לײַשׂען געזאָגט: „איך וויל זיין צוויי מאל אזא גרויסער נבֿי א ווי דו“. האַט אַ לײַה אים געענטפערט: „דו בעסטסט צופיל. דאָך, ווען דו וועסט זען, ווי איך גיין אַוועק פון דיר, וועסטו דאָס זיין“. און זײַ זינען געגאַנגען און האָבן געשמועסט צווישן זיך.

פֿלוצלונג האַט זיך אויפגעהויבן אַ שמורעס-ווינט, האַט אַ הויב אויף געמאַן אַ לײַה רײַן און אים ערגעץ פאַרטראָגן. און אַ לײַשׂען האַט עס געזען און האַט געשריען: „אַ פאַטער, פאַטער! קראַפט און פירער פון יִשְׂרָאֵל“. אָבער ער האַט אים באלד מער ניט גע-זען, וויל אַ לײַה איז פאַרשוואַנדן געוואָרן.

האַט אַ לײַשׂען צעריסן אויף זיך די קלוידער און איז אַוועק-געגאַנגען צוריק. אויפֿן וועג האַט ער געפונען אַ לײַה רײַם מאַנטל. האַט ער אים מיט זיך גענומען און איז אַריבערגעגאַנגען אויף יענער זײַט ירדן בניִ ירֵחוֹ (יעריכע). דאָרט האָבן אים באַגעגנט די יונגע נבֿי אים. זײַנען זײַ צוגעקומען צו אים און געבוקט זיך פאַר אים, און ער האַט זײַ דערציילט, אַז אַ לײַה איז פאַר-שוואַנדן. האָבן זײַ אים געזאָגט: „מיר זײַנען דאָ אַלע מוטיקע יונגען. לאָז אונז, לאַמיר גיין און זוכן, אַ פֿשר איז אַ לײַה ו אַראָפּגעפאלן אין אַ גרוב, אָהער אויף אײַנעס פון די בערג, וועלן מיר אים געפינען“.

האַט זײַ אַ לײַשׂען ניט געראַטן דאָס צו טאָן. אָבער זײַ האָבן אים זײַער שטאַרק געבעטן, האַט ער זײַ ערלויבט. זײַנען זײַ געגאַנגען און געזוכט דריי טעג צײַט און האָבן אים ניט געפונען. האַט זײַ אַ לײַשׂען נאָכדעם געזאָגט: „איר זעט — איך האָב דאָך אײַך געזאָגט, איר זאָלט ניט גיין“.

און די אײַנוואוינער פון דער שטאָט, וואו אַ לײַשׂען איז געווען, זײַנען געקומען צו אים און געזאָגט: „די שטאָט און די פעלדער אַרום זײַנען זײַער גוט, ווי דו זעסט. נאָר דאָס וואַסער איז שלעכט, און די געגנט איז דעריבער פול מיט קראַנקהײַטן“.

האַט אַ לײַשׂען געהויבן ברענגען אַ פּלאַש מיט זאָלץ. איז ער אַוועק צום פּלאַץ, פון וואַנען דאָס וואַסער פליסט אַרויס, און אַהין אַרײַנגעשאַטן דאָס זאָלץ. איז דאָס וואַסער געוואָרן רײַן און געזונט און האַט מער די מענשן ניט געשאַדט.

10. א ל י ש ע און נ ע מ ן (נאימאן).

בנים קעניג פון א ר ם איז געווען א הויכער קריגס-פירער, נ ע מ ן ; איז ער קרעציק געווארן. האָט ער זיך לאנג געהיילט, און עס האָט אים גארנישט ניט געהאַלפן.

און בײַ נ ע מ ן'ען איז געווען אַ דינסט, אַ געפאַנגענע אידישע מוידל. האָט זי געזאָגט צו איר ווירטן: „כײַ אונז אין שױמרוֹן איז פאַרצן אַ נ ב י א, א ל י ש ע. ווען אונזער האַר וואַלט צו אים געגאַנגען, וואַלט יענער אים אויסגעהיילט פון זײַנע קרעץ. ווען נ ע מ ן האָט וועגן דעם דערהערט, איז ער אַוועק צום קעניג פון אַ ר ם און האָט דאָס אים דערציילט. האָט דער קעניג פון אַ ר ם אים געגעבן אַ בריוו צום קעניג פון י ש ר א ל, י ה ו ר מ'ען (יעהוי-ראַמען). און אין בריוו האָט ער געשריבן אַזוי: „איך שיק צו דיר מיין קריגס-פירער, נ ע מ ן. הייל אים אים פון זײַנע קרעץ“.

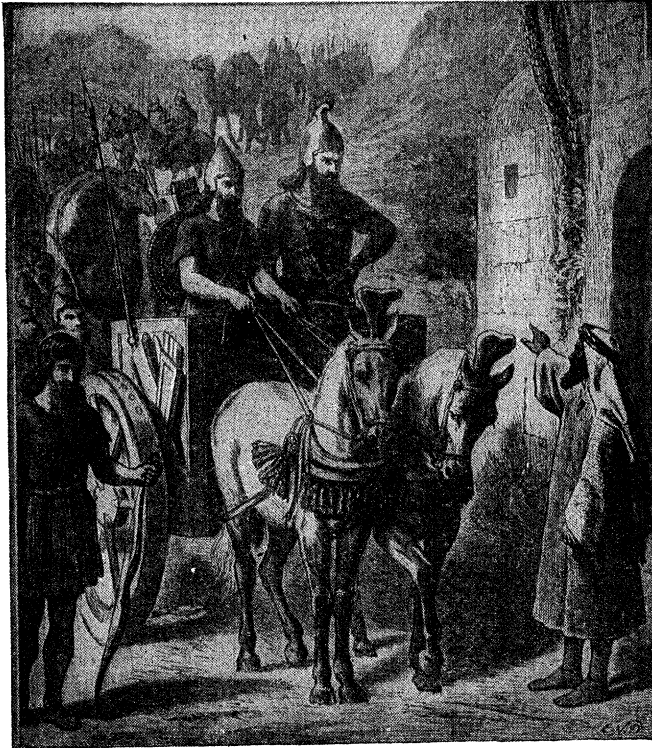
האָט נ ע מ ן גענומען דעם בריוו און אַ שױנע מתנה פון גאַלד, זילבער און טייערע קליידער און איז אַוועק אין שױמרוֹן. ווען י ה ו ר ם, דער קעניג פון י ש ר א ל, האָט איבערגעליענט דעם בריוו, האָט ער זיך דערשראָקן. ער האָט צעריסן אויף זיך די קליידער און געזאָגט: „דאָס זוכט קענטיק דער קעניג פון אַ ר ם אַן אויסרייד אַנצוהויבן אַ מ ל ח מ ה מיט די אידן. ווייל ווי אַזוי קאָן איך אים דען אויסהיילן?“

ווען א ל י ש ע האָט דערהערט וועגן דער מ ע ש ה, האָט ער געשיקט זאָגן דעם קעניג פון י ש ר א ל: „וואָס האָסטו זיך אַזוי דערשראָקן? שיק אים צו מיר“.

איז נ ע מ ן מיט זײַנע פערד און ריטוואָגן צוגעפאַרן צו א ל י ש ע'ס הויז. האָט א ל י ש ע אים אַרויסגעשיקט זאָגן: „גי, באַד זיך אָפּ זיבן מאָל אין י ר ד ן, וועסטו געזונט ווערן“.

איז נ ע מ ן אין כ ע ם געוואָרן און געזאָגט: „איך האָב געטראַכט — ער וועט אַרויסגיין צו מיר, וועט זיך אַוועקשמעלן און אַ מאַך מאַך מיט זײַן האַנט אויף דעם פלאַץ, וואו די וואונדן זײַנען, און איך וועל גענעזן ווערן. ערשט ער הויסט מיר גאַר באַרן זיך אין י ר ד ן. וואָס איי, — זײַנען דען די טייכן פון ד מ ש ק, אונזער הויפט-שטאָט, ניט בעסער, ווי אַלע וואַסערן פון י ש ר א ל ? אַט

האָב איך זיך אין זיי יאָ געבאָדן, און בין ניט ריזן געוואָרן". און ער
איז אַ כַּע ס'דיקער אַוועקגעפאַרן.

גיי, באָד זיך אָפּ 7 מאָל אין י ר ד ן, וועסטו געזונט ווערן."

זינען צו אים צוגעקומען זינע דינער און געזאָגט: „זע, האָר!
ווען דער נ ב י אַ וואָלט דיר געהייסן מאַן אַ שווערע זאָך, וואָלסטו
דען ניט געטאָן? און איצט, אַז ער הייסט דיר מאַן אַזאַ קלויניקייט,
ביסטו ביזן געוואָרן און ווילסט אים ניט פאַלגן. איז נ ע מ ן צו-
געפאַרן צום י ר ד ן און האָט זיך זיבן מאָל אויסגעבאָדען אין
שײך. איז זײַן לײַב ביסלאַכווייז ריזן געוואָרן. האָט ער זיך מיט
זײַן גאַנצער סױטע אומגעקערט צוריק צו א ל י ש עײַן און אים

באדאנקט און געבעטן, ער זאל בני אים נעמען א מ ת נ ה. האט
א ל י ש ע זיך אפגעזאגט צו נעמען וואס עס איז, און ער האט גע-
בענטשט נ ע מ נ'ען און אים אפגעשיקט אהיים.

און א ל י ש ע'ס דינער, ג י ח ז י (געיכאזי), האט בני זיך
געטראכט: א ש א ד, אט האט מיין האר גארנישט גענומען בני
נ ע מ נ'ען, דעם אראמליכער; איך וועל דעריבער נאכלויפן נאך אים
און וועל בני אים וואס עס איז נעמען. איז ער געלאפן. ווען נ ע מ נ
האט דערזען, אז איינער לויפט נאך אים, האט ער זיך אפגעשמעלט
און געפרעגט: „איז עפעס ניט אין ארדענונג?“ האט ג י ח ז י
געענטפערט: „אלץ איז אין ארדענונג. נאר צו מיין האר זיינען אט
ערשט אגעקומען צוויי יונגע נ ב י א י ס. האט ער מיך געשיקט
בעמן בני דיר, דו זאלסט זיי געבן א שטיק זילבער און צוויי פאר
קליידער.“ האט נ ע מ נ געזאגט: „נעם א פ י ל ו צוויי שטי-
קער.“ און ג י ח ז י האט גענומען צוויי שטיקער זילבער און צוויי
פאר קליידער. און ער האט דאס געגעבן צו די צוויי יונגען, וואס
זיינען געגאנגען מיט אים און זיי האבן עס אים געהאלפן טראגן.

אויפ'ן וועג איז ער פארגאנגען אין א. הויז, גענומען בני די יונגען
דאס זילבער און די קליידער, האט אפגעשיקט די יונגען, און די זאכן
האט ער באהאלטן. נאכדעם איז ער צוועק צו א ל י ש ע'ן. האט
אים א ל י ש ע געפרעגט: „פון וואנען קומסטו ג י ח ז י?“ האט
יענער אים געזאגט: „איך בין ערגעץ ניט געגאנגען.“ האט אים
א ל י ש ע געזאגט: „מיינסט, אז מיין הארץ איז ניט מיטגעגאנגען
מיט דיר, ווען דו ביסט נאכגעלאפן נאך נ ע מ נ'ען? איז דען
איצטער די צייט צו נעמען געלט און קליידער? און א פ י ל ו
זיינגערטנער און שאף און רינדער?“

און א ל י ש ע האט געשאלטן ג י ח ז י'ן און געזאגט:
„זאל די קרעץ פון נ ע מ נ'ען אריבער אויף דיר און אויף דינע
קינדער.“

11. דער הונגער אין שומרון.

און דער קעניג פון ארם האט ווידער צונויפגעקליבן זיין גאנצע ארמיו! און באלאגערט שומרון. איז אין שומרון געווארן א גרויסער הונגער. און יהורם, דער קעניג פון ישראל, איז איינגעלא געגאנגען אויף דער מויער פון שטאט. איז צו אים צוגע-קומען א פרוי און האט אויסגערופן: „העלף מיר, קעניג!“ האט איר דער קעניג געזאגט: „פון וואס זאל איך דיר העלפן? איך האב דען ברויט, צי ווייץ? נאר וואס איז דיר געשען?“ האט די פרוי געזאגט: „אט די אנדערע פרוי און איך האבן געכטן אפגערעדט אזוי: הינט וועלן מיר אויפעסן מיין זון און מארגן איר זון. האבן מיר גענומען מיין זון און אים אפגעקאכט און אויפגעגעסן. און אויף מארגן האב איך איר געזאגט: איצט גיב דיין זון, וועלן מיר אים אויפעסן. האט זי גענומען איר זון, האט אים באהאלטן און גיט אים ניט.“

ווען יהורם האט דאס דערהערט, האט ער צעריסן אויף זיך די קליידער און אנגעטאן א זאק און געזאגט: „אויב אלישע זעט, וואס דא קומט פאר, און טוט גארניט דאס צו פארמיידן, שווער איך, אויב עס וועט בני אים זיין קאפ בלייבן אויף די פלוצעס.“ און עד האט אוועקגעשיקט זינעם אליהו צו אלישע, פרעגן, צי ער וועט עפעס מאן. און אלישע איז געזעסן ארוםגערינגלט פון די עלטסטע פון ישראל, ווען דער אליהו איז אנגעקומען. האט אלישע געזאגט די עלטסטע: „דאס שיקט און דא איז דער קעניג נאך מיין קאפ.“ און ער האט געזאגט צום אליהו: „גיין, זאג אים: מארגן וועט מען בני די מויערן פון שומרון קאנען קויפן א מאס זעמל-מעל פאר א מאלער און צוויי מאס גערשמן-מעל פאר א מאלער.“ האט דער אליהו געזאגט: „און דא איז דאס וועלן ווערן פענסטער אין הימל און עס וועט אראפפאלן פון דארטן.“ האט אלישע געזאגט: „דו וועסט דאס מארגן אליין זען, נאר געניסען דערפון וועסטו ניט.“

און ביים מויער פון שטאט זיינען געזעסן פיר קרעציקע מענשן. האבן זיי געזאגט: „צו וואס זאלן מיר דא זיצן? וועלן מיר גיין אין שטאט, וועלן מיר דארטן שטארבן פון הונגער; און וועלן מיר בלייבן זיצן דא, וועלן מיר אויך שטארבן פון הונגער. מא לאמיר בעסער גיין אין דער מחנה פון אונזערע פינט: — וועלן זיי אונז לאזן לעבן, איז גוט; און וועלן זיי אונז טויטן, האבן מיר דאך סיי ווי ניט

וואס אַנצואווערן". האָבן זיי זיך אויפגעהויבן און אוועק צו דעם
לאַגער פון אַר.ם.

ווען זיי זיינען אַהין צוגעקומען האָבן זיי דערזען, אַז דאָרט איז
שמיל, און קיין מענש איז דאָרט נישט. דאָרט האָט מיט אַ נאַכט
פריער אויסגעבראַכן אַ שמורעם; האָט זיך געדאַכט דעם אַר מיטן
חיל, אַז זיי הערן אַ גרויסן טומל פון פּערד און רייטוועגן און פון אַ
גרויסן חיל. האָבן זיי געזאָגט איינער צום אנדערן: „דאָס האָט
דער קעניג פון ישראָל געוויס געדונגען דעם קעניג פון
מצרים, ער זאל אויף אונז אַנפאלן". האָבן זיי זיך דערשראָקן, זיך
אויפגעהויבן ביינאַכט און זיינען אַנטלאָפן געוואָרן. און זיי האָבן
איבערגעלאָזן זייערע געצעלטן, זייערע פּערד און אייזלען, און העס
גאַנצן לאַגער און אַלץ וואָס אין אים.

זיינען די פיר קרעציקע אַרין אין לאַגער, זיי האָבן זיך אַנגע-
געסן און אַנגעטרונקען, נאַכדעם זיינען זיי געגאַנגען פון געצעלט צו
געצעלט, גענומען גאַלד, זילבער און קליידער און זיינען אוועק פון
דאָרטן. און איינער האָט געזאָגט צום אנדערן: „מיר דוכט, מיר
טוען נישט גוט. מיר וואָלטן געדאַרפט גיין און אַנזאָגן וועגן דעם אין
שטאָט. ווען מיר וועלן דאָס נישט טאָן, וועלן מיר זיך פאַרווינדקן".

זיינען זיי צוריקגעגאַנגען צום טויער פון שטאָט און געזאָגט דעם
וועכטער: „מיר זיינען געווען ביי דעם לאַגער פון אַר.ם. איז דאָרט
קיין מענש נישט. און די פּערד און די אייזלען שטייען צוגעבונדן
ביי די געצעלטן, און דער גאַנצער לאַגער איז געבליבן ווי געווען".
האָבן די וועכטער איבערגעגעבן וועגן דעם דעם קעניג.

האָט דער קעניג געזאָגט: „איך וועל אייך זאָגן, וואָס אַר.ם
האָט געטאָן: זיי ווויסן דאָך, אַז מיר זיינען הונגעריק; זיינען זיי
אָרויס פון לאַגער און באַהאַלטן זיך אין פעלד, ווייל זיי דענקען, אַז
ווען מיר וועלן אָרויס פון שטאָט, וועלן זיי אונז כאַפֿן".

האָט איינער פון די דינער געזאָגט צום קעניג: „לאַמיר נעמען אַ
פאַר פון די פאַרבליבענע פּערד און אוועקשיקן אַ פאַר רייטערס צום
לאַגער פון אַר.ם און זען". האָט דער קעניג אזוי געטאָן. ער
האָט געשיקט צוויי רייטער און זיי געהויסן גיין אין דעם לאַגער פון
אַר.ם און זען, וואָס דאָרט איז.

זיינען די רייטער געקומען אין לאַגער און האָבן דאָרטן קיינעם
נישט געפונען. זיינען זיי געריסן ביי'ן ירדן און האָבן קיין

ארצמויער אויפ'ן וועג ניט געטראפן. און דער גאנצער וועג איז געווען פארווארפן מיט קליידער און מיט געווער וואס די ארצמויער האבן אין גרויס איילעניש אוועקגעווארפן אויפ'ן וועג. זיינען די ריטער צוריק געקומען און האבן דערציילט דעם קעניג. איז דאס פאלק ארויס פון שטאט און צערויבט דעם לאגער. איז אין שומורון געווארן ביליק ברויט. מען האט געקאנט קויפן פאר א טאלער א מאס זעמל-מעל און צוויי מאס גערשטן-מעל.

און דעם באצאמטן, וועמען אלישע האט געזאגט, אז ער וועט אליין זען, ווי אלץ וועט זיין ביליק, נאר ער וועט דערפון ניט געניסן, האט דער קעניג באשטימט פאר אן אויפפאסער כנים טויער, ער זאל היטן ארדענונג. האט דאס פאלק, אין איילעניש, לויפנדיק דורכ'ן טויער, אים אומגעווארפן און צעטראטן אויף טויט.

12. יהוא אים (יעיהוס) אויפשטאנד.

און אלישע האט גערופן איינעם פון די יונגע נביאים און אים געזאגט: „נעם א קריגל בוימל און גיין אין רמת-גלעד (ראמאס-גילעד). אז דו וועסט קומען אהין, וועסטו דארטן טרעפן דעם קריגס-האר יהוא. זאלסטו אים ארויסרופן פון צווישן זיינע ברידער, אריינברענגען אים. אין א באזונדער צימער, ארויפגיין אים אויפ'ן קאפ דאס קריגל בוימל און אים זאגן, אז ער איז געזאלבט פאר קעניג פון ישראל. נאכדעם זאלסטו אויפגענען די טיר און אנטלויפן פון דארט.“

איז דער יונגער נביא אוועק אין רמת-גלעד און האט דארט געטראפן יהוא אין צוזאמען מיט אנדערע קריגס-הארן זיצן און שמועסן. האט ער געזאגט: „מיין האר, איך דארף דיר עפעס זאגן.“ האט יהוא א זיך אפגערופן: „וועמען פון אונז דארפסטו?“ האט דער נביא געזאגט: „טאקע דיך, האר!“ איז יהוא אויפגעשטאנען, און זיי זיינען אריין אין הויז. האט דער נביא ארויפגעגאסן יהוא אין אויפ'ן קאפ דאס בוימל און האט געזאגט: „דערמיט ווערסטו געזאלבט פאר קעניג פון ישראל. און דו זאלסט אויסטראטן דאס גאנצע הויז-געזינד פון אהאב'ן און דערמיט נקמה נעמען פאר דעם בלוט פון די נביאים און פאר דעם בלוט פון אנדערע מענשן, וואס איז בל האט פארגאסן.“ אפגערעדט, געעפנט די טיר און אנטלאפן.

ווען י ה ו א איז ארויס צו די אנדערע קריגס-פירער, האבן יענע אים געפרעגט: „וואס עפעס נייעס, י ה ו א ? אויף וואס האט דיך אט דער מ ש ו ג ע'נער געדארפט?" האט י ה ו א געענט-פערט: „איר ווייסט דאך: וואס פאר א מענש, אזעלכע רייד". האבן זיי געזאגט: „דו זאגסט אונז ניט דעם א מ ת. זאג, צוליב וואס איז ער געקומען". האט זיי י ה ו א געזאגט: „ער האט מיך געזאלבט פאר קעניג פון י ש ר א ל". זיינען אלע אויפגעשטאנען, גענומען זייערע מאנטלען, צונויפגעלייגט זיי, ארויפגעזעצט אויף דעם י ה ו א'ן, געבלאזן אין ש ו פ ר און אויסגערופן: „זאל לעבן י ה ו א דער קעניג!"

און י ה ו א האט געמאכט א בונט קעגן י ה ו ר מ, דעם קעניג פון י ש ר א ל. און ער האט געזאגט צו אלע די, וואס זיינען געווען מיט אים: „איך וועל אייך בעטן, קיינער זאל ניט גיין אנטאגן וועגן דער גאנצער זאך דעם קעניג פון י ש ר א ל". און י ה ו ר מ האט דעמאלט פארבראכט אין דער שטאט י ז ר ע א ל (איירעעל). ער האט זיך דארט געהילט פון די וואונדן, וואס ער האט באקומען אין דער מ ל ח מ ה מיט א ר מ. איז י ה ו א אוועק קיין י ז ר ע א ל. און אויף דעם טורעם פון דער שטאט איז געשטאנען א וועכטער. האט ער דערזען די גאנצע מ ח נ ה י ה ו א'ס. האט ער וועגן דעם איבערגעגעבן דעם קעניג. האט דער קעניג געהויסן שיקן א רייטער און אויסגעפינען וואס דאס איז. איז דער רייטער געקומען צו י ה ו א'ן און אים געפרעגט: „איז עס פרידן?" האט אים י ה ו א געזאגט: „וואס איז דיין זאך — פרידן, צי ניט פרידן? גיי, בלייב דא". האט דער וועכטער אויפ'ן טורעם איבערגעגעבן, און דער רייטער איז צוגעקומען צו דער מ ח נ ה און האט זיך ניט צוריקגעקערט. האט דער קעניג געהויסן שיקן א צווייטן רייטער. האט י ה ו א אויך דעם געהויסן בלייבן. האט דער קעניג געהויסן שאפען זיין רייטוואגן און איז אליין אוועקגעפארן אנטקעגן י ה ו א'ן. האט ער אים געטראפן אין דעם גארטן פון נ ב ו ת'ן. ווען ער האט דערזען י ה ו א'ן, האט ער אים געפרעגט: „איז פרידן, י ה ו א?" האט אים י ה ו א געענטפערט: „פארוואס זאלסטו האבן פרידן? פאר די מ י א ו ס'ע מ ע ש י מ פון דיין מוטער איז ב ל"?

ווי י ה ו ר מ האט דאס דערהערט, האט ער אויסגעקירעוועט זיין רייטוואגן און איז אנטלאפן. האט י ה ו א אנגעצויגן זיין בויגן און אויסגעשאסן אין י ה ו ר מ'ען. האט די פניל געטראפן

י ה ו ר מ'ען גלייך אין הארצן ארנין, און ער איז אויף זיין רייטוואגן
געשטארבן. האָט י ה ו א געהויסן ארויפצורפן י ה ו ר מ'ס
קערפער אויף נבו ת'עס פלאץ, אויף דעם זעלבן ארט, וואו א ח א ב
האָט געלאָזט פארשטוינען נבו ת'ן, און הינט האָבן געלעקט זיין
בלוט.

און בני י ה ו ר מ'ען איז געווען צוגאָסט א ח ז י ה (אכאזיא),
דער קעניג פון י ה ו ד ה, וואָס זיין מוטער ע ת ל י ה (אסאליא)
איז געווען א ח א ב'ס א שוועסטער. ווען י ה ו ר מ'ס איז דערשאָסן
געוואָרן, איז א ח ז י ה אַנטלאָפן. אָבער י ה ו א האָט אים
נאָכגעיאָגט און געטויט.

13. י ה ו א פאַרפעסטיקט זיין קעניגרייך.

און אין א ח א ב'ס מ ש פ ח ה זינען געווען זיבעציק מענער
אין שו מ ר ון. האָט י ה ו א אַנגעשריבן בריוו צו די האַרן פון
שו מ ר ון, צו די עלטסטע און די ערציער פון א ח א ב'ס קינדער,
און געשריבן האָט ער זיי אזוי: ווען איר וועט באַקומען דעם בריוו,
זאלט איר נעמען איינעם פון אייער האַרם קינדער און מאַכן אים
פאַר קעניג. איר האָט דאָך דאַרמין מיט אייך דעם קעניגס אַלע
קינדער און די רייטוועגן און די פערד, און אַ פעסטע שטאָט און
געווער. גרויס זיך צו און קומט אַרויס אויף מ ל ח מ ה קעגן
מיר. און אויב איר ווילט אַריבערגיין צו מיר, טויט די קינדער פון
דער קעניגלאַכער מ ש פ ח ה און ברענגט זיי מאַרגן צו מיר.

האָבן זיך די האַרן פון שו מ ר ון דערשראָקן און געטראַכט:
זיי וועלן מיר בנישטויין קעגן י ה ו א'ן, אז דער קעניג י ה ו ר מ'ס
אַליין איז ניט בניגעשטאַנען קעגן אים. האָבן זיי גענומען און אויס-
גע'ה ר געט די גאַנצע מ ש פ ח ה א ח א ב'ס, האָבן אַנגעלאָנגט
זייערע קעפּ אין קעסלען און אַוועקגעשיקט צו י ה ו א'ן. האָט
י ה ו א באַפעסטיקט די מלוכה פאַר זיך.

נאָכדעם האָט י ה ו א צונויפגעקליבן דאָס פאַלק און זיי גע-
זאָגט: „ א ח א ב האָט נאַר אַ ביסל געדינט דעם בע ל, י ה ו א
וועט אים דינען אַ סך“. און ער האָט באַשטימט אַ גרויסן יו ס -
טו כ פאַר'ן בע ל און געהויסן אויסשליסן פון דער פאַרזאַמלונג
אַלע די, וואָס דינען יאַהאווען און איבערגעלאָזן כליוו די
אַנהענגער פון בע ל. און אין דרויסן האָט י ה ו א צוגעגראַט

אכציק מענשן און האָט זײ אָנגעזאָגט: „ווען די כוהנים פון בעל וועלן ברענגען זייערע קרבנות, זאלט איר אָנפאלן אויף זיי און זיי זאלעמען אויסהרגענען, קיין איינעם פון זיי זאלט איר נישט איבערלאָזן“. האָבן זיי אזוי געטאָן. און יהוא האָט אויסגעראַטען דעם בעל און די דינער פון בעל פון צווישן ישראָל.

14. יואש (יויאש) ווערט קעניג פון יהודה.

נאָך דער צעשפאלטונג פון דער מלוכה, האָבן אין יהודה געקיניגט מלכים (מלאכים) פון דוד'ס הויז. צוערשט זיינען זיי געווען זייער פיינטלאַך צו ישראָל. אָבער אין אַחאָז'ס צייטן האָבן זיי זיך דערנענטערט. און יהושפט, דער קעניג פון יהודה, האָט צוזאמען מיט אַחאָז'ס ב'ן געפירט אַ מלחמה קעגן אַרם. נאָך יהושפט'ען איז געוואָרן קעניג אין יהודה זיין זון יאָחזיה, וואָס איז שפעטער דער'הרגעט געוואָרן פון יהוא'ן צוזאמען מיט יהורמ'ען, אַחאָז'ס ב'ן זון.

ווען עתליה (אסאליא), אַחז'ה'ס מוטער, און אַחאָז'ס אַ שוועסטער, האָט דערזען, אז איר זון אַחז'ה איז טויט, האָט זי אויסגע'הרגעט אַלע מיטגלידער פון קעניגלאַכן הויף און איז אַליין געוואָרן קעניג אין יהודה. דעמאלט האָט יהושבע (יעהוישעווא), אַחז'ה'ס שוועסטער, אַרויסגעכאַפט פון צווישן די קעניגלאַכע זין דעם אינגסטן, אַ זויג-קינד, יואש האָט ער געהויסן, אים מיט זיין אָם, און האָט זיי אויסבאַהאַלטן. און עתליה האָט אים נישט דער'הרגעט. און יואש האָט זיך געהאַדעוועט אין געהויסן בני זיין פעטער יהוידע (יעהויאָדא), דעם הויפט-כוהן פון מעמפל, זעקס יאָר צייט.

און אויפ'ן זיבעטן יאָר האָט יהוידע גערופן צו זיך אין מעמפל די הויפט-לויט פון דער וואַך, האָט זיי געוויזן דעם יונגן פרינץ און געמאַכט מיט זיי אַ בונד — זיי זאלן אים, דעם יונגן יואש'ן, זאלבן פאַר אַ קעניג און באַשיצן פון יעדער געפאַר.

און זיי האָבן אָפּגערעדט, אז שבת, ווען עס כייט זיך די וואַך, זאל נישט נאָר די נייע וואַך, וואָס קומט, נאָר אויך די אַלמע, וואָס דאַרף אַוועק, פאַרבלייבן אין מעמפל. אַלע וואַכלייט זאלן קומען פול-באוואָפנט, און זיי זאלן זיך אַלע פאַרזאַמעלען אַרום דעם נייעם קעניג. און ווער עס וועט קומען אין מעמפל אַלס שונא, זאל

געטויט ווערן. האָבן זײ אַזוי געמאַן. און י ה ו י ד ע האָט זײ אַרויסגעגעבן די שווערדן און פּאַנצירן, וואָס זײנען געלעבן אין מעמפל נאָך פּון דו דײַם צײַטן, און זײ האָבן זיך אויסגעשטעלט אין צוויי רײען.

און מ'האַט געבראַכט דעם קלײנעם י ו אַ שײ, אים אָנגעמאַן די קרוין, געגעבן אין האַנט דאָס געזעצבוך און אים געזאַלכט און גע-
מאַכט פאַר קעניג איבער י ה ו ד ה. און אַלע האָבן געפאַטשט מיט די הענט און געשריען: „זאַל לעבן דער קעניג!“

י ו אַ שײ ווערט געזאַלכט פאַר קעניג

האַט ע ת ל י ה דערהערט העם טומל בני זיך אין פּאַלאַץ. איז זי אויף שנעל אַוועק אין מעמפל — זען, וואָס דאָס באַטײַט. האָט זי דערזען, ווי דער קלײנער י ו אַ שײ שטײט אויף אַ הויכן פּלאַץ מיט דער קרוין אויפ'ן קאָפּ, און די וואַך און דאָס פּאַלק שטײט אַרום אים, און אַלע פּרויען זיך און בלאַזן אין פינפּלאַך. האָט זי אויסגע-
רופּן: „אַ, אַ בונט, אַ בונט!“ און צעריסן די קלײדער אויף זיך.

האט י ה ו י ד ע, דער כ ו ה ה, געהויסן ארויספירן זי פון טעמפל, ווייל ער האט ניט געוואלט, עס זאל דארט פארגאסן ווערן בלום. האט מען זי ארויסגעפירט, און ווען זי איז געקומען אין קעניגלעכן פאלאץ, האט מען זי דארט געטויט. און י ו א ש'ן האט מען אריינגעפירט אין פאלאץ און אוועקגעזעצט אויפ'ן קעניגלעכן טראן. און מען האט געביטן זיין נאמען פון י ו א ש אויף י ה ו א ש, און זיין פעטער י ה ו י ד ע איז געווארן דער פירער פון דער מ ל ו כ ה, ביז י ה ו א ש וועט ווערן פוליעריק.

און י ה ו י ד ע האט געהויסן ארויסנעמען די כ ע ל-סטאמוע און זי צעברעכן, און די אלע בילדער פון כ ע ל און זיינע מזבחות (מזבובים) האט מען צעשמערט, און זיין כ ו ה ה'ן דער'ה ר ג'עט. און דאס פאלק איז געווען צופרידן, און דאס לאנד האט זיך בארואיקט.

ווען י ה ו א ש איז עלטער געווארן, האט ער אליין איבערגע-נומען די פירונג פון דער מ ל ו כ ה. אין זיינע צייטן איז דער טעמפל, וואס שלמה האט אויפגעבויט, שוין געווארן אין ערטער צעשפאלטן, און מ'האט אים באדארפט פארריכטן. האט י ה ו א ש גערופן צו זיך י ה ו י ד ע'ן און די אנדערע כ ו ה נ י מ און זיי געהויסן, זיי זאלן פון דעם טאג אן און ווייטער ניט נעמען קיין געלט-מתנות פאר זיך פון די, וואס קומען אין טעמפל, נאר זיי זאלן אפגעבן דאס געלט אויף פארריכטן דעם טעמפל.

האבן די כ ו ה נ י מ אוועקגעשמעלט ביים אריינגאנג פון טעמפל א גרויסן קאסטן, און אויבן האבן זיי אויסגעבויערט א לאך, און ווער עס פלעגט קומען און ברענגען א געלט-מתנה, פלעגט ער עס אריינברענגען אין קאסטן. און ווען דער קאסטן איז פול גע-ווארן מיט געלט, איז געקומען דעם קעניגס א ו צ ר ו ת-האלטער, און צוזאמען מיט'ן הויפט-כ ו ה ה'ן האבן זיי איבערגעצויילט דאס געלט. און זיי האבן געדונגען כ ע ל-מלאכות (באלמעלאכעס) אין האלץ און אין שטיין, און יענע האבן פארריכט דעם טעמפל. און מ'האט זיי באצאלט פונ'ם געלט, וואס מ'האט זיך אָנגעקליבן אין קאסטן.

אין י ה ו א ש'עס צייטן איז געקומען אויף י ה ו ד ה ח ז א ל (באזאעל), דער קעניג פון ארם. ער האט איינגענומען די שמאט גת (גאס) און זיך געלאזט גיין אויף ירושלים. האט זיך י ה ו א ש דערשראקן. האט ער גענומען די זילבערנע און גאלדענע

כלים פון מעמפל און זיי געשיקט צו האלף אויסקויף-געלט.
האט האלף צוגענומען דאס זילבער מיט'ן גאלד און איז אוועק
פון ירושלים.

און יהושע האט געקוינט אין ירושלים פערציי
יאר. און צום סוף פון פערציקסטן יאר זינען צוויי דינער זינען
אויף אים געווארן אין כעס און אים דער'הרגעט. איז געווארן
קעניג איבער יהודה זיין זון אמציה (אמצאצא).

15. אמציה.

ווען אמציה האט זיך פארפעסטיקט אויפ'ן טראגן, האט ער
געפירט צו מלחמה מיט די איינוואונער פון אדום (עדום)
און זיי צעשלאגן. דעמאלט האט ער געשיקט שולוחים צו
יהושע, יהואש, יהואש'ס אייניקל, דעם קעניג פון ישראל, און
אים געזאגט: „איך וויל זיך פארמעסטן כוחות מיט דיר“. האט
אים יהושע געלאזט ענטפערן: „אמאל האט דער דארנבוים
געשיקט צום מענענבוים, וואס אויפ'ן לבנון (לעוואנטן), און
געבעטן, יענער זאל געבן זיין מאכטער פאר א ווייב צום זון פונ'ם
דארנבוים. דערווייל זינען די חיות פון לבנון פארבני-
געגאנגען און צערטאטן דעם דארנבוים. אזוי איז מיט דיר: דו האסט
צעשלאגן דאס קלוינע אדום-לאנד, ביסטו שוין געווארן האפערדיק
ביי זיך. זיין בעסער אין דערהיים און ברענג ניט קיין אומגליק אויף
זיך אויף דעם פאלק יהודה“.

האט אמציה ניט געפאלגט און איז ארויסגעטראפן אין
קריג קעגן דעם קעניג פון ישראל. איז דער לעצטער אין דער
שפיץ פון זיין ארמיי ארויס באגעגענען אמציה'ן. ווען זיי האבן
זיך צונויפגעטראפן, זינען די מענשען פון יהודה צעשלאגן
געווארן און אנטלאפן, און יהושע, דער קעניג פון ישראל,
האט גענומען געפאנגען אמציה'ן און איז אליין מיט זיין ארמיי
געקומען ביי ירושלים. ער האט צעבראכן א טייל פון די ווענט
ארום ירושלים, האט צוגענומען דאס גאנצע גאלד און
זילבער, וואס איז געווען אין מעמפל און אין די אוצרות פונ'ם
קעניג, האט נאך מיטגענומען מיט זיך מענשלאכע משכנות
(מאשקאנעס), און איז אוועק אין שומרון.

16. י ר ב ע ם ד ע ר צ ו ו י י ט ע ר .

י ה ו א ש ע ם ז ו ן , י ר ב ע ם ד ע ר צ ו ו י י ט ע ר , א י ן ג ע ו ו ע ן א י ן נ ע ר פ ו ן ד י ש מ א ר ק ס מ ע ק ע י ג ן פ ו ן י ש ר א ל . ע ר ה א מ צ ע - ש ל א ג ן א ר ם א ו ן א פ ג ע נ ו מ ע ן ב נ י ז ן ד י א ל ע ש מ ע ם , ו ו א ם ה א ב ן א מ א ל ב א ל א נ ג ן צ ו י ש ר א ל . א ו ן א פ י ל ו ד י ג ר ו י ס ע , א ל מ ע ש מ א מ ד מ ש ק ה א מ ע ר פ א ר י י נ י ק מ מ י ן י ש ר א ל .

א י ן ז י ן צ י י ט ז י נ ע ן ד י ה א נ ד ל ם - ק א ר א ו ו א נ ע ן צ ו ו י ש ן ב ב ל א ו ן מ צ ר י ם ד ו ר כ ג ע ג א נ ג ע ן ד ו ר ך י ש ר א ל , א ו ן א ס ך א י ן נ ו ו א י ן נ ע ר פ ו ן י ש ר א ל ה א ב ן א נ ג ע ה ו י ב ן ה א נ ד ל ע ן א ו ן ז י נ ע ן ר י ך ג ע ו ו א ר ן . א ו ן ד ע ר ק ע י ג ה א מ א ר ו י פ ג ע ל י י ג ן ה ו י כ ע ש מ י י ע ר ן א ו י פ ן פ א ל ק א ו ן ה א מ ג ע צ א ל מ ה ו י כ ע ג ע ה א ל מ ן צ ו ד י פ א ר ש י ד ע נ ע ב א צ מ ט ע פ ו ן ד ע ר מ ל ו כ ה .

א ו ן ד י ר י י כ ע ל י י ט ה א ב ן א נ ג ע ה ו י ב ן ל ע ב ן א י ן ל ו ק ס ו ם . ז י י ה א ב ן ג ע ג ע ן ש מ י י ע ר ע מ א כ ל י ם , ג ע מ ר ו נ ק ע ן ד י ב ע ס מ ע ו ו י י נ ע ן , ג ע ב ו י ט ז י ך ש י י נ ע ה י י ע ר א ו ן ז י ך א נ ג ע מ א ן א י ן ד י פ י י נ ס מ ע ק ל י י ד ע ר . א ו ן ד ע ם פ ש ו מ ן פ א ל ק ה א ב ן ז י י פ א ר ' מ י א ו ס ' מ א ו ן א ו נ מ ע ר ד ר י ק מ .

ד י א ר י מ ע פ ו י ע ר י ם פ ל ע ג ן ב נ י ד י ר י י כ ע ל י י ט א פ מ מ א ל ל י י ע ן ג ע ל מ צ ו ה א ב ן מ י ט ו ו א ם צ ו צ א ל ן ש מ י י ע ר ן . א ו ן ו ו ע ן ז י י פ ל ע ג ן נ י ט ה א ב ן מ י ט ו ו א ם צ ו ב א צ א ל ן , פ ל ע ג ן מ ע ן ב נ י ז י י א פ נ ע מ ע ן ד י פ ע ל ד ע ר , א ו ן א מ א ל א פ י ל ו צ ו נ ע מ ע ן ז י י ע ר ע ז י י פ א ר ק נ ע כ מ א ו ן ז י י ע ר ע מ ע כ מ ע ר פ א ר ד י נ ס מ ן .

17. ע מ ו ם (א מ ו ם) .

ד ע מ א ל מ א י ן ג ע ק ו מ ע ן א נ ב י א פ ו ן י א ה א ו ו ע ן , ע מ ו ם ה א מ ע ר ג ע ה י י ס ן , א ו ן א ו י ס ג ע ג א ן ז י י ג א נ צ ן צ א ר ן א ו י פ ד י ר י י כ ע ל י י ד י ק ג י י ע ר א ו ן א ו נ מ ע ר ד ר י ק ע ר . א ל י י ן א פ א ס מ ו ך א ו ן א מ ר י ק ע נ ע ר פ ו ן פ י י ג ן , א י ן ע ר ג ע ק ו מ ע ן פ ו ן י ה ו ד ה א ו ן ז י י צ ר - ג ע ק ו ק מ , ו ו י א ר י ם א ו ן ע ל נ ט ע ם ל ע ב ן ד י פ ו י ע ר י ם א י ן י ש ר א ל , א ו ן ו ו י ר י ך א ו ן ל ו ק ס ו ן ד י ק ע ם ל ע ב ן ד י ה ע נ ד ל ע ר א ו ן ד י ה ו י כ ע ב א צ מ ט ע . ה א מ א י ן א נ ג ע כ א פ מ ב נ י ן ה א ר צ ן א ו ן ע ר ה א מ נ ב י א ו ת (ג ע ו ו י ע ם) ג ע ו א ג ן א ו י פ ז י י א ז ו י : „ ה ע ר ט צ ו ד א ן ו ו א ר ט פ ו ן י א ה ו ו ע ן , א י ר ק י פ ו ן ב ש ן (ב א ש א ן) , ו ו א ם א ו י פ ן ב א ר ג ש ו מ ר ו ז ן ,

וואס בארויבן די אַרומע און צעדריקן די אומפארמעגלאכע ; די וואָס האַלטן אין אַינן זאָגן זייערע מענער : „ברענגט, און מיר וועלן טריי-קען!“ יאָהאווע מיין האַר האָט געשוואָרן, אז עס וועלן אַנקומען שווערע טעג אויף אַינך. מ'וועט אַינך אַוועקפירן אין שיפן און די לעצטע פון אַינך — אין שיפלאך, און מ'וועט אַינך פאַרקויפן אין פרעמדע לענדער.“

און אַ צווייט מאַל האָט ער געזאָגט :

„איר גויט אין דער שטאָט ב י ת - א ל (כניסעל) און זינדיקט, אין ג ל ג ל (גילגאל) — און טוט שלעכטס. און אויף מאַרגן ברענגט איר אַייערע ק ר ב נ ו ת און מיינט, אז איר ווערט רייזן. אַיך וועל דערפאַר, זאָגט יאָהאווע, ברענגען הונגער אויף אַינך און ס'וועט אַינך אויספעלן ברויט אין אַלע אַייערע ערטער. אַיך וועל ניט לאָזן רעגענען דריי ח ד ש י ם (כאַדאַשים) פאַר'ן שניידן, און עס וועלן גיין צוויי דריי שמעט אין אַייער טרינקען וואַסער, און זיי וועלן ניט שטיילן זייער דאַרשט.“

און אַינמאַל איז ע מ ם געקומען אין ב י ת - א ל אין דער צייט, ווען י ש ר א ל האָט דאַרט געפֿייערט דעם פֿרוילאָכן הערבסט- י ם - ט ם . דאָס מאַל האָט מען געפֿראַוועט דעם י ם - ט ם נאָך פֿייערלאַכער, ווי אַלעמאַל, ווייל י ש ר א ל האָט ניט לאָנג געהאַט אָפּגעהאַלטן אַ גרויסן זיג איבער א ר ם . און דער לוקסוס פון די רייכע האָט זיך מער ווי אַלע מאַל געוואָרפן אין די אויגן.

אין מיטן פון די פֿייערלאַכע צערעמאָניעס און פון פֿרוילאָכן געטומל האָט זיך דערהערט די שטימע פון ע מ ם , וואָס האָט נאָך געטראָגן זיין פֿאַסטן-שמעקן אין האַנט. ער האָט מיט אַן אומעטיקן ק ו ל גערעדט : „אזוי האָט מיר יאָהאווע געזאָגט : אַיך וועל אָפּמעסטן און אָפּמעקן מיין פֿאַלק י ש ר א ל . אַיך וועל אים ניט מױל זיין. עס וועלן וויסט ווערן די ב מױת (כאַמעס) און צעשמערט ווערן די הייליקע פלעצער פון י ש ר א ל . און אויף דעם הויז פון י ר ב ע מ'ען וועל אַיך זיך אויפהייבן מיט'ן שווערד.“

דעם כױהן פון ב י ת - א ל זיינען די דאָזיקע רױד ניט געפעלן געוואָרן, און ער האָט געשיקט זאָגן דעם קעניג י ר ב ע ם , אז ע מ ם בונטעוועט קעגן אים, אז דאָס לאַנד קאָן שוין ניט פֿאַרטראָגן ע מ ם 'עס רױד.

און ע מ ו ס'ן אלײן האָט ער געזאָגט: „גײ צוריק אין י ה ו ד ה. דאַרמױן עס דיין כרויט און דאַרמױן זאָג נ ב י א ו ת. אַבער אין ב י ת - א ל קום נישט מער נ ב י א ו ת זאָגן, ווײל דאָ איז דער קעניגלאַכער טעמפל.“

אויף דעם האָט אים ע מ ו ס געענטפערט: „איך בין נישט קײן נ ב י א און נישט קײן זון פון א נ ב י א. איך בין בלוז אַ פאַסטוך און אַ טריקענער פון פײַגן. נאָר יאהווע האָט מיך גענו- מען פון הינטער די שעפסן און געהײסן גײן נ ב י א ו ת זאָגן אויף דעם פּאַלק י ש ר א ל.“

„און איצט הערט צו, איר! די וואָס ווילן אינשלינגען דעם אַר-י מאַן און צעשמערן די נויטבאַדערפטיקע אין לאַנד; די, וואָס פאַר- קלענערן די מאַס און פאַרגרעסערן דעם ש ק ל און גיבן פאַלשע וואָג; די, וואָס זײַנען גרױט צו פאַרקויפן דעם אַרימאָן פאַר געלט און דעם נויטבאַדערפטיקן פאַר אַ פאַר שײך! יאהווע שווערט, אויב ער וועט אױבויק פאַרגעסן אײַערע מ ע ש י ס. צי דאַרף פאַר אַזעלכע אױפפירונגען נישט אױפציטערן דאָס לאַנד? צי דאַרפן נישט טרויערן אַלע אײַנוואוינער פון לאַנד? און עס וועט טאַקע דאָס גאַנצע לאַנד פאַרבכענט ווערן אױפ'ן פײַער און פאַרטרונקען ווערן, ווי מ צ ר י ס דורך דעם טײַך.“

„און אַזוי זאָגט יאהווע: עס וועט די זון אונטערגײן אין מיטן טאָג, און אין מיטן ליכטיקן טאָג וועט ווערן פינסטער איבער'ן לאַנד. און איך וועל פאַרוואַנדלען אײַערע י מ י ס - מ ו ב י ס אין אַ טרויער און אײַערע געזאַנגען אין אַ קלאַג-ליד. בײַ יעדן אײַנעם אויף די לענדן וועט זײַן אַ זאַק, און אויף יעדן קאַפּ — אױסגעגאַלט.“

און דעם כ ז ה ה האָט ער געזאָגט: „דערפאַר, וואָס דו הײסט מיר, איך זאָל נישט נ ב י א ו ת זאָגן אויף דעם הויז פון י ש ר א ל, זאָג איך דיר: דיניע זײַן און טעכטער וועלן פאַלן דורכ'ן שווערד: דיין הויז וועט מען צונעמען, און דו אַלײן וועסט שטאַרבן אונט פּרעמדער ערד, און י ש ר א ל וועט פאַרטרײבן ווערן פון זײַן לאַנד.“

י ש ר א ל פ א ל מ

אין די יארן נאך י ר ב ע ם דעם צווייטן, האבן זיך געביטן אין י ש ר א ל זייער פיל קעניגן. יעדער קעניג פלעגט הערשן בלויז א קורצע צייט. פלעגט אויף אים אויפשטיין איינער פון זיינע דינער אדער גענעראלן און אים דער'ה ר ג'ענען און ווערן קעניג אנטשאט אים.

צום סוף איז געווארן קעניג אין י ש ר א ל איינער — הו ש ע (הוישווא), דער זון פון א ל ה (אנילא). נאך פאר אים האבן די קעניגן פון א ש ו ר אנגעהויבן אנפאלן אויף י ש ר א ל. און אין זיין צייט איז ש ל מ נ א ס ר (שאלמאנעסער), דער קעניג פון א ש ו ר, געקומען אויף י ש ר א ל. האט הו ש ע זיך אים אונטערגעגעבן און געגעבן מ ת נ ו ת. אבער שפעטער האט דער קעניג פון א ש ו ר אויסגעפונען, אז הו ש ע האט געשיקט ש ל ו ח'ים צום קעניג פון מ צ ר'ים נאך הילף, און קיין מ ת נ ו ת האט אים הו ש ע דאס יאר אויך ניט צו געשיקט. איז ער מיט א גרויסער ארמון געקומען אין י ש ר א ל, האט געפאנגען הו ש ע'ן און אים פארזעצט אין טורמע אריין. און די שטאט שו מ ר ון האט ער באלאגערט.

נאך דריי יאר באלאגערונג האט דער קעניג פון א ש ו ר איינ-גענומען שו מ ר ון. און ער האט גענומען די איינוואוינער פון י ש ר א ל און זיי פארטריבן אין א ש ו ר און באזעצט זיי דארט אין פארשידענע שטעט. און אויף זייער ארט האט ער אין א צייט ארום געבראכט איינוואוינער פון אנדערע טיילן פון א ש ו ר און באזעצט זיי אין י ש ר א ל. און זייער נאמען איז געווען כו ת'ים אדער שו מ ר ו נ'ים.

פון די פארטריבענע פון י ש ר א ל איז א טייל שפעטער צוריקגעקומען און זיך באזעצט אין י הו ד'ה. די מערסטע פון זיי אבער זיינען פארבליבן אין די ערטער, וואוהיין מען האט זיי פארטריבן, און האבן זיך דארטן צונויפגעמישט מיט די ניט-אידישע איינוואוינער. און די אנדענקונג וועגן זיי, ווי וועגן אידן, איז פארשוואונדן.

פאר די יארן, וואס י ש ר א ל איז געווען וויסט און ניט באזעצט, האבן זיך אין לאנד פארמערט די לויבן. און ווען מ'האט געבראכט די נייע איינוואוינער, פלעגן די לויבן אויף זיי אנפאלן און

זיי צערניסן. האבן זיך די נייע איינוואוינער באקלאגט אויף זייער ביטערער לאגע פאר'ן קעניג פון א שו ר. האט זיך דער קעניג נאכגע-פרעגט, וואס צו טאן. האט מען געזאגט דעם קעניג: „די נייע איינוואוינער, וואס דו האסט געבראכט אין לאנד, ווייסן ניט די געזעצן פונ'ם גאט פון לאנד, און דינען ניט צו אים. דעריבער פאלן אויף זיי אן די לויבן און מייסן זיי“.

האט דער קעניג געהייסן ברענגען צוריק איינעם פון די כ ו ה נ י ם, וואס מ'האט געהאט פארטריבן פון ש ו מ ר ו ן, און מ'האט אים באזעצט אין ב י ת - א ל. און ער האט געלערנט די נייע איינוואוינער, ווי זיי זאלן דינען יאהווען. פלעגן די נייע איינ-וואוינער דינען יעדערער זיין גאט; און די פון זיי, וואס זייען גע-קומען פון פ ב ל, פלעגן א פ י ל ו פארברענען זייערע קינדער פאר זייערע געטער. און אין דערזעלבער צייט פלעגן זיי אויך דינען יאהווען לויט דעם, ווי דער כ ו ה ן פון י ש ר א ל האט זיי געלערנט. אזוי-א זינען זיי געווארן האלבע אידן.

19. ח ז ק י ה ן.

אין דער צייט, ווען מ'האט די איינוואוינער פון י ש ר א ל פאר-טריבן אין א שו ר, איז אין י ה ו ד ה געווען קעניג ח ז ק י ה ן (כזקיאחז), דער זון פון א ח ז (אכאז). ער האט זיך פעסט געהאלטן אן דעם קולט פון יאהווען, דעם גאט פון די אידן. ער האט צעבראכן די בילדער פון אלע אנדערע געטער. און א פ י ל ו די הייליקע פלע-צער אויסער י ר ו ש ל י ם, וואו מען פלעגט דינען צו יאהווען, האט ער צעשטערט.

ער האט אויפגעהערט צו צאלן צינן צו א שו ר, ווי זיין פאטער א ח ז האט דאס געטאן, און אויסגעשפרייט די גרעניצן פון לאנד ביז'ן גרויסן י ם.

אין פערצנטן יאר פון ח ז ק י ה ן'ס קעניגן איז ס נ ה ר י ב (סאנבערעוו), דער קעניג פון א שו ר, געקומען אין י ה ו ד ה; ער האט איינגענומען זייער פיל קלענערע און גרעסערע פעסטע שטעט און איז צוגעקומען נאענט צו י ר ו ש ל י ם. האט זיך ח ז ק י ה ן דערשראקן און באשלאסן זיך אונטערצוגעבן; ער האט געשיקט צום קעניג פון א שו ר און אים געלאזט זאגן: „איך האב גע-

זינדיקט קעגן דיר. לאז מיך אפ, וועל איך דיר געבן וואס נאר פאר
אן אפצאל דו וועסט ארויפלייגן אויף מיר". האט דער קעניג פון א שו ר
ארויפגעלייגט אויף ח ז ק י ה ו'ן אן אפצאל פון דרני הונדערט
קיקער זילבער און דרניסיק קיקער גאלד. האט ח ז ק י ה ו' ציוניפ-
גענומען דאס גאנצע זילבער און גאלד, וואס ער האט געפונען אין
מעמפל און אין זיין קעניגלאכן אוצר, און עס אפגעשיקט צום קע-
ניג פון א שו ר. און יענער איז אוועק פון לאנד.

אין א קורצער צייט ארום אכער האט ס נ ח ר י ב געשיקט
אין י ה ו ד ה א גרויסע ארמון מיט זיין קריגספירער ר ב ש ק ה
(ראוושאקע) אין דער שפיץ. ר ב ש ק ה איז צוגעקומען ביז
י ר ו ש ל י מ און האט געשיקט רופן דעם קעניג ח ז ק י ה ו' זיין-
נען צו אים ארויס די הויפטבאאמטע פונ'ם קעניג, און ר ב ש ק ה
האט צו זיי געזאגט: „גייט און גיט איבער ח ז ק י ה ו'ן די רינד
פון דעם גרויסן קעניג פון א שו ר. אזוי האט געזאגט דער קעניג:
אויף וואס האפסטו? — רעדן רעדסטו וועגן פרידן און קליגסט זיך
און גרויססט זיך אויף מ ל ח מ ה. אויף וועמען פארלאזסטו זיך?
אויף דעם צעבראכענעם שמעקן, דעם קעניג פון מ צ ר י מ, וואס
יעדערער, וואס שפארט זיך אן אויף אים, צעשמעכט זיך די הענט?
אט וועל איך זיך מיט דיר וועטן, אז ווען איך זאל דיר געבן צוויי
טויזנט פערד, וועסטו א פ י ל ו נים קאנען צושמעלן פאר זיי קנין
רייטער. און דו האסט זיך פארלאזן אויף מ צ ר י מ, זיי זאלן דיר
געבן רייטער און רייטוועגן".

האבן די באאמטע פונ'ם קעניג ח ז ק י ה ו' געזאגט צו
ר ב ש ק ה'ן: „רעד צו אונז אראמיש, ווייל מיר פארשטייען עס. צו
וואס זאלסטו רעדן אידיש, אז דאס פאלק, וואס אויפ'ן מויער זאל
פארשטיין?"

האט זיי ר ב ש ק ה געענטפערט: „מיינט איר, אז מנין האר
האט מיך געשיקט בלויז צו איינער קעניג און צו איינע? ניין: ער האט
מיך טאקע געשיקט צו אט די מענשן אויפ'ן מויער פון שטאט, ווע-
מען עס וועט באלד אויסקומען צו הונגערן צוזאמען מיט אייך".
און ער האט הויך אויף א ק ול גערעדט אין אידיש: „אזוי
זאגט דער גרויסער קעניג פון א שו ר: זאל אייך נים איינרעדן
ח ז ק י ה ו, אז ער וועט אייך קענען ראטעווען פון די הענט פון
א שו ר. זאל ער אייך נים פארזיכערן, אז איינער גאט י א ה א ו ו ע

וועט ניט לאזן זיין שטאט אריינפאלן אין די הענט פונ'ם קעניג פון א שו ר. וואו זינגען די געטער פון כאמאס און ארפאד און שו מ ר ו ? האבן זיי דען גערעכטעוועט זייערע שטעט פון מינע הענט ? פאלגט ניט ח ז ק י ה ו'ן. קומט ארויס צו מיר, און יעדערער פון אייך וועט עסן די פרוכט פון זיין ווינגארטן און פון זיין פינגנבוים און טריי-קען דאס וואסער פון זיין ברונים. און שפעטער וועל איך קומען און וועל אייך צונעמען און באזעצן אין א לאנד, ווי אייערס, א לאנד פון קארן און פון וויין, פון בוימל און פון האניק, און איר וועט דארטן לעבן."

האט דאס פאלק געהערט און געשוויגן, ווייל אזוי האט זיי בא- פוילן דער קעניג ח ז ק י ה ו. און די באצאמטע פונ'ם קעניג האבן צעריסן אויף זיך די קליידער, זיך אומגעקערט צום קעניג און אים דערציילט, וואס ר ב ש ק ה האט געזאגט.

20. ירושלים באפרייט.

ווען ח ז ק י ה ו האט דערהערט די רייד פון ר ב ש ק ה'ן, האט ער צעריסן אויף זיך די קליידער, אנגעטאן א זאק און געשיקט זינע דינער צו י ש ע י ה (יעשאיע) דעם זון פון אמוץ דעם נ ב י א פרעגן, וואס צו טאן. האט זיי י ש ע י ה געזאגט: „גיט צו אייער האר, דעם קעניג, און זאגט אים: האב ניט קיין מו ר א פאר די רייד פון די יונגען פונ'ם קעניג פון א ש ו ר, וואס זיי האבן זיך געזיידלט און געלעסטערט גאט. אט וועט דער קעניג פון א ש ו ר באלד דערהערן א קלאנג, וועט ער זיך אומקערן צו זיך אין לאנד, און דארטן וועט ער אומקומען פון שווערד."

„און נאך זאלט איר אים זאגן וועגן קעניג פון אשור: יאהאווע זאגט: עס לאכט זיך אויס פון דיר די פעסמונג צ י ו ן, עס שאקלט אויף דיר מיט'ן קאפ די שטאט י ר ו ש ל י ם. וועמען האסטו דאס געשימפט און געזיידלט ? אויף וועמען האסטו דאס אויפגעהויבן אזא הויכן קו ל ? דורך דינע ש ל ו ח י ם האסטו דאך יאהאווען גע- לעסטערט. דיין כע ס'ן זיך און בייזערן זיך איז אריין אין מינע אויערן, — זאגט יאהאווע. — און דערפאר וועל איך אויף דיר אנטאן א צוים און וועל דורכשמידן א רינג דורך דיין נאז און וועל דיך אומקערן צוריק אויף דעם וועג, אויף וועלכען דו ביסט געקומען."

„און נאך זאלט איר אים זאגן: דער קעניג פון אשור וועט ניט אריינקומען אין שטאט. ער וועט זי א פ י ל ו ניט באלאגערן און ניט אריינשויםן אהין קיין פניל“.

און אין דער מ ח נ ה פון א ש ו ר האט זיך פארשפרייט א מ ג פ ת, פון וועלכער עס זינען אויסגעשטארכן טויזנטער מענשן. און ס נ ח ר י ב האט נאך דערהערט, אז ביי אים אין לאנד קומען פאר אומרוען; האט ער זיך אויף שנעל מיט זיין ארמיי געלאזט צו-ריק אין זיין הויפטשטאט נ י נ ו ה (נינווע). און ווען ער האט דארטן אין זיין טעמפל געקניט פאר זיין גאט, זינען צוויי זין זינע אנגעפאלן אויף אים און אים דער'ה ר ג'עט מיט זייערע שווערדן. און אזוי איז י ה ו ד ת ניצול געווארן פונ'ם שווערד פון אשור.

י ש ע י ה און זיין נ ב ו א ה וועגן ש ל ו ם.

י ש ע י ה איז געווען איינער פון די גרעסטע נ ב י א י ם ביי אידן. זינע נ ב י א ו ת, זינע רעדעס, צייכענען זיך אויס מיט זייער שיינער שפראך, פינע בילדער און הויכע אידזיען.

אין יענער צייט, ווען מ ל ח מ ו ת צווישן פאלק און פאלק זינען געווען כ מ ע ט ווי א שמענדיקע ערשנינונג, האט י ש ע י ה שוין גע'ח ל ו מ'ט וועגן א צייט, ווען עס וועלן אינגאנצן ניט זיין קיין מ ל ח מ ו ת, און צווישן מענשן וועט הערשן שמענדיקער פרידן.

אין דער צייט, ווען דער קעניג פון א ש ו ר האט מיט זינע ארמייען פארפלויצט גאנץ פאדער-אזיע, האט י ש ע י ה אזוי נ ב י א ו ת געזאגט:

„און עס וועט קומען א צייט, און דער בארג פון יאחוועס הויז וועט זיין העכער פון אלע בערג; און אלע פעלקער וועלן זיך ציען צו אים. און זיי וועלן זאגן: „קומט, לאמיר ארויף צום הויז פון דעם גאט פון די אידן, און זאל ער אונז לערנען, און מיר וועלן גיין אין זינע וועגן.“ און זיי וועלן איבערשמידן זייערע שווערדן אויף גראב-אייזנס און זייערע שפיזן אויף שניידמעסער; איין פאלק וועט מער

ניט אויפהייבן קיין שווערד קעגן א צווייטן און זיי וועלן מער ניט לערנען צו גיין אין קריג".

און ישיעיה האט נאך גע'ח'לו מיט וועגן א ציניט, ווען פרידן וועט אנפילן דאס לעבן ניט נאר צווישן מענשן, נאר אויך צווישן אלע אנדערע לעבעדיקע באשעפענישן. ער האט נביאות געזאגט אזוי:

"און עס וועט ארויסשפראצן א צווייט פונ'ם שטאם פון ישיעיה (אישאי); און עס וועט אויף אים רוען דער גייסט פון קלוגשאפט און פארשטאנד, פון העלדישקייט און פון וויסן. און ער וועט אורטיילן ניט לויט דעם בלוין, ווי דאס אויג זעט און ווי דאס אויער הערט. ער וועט משפטן מיט גערעכטיקייט, און ער וועט באשמראפן די שטארקע פון דער ערד מיט די רינד פון זיין מויל און די שלעכטע — מיט'ן גייסט פון זיינע ליפן. און ער וועט זיין אנגעטאן אין גערעכטיקייט און ארומגעארמלט מיט גלויבן".

"און א וואלף וועט וואוינען צוזאמען מיט א שעפס און א מיגער מיט א ציגעלע. און א קאלב און א לויב און א אקס וועלן זיין צוזאמען, און א קליין אינגעלע וועט זיי פירן, און א קו און א בער וועלן זיך פיסערן צוזאמען; צוזאמען וועלן זיך האדעווען זייערע קינדער, און א לויב וועט אזוי ווי אן אקס עסן שמרוי. און א זויג-קינד וועט זיך שפילן בני דער נארע פון א ברענענדיקער שלאנג. מ'וועט קיין שלעכטס ניט מאן און מ'וועט ניט פארדארבן, ווייל די ערד וועט פול זיין מיט וויסן, ווי דאס וואסער פילט אן דעם ים".

און א וואלף וועט וואוינען צוזאמען מיט א שעפס.

21. מנשה.

גאָר חזקיהו'ן איז געוואָרן קעניג פון יהודה זיין זון מנשה (מענאַשע). מנשה האָט צוריק איינגעפירט אין לאַנד געצנ-דינערני און אַרײַנגעשטעלט אין דעם מעמפל סטאַטועס און מזבחות פון פאַרשידענע געטער. ער האָט אויך געמאַן אַנדער-רע שלעכטע און מיאוסע זאַכן: ער האָט אפילו דער'הר געט זיין אייגענעם זיידן, דעם נביא ישעי'ה; האָט פאַרברענט זיין אייגענעם זון אין פייער אלס קרבן צום בעל, און האָט פאַר-גאַסן אַסך אומשולדיק בלוט.

אין זיין צײַט האָט דער קעניג פון אַשור געשיקט אין יהודה זײַנע קריגספירער, און יענע האָבן געפאַנגען מנשה, געשמידט אים אין קייטן און אַוועקגעפירט אין בבל. און ערשט ווען מנשה האָט זיך אויסגעקויפט מיט אַסך זילבער און גאָלד, האָט אים דער קעניג פון אַשור אָפגעלאָזט און צוריקגעקערט קיין ירושלים.

22. יאשיהו (וישיאַהו).

מנשה'ס אייניקל, יאשיהו איז געוואָרן קעניג אין עלטער פון אַכט יאָר. זײַנע ערציער, כוהנים פון דעם מעמפל אין ירושלים, האָבן אים באַקאַנט געמאַכט מיט זיין אורעלטער-זיידן, דוד'ן, און מיט די פרומע וועגן, אויף וועלכע יענער איז געגאַנגען. און יאשיהו האָט אָנגעהויבן צו גיין אין די וועגן פונם קעניג דוד. ער האָט אָפגעשאַפט געצנדינערני אין ירושלים און אין גאַנצן לאַנד.

און ווען ער איז אַלט געווען זעקס און צוואַנציק יאָר, האָט ער באַשלאָסן, ווי אַמאָל דער קעניג יהואש, צו פאַרריכטן דעם מעמפל. האָט ער געשיקט אין מעמפל צום עלטסטן כוהן חלקיהו (כילקיאַהו) זיין שרײַבער שפנ'ען (שאַפאַנען) אין גע-פאַרערט פון חלקיהו'ן, ער זאָל צונויפקלייבן דאָס געלט, וואָס מ'ברענגט אלס מנתנות אין מעמפל, און באַנוצן דאָס צו פאַר-ריכטן דאָס הויז פון יאַהאווען.

ווען שפן איז געווען אין מעמפל, האָט אים דער כוהן חלקיהו געזאָגט: „אַט האָב איך אין מעמפל געפונען דאָס בוך

פון דער תורה. — און ער האט געגעבן ש פ נ'ען א בוך. האט ש פ נ געבראכט דאס בוך צום קעניג און געזאגט: „אט האט דער כוהן חל קיהו מיר געגעבן א בוך, וואס ער האט געפונען אין מעמפל“. האט דער קעניג געהויסן, מ'זאל פארלייענען פאר אים דאס בוך.

ווען ש פ נ דער שרייבער האט געלייענט פון דעם בוך פון דער תורה, וואס איז — ווי עס איז געשטאנען געשריבן אין דעם בוך — געווען אנגעשריבן פון משה ה', איז דער קעניג געווארן טרוי-עריק. ער האט געזען, אז ער, דער קעניג, און אלע אידן לעבן ניט לויט די געזעצן פון דער תורה און הימין ניט אפ אירע געבאט.

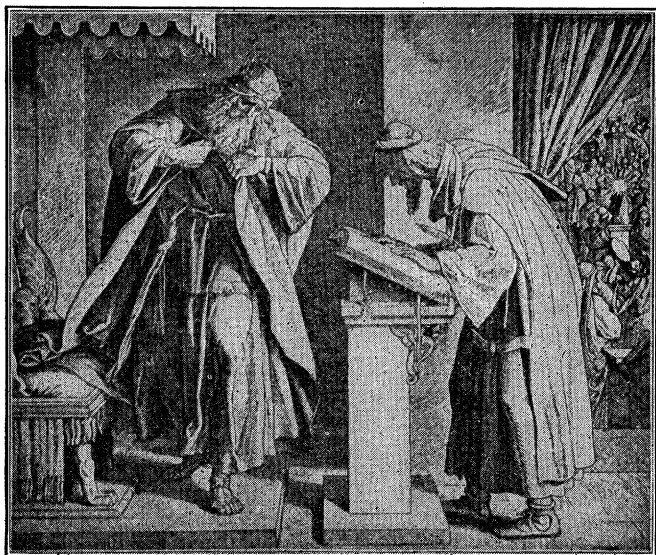
און מ'האט פאר'ן קעניג ווייטער פארגעלייענט פונם בוך. און איז איין ארט האט מען געפונען געשריבן אזוי: „אז דו וועסט ניט פאלגן און ניט אפהיטן די מצוות און געזעצן פון דער תורה, וועלן אויף דיר אנקומען א די אלע קלות (קלאלעס): — דו וועסט זיין פארשאלטן אין שטאט און אין פעלד; וועסט זיין פאר-שאלטן ביים ארויסגיין און ביים קומען. דיניע הימלען וועלן ווערן ווי קופער, און די ערד ווי אייזן. דו וועסט באזיגט ווערן פון דיין פינט; אויף איין וועג וועסטו ארויס קעגן אים, און אויף זיבן וועגן וועסטו פון אים אנטלויפן. דיניע זין און טעכטער וועלן צוגענומען ווערן פון אן אנדער פאלק. די פרוכט פון דיניע פעלדער און גערט-נער וועלן אויפעסן פרעמדע, און דו וועסט עס צווען און מ ש ג ע ווערן פון דעם, וואס דו זעסט, און וועסט ניט קענען העלפן.

„און דו און דיין קעניג, וואס דו וועסט באשטימען אויף זיך, וועלן פארטריבן ווערן און געבראכט ווערן צווישן א פאלק, וואס דו קענסט נישט. און דו וועסט צעשפרויט ווערן צווישן אלע פעלקער פון איין עק וועלט ביז'ן צווייטן, און דו וועסט ווערן צו שאנד און צו שפאט צווישן די אלע פעלקער, וואוהין דו וועסט פארטריבן ווערן. און דיין לעבן דארט וועט דיר מי א ו ס ווערן. וועסט צימערן בינאכט און ביטאג פאר דיין לעבן. אין דער פרי וועסטו בעטן, עס זאל שוין קומען די נאכט, און בינאכט וועסטו בעטן, עס זאל שוין ווערן טאג, צוליב דיין מורא און שרעק פאר אליך, וואס דו וועסט זען.“

ווען יאשיהו האט דאס דערהערט, איז ער פארציטערט געווארן. ער האט צעריסן אויף זיך די קליידער און געשיקט ש פ נ'ען

און דעם כוהן חל קיהו צו חולדה (כולדע) דער
 נביא ה, זיי זאלן בני איר פרעגן, וואס וועט זיין מיט'ן קעניג און
 מיט'ן גאנצן פאלק.

זינען זיי אזועק צו דער נביא ה. האט זי זיי געזאגט:
 „זאגט דעם קעניג, וואס האט איך געשיקט צו מיר: עם וועט קומען

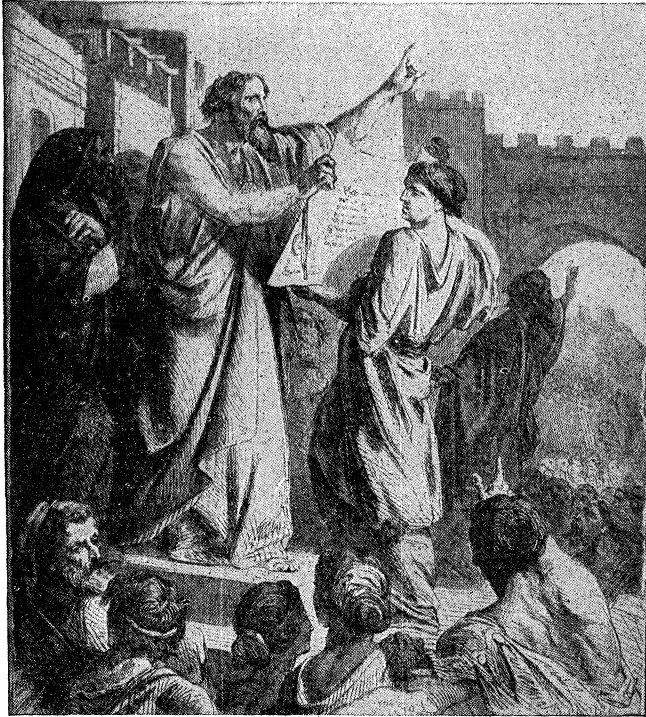

י א ש ה ו צעריסט אויף זיך די קליידער.

אן אומגליק אויף אט דעם פלאץ און אויף זינע אינוואוינער, אזוי
 ווי עם שמויט געשריבן אין דעם דאזיקן בוך, ווייל איר האט געטאן
 אלדאס שלעכטס און געדינט צו אפגעטער. אכער ווייל דאס הארץ
 פון דעם קעניג איז צעבראכן געווארן, ווען ער האט געהערט וועגן
 דעם, וואס עם שמויט פאר דעם דאזיקן פלאץ און זינע אינוואוינער,
 און ער האט צעריסן זינע קליידער און געוויינט, וועט ער מיט זינע
 אויגן ניט זען דאס אומגליק. דאס אומגליק וועט קומען ניט אין זינע
 מעג."

23. י א ש י ה ו' ס ר ע פ א ר מ .

דעמאלט האָט דער קעניג י א ש י ה ו' צונויפגערוּפן אין י ר ו ש ל י מ די עלטסטע פּוּנ'ס גאַנצן לאַנד. ער איז מיט זײַ און מיט אלע כּוּה נ י מ און נ ב י א י מ און אלע אײַנוואוינער פּוּן י ר ו ש ל י מ אַוועק אין טעמפל. דער קעניג האָט זיך גע-

י א ש י ה ו' הייסט לייענן דאָס בוך פון געזעץ.

זעצט אויף זײַן פּלאַץ און געהויסן דורכלויגענען פּאַר אלעמען דאָס בוך פון געזעץ, יאָס מ'האַט געפונען אין טעמפל. דערנאָך האָט ער מיט אלע פּאַרזאַמלטע געמאַכט אַן אָפּמאַך אָפּצוהיטן מיט'ן גאַנצן

הארצן די אלע געזעצן, וואָס זינגען פארשריבן אין דעם בוך. און דאָס
גאנצע פאָלק האָט צוגעשטימט צום אָפּמאַך.

דאָמאָלט האָט יאשיהו געהויבן די כוהנים אַרום-
פראַגן פון מעמפל אלע כליים, וואָס מ'האָט געמאַכט פאר'ן
בעל און אַנדערע אָפּגעטער און פארברענען זיי אויסער דער שטאָט.
ער האָט אויך געהויבן צעשמערן די אלע היליקע פלעצער און
מזבחות, וואו מ'האָט געדינט צו יאהווען אויסער דער שטאָט
ירושלים. און די כוהנים פון די היליקע פלעצער האָט
ער באַשטימט, זיי זאלן אונטער'ן נאָמען לויים אַרויסהעלפן די
כוהנים פון ירושלים. ער האָט אויך באַשטימט, אַז
דער איינציקער פּלאַץ, וואו מ'זאל דינען צו יאהווען, זאל זיין דער
מעמפל אין ירושלים; און אַז די איינציקע כוהנים,
וואָס זאלן מעגן טאָן די היליקע אַרבעט אין מעמפל, זאלן זיין די
כוהנים פון צדוקים הויז.

און דער קעניג יאשיהו האָט באַפוילן אלע אידן פונ'ם
לאַנד, זיי זאלן זיך צונויפקומען אין ירושלים און פייערן דעם
יזם-טוב פסח. האָבן די אידן אזוי געטאָן. און עס איז ניט
געפייערט געוואָרן אזא שיינער און פינקטלאַכער פסח יזם-
טוב ווי דעמאָלט זינט די צייטן פון די שופטים.

און פּרעה נעכאַ, דער קעניג פון מצרים, האָט געפירט
אַ מלחמה מיט אַשור. האָט ער דורכגעפירט זיין אַרמיי;
דורך דעם לאַנד יהודה. איז יאשיהו אַרויס קעגן אים, ווייל
ער האָט ניט געוואָלט איינרייסן זיך מיט אַשור. האָט פּרעה
נעכאַ אים געשיקט זאָגן: „וואָס האַסטו מיט מיר צו טאָן, קעניג פון
יהודה? איך קום דאָך ניט פירן מלחמה מיט דיר. קער זיך
אום צוריק“.

האָט יאשיהו ניט געפאלגט און איז אַרויסגעפראַגן קעגן
די מצריים. האָבן די מצריים געשאַסן אויף אים זייערע
פּיילן און אים פאַרוואַנדעט. האָט יאשיהו געבעטן, מ'זאל אים
פון שלאַכטפּעלד אָפּפירן קיין ירושלים. האָט מען אים אָפּגע-
פירט קיין ירושלים, און ער איז דאָרטן געשטאַרבן.

האָבן אלע אידן אים באַוויינט, און דער גרויסער נביא
ירמיהו (ירמיהו) האָט אָנגעשריבן אַ קלאַגליד אויף
יאשיהו'ס טויט.

24. פונים בוך פון דער תורה.

א.

און איצט, י ש ר א ל, הערט צו די געזעצן און די דינים, וואס איך לערן אייך צו טאן, כ ד י איר זאלט לעבן. איר זאלט זיין אפהימן. ווייל אין זיי ליגט אייער ח כ מ ה און פארשטאנד אין פארגלייך מיט אנדערע פעלקער. יענע פעלקער וועלן הערן וועגן אט די אלע געזעצן און וועלן זאגן: „אט וואס פאר א קלוג און פארשטענדלאך פאלק עס איז דאס גרויסע י ש ר א ל!“ וואסער נאך גרויס פאלק האט אועלכע גערעכטע געזעצן, ווי די, וואס זינען אין דער ת ו ר ה, וואס איר באקומט היינט? נאר היינט זיך, איר זאלט ניט פארגעסן די אלע זאכן, וואס איר האט געזען, און זיי זאלן ניט אוועק פון אייער הארצן, כ ל - ז מ ן (קאלומאן) איר וועט לעבן. און איר זאלט וועגן זיי דערציילן אייערע קינדער און קינדס-קינדער.

איר זאלט ניט עסן קיין אומווערטיקע זאכן, און קיין שויטע קער-פערס זאלט איר ניט עסן. איר קענט עסן פלייש, וויפיל אייער הארץ געלוסט. האלט זיך אבער אפ פון צו עסן דאס בלוט; ווייל דאס בלוט איז די נ ש מ ה; און איר זאלט ניט עסן דאס פלייש מיט דער נ ש מ ה.

אין ס ו ך פון יעדע זיבן יאר זאלט איר מאכן ש מ י ט ה. איר זאלט אין דעם ש מ י ט ה - יאר ניט מאנען מער די שולדן פון אייער ברודער. און היינט זיך, איר זאלט ניט ארויפלאזן דעם מ י א ו ס'ן גע-דאנק אויפ'ן זינען: „אט קומט אן דאס יאר פון ש מ י ט ה, וועל איך אים דערפאר ניט אויסלייען.“ איר זאלט אלץ איינס אויסלייען; ווען ניט, וועט איר זיך פארזינדיקן.

און אייער ברודער, א איד — אדער א אידישע פרוי — וועט זיך צו אייך פארקויפן פאר א קנעכט, זאל ער אייך דינען ניט מער, ווי זעקס יאר. אין דעם ש מ י ט ה - יאר זאלט איר אים פריילאזן. און דער-בני זאלט איר אים ניט אוועקלאזן מיט ליידיקע הענט, נאר אבי-לאזן אים פון אייערע שאפ און ת ב ו א ה און ווייני. אויב אבער דער קנעכט וועט זאגן: „איר האב ליב מיין האר און מיין זינע פא-מיליע און וויל ניט ארויס פריי, זאלט איר אים דורכבויערן דאס אוייער

מיט אן זאל, און ער זאל נאכדעם זיין א קנעכט ביז דעם פופציקסטן יאר, דעם יאר פון יובל. אין דעם יאר מוזן אלע אידישע קנעכט ארויס פריי!

אז ביי אייך אין שטאט וועט זיין אן ארימאן, זאלט איר ניט פארדריקן אייער האנט פאר אים, נאר איר זאלט עפענען אייער האנט און אים אנטלאדן מיט אלדאס גוטס.

ב.

איר זאלט אנטשמעלן ריכטער און אויפזעער אין אלע שטעט, און זיי זאלן ארויסגעבן א גערעכטן משפט. איר זאלט ניט פארדרייען קיין משפט; איר זאלט ניט אנדערש משפטן צוליב איינעם פערזענליכקייט; איר זאלט ניט נעמען קיין שוחד, קיין אונטער-קויף געלט. ווייל שוחד מאכט בלינד די אויגן פון די קלוגע און פארקרימט רי רייד פון די געלערנטע. איר זאלט זיך שמענדיק יאגן נאך גערעכטיקייט!

אז איר וועט אנטקומען אין לאנד און איר וועט זיך טראכטן: לאמיר באשטימען אויף אונז א קעניג, אזוי ווי עס טוען די פעלקער ארום אונז. קענט איר אנטשמעלן אויף זיך א קעניג. אבער בלויז איינע נעם פון אייערע ברידער. איר קענט ניט אנטשמעלן איינעם, וואס איז פון א פרעמד פאלק. און זאל דער קעניג אייערער ניט אנטקלייבן קיין סך פערד, און ניט נעמען זיך קיין סך ווייבער, און ניט אנטאמלען קיין סך גאלד און זילבער. און זאל ער זיך לאזן אויפשרייבן א בוך פון אט דער תורה און לייענען פון אים, כדי ער זאל אפהיטן די אלע געזעצן און כדי ער זאל זיך ניט גרויס האלטן איבער זיינע ברידער.

איר זאלט ניט פארמשפטן קיינעם אויף דעם עדות (איינעם) זאגן פון בלויז איין מענשן. און אז מענשן וועלן שלעכט עדות זאגן קעגן איינעם, און מ'וועט יענעם פארמשפטן; און שפעטער וועט זיך ארויסווייזן, אז די עדות האבן פאלש עדות געזאגט, זאלט איר זיי טאן אזוי, ווי זיי האבן געזאגט טאן אים מיט זייער פאלש עדות זאגן. און איר זאלט אזוי ארום אויסראטן דאס שלעכטס פון צווישן אייך.

ווען איר וועט ארויס אויף מלחמה קעגן אייערע פיינט, זאלן די אויפזעער פון פאלק אויסרופן: ווער עס האט געבויט א ניי הויז

און האָט עס נים באַוואַינט; ווער עס האָט געפלאַנצט אַ ווייני-
 גארטן און האָט נאָך נים געגעסן פון זיינע פרוכט; ווער עס האָט
 פאַר'ק נ'ס'ט אַ פרוי און האָט מיט איר נאָך נים ח'ת ו'ג ה' גע-
 האָט — די אַלע זאָלן זיך אומקערן אַהינז. און ב'כ ל' ל' די אַלע,
 וואָס האָבן מ'ר א און שרעקן זיך, זאָלן גיין אַהינז צוריק און זאָלן
 מיט זייער שרעקעדיקייט נים אַפשוואַכן די הערצער פון די אַנדערע.
 ווען איר וועט צומרעטן צו אַ שטאָט מ'ל ח'מ ה' צו האַלטן,
 זאָלט איר די ערשמע זאָך איר פאַרשלאָגן פרידן. אויב די שטאָט-לייט
 וועלן אייך ענטפערן מיט פרידן און וועלן אייך עפענען אירע טויערן.
 זאָלט איר קיינעם פון די איינזוואוינער נים אַנרירן. נאָר זיי זאָלן אייך
 צאָלן צינש. אויב אַבער די שטאָט-לייט וועלן אייך נים ענטפערן מיט
 פרידן, זאָלט איר באַלאַגערן די שטאָט און פירן מ'ל ח'מ ה' מיט
 איר. איר מעגט דערביי אויס'ה'ר ג'ענען די מעגלאַכע באַפעלקערונג.
 אַבער איר מאַרט נים ה'ר ג'ענען קיין פרויען און קינדער.

אַז איר וועט באַלאַגערן אַ שטאָט, קענט איר אויסהאַקן אַרום
 איר בלוז די ביימער, וואָס גיבן נים קיין פרוכט צום עסן. איר זאָלט
 אַבער נים אויפהייבן קיין האַק אויף אַ פרוכט-בוים, ווייל פון אים
 עסט איר די פרוכט.

איר קענט נים צווען, ווי דער אַקס אָדער די שעפס פון אייער ברוד-
 דער בלאַנדזשען אַרום, און מאַכן זיך, אַז איר זעט נים. איר מוזט זיי
 צוריקקערן צו אייער ברודער. און אויב איר וווינט נים, וועמען זיי
 באַלאַנגען, נעמט זיי אַריין צו זיך און זאָלן זיי זיין בני אַיב, ביז זיי-
 ער איינגטימער וועט זיך אַפּווכן און פאַדערן זיי פון אייך, וועט איר
 זיי דאָן צוריקקערן.

איר קענט אויך נים צווען, ווי דער אייזל אָדער דער אַקס פון אייער
 פריינד פאַלט אונטער זיין לאַסט. איר מוזט אים העלפן.

ג.

איר זאָלט נים אַרויסגעבן אַן אַנטלאַפענעם קנעכט צו זיין האַר.
 זאָל ער וואוינען צווישן אייך, וואו ער געפינט פאַר בעסער. איר זאָלט
 אים נים אַפנארן.
 איר זאָלט נים נעמען קיין פראַצענט, ווען איר לייט געלט צו
 אייערן אַ ברודער.
 ווען איר פאַרשפרעכט עפעס, ווען איר גיט אַ נ'ד ר' (ניידער),
 זאָלט איר פּינקטלאַך האַלטן אייער וואָרט.

ווען איר לויט עפעס איבערן א פריינד, זאלט איר ניט גיין צו אים אין הויז אריין נעמען א מ ש כ ו ן (מאשקן). ווארט אין דרויסן, ביז ער וועט עס אייך ארויסטראָגן. און אויב איבער פריינד איז אַרײַם, זאלט איר ניט פאַרהאַלטן דעם מ ש כ ו ן; קערט עס אום צוריק, איידער די זון פאַרגײַט, ער זאָל האָבן מיט וואָס זיך צו צודעקן.

אַז איר דינגט אַן אַרבעטער, וואָס איז אַרײַם, זאָל אײַנעם, פון צווישן אייערע כרידער, אָדער אַ פרעמדן, זאָלט איר אים ניט דריקן. איר זאָלט אים באַצאלן זײַן געהאַלט נאָך דעמוזעלבן טאַג, ווייל מעג-לאָז, אַז ער דאַרף עס באַלד צום לעבן.

איר זאָלט ניט פאַרדרײַען דעם מ ש פ ט פון אײַנעם, וואָס איז אַ פרעמדער בני אײַך אין לאַנד, אָדער פון א י ת ו ם (יאַסעם) אָדער פון אַן אַל מ נ ה (אַלמאַנע).

איר זאָלט ניט באַשטראָפן די עלטערן פאַר די קינדער אָדער די קינדער פאַר די עלטערן; יעדערער זאָל באַשטראָפן ווערן בלויז פאַר זײַן אײַגענער זינד אָדער פאַרברעכן.

איר זאָלט ניט פאַרבינדן אַן אַקס דאָס מויל, ווען ער דרעשט. עס זאָל בני אײַך ניט זײַן קײַן צווייענדיקע מאָס: — אַ קלע-נערע און אַ גרעסערע; און קײַן צווייענדיקע וואָג — אַ לײַכטערע און אַ שווערערע; אײַן ריכטיקע פולע מאָס און וואָג זאָלט איר האָבן, כ ד י איר זאָלט האָבן לאַנגע יאָר.

ווען איר שניידט אַראָפּ אַ פעלד און פאַרגעסט אַ גאַרב, קערט זיך ניט אום עס אויפצוקלייבן; ווען איר נעמט אַראָפּ די אײַלכירטן אָדער די ווינטרויבן, קלייבט ניט אַרום די אײַנצלע און קלענערע. לאַזט עס איבער פאַר דעם י ת ו ם, דער אַל מ נ ה און דעם פרעמדן, וואָס האָט זיך באַזעצט בני אײַך אין לאַנד. און געדענקט, אַז איר זינט אַמאָל אַלײַן געווען פרעמדע און קנעכט אין דעם לאַנד מ צ ר י ם.

25. י ה ו י ק י ם ווערט קעניג.

דער קעניג פון מ צ ר י ם האָט אַרױפגעזעצט אויפ'ן טראָן פון י ה ו ד ה י א שײה'ו'ס זון, י ה ו י ק י מ'ען (יעהוואַקימען). דער לעצטער האָט געגעבן פ ר ע ה'ן אַ סך גאָלד און זילבער. און כ ד י צו קריגן דאָס גאָלד מיט'ן זילבער, האָט י ה ו י ק י ם אַרױפגעלײַגט שטייערן אויפ'ן גאַנצן פאָלק, אויף יעדערן לױט זײַן פאַרמעג.

און י ה ו י ק י ם האָט געטאָן אַלדאָס שלעכטס. ער האָט צו-
 ריק אינגעפירט געצנדינסט אין לאַנד און פאַרגאַסן בלומ.
 איז דער נ ב י א י ר מ י ה ו, וואָס האָט ניט געקאַנט צווען
 דאָס שלעכטס, געקומען אין מעמפל אין דער צייט, ווען דאָרט זיינען
 געווען פאַרוואַלט אַ ס ך אידן, און ער האָט זיך געשמעלט און
 נ ב י א ו ת געזאָגט אזוי: „פאַרריכט, אידן, אייערע וועגן! פאַלגט
 די מ צ ו ת פון דער ת ו ר ה, וועט איר אויסמיידן אָן אומגליק.
 און וועט איר ניט פאַלגן, וועט דער מעמפל ח ר ו ב ווערן, ווי אַמאָל
 דער מעמפל פון ש י ל ו; און די שטאַט י ר ו ש ל י ם וועט ווערן
 וויסט, און די פעלקער פון דער וועלט וועלן איר נאַמען דערמאָנען
 מיט שמאָך“.

האַבן די כוהנים און די נ ב י א י ם דערהערט די רייד
 פון י ר מ י ה ו'ן, זיינען זיי אין כעס געוואָרן און האָבן צוזאַמען
 מיט אַלע פאַרוואַלטע פאַרהאַלטן י ר מ י ה ו'ן און געזאָגט: „ער
 מוז שטאַרבן! ער האָט גערעדט אַזעלכע שלעכטע רייד אויף אונזער
 שטאַט“.

האָט זיי י ר מ י ה ו געזאָגט: „דאָס האָט מיך יאַהאווע געשיקט
 זאָגן אײַך. און איצט פאַרריכט אייערע מעשׂים, קערט זיך אַפּ
 פון שלעכטס, און איר וועט נאָך אויסמיידן דאָס אומגליק. איך בין
 בני אײַך אין די הענט, און איר קענט מיט מיר טאָן, ווי איר ווילט.
 אָבער זינט וויסן, אַז איר וועט אויף דער שטאַט און אויף אירע אײַנ-
 וואוינער אַרויפּוואַרפן די שולד פון פאַרגיסן אומשולדיק בלומ“.

האַבן די האַרן פּונ'ם קעניג געזאָגט צו די פאַרוואַלטע: „אים
 קומט ניט מײַנטן, ווייל ער האָט גערעדט אין נאַמען פון יאַהאווען“.
 און די אַלמע לייט האָבן געזאָגט: „אַט געדענקען מיר, אַז אין די
 צייטן פון ח ז ק י ה ו'ן האָט אויך אײַנער אַנ ב י א, מ י כ ה,
 נ ב י א ו ת געזאָגט אויף דער שטאַט י ר ו ש ל י ם, אַז זי וועט
 צעאָקערט ווערן ווי אַ פעלד, און אויף דעם באַרג פּונ'ם מעמפל, אַז
 ער וועט פאַרוואַקסן ווערן מיט אַ וואַלד. האָט אים דעמאָלט
 ח ז ק י ה ו דען געטויט? — נײַן. ער האָט ח ר מ ה געהאַט אויף
 זיינע זינד און האָט געטאָן גומס; און דאָס שלעכטס, וואָס האָט גע-
 זאַלט טרעפן מיט י ר ו ש ל י ם, איז פאַרמיידן געוואָרן“.

און אַ ח י ק ם, דער זון פון ש פ ן, האָט זיך אויך אינגעשמעלט
 פאַר י ר מ י ה ו'ן און ניט געלאָזט אים מײַנטן.

26. ירמיהוים ליד.

נאכדעם האָט דער נביא ירמיהו גענומען אַ מגילה, גערופן צו זיך שרייבער, ברוך (באָרוך), דעם זון פון נריה (נעריאַ), און אים געהויסן פאַרשרייבן אַ ליד, וואָס ער האָט געשאַפן. און אין דעם ליד האָט ער געזונגען וועגן די אומגליקן, וואָס ערוואַרמטן דעם קעניג און די הויפטשמאַט און דאָס פּאַלק דערפאַר, וואָס זיי טו-ען שלעכטס.

האָט ברוך פאַרשריבן דאָס ליד. און מיט דער מגילה, אין דער האַנט איז ער אַוועק אין טעמפל און פאַר די אַלע פאַרזאַמלטע דורכגעלויבעטע דאָס גאַנצע ליד.

און מביהו, שפנים און איניקל, וואָס האָט געהערט דאָס שרעקלאַכע ליד, האָט אַוועקגעאַיילט אינ'ם קעניגלאַכן פּאַלאַץ. דאָרט האָט ער געטראָפן זיין פאַטער און אַנדערע הויכע באַאַמטע; האָט ער זיי דערציילט וועגן ירמיהוים ליד, וואָס ברוך האָט פאַר-געלויבעט. האַבן די האַרן געשיקט נאָך ברוך און געבעטן פאַר-לויבען פאַר זיי דאָס ליד. האָט ברוך אַזוי געטאַן.

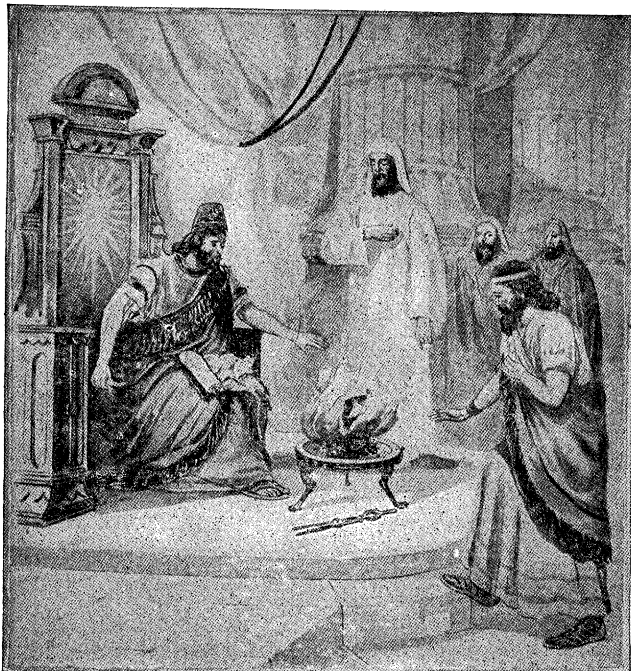
זינען די צוהערער פאַרציטערט געוואָרן און זיי האַבן געפּרעגט: „האַסטו דאָס טאַקע געהערט פון ירמיהוים מויל?״ האָט זיי ברוך געזאָגט: „געוויס, ער האָט גערעדט, און איך האָב פאַר-שריבן וואָרט פאַר וואָרט מיט מינט אויף דער מגילה.“

האַבן די האַרן געזאָגט צו ברוך: „גיי דו און ירמיהו און באַהאַלט זיך, און קיינער זאַל נישט וויסן, וואו איר זינט, און די מגילה לאַז איבער מיט אונז.“

און די האַרן האַבן דערציילט דעם קעניג וועגן דער מגילה. האָט דער קעניג געהויסן ברענגען די מגילה און מ'האַט זי פאַר אים פאַרגעלויבעט.

און דער קעניג איז דעמאָלט געזעסן אין זיין ווינטער-הויס, און דער איווון פאַר אים האָט געברענגט. ווען דער שרייבער האָט אַפ-געלויבעט עטלאַכע שורות, האָט דער קעניג אַפּגעשניטן זיי מיט אַ שערל און אַרטינגעוואָרפן אין פייער אַרניין, און אַזוי האָט ער גע-טאַן, ביז ער האָט די גאַנצע מגילה. פאַרברענט אין פייער. איי-

ניקע פון די הארן האבן אים געווען געבעטן, ער זאל די מגילת
 ניט פארברענען; אבער דער קעניג האט זיי ניט געפאלגט.

י ה ו ק י ם פ א ר ב ר ע נ ט י ר מ י ה ו ׳ ס ל י ד .

און דער קעניג האט געהייסן כאפן ירמיהו'ן און ברוכין
 און פארזעצן זיי אין געפענקעניש. אבער יענע האבן זיך באהאלטן,
 און מ'האט זיי ניט געקענט געפינען.

און ירמיהו האט גענומען אן אנדער מגילת און גע-
 געבן ברוכין. און יענער האט פון ירמיהו'ס מויל ווידער פאר-
 שריבן דאס גאנצע ליד, וואס י ה ו ק י ם האט פארברענט; און
 י ר מ י ה ו האט נאך צו דעם צוגעגעבן נאך אַמאַל אזוי פיל.

א

ווי איינזאם איז געבליבן זיצן די שטאָט!
 די פיל באַפעלקערטע שטאָט איז געוואָרן ווי אַן אַלמנה.
 פון די גרעסטע צווישן די פעלקער, פון אַ האַרנימע צווישן מדינות
 איז זי געוואָרן אַן אונטערטעניקע, וואָ צינש-צאלערין!
 זי וווינט און קלאַגט ביינאָכט, טרערן רינען איבער אירע באַנק,
 און פון אַלע אירע ליבשאַכער איז ניטאָ קיין טרויסטער!
 אַלע אירע פרענד האָבן זי פאַרראַטן, געוואָרן אירע פינט.
 די וועגן קיין ציון זיינען טרויעריק; קיינער קומט ניט אויף זיי
 אויף די יום-טוב-מעג;
 אַלע אירע טויערן זיינען פאַראומערט, אירע כוהנים זיפצן,
 אירע יונגפרויען פאַרקלאַגט — און איר אַלליין איז ביטער.
 אירע אונטערדריקער זיינען דערהויבן, אירע פינט זיצן רואיק;
 נאָר זי האָט יאָהאָווע צעבראַכן צוליב אירע זינד;
 אירע קינדער זיינען אַוועק געפאַנגען פאַר'ן פינט.
 פון ציון איז אַוועק איר גאַנצע שיינקייט.
 אירע האַרן זיינען געוואָרן ווי שעפּסן, וואָס האָבן ניט קיין פאַשע;
 און כוהנים זיינען פאַר זייערע פאַרפאַלגער.
 ירושלים האָט זיך דערמאַנט אין די טעג פון איר אַרימקייט
 און עלנד
 אַן אַלע אירע טייערע זאַכן, וואָס זי האָט פאַרמאַגט פון אַמאָל,
 ווען איר פאַלק איז געפאַלן דורכ'ן פינט און קיינער איז איר צו הילף
 ניט געקומען.
 אירע פינט האָבן זי געזען און געלאַכט פון איר בראַך;
 דאָס גאַנצע פאַלק אירס זיפצט און בעט ברויט,
 זיי גיבן דאָס טייערסטע פאַר שפיני צו דערקוויקן זייער נשמה.
 קוק נאָר, יאָהאָווע, און זע: איך בין געוואָרן אַ פּרעסערין!
 ניט פאַר אַינך געדאַכט, פאַרבייגזייער!
 קוקט און זעט: איז נאָך פאַראַן אַזאָ ווייטיק ווי מינער?
 אויף דעם ווויזן איך, מינע אויגן גיסן טרערן,
 ווייל ס'איז ווייט פון מיר אַ טרויסט, וואָס זאָל דערקוויקן מיין נשמה.
 מינע זיין זיינען פאַרוויסט, זינט דער פינט האָט זיך געשטאַרקט.
 ציון ברעכט מיט די הענט, זי האָט ניט קיין טרויסטער.

עם זיצן אויף דער ערד און שווינגן די עלטסטע פון צי ון ;
 זיי האבן באשאטן דעם קאפ מיט שמויב און אנגעטאן זעק ;
 די יונגפרויען פון ירושלים האבן זייערע קעפ צו דער ערד
 געבויען.

מינע אויגן האבן שוין ניט קיין טרערן.
 מינע אינגעווייז זינען אינגעצויגן געווארן.
 מיין לעבער — אויסגעשפיגן אויף דער ערד —
 איבער דעם בראך פון מיין פאלק.
 זייגקינדער וואלנערן זיך אין די גאסן פון שטאט.
 זיי בעטן ביי די מאמעס : „גיב ברויט און וויין !“
 אויסהויכנדיק זייער אטעם אין שוים פון זייערע מוטערס.
 מיט וואס נאך קאן איך דיך פארגלייכן, מאכמער ירושלים,
 כד י דיך צו טרויסטן ?

ווייל דיין בראך איז גרויס ווי דער ים, ווער קאן אים היילן ?
 אלע פארבינגייער האבן געקלאפט מיט די הענט, געפינפט און
 געשאקלט מיט'ן קאפ אויף דער שטאט ירושלים :
 איז דאס די שטאט, וואס מ'האט גערופן „די שענסמע“, די פרייד
 פון גאנצן לאנד ?

אלע דינע פינט האבן אויף דיר געעפנט א מויל, געפינפט און
 געקריצט מיט די ציין
 און געוואגט „מיר האבן דיך פארצוקט.
 דאס איז דער טאג, אויף וועלכן מיר האבן געווארט ;
 איצט האבן מיר אים דערגרייכט.“

27. יהויכין (יעהויאכין).

אין יהויקי מיס צייטן איז געקומען אין יהודה נבו-
 כדנאצר (געוואוכאדנעצער), דער קעניג פון בבל (באוועל), מיט
 א גרויסער ארמיי. ווען ער איז צוגעקומען צו ירושלים, איז
 יהויקים אים געווארן אונטערטעניק און אים געצאלט צינד.
 אויסערדעם זינען אויף יהויקים מען אנגעפאלן באנדעס פון די
 פעלקער, וואס ארום יהודה — פון ארם, מואב און עמון.
 נאך עלף יאר קעניגן איז יהויקים געשטארבן.

און ירמיהו האט נאך פריער נביאות געזאגט אויף
יהויקים אזוי: „קיינער וועט נישט קלאגן אויף אים: „א, מיין
ברודער!“ קיינער וועט נישט וויינען: „א, מיין האר!“ מ'וועט אים
באערדיקן ווי אן אייזל; מ'וועט אים אוועקשלינדערן אויף יענער
זייט פון די טויערן פון ירושלים — צוליב זיינע זינד און צוליב
דעם אומשולדיקן בלוט, וואס ער האט פארגאסן.“

נאך יהויקים מען איז געווארן קעניג זיין זון יהויכין.
ער האט אבער באוויזן צו זיין קעניג בלויז דריי חדשים.

דעמאלט איז ווידער צוגעקומען צו ירושלים נבו-
כדנאצר, דער קעניג פון בבל, און האט זי באלאגערט. איז
יהויכין ארויס אנטקעגן דעם קעניג פון בבל, כדי אים
אויסצודריקן זיין פריינטשאפט. האט דער קעניג פון בבל אים
פארהאלטן און אפגעפירט אין בבל ארץ. און מיט אים צוזאמען
האט ער אויך אוועקגעפירט זיין מוטער און זיינע ווייבער און דעם
גרעסטן טייל פון דער קעניגלאכער משפחה. ער האט אויך פאר-
טריבן אהין די אלע אידן, וואס האבן געקענט מאכן געווער, ווי אויך
אסך פון די כוהנים און די חשוכים פון פאלק.
ער האט איבערגעלאזן בלויז דאס איינפאכע פאלק.

נבוכדנאצר האט אויך צוגענומען די אוצרות, וואס
זיינען געווען אין הייליקן טעמפל און אינ'ם קעניגס הויז; און די
אלע גאלדענע כליים, וואס שלמה האט אמאל געמאכט
פאר'ן טעמפל, האט ער אפגעשיקט אין בבל ארץ.
און פאר קעניג איבער יהודה האט ער באשטימט
יהויקים'ס ברודער — צדקיהו'ן (צידקיאהו).
און ירמיהו דער נביא האט אין יאהאוועס נאמען

אזוי געזאגט וועגן יהויכין'ס זען: „ווען דו, יהויכין, וואלסט
אפ ירו געווען ווי א פינגערל אויף מיין רעכטער האנט, וואלט
איך דיר פון דארט אראפגעריסן און אוועקגעגעבן אין די הענט פון
דו, פאר וועמען דו האסט מורא — אין די הענט פון בבל. און
איך וועל דיר און דיין מוטער אוועקשלינדערן אין א פרעמד לאנד,
און דארטן וועט איר שטארבן. און אין דעם לאנד, נאך וועלכן איר
בענקט אזוי שטארק, וועט איר זיך נישט אומקערן.“

די ערשטע עמלאכע יאר פון זיין קעניגן איז צ ד ק י ה ו געווען
 מרני דעם קעניג פון ב ב ל. צווישן זיינע הארן זיינען א פ י ל ו
 געווען א ס ך אועלכע, וואָס האָבן אים צוגערעדט, ער זאל ווידער-
 שפעניקן אין ב ב ל און פאַרהאַנדלען מיטן קעניג פון מ צ ר י ם
 וועגן הילף. אָבער צ ד ק י ה ו האָט זײַ ניט געפּאָלגט, ווייל ער
 האָט דאָס ניט געוואָגט צו טאָן.

אָבער ביסלאַכווייז האָבן די האַרן, וואָס זײַנען געווען פאַר אַן
 אויפשטאַנד קעגן ב ב ל, באַקומען די אויבערהאַנט, און זײַ האָבן
 געצוואונגען צ ד ק י ה ו'ן צו ברעכן זײַן אָפּמאַך מיט ב ב ל. און
 צ ד ק י ה ו איז געווען צו שוואַך צו שמעלן זיך אַנטקעגן זײַנע האַרן.

דער נבֿי אִיר מִי הוֹ האָט געזען, אַז י ה ו ד ה איז צו
 שוואַך צו שלאָגן זיך מיט'ן קעניג פון ב ב ל, און אז עס וועט אַרויס-
 קומען אַן אומגליק, ווען די אידן וועלן זיך שמעלן אַנטקעגן אים. האָט
 ער געוואָרנט דעם קעניג צ ד ק י ה ו און זײַנע האַרן און זײַ אויפֿ-
 געפּאָדערט אין נאָמען פון יאַהווען ניט צו קעמפּן מיט ב ב ל; און
 אין דער זעלבער צײַט האָט ער געפּאָדערט פון זײַ, זײַ זאלן ניט טאָן
 קײַן שלעכטס אין לאַנד גו פ א.

אײַנמאַל איז י ר מִי הוֹ געגאַנגען און געקויפט אַ לײַמענעם
 קרוג. ער איז אַוועק אויף אַ פּלאַץ, וואו עס זײַנען געווען פאַרזאַמלט
 די עלטסטע פון פּאָלק און די עלטסטע פון די כּוֹהֵנִים, און ער
 האָט נבֿי אִוֹת געזאָגט אַזײַ: „הערט צו, איר האַרן פון י ה ו ד ה
 און אײַנוואוינער פון י ר ו ש ל י ם! עס וועט קומען אַזאַן אומ-
 גליק אויף אַט דעם פּלאַץ, אַז ווער עס וועט הערן וועגן דעם, וועט
 אים קלינגען אין די אויערן. דערפאַר וואָס איר האָט געדינט צו אַפֿי-
 געטער און געבויט ב מוֹת צוֹם ב ע ל און פאַרברענט אײַערע
 קינדער פאַר די אָפּגעטער. עס וועלן אַנקומען טעג, און איר וועט פּאַלן
 פאַר'ן שווערד פון אײַער פּײַנט. און אַט די שטאַט וועט ווערן וויסמ״.

און ער האָט צעבראַכן דעם קרוג און געזאָגט: „אַזײַ וועט צע-
 בראַכן ווערן דאָס פּאָלק און די שטאַט!“.

האַט אײַנער פון די כּוֹהֵנִים אַ פּאַטש געגעבן י ר מִי הוֹ'ן
 און אים אַרײַנגעזעצט אין אַרעסט-צימער, וואָס לעבן מעמפל, פאַר

די שלעכטע רינד, וואָס ער האָט גערעדט אויף די אידן און אויף
 ירושלים. און ווען מ'האָט אויף מאַרגן באַפֿרעט ירושלים,

ירמיהו צעברעכט דעם קרוג.

האָט ער געזאָגט צום כוהן און צו די אלע, וואָס זיינען געשטאַנען
 אַרום אים: „דו וועסט שוין זען: דינע פרענד וועלן פאלן דורכ'ן
 שווערד פונ'ם פּינעט; גאַנץ יהודה וועט אַרײַנפאלן אין די
 הענט פונ'ם קעניג פון בבל, און ער וועט זיי פארטרעבן און אומ-
 ברענגען מיט'ן שווערד. און אָט די שמאַט וועט צעבראַכן ווערן און
 אלע אירע אוצרות און דער גאַנצער פארמעגן פון די קעניגן
 פון יהודה וועלן צערויבט ווערן. און דו וועסט ווי אַ געפאַנגע-
 נער אַוועקגעפירט ווערן אין בבל און דאַרמ וועסטו שטאַרבן.“

29. ירמיהו זאגט פארויס א לאנגן גלות.

אינ'ס פערטן יאר פון צדקיהו'ס קעניגן האט איינער א נביא חנניה אין נאמען פון יאהאווען געזאגט אזוי: „איך האב צעבראכן דעם יאר פון בבל. אין צוויי יאר ארום וועל איך אומ-קערן צוריק אין ירושלים די כלים פון מעטפל, וואס נבוכדנאצר האט אוועקגענומען אין בבל; און יהויכי-נען און די אלע, וואס זיינען מיט אים פארטריבן געווארן, וועל איך ברענגען צוריק אין אט דעם לאנד. ווייל איך וועל צעברעכן דעם יאר פון בבל!“

ירמיהו, וואס איז געשטאנען דערביי און געטראגן א יאך אויף זיין האלז אלס צייכן, ואו בבל וועט אנטאן איר יאך אויף אלע פעלקער, האט זיך אפגערופן: „הללו אי זאל זיין אזוי, ווי דו זאגסט. אבער איר ווייסט דאך: ווען א נביא זאגט נביאות אויף גוטס, ווערט ערשט דעמאלט קלאר, אז יאהאווע האט אים געשיקט, ווען עס ווערט מקוים דאס, וואס ער זאגט פארויס.“

האט חנניה אראפגענומען ביי ירמיהו'ן פון האלז דעם יאך און אים צעבראכן און געזאגט: „אזוי זאגט יאהאווע: אין צוויי יאר ארום וועל איך צעברעכן דעם יאר פון בבל פון דעם האלז פון פעלקער.“

האט ירמיהו געזאגט צו חנניה'ן: „דו האסט צע-בראכן א הילצערנעם יאך, גיי מאך זיך איצט אן אייזערנעם! ווייל ווי אין אן אייזערנעם יאך וועלן אלע פעלקער דינען דעם קעניג פון בבל. און דו, חנניה, האט יאהאווע ניט געשיקט און דו האסט גערעדט צום פאלק פאלשע רייד.“

באלד נאכדעם האט ירמיהו אוועקגעשיקט א בריף צו די אלע כוהנים און נביאים און צו אלע אנדערע, וואס נבוכדנאצר האט פארטריבן אין בבל צוזאמען מיט יהוי-כינען. ער האט דעם בריף געשיקט דורך די שלוחים, וואס צדקיהו האט געשיקט צום קעניג פון בבל. און אין דעם בריף האט ער געשריבן אזוי: „בויט איך דארט הייזער און וואוינט אין זיי, פלאנצט גערטנער און עסט זייער פרוכט; נעמט איך וויי-בער און האט קינדער; און מאכט חתונה איינערע זין און טעכ-

טער, און זאלן זיי זיך פארמערן דארט אין לאנד. און זוכט דעם וואויל-
זיין פון דער שטאט, וואס איר זינט פארטריבן אהין, ווייל אין איר
וואוילזיין ליגט אויך איינער וואוילזיין.

„און אין זיבעציק יאר ארום — זאגט יאהאווע — וועט איר דער-
מאנט ווערן און איר וועט זיך צוריקקערן אין איינער לאנד“.

30. צ ד ק י ה ו ווידערשפעניקט קעגן ב ב ל.

אונטער דעם איינפלוס פון די הארן, וואס זיינען געווען פאר צע-
רייסן מיט ב ב ל, האט צ ד ק י ה ו ל ס ו פ אויפגעהערט צו
צאלן צינז דעם קעניג פון ב ב ל און ווידערשפעניקט קעגן אים.

איז נ ב ו כ ד נ א צ ר מיט זיין גאנצער ארמיי געקומען אין
י ה ו ד ה ; און דעם צענטן טאג אין דעם פערטן חודש, אין
ט ב ת (טיוועס), האט ער באלאגערט י ר ו ש ל י מ.

האט צ ד ק י ה ו געשיקט זיינע הארן צו י ר מ י ה ו'ן און
אים געהויסן זאגן: „נ ב ו כ ד נ א צ ר איז געקומען און פירט
מ ל ח מ ה מיט אונז. בעט יאהאווען פאר אונז. א פ ש ר קאן ער
עפעס טאן, דער קעניג פון ב ב ל זאל פון אונז אוועק“.

האט י ר מ י ה ו געלאזט ענטפערן צ ד ק י ה ו'ן: „רעד זיך
ניט איין, אז די סאלדאטן פון ב ב ל וועלן אוועק פון דער שטאט.
דער חיל פון מצרים, וואס איז ארויס אייך צו הילף, האט זיך
אומגעקערט צוריק. און ווען עס זאלן דא פארבלייבן בלויז פארוואונ-
דעטע כ ש ד י מ (קאסדים), וועלן זיי פארברענען די דאזיקע שטאט“.

31. י ר מ י ה ו אין טורמע.

אוינמאל איז י ר מ י ה ו ארויס פון י ר ו ש ל י מ. ער האט
געוואלט אוועקגיין אין דארף צו זיין מיט'ן פ ש ו ט'ן פאלק. האט
אים באגעגנט אן אייניקל פון ח נ נ י ה דעם נביא. ער האט
פארהאלטן י ר מ י ה ו'ן און געזאגט: „דאס אנטלויפטו צו די
כ ש ד י מ!“ האט אים י ר מ י ה ו געזאגט: „ס'איז אליין, איך
אנטלויף ניט.“ אבער יענער האט י ר מ י ה ו'ן ניט אפגעלאזן. ער
האט אים געבראכט צו די הארן און זיי געזאגט: „י ר מ י ה ו האט
געוואלט איבערגעבן זיך צו די כ ש ד י מ“.

זינען די הארן געווארן אין כעס אויף ירמיהו'ן, האבן
אים געשלאגן און אים צרינגעזעצט אין טורמע.

און ירמיהו איז דארטן געזעסן א לאנגע צייט.

אוינמאל האט צדקיהו געשיקט נאך ירמיהו'ן אין
טורמע און געבראכט אים צו זיך. און געהימערתיגט האט ער אים
געפרעגט: האסטו עפעס פאר מיר א נבו אה - ווארט? האט אים
ירמיהו געענטפערט: „דו וועסט צרינפאלן אין די הענט פונ'ם
קעניג פון בבל“.

און ירמיהו האט געפרעגט דעם קעניג צדקיהו: „מיט
וואס האב איך זיך פארזינדיקט פאר דיר און פאר דינע דינער, וואס
איר האט מיך פארזעצט אין טורמע? שיק מיך מער ניט צהין, ווייל
איך וועל דארט שטארבן“.

האט צדקיהו געהייסן, מ'זאל איבערלאזן ירמיהו'ן
אין הויף פון טורמע און מ'זאל אים דארט געבן צו עסן. איז ירמיהו
פארבליבן אין הויף פון טורמע.

און אפילו ווען ער איז געווען אין הויף פון טורמע, האט
ירמיהו ניט אויפגעהערט נביאות צו זאגן אויף די איינוואוי-
נער פון שטאט ירושלים אזוי: „דער וואס וועט בלייבן אין
שטאט, וועט שטארבן פון הונגער אדער פון שווערד; און דער וואס
וועט זיך איבערגעבן צו די כשדים, וועט זיך ראטעווען. ווייל די
שטאט וועט צרינפאלן אין די הענט פון בבל“.

האבן די הארן געזאגט צום קעניג צדקיהו: „מ'מוז טויטן
אט דעם מענשן. ער שוואכט אפ מיט זינע רייד די הענט פון אונזערע
קריגסלויט און פון דעם פאלק, וואס אין שטאט. דער מענש ווינשט
ניט קיין גוטס דעם פאלק, נאר שלעכטס“.

האט דער קעניג זיי געזאגט: „איר פאלגט דאך מיך סיי ווי ניט.
ירמיהו איז בני אבך אין די הענט, און איר קאנט מאן מיט אים,
וואס איר ווילט“.

האבן די הארן גענומען ירמיהו'ן און צראפגעלאזט אים
אויף שטריק אין דעם טיפן לויס-גרוב. איז ירמיהו אינגעוונקען
אין לויס.

האָט אױפֿגעװעװערט פֿון די אױפֿזעװער אײַנ'ס קעניגלעכען הױף דערהערט,
 און מ'האַט ארײַנגעװאָרפֿן י ר מ י ה ו'ן אײַן גרױב; אײַן ער צװעק צום

מ'לאָזט אַראָפֿ י ר מ י ה ו'ן אײַן לײַם־גרױב.
 קעניג און געװאַנט: „מ'האַט געטאָן אַ שלעכטע זאַך, װאַס מ'האַט
 ארײַנגעװאָרפֿן י ר מ י ה ו'ן אײַן גרױב. ער װעט דאַרטן שטאַרבן“.

האַט דער קעניג געהױסן דעם אױפֿזעװער, ער זאָל נעמען מיט זײַך
 מענשן און ארױסציען י ר מ י ה ו'ן פֿון גרױב. האָט יענער צװײ גע-
 געטאָן, און ער האָט װידער אײַבערגעלאָזט י ר מ י ה ו'ן אײַן הױף
 פֿון טורמע.

און צ ד ק י ה ו האָט נאָך אַמאָל געשיקט נאָך י ר מ י ה ו'ן

און אים געזאגט: „איך וועל בני דיר עפעס פרעגן, און דו ענטפער מיר אפענערהייט. לויקן פון מיר גארנישט.“

האָט אים ירמיהו געזאגט: „ווען איך זאל דיר זאגן דעם אמת, וועסטו דאך מיך טויטן; און וועל איך דיר געבן אן עצה, וועסטו דאך מיך ניט פאלגן.“

האָט אים צדקיהו געשוואָרן, אז ער וועט אים ניט טויטן, און וועט אים אויך ניט איבערגעבן אין די הענט פון די, וואָס זוכן זיין טויט.

האָט ירמיהו געזאגט צו צדקיהו: „אויב דו וועסט אַרויס צו די האַרץ פונ'ם קעניג פון בבל, וועסטו און זיין הויזגע-זינד בלייבן לעבן; און די שטאָט וועט ניט פאַרברענט ווערן. און וועסטו זיך ניט אונטערגעבן, וועט די שטאָט אַרײַנפאַלן אין די הענט פון בבל, און דו אליין וועסט זיך אויך פון זייערע הענט ניט אַרויס-הרײַען.“

האָט צדקיהו געזאגט: „איך האָב מורא, זיי וועלן מיך איבערגעבן אין די הענט פון די אידן, וואָס זינען אַריבער צו בבל, און יענע וועלן פון מיר הרוק מאַכן און פּײַניקן מיך.“

האָט ירמיהו געזאגט: „מ'וועט דיך ניט איבערגעבן. פאַלג מיך און גיב זיך אונטער. ווייל אויב ניט, וועט די שטאָט פאַרברענט ווערן; דינע ווייבער און קינדער וועלן אַרײַנפאַלן צו די כּשדים, און דו וועסט זיך פון זיי אויך ניט ראַטעווען.“

האָט צדקיהו געזאגט ירמיהו: „זאל קוונער ניט וויסן, וואָס מיר האָבן דאָ גערעדט. און וועט דיך אַײַנער פון די האַרץ פּרעגן, זאָג, דו ביסט געקומען מיך בעטן, איך זאל דיך ניט לאָזן צו-ריק אין טורמע אַרײַן.“

זינען די האַרץ טאַקע געקומען און געפּרעגט ירמיהו, וואָס דער קעניג האָט מיט אים גערעדט. האָט ירמיהו זיי גע-זאָגט דאָס, וואָס דער קעניג האָט געהײַסן. און ירמיהו איז געבליבן אין הויף פון טורמע ביז דעם טאַג, ווען ירושלים איז אַרײַנגעפאַלן אין די הענט פון די כּשדים.

32. דער הונגער.

נבו כד נא צ'ר'ס חיל האמ כאלאגערט די שמאמ ירושלים אל אנגע צייט. און דער הונגער איז אלע מאל שמאר-קער און שמארקער געווארן. טויט-הונגעריקע האבן די מעכטער פון ירושלים ארומגעבלאנקעט איבער די גאסן און אין די מערק, זוכנדיק עפעס, מיט וואס צו שמילן דעם הונגער.

פרעגט איינע די אנדערע: „ווי קומסטו דא אהער אין מארק? זינט דו לעבסט, האסטו דאך די שוועל פון דעם הויז ניט אריבערגע-מראטן?“

ענטפערט יענע: „וואס זאל איך דיר לוקענען? די פלאג פון הונגער איז זייער שווער, ניט אריבערצומראגן.“

נעמען זיי זיך פאר די הענט און גייען ארום צוזאמען איבער דער שמאמ זוכן עטוואס צו עסן און געפינען ניט.

און פארשמאכטע בלייבן זיי שטיין ביי די זיילן פון הויז און פאלן טויטע.

33. ירמיהו'ס געוויין האלט אויף די שמאמ.

צעטראגן ליגט יהודה צו נבו כד נא צ'ר'ס פיס. דער פיינט האט שוין איינגעזאמלט דעם גאנצן כישד'ים- (קאסדים) חיל ארום די מויערן פון ירושלים. אלע וועגן אפגעשניטן, אלע ווא-סערן, וואס פליסן קיין ירושלים, פארשמאפט. הארט ביז צו די מויערן גייען שוין די כישד'ים צו. עס ווייזט זיך שוין קעגן זיי קיין העלד ניט מער. קיין פניל, קיין שפיז פון ירושלים מ'ס זייט ווערט שוין ניט געווארפן אויף זיי. אבער ירושלים נעמט דאך דער פיינט ניט איין.

אויף דער צווייטער זייט מויער ליגט ירושלים אויסגע-שמארבן. ווי ארויסגעווארפענע שמאמעס וואלגערן זיך איבער די גאסן די שענסטע לייבער פון די מעכטער פון ירושלים. דאס זיינען זיי אזוי דורך הונגער פון זייערע פאלאצן ארויסגעווארפן גע-ווארן. אויסגעטריקנט, געלעכצט נאך א טרונק, איז זייער בלוט פאר-שלאפן געווארן אין זיי.

עם באוועגט טיילמאל א פאר'ח ל ש'מע פרוי מיט א האנט און זוכט לעבן זיך איר איינציק קינד, וואָס ווי אין ח ל ו ם שוועבט זיין געשטאלט פאר איר. קריכנדיק אויף אלע פיר, נייגט דאָס קינד זיין דאָרשטיק מיילכעלע, זוכט פארשמאכט דער מומערס נאָרונג; גע- פינט די אויסגעדארטע ברוסט און נאָגט פון איר בלוזי הוילע לופט אין זיך אַרײַן. ווי דורך אַ שלײַער פילט די פאר'ח ל ש'מע מומער איר קינד און טראָגט איר פארטריקנטע צונג אין דעם שטאַרכנדין קינדס מיילכל אַרײַן.

שווינגנדיק רוקט זיך צו די נאכט. עם הילן זיך די גאסן אין שאַטן איין. און אויף אלע פיר הויבן קראַנקע אָן פון זײַערע לעכער אַרויס- צוקריכן. צי זײַנען עם יונגע, צי זײַנען עם אַלטע? — אלע זעען אויס גלייך. זײַ נייגן זײַערע מיילער צו דער ערד צו, לעקן מיט זײַערע צונ- גען, ווילן פון דער ערד אַוועקרויבן דעם טוי, וואָס די נאכט הויכט אָן אויף איר. אָבער מיט שטויב דעקן זיך זײַערע מיילער צו. טרוקן זײַנען די נעכט און לױגן זיך שווער איבער דער ערד. פאר'ח ל ש'מ, מיט ברעגענדיקע בליקן, קוקט י ש ר א ל, ווי נאָך אַ י ש ו ע ת, אויס, נאָך דעם פײַנט. אָבער דער פײַנט קאָן י ר ו ש ל י ם ניט נעמען.

פארזינדיקט האָט זיך י ש ר א ל, און יאַהאווע איז אַוועק פון אים. ער האָט זײַ פון מ צ ר י ם אַרויסגענומען; זײַ אין דעם פאר- שפראַכענעם לאַנד אַרײַנגעבראַכט, געשיקט צו זײַ מ ש ה ׳, אַ תּוֹרָה זײַ געגעבן. געמײַנט, זײַ וועלן זײַן די לערער פון דער וועלט. דורך דוֹרֹת האָט ער זײַ נבִּי אִי ם געשיקט און אַנגעזאָגט: „נישט קײַן אַקסן און נישט קײַן קעלכער וויל איך פון אײַך; נישט קײַן געשרײַען און נישט קײַן געכעט. דעם שוואַכן העלפט, פאר דעם אַרימאָן און די י תּוֹ מִי ם נעמט זיך אָן.“ — האָבן זײַ הינטער יעדן בוים זיך געצן געשטעלט, און פון אומווירדיקע פעלקער זיך מִי א ו ם׳ע מִי דוֹת געלערנט.

האַט אויפגעברענט דער צאָרן פון יאַהאווען אויף זײַן אויסדער- ווײַלט פאַלק, און ער האָט געשוואָרן — י ר ו ש ל י ם אונטערצוברענ- גען און דעם כִּי ת - ה מ ק ד ש צו פאַרברענען. ער האָט אָפּגע- צויגן פון דער ערד, וואו מענשן האָבן אים אַ הײַם געשאַפן, איז אין די הימלען אַוועק, פאַרשלאָסן די הימלען, צוגעמאַכט דעם טויער פון ר ח מִי ם (ראַכמים), עם זאַלן צו אים קײַן געכעט און קײַן געווייזן נישט צוקומען.

אָבער ווי אַ שפּיז שמעכט דורך דעם פאַרשלאָסענעם הימל אָן אײַנזאַמער געוויינן. דאָס איז י ר מ י ה ו'ס געבעט, וואָס שפּאַרט אַזוי אין די הימלען אָן. אײַנגעוויקלט אין זײַן ווייַסן מאַנטל, דרײַט ער זיך ווי אַ שאַטן אַרום. און ווי דער רוף פון קינד וועקט די גוֹס ס'— דיקע מוטער פון טויט צוריק, אַזוי לאָזן י ר מ י ה ו'ס קרעכצען ירושלים ניט שמאַרבן.

34. צדקיהו געפאנגען, ירושלים געפאלן, דער טעמפל פארברענט.

כמעט דרייַ יאָר צײַט האָט נבוכדנאצר באַלאַגערט די שטאָט ירושלים. און אין דעם פערטן חודש — תמוז (טאָמוז) — אין דעם נײַנטן טאָג אין חודש, האָט זיך געשמאַרקט דער הונגער אין שטאָט; עס איז ניט געווען מער קײַן ברויט פאַר דעם פּאַלק צו עסן.

איז די שטאָט אײַנגעבראַכן געוואָרן, און די מלחמה - לײַט זײַנען אַנטלאָפן בײַנאַכט דורך דעם שפּאַלט אין די מויערן און דורך דעם גאַרטן פּוּנ'ס קעניג.

און צדקיהו מיט זײַנע קינדער האָבן זיך געלאָזט לויפן פון דער שטאָט ירושלים דורך אַן אונטערערדישן גראָבן, וואָס האָט זיך געצויגן פון קעניגלאַכן פּאַלאַץ ביז די סמעפעס פון יריחו.

דערווייל האָט אַ גרופע בבלישע זעלנער דערזען אַ הירש און גענומען אים נאַכיאָגן. איז דער הירש געלאָפן, און זײַ נאָך אים — ביז צו די סמעפעס פון יריחו. און זײַ האָבן זיך אָנגעשטויסן אויף צדקיהו'ן מיט זײַנע קינדער אין דער רגע, ווען יענע זײַנען אַרויס פון אונטער דער ערד.

האָבן די זעלנער זײַ געכאַפט און אָפּגעפירט צו נבוכדנאצר, דעם קעניג פון בבל, אין דער שטאָט רבלה (ריוולאָ).

בעט זיך צדקיהו בײַ נבוכדנאצר'ן: הירגע מיך פריער, איך זאָל ניט זען דעם טויט פון מײַנע קינדער.

און צדקיהו'ס קינדער האָבן געבעטן: מײַט אונז פריער, מיר זאָלן ניט זען, ווי עס וועט פאַרגאַסן ווערן אונזער פאַטערס בלוט. האָט נבוכדנאצר געהײַסן שעכטן אַלע קינדער צדקיהו'ס פאַר די אויגן פון זײַער פאַטער; דערנאָך האָט ער צדקיהו'ן אויסגעשטאַכן די אויגן, געשמידט אים אין קײַטן און אָפּגעשיקט אין בבל.

און אין דעם צענטן טאג אין דעם פינפטן חודש, אין א ב, איז געקומען אין ירושלים נבזר א דן, דער הויפט-גענעראל פונ'ם קעניג פון ב ב ל. ער האט פארברענט דעם הייליקן מעמפל אין דעם קעניגס פאלאץ און וואו נאר א הויז פון א גרויסן מאן. און די מויערן פון שטאט האט ער צעשטויסן.

און די אידן, וואס זיינען געבליבן אין שטאט, האט נבזר א דן געפאנגען און פארטריבן זיי אין ב ב ל.

35. נבזר א דן באפרייט ירמיהו.

אונדער נבזר א דן האט פארטריבן די אידן אין ב ב ל, האט ער איבערגעלאזן די ארימסטע אינוואוינער אין לאנד און זיי געגעבן פעלדער און ווינגערטענער. ער האט באשטימט גדליהו (גדליאָהוּ), דעם זון פון אחיקם, פאר אן אויפפאסער און אן עלטסטן איבער די אלע אידן, וואס זיינען פארבליבן אין לאנד.

און נבוכדנאצר, דער קעניג פון ב ב ל, האט אנגע- זאגט נבזר א דן נ'ען, ער זאל אפהיטן ירמיהו און אים ניט טאן קיין שלעכטס; ער זאל אים לאזן פריי און לאזן טאן, וואס ער וויל. האט נבזר א דן געשיקט זיינע מענשן, און זיי האבן בא- פרייט ירמיהו פון דעם טורמע-הויף און געבראכט צו גדליהו. און נבזר א דן האט אים געזאגט: „דו האסט פארויסגעזאגט דאס אומגליק, וואס איז געקומען אויף דעם דאזיקן פלאץ. איצט האב איך דיר באפרייט פון דינע קייטן, און דו קענסט טאן, וואס דו ווילסט; ווילסטו, קום מיט מיר קיין ב ב ל, און ווילסטו — פארבלייב דא און זיי מיט גדליהו.“

36. ירמיהו צווישן די פארטריבענע.

געטריבן האט נבזר א דן די אידן קיין ב ב ל אריין. פאר דער מויער רחל'ס קבר האט ער זיי פארבינגעטריבן. אפגעשמעלט האבן זיי זיך ביים קבר און ארום אין פעלד זיך אנדערגעלויגט און נישט געוואלט ווייטער גיין. אבער געשלאגן האט זיי דער פינגט מיט די רימענס און מיט די ריטער פון

דעם קבר אוועק. ער האט אפגעריסן די קינדער מיט גוואלד פון דער מוטערס שירץ. געשלעפט האט ער די קינדער פריער, און די מוטערס זינען שוין אליין נאכגעגאנגען.

נ ב ו ז ר א ד ן טרייבט די אידן אין כבל אריון.

פארלאזט האבן די אידן דער מוטער רחל'ס קבר און זינען אין גלות אוועק. דער טאג האט אנגעהויבן צו גרויען. אויפ'ן וועג איז אנגעקומען דער נביא ירמיהו. בניס גרויען שיין האט ער דערזען די ארויסגעטריבענע פון דערווייטן. ער האט זיי דער-קענט נאך דער מחנה שווארצע רויב-פויגלען, וואס זינען זיי נאכגעפלויגן און זיך אפגעשמעלט אויף די קערפערס פון די טויטע, געפיקט פון זיי און מיט א „קרא-קרא“ אדורכגעלעכערט די לופט. אוועקגעיאגט האט ירמיהו די שווארצע פויגלען פון די געפאלענע קינדער, זינע קליידער אויסגעטאן און די געשמארבענע

אוינגעהילט. ער האָט אָפגעטראָגן די טויטע פּונ'ס וועג אויף אַ זייט, זיי זאלן אונטער די קעמל-טריט ניט צעטראָטן ווערן. לאַנג פאַרברענגען בני די טויטע האָט ער דאָך ניט געקענט.

איבערגעלאָזט די טויטע מיט אַ צעווייטיקט האַרץ, לויפט י ר מ י ה ו אין דער שיין פון דער זון נאָך די אַרויסגעטריבענע, מיט די דאַרע הענט קעגן הימל אויסגעשמרעקט. פון זיינע פיס רינט בלוט. אָנגעטראָפן האָט ער די שוואַכע קינדער און די ווייבער, וואָס האָבן ניט געקאָנט נאָכגיין דעם שטאַרקן מענער-טראָט. געטריבן האָבן זיי ב ב ל'ס זעלנער, מיט זייערע ריטער די שוואַכע קינדער נאָכגע-שמיסן. געפאלן זיינען די קינדער, ווי די קלוינע געשאַסענע טויבן פאלן פון דער הויך, און זיינען אויפ'ן וועג געבליבן ליגן. מיט גוואַלד האָבן זיי די מוטערס פון די קינדער צעשיידט. אויפגעהויבן האָט דער נ ב י אַ די קינדער פון וועג און אויף זיינע הענט געטראָגן.

אָנגעקומען איז י ר מ י ה ו צו די אַלמע לייט. געשמידט זיינען געווען די ח ש ו ב'ע מענער פון י ר ו ש ל י ם ; הענט און פיס אין איינעזרע שטאַנגען אַריינגעבראַכט. דאָך האָט זיך דורך די קייטן אַרויסגעריסן זייער פרייער מענער-בליק. מיט שטילן ערנסט און כ ב ו ד האָבן זיי זייער לייד איבערגעטראָגן. צווישן זיי איז געגאַנגען צו ד ק י ה ו, דער לעצטער קעניג פון ד'ס הויז. העכער פון אַלעמען איז ער געווען. אויסגעשמאַכן די אויגן האָט אים דער פיינט, אַכער פון זיינע אויסגעלאַשענע אויגן איז שמענדיק אַ שטאַל-צער בליק געפאלן.

באַהאַפטן האָט זיך י ר מ י ה ו אין זיי ; אַריינגעבראַכט זיינע הענט אין זייערע קייטן און געבעטן זיך ביים פיינט : „שמיד מיך, ווי זיי“. דאָך, דער פיינט האָט געהאַט דעם שמרענגן באַפעל פון זיין מוֹר אַ'דיקן האַר נ ב ו ד אַ ד ן, י ר מ י ה ו'ן ניט אַנצורירן. גע-וואוסט האָבן זיי, אַז ער איז אַ געטלאַכער מאַן.

אַז די אַלמע לייט האָבן דערזען י ר מ י ה ו'ן, איז אַ שטילע האַפענונג אַריינגעדונגען צווישן זיי. דערוואַרט האָבן זיי צו הערן פון אים אַ טרייסט-וואַרט. אַכער פאַרשטומט זיינען י ר מ י ה ו'ס ליפן געווען. ער האָט זיי ניט געבראַכט קיין טרייסט. ער האָט זיי אויך ניט געוואַלט דערמאָנען אָן זייערע זינד, נישט שימן זאלן אויף די וואונדן. געשוויגן האָט ער און מיט טרערן זיין צו ער געטרונקען.

ארצפגעלאזט האבן די אלטע די קעפ צו דער ערד, ערגעץ וואו מיט די אויגן געקוקט און אן ירושלים געדענקט.

דער נביא האט מער ניט געקאנט אויסהאלטן זייער בליק. ער איז אנטלאפן פון זיי און איז צו די יונגע בחורים אָנגעקן מען. אינגעשפאנט זינגען זיי געווען נאקעט אין נבזרד'נס ווע-גענער און קיין בבל ירושלים'ס פראכט און רייכטום געפירט. געבלישטעט האט דאס גאלד אויף די וועגענער און די טייערע שטיין-נער. ישראל'ס פאנען האט ער אויפגעשטעלט אויף די וועגע-נער, און יהודה'ס פאן האט געפלאמערט פון אויבן אויף מיט דעם לייב, וואס איז אויף איר. שטאלץ איז געווען דער פינט אויף דער פאן פון דעם שטארקסטן פון ישראל און האט זי הויך אויסגעשפרייט אין דער זון.

אינגעשפאנט אין רימענס, האבן די בחורים פון ירושלים די וועגענער געשלעפט. געזען האט דער נביא, ווי די בחורים האבן געשלעפט די קופערנע בית-המקדש-זיילן. צען בחורים בני יעדער זייט פון זייל האבן אונטער דער שווערער לאסט פון קופער אָפגעקרעכצט. אזוי האבן זיי אויף זייערע אקסלען דעם בית-המקדש נאך בבל געפירט. געריסן האט זיך דער נביא צו זיי, געשריען מיט א שרעקלאכן קול. אז ער האט דערזען די שטיקער פון בית-המקדש געשלעפט פון פינט.

נבזראדן איז געגאנגען פארויס פאר דעם גאנג. כרוין אין זיין שטארק געזיכט געווען, זיין ברוסט אויפגעדעקט ביז אין וויינט לייב אריין. ווי די לעכער אין דער שווארצער נאכט, האבן זיינע אויגן מיט צארן פון אונטער זיין שווערן מעשענעם הוט ארויסגעקוקט. געמראטן איז פאר נבזראד נ'ען דער נביא און געזאגט אזוי:

„נישט אזוי גרויס נבזראדן, נישט אזוי שטארק נבוכדנאצר. נישט אייער האנט האט ישראל'ס מאכט צעבראכן. דו פיסט נאך דער שמעקן, די רומ, וואס מיט איר שטראפט גאט זיין זון. ווען ישראל וואלט נאך צו זיין פאמער גערופן, וואלט ער ווי דעם ווילדן הונט, ווי דעם אַקס, דיר ארינג אין די נאך-לעכער געשמעקט און דיך צוריקגעפירט אויף דעם וועג קיין בבל צוריק, ווי ער האט אַמאָל געמאָן צו אַ שור. נישט בבל'ס

קינדער איז ישראל, וואָס דו פאַרגיסט אזוי ליכט זײַן בלוט.
אַ, צימער פאַר יעדן טראָפּן, וואָס דו פאַרגיסט! דו וועסט דאַרפֿן
אַפּגעבן רעכענונג. דו וועסט מיט דיין אײַגן בלוט באַצאלן פאַר יעדן
שעפּלע, וואָס דו האָסט פאַרצוקט."

נבו זר א דן איז צוריקגעטראָטן, זײַן געזיכט איז געוואָרן
בלויך, זײַן האַרץ ווי וואַסער צעגאַסן — אזוי האָט ער זיך דערשראָקן
פאַר דעם נבי א'ם וואָרט. און ער האָט געענטפּערט אזוי:

"איך בין געקומען אויספירן די שטראָף איבער ישראל, וואָס
דו אַלײַן האָסט אָנגעזאַגט. אַלײַן ביסטו אַרומגעגאַנגען איבער די
גאַסן פון ירושלים און דיין אָב-ל-ליד געקלאָגט, זײַ געוויזן
דעם סוף, וואָס וואָרט זײַ. אויסגעלאַכט האָבן זײַ דײַך, אין
פּינסטערער גרוב געוואָרפֿן; שמוינער האָבן זײַ אויף דיר געוואָרפֿן,
דיין מויל מיט ערד פאַרשטאַפּט. איצט קומסטו זיך אָננעמען פאַר
זײַ?"

אַנטשוויגן איז באלד געוואָרן ירמיהו פון נבו זר א ד'ס
רײַד, געשלונגען האָט ער אין זיך זײַן צער; ער האָט באַשלאָסן
צו פאַרלאָזן די פאַרטריבענע און אַוועק קיין ירושלים צוריק.

ירמיהו האָט זיך צעזעגנט מיט די פאַרטריבענע און זיך
אומגעקערט צו די חזרת פון ירושלים צו טרײַסטן
די, וואָס זײַנען דאָרט פאַרבליבן.

ווי די פאַרטריבענע האָבן דערזען, אז ירמיהו שײַדט זיך
אַפּ פון זײַ, האָבן זײַ אָנגעהויבן צו וויינען:

— ירמיהו, אונזער פאַטער, אויף וועמען לאָסטו אונז?
ענטפּערט זײַ ירמיהו:

— הימל און ערד זײַנען מיניע ע דו ת, אז ווען איר וויינט
אזוי אײַן מאל אין ציון, וואָלט איר איצט ניט געווען דאָ קיין
פאַרטריבענע.

מיט אַ צעווייטיקט האַרץ איז ירמיהו אַוועק קיין
ירושלים. אויפֿ'ן גאַנצן וועג זעט ער ליגן צעזײַט די קערפּערס
און די גלידער פון זײַנע ברידער; אויף די קעפּ פון די בערגלאַך
זעט ער דעם אַש פון די פאַרברענטע דערפּער; די שענסמע טאַלן
זײַנען פאַרוויסט און פאַרפּינסטערט.

האָט זיך אַ גרויס קלאַג-ליד אַרויסגעריסן פון ירמיהו'ס
 האַרצ, און לאַנג האָט זיך עס געלאָזט הערן צווישן בערג און טאָלן.

ירמיהו קלאַגט אויפ'ן חורבן.

37. גדליהו.

און גדליהו דער זון פון אחיקם האָט זיך באַזעצט
 אין מצפה (מיצפּאָ). און ירמיהו איז אויך געקומען צו
 גדליהו און זיך באַזעצט צווישן די אַנדערע איבערגעבליבענע
 אין לאַנד.

אַ סך אידישע קריגס-פירער האָבן זיך געווען אויסבאָהאלטן
 אין די פעלדער און אין די בערג, צוזאַמען מיט זייערע מענשן. ווען
 זיי האָבן דערהערט, אז דער קעניג פון בבל האָט איבערגעלאָזן
 אין לאַנד די אַרימע אַינזואוינער און זייערע ווייבער און קינדער און
 באַשטימט איבער זיי גדליהו, דעם זון פון אחיקם, זיינען
 זיי אלע געקומען צו אים. און גדליהו האָט זיי אַלעמען
 צוגעשוואָרן, אז זיי האָבן גאַרנישט מורא צו האָבן. „איר
 קאָנט פאַרבלייבן, האָט ער זיי געזאָגט, און באַארבעטן דאָס לאַנד
 און דינען דעם קעניג פון בבל — און עס וועט אײַך זײַן גוט.
 גײט, קלײַבט צונויף די תבואה פון די פעלדער און די ווייני-
 טרויבן פון די ווינגערטענער און די אײַלבערטן פון די אײַלבערט-
 בײַמער און פאַרנעמט די שמעט“

האָבן די פאַרבליבענע אידן אזוי געטאָן. און אַ סך אידן, וואָס האָבן זיך אויסכאַהעלטן אין מוֹאָב אין עמון און אדום, האָבן זיך אויך צוריקגעקערט אין דעם לאַנד ירוּדָה און פאַרנומען פעלדער און ווינגערטענער און האָבן זיך דאַרמין באַזעצט.

און יוֹחָנָן (יוֹכָאָנָן), דער זון פון קֶרַח (קאַרניאָך), און די אַנדערע קריגס-עלמטע וואָס מיט אים זינגען געקומען צו גְדִלְיָהוּ און אים געזאָגט: זיי וויסן, אַז ישׂמעאל (אישמאַעל), דער זון פון נְתַנְיָה (נעסאַניאַ), וואָס שטאַמט פון דער קעניג-לאַכער פאַמיליע, פלאַנט דיך צו הַר גִּעְעָן, און אַז דער קעניג פון עמון האָט אים געשיקט אַהער דאָס צו טאָן. האָט גְדִלְיָהוּ גיט געגלויבט די רייד פון יוֹחָנָן. האָט אים יוֹחָנָן געזאָגט שטילערהײַט: „לאַז מיר, וועל איך גיין און דער'הַר גִּעְעָן ישׂמעאל און זינגע מענשן. אַז גיט, וועט ער דיך דער'הַר גִּעְעָן, און אַלע אידן, וואָס האָבן זיך אַרומגעקליבן אַרום דיר, וועלן צעזויגט ווערן.“

האָט אים גְדִלְיָהוּ אָנגעזאָגט: „זע, זאַלסט עס גיט טאָן, ווייל דו זאָגסט ליגן וועגן ישׂמעאל און ל'“.

און דעם ערשטן טאָג אינ'ם זיבעטן חודש איז ישׂמעאל צוזאַמען מיט צען פון זינגע מענשן געקומען צו גְדִלְיָהוּ, און זיי האָבן דאַרמין אין מצפה געגעסן מיט אים. דערנאָך זינגען זיי אויפגעשטאַנען און האָבן דער'הַר גִּעְעָן גְדִלְיָהוּ און די אַלע אידן, וואָס זינגען מיט אים געווען. זיי האָבן אויך דער'הַר גִּעְעָן די בבלישע סאַלדאַטן, וואָס זינגען געווען פאַרבליבן מיט גְדִלְיָהוּ. און קיינער האָט דערפון גאַרנישט געוואוסט.

און ישׂמעאל האָט גענומען געפאַנגען די אַנדערע אידן, וואָס זינגען פאַרבליבן אַרום מצפה, און די קעניגלאַכע מעכטער, וואָס זינגען דאַרט געווען, און האָט זיי אַוועקגעפירט אויפ'ן וועג קיין עמון.

און יוֹחָנָן, דער זון פון קֶרַח, און די אַנדערע קריגס-עלמטע, וואָס מיט אים, האָבן דערהערט וועגן דער מַיִאָסער

מאט פון ישמעאל'ן, האבן זיי צונויפגענומען זייערע מענשן
און זיינען אוועק מלחמה האלטן קעגן ישמעאל'ן, און זיי
האבן אים געטראפן לעבן גיבען. ווען דאס פאלק, וואס איז
געווען מיט ישמעאל'ן, האבן דערנען יוחנן בן קרת,
האבן זיי זיך דערפרייט און זיי זיינען אלע צוגעשמאנען צו אים. און
ישמעאל מיט אכט פון זיינע מענשן זיינען אנמלאפן געווארן
און אוועק אין עמון.

38. די לעצטע אידן גייען אוועק קיין מצרים.

און די קריגס-עלטסטע זיינען געקומען צו ירמיהו דעם
נביא און געזאגט: ווי דו זעסט, זיינען מיר געבליבן גאר ווייניקע.
פרעג ביי יאהאווען, און זאל ער דיר זאגן, וואס איז דער וועג, אויף
וועלכן מיר זאלן גיין. און מיר שווערן דיר, אז וואס דו וועסט אונז
זאגן, וועלן מיר טאן.

אין צען טעג ארום האט ירמיהו גערופן יוחנן
דעם זון פון קרת און די אנדערע קריגס-עלטסטע און דאס גאנצע
פאלק וואס מיט אים אין האט זיי געזאגט: אזוי איז געווען יאהאוועס
ווארט צו מיר: „אויב איר וועט בלייבן זיצן אין דעם לאַנד, וועל
איך איך אויפבויען און ניט צעשמערן; וועל איך איך איינפלאנצן
און ניט אויסרייסן; האט ניט קיין מורא פאר'ן קעניג פון
בבל; ער וועט איך קיין שלעכטס ניט טאן. אויב אבער איר וועט
ניט פאלגן און וועט גיין אין מצרים און דארטן בלייבן וואוינען,
וועט איך דארטן דערגרייכן די שווערד, פאר וועלכער איר האט
מורא, און דער הונגער, וועגן וועלכן איר זאגט זיך“.

ווען ירמיהו האט געענדיקט, האבן די קריגס-עלטסטע
געזאגט: „ירמיהו זאגט ליגן. יאהאווע האט אים ניט געשיקט
אונז זאגן אזעלכע רייד, דאס רעדט אים אן ברוך, דער זון פון
נריה, כדי אונז איבערצוגעבן אין די הענט פון בבל און כדי
אונז אויך פארטרייבן אין בבל ארניין.“

און יוחנן האט גענומען די אלע אידן וואס זיינען נאך
געווען פארבליבן אין לאַנד — מענער, פרויען און קינדער — און איז

אָוועק מיט זײַ אין מצרים. און ירמיהו דעם נביא
און ברוך דעם זון פון גריה האָבן זײַ אויך מיטגענומען.
און דאָס לאַנד י ה ו ד ה איז געבליבן וויסא און לײדיק פון
מענשן.

39. ביי די טייכן פון ב ב 5.

דעם גאַנצן וועג האָט נ ב ו ז ר אַ ד ן געטריבן די געפאַנגענע,
ערגעץ זיך ניט אָפּגעשמעלט, ביז זײַ זײַנען געקומען צו די טייכן פון
ב ב 5. דאַרמאָן האָבן זײַ זיך אָפּגעשמעלט רוען.

האַבן די זעלנער פון ב ב 5 זיך געזעצט אין איין זייט צו עסן
און טרינקען, און די אידן פון דער אַנדער זייט — ווײַנען און קלאָגן.

האַט נ ב ו ז ר אַ ד ן געשיקט רופן די ל ו ו י ם און זײַ
געהויסן שפּילן צום עסן מיט די מוזיק-אינסטרומענטן פון טעמפל.
זײַנען די ל ו ו י ם געשמאַנען, געקוקט איינע אויף די
אַנדערע און געזאָגט:

ניט גענוג, וואָס ער האָט ח ר ו ב געמאַכט דעם ב י ת -
ה מ ק ד ש, וויל ער נאָך, דער נישט, מיר זאָלן שפּילן פאַר אים
אויף די הײליקע אינסטרומענטן.

האַבן זײַ זיך באַראַטן און צעהאַנגען די האַרפּן אויף די ווײַנד-
בײַמער בניים ברעג טײַך. דערנאָך האָט יעדערער אַרײַנגעלויגט די
האַנט זיך אין מויל אַרײַן און אַלײַן זיך אָפּגעביסן דעם גראָבן פּינגער,
כּ ד י דער ר ש ע זאָל ניט נײַטן זײַ צו שפּילן.

40. י ח ז ק א ל (יעכעזקל).

די פאַרטרעבענע אידן האָבן ביסלאַכווײַז זיך איינגעלעכט אין
ב ב 5. י ח ז ק א ל אין געזעסן אין טורמע, אָבער די אַנדערע
אידן האָבן געפונען באַשעפּטיקונג: געטאָן פאַרשידענע מ ל אַ כ ו ת,
באַארבעט דאָס לאַנד און געהאַנדלט.

יעדן ש ב ת פלעגן זיך די אידן צונויפקומען, און די
כּ ו ה נ י ם פלעגן פאַר זײַ פאַרלײַענען קאַפיטלאַך פון די הײליקע

ס פ ר י מ, וואס זיי האבן גענומען מיט זיך. און נ ב י א י מ
פלעגן טרויסטן דאס פאלק, אז עס וועט קומען א צייט, און זיי וועלן
זיך צוריקקערן אין זייער לאנד.

מיט עלף יאר שפעטער זינען פארטריבן געווארן אין ב ב ל
די איבעריקע אידן. דער בלינדער קעניג צ ד ק י ה ו איז אויך
געווען מיט זיי. די פריערדיקע פארטריבענע האבן באקומען א
טרויעריקן גרום דורך זייערע ניי-אנגעקומענע ברידער. זיי האבן
צוזאמען געוויינט, און די עלטערע פארטריבענע האבן געהאלפן
זייערע ערשט אנגעקומענע ברידער איינצוארדענען זיך אין דעם
נייעם ארט.

מיט דער צייט האבן גאר א ס ך פון די אידן זיך גוט איינגע-
ארדנט אין ב ב ל. אבער די כוהנים און די לויים
האבן געבענקט נאך דעם טעמפל. און פון די אנדערע אידן האבן
אויך א ס ך ניט געקאנט צוגעוואוינען זיך צום געדאנק, אז זיי וועלן
דארפן פארבלייבן דא, אין דעם פרעמדן לאנד. זיי האבן געדענקט,
אז דער נ ב י א י ר מ י ה ו האט פארויסגעזאגט, אז זיי וועלן
אמאל זיך אומקערן אין י ר ו ש ל י מ, און האבן שוין ניט געקאנט
דערווארטן זיך אויף דעם.

און ווען עס איז אוועק א לאנגע, לאנגע צייט און מ'האט די
אידן ניט ערלויבט צו גיין צוריק אין זייער לאנד, האבן א ס ך פון
זיי אנגעהויבן צו צווייפלען, צי עס וועט גאר אמאל קומען די צייט
פון אויסלויזונג; דאס געפיל פון אנטווישונג האט אנגעהויבן טיף
אריינצודרינגען אין די הערצער פון די פארטריבענע. „מיר זינען
טרוקן גראז“, — האבן זיי געזאגט, — „וואס וועט שוין קיינמאל ניט
צוריק לעבעדיק ווערן“.

צווישן די פארטריבענע איז געווען איינער א נ ב י א, י ח ז ק א ל,
י ח ז ק א ל. האט ער איין מאל די אנטטוישמע און די פארצווייפלענ-
דע דערציילט, אז ער האט געהאט א זעאונג:

„איינמאל — האט ער געזאגט — איז אויף מיר געווען יאהאוועס
האנט און ער האט מיך אויפגעהויבן מיט א ווינט און געבראכט אין
א טאל. און דער טאל איז פול געווען מיט ביינער, מיט זייער א ס ך
ביינער, און אלע זיי זינען געווען זייער שמארק אויסגעטריקנט.“

„און ער האָט צו מיר געזאָגט : מענשן-זון ! וועלן אָט די ביינער לעבעדיק ווערן ? האָב איך געזאָגט : דו ווייסט דאָך בעסער. האָט ער מיר געזאָגט : זאָג נ ב י א ו ת אויף די דאָזיקע ביינער און זאָג זיי : „ביינער ! אָט וועל איך אַיך באַציען מיט אַדערן און וועל אַיך באַדעקן מיט פּלויש און אַנציען אויף אַיך אַ הויט און וועל אַרבייט בלאַזן אין אַיך אַ גניסס און איר וועט לעבעדיק ווערן.“

האַב איך אַזוי געטאָן און נ ב י א ו ת געזאָגט. האָט זיך דערהערט אַ טומל ווי אַ שמורעם : דאָס האָבן זיך די ביינער דער-נענטערט איינע צו די אַנדערע. און עס האָבן זיך אַנגעצויגן אויף זיי אַדערן, און זיי האָבן זיך באַדעקט מיט פּלויש און זיי האָבן זיך באַצויגן מיט אַ הויט. נאָר קיין לעבן איז אין זיי ניט געווען.

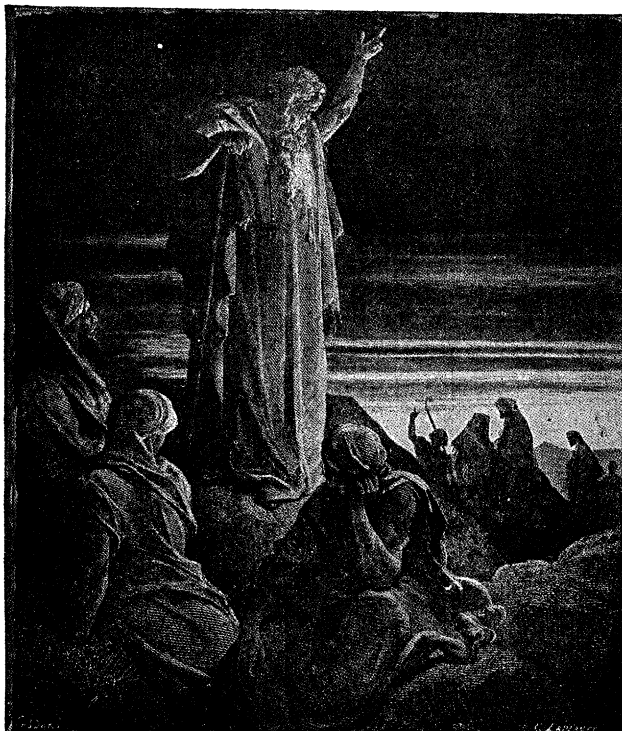
האַט ער מיר געזאָגט : זאָג נ ב י א ו ת, מענשן-זון, אויף דעם גניסס און זאָג : פון אַלע פיר עקן קום אָן, אַ גניסס, און בלאַז אַרבייט אין אָט די קערפּערס און זאָלן זיי לעבעדיק ווערן. האָב איך אַזוי נ ב י א ו ת געזאָגט. און די קערפּערס זיינען לעבעדיק געוואָרן און זיך געשמעלט אויף די פּיס — אַ גרויסע מַחֲנֵה מענשן.

און ער האָט מיר געזאָגט : „מענשן-זון ! די טרוקענע ביינער — דאָס זיינען די אידן, וואָס זאָגן : אויסגעטריקנט זיינען אונזערע ביי-נער, עס איז פאַרלאָרן יעדע האַפּעטונג אונזערע. דעריבער זאָג זיי : איך וועל אַיך אַרויסנעמען פון אַייערע ק ב ר י מ, און וועל אין אַיך אַרבייטבלאָזן אַ לעבעדיקן גניסס און איר וועט אויפּלעבן. און איך וועל אַיך צוריקברענגען אינ'ם אידישן לאַנד.“

אַ צווייט מאל האָט י ח ז ק א ל אַזוי נ ב י א ו ת געזאָגט : „בערג פון י ש ר א ל ! לאַזט פאַנאָדער די בלעטער אויף די ביינער און ברענגט אַייערע פּרוכט פאַר מנין פאַלק י ש ר א ל, ווייל עס וועט זיך באַלד אומקערן. איך וועל זיך צו אַיך אומקערן און איר וועט צעאָקערט ווערן און פאַרזויט ווערן. און איך וועל באַזעצן אויף אַיך פּיל מענשן — דאָס גאַנצע הויז פון י ש ר א ל, און אַייערע שמעט וועלן באַפּעלקערט ווערן, און אַייערע חו ר ב ו ת אויפּגעבויט.

און מען וועט זאָגן דאָן : דאָס לאַנד, וואָס איז געווען פאַרוויסט, איז געוואָרן ווי דער גאַרטן פון ע ד נ, און אָט די שמעט, וואָס זיינען געלעגן אין חו ר ב ו ת, און זיינען געווען פאַרוויסט און צעשמערט, זיינען באַפּעלקערט און גוט באַפּעסטיקט.“

אזוי האבן די נ ב י א י ם אויפגעהאלטן דעם מוט פון די
 פארטריבענע און זויער האפענונג אומצוקערן זיך צוריק אין דעם
 לאנד, פון וואסען זיי זינען געקומען.

י ח ז ק א ל זאגט מביאות און האלט אונטער דעם מוט פון די אידן.

41. דניאל, חנניה, מישאל און עזריה.

(דאניעל, כאנאניא, מישאעל און אזאריא.)

אונמאל האט דער קעניג פון ב ב ל געהויסן דעם הויפט פון זיינע הויפדינער, ער זאל נעמען א צאל פון די פארטריבענע אידישע קינדער פון די איידל-לייט און פון קעניגלעכן אפשטאם. די אינגלעך זאלען זיין שיינע אין אויסזען און אן א פעלער, פארשמענדלעכע און וואילקענעוודיקע און באהאוונט אין אלערליי ח כ מ ו ת. ער זאל זיי לערנען די שפראך און די שריפט פון די כ ש ד י ס ; ער זאל זיי דערציען גאנצע דריי יאר. און אין ס ו פ פון די דריי יאר זאלן זיי זיך שטעלן פאר'ן קעניג.

זיינען צווישן די אויסגעקליבענע אידישע קינדער געווען פיר פריינד, וואס זייערע נעמען זיינען געווען: ד נ י א ל, ח נ נ י ה, מ י ש א ל און ע ז ר י ה.

און דער קעניג האט באשטימט פאר די אויסגעקליבענע קינדער זייערע מאלצייטן פונ'ם קעניגס שפיז און פון דעם ווייז, וואס ער טרינקט.

אבער ד נ י א ל האט פארטראכט בני זיך, ער זאל ניט עסן פונ'ם קעניגס שפיז און ניט טרינקען פון זיין ווייז. און ער האט געבעטן דעם הויפט הויפדינער, ער זאל אים און זיינע פריינד ניט געבן פון אט די שפיז.

האט אים דער הויפט הויפדינער געזאגט: איך האב מ ו ר א פאר מיין האר דעם קעניג. טאמער וועט ער זען, אז איר זעט אויס ערגער, ווי די אנדערע אינגלעך פון אייער עלטער, וועל איך פאר-שולדיקן מיין קאפ פאר'ן קעניג.

האט אים ד נ י א ל געזאגט: פרוביר אויס, און זאל מען אונז פירן געבן אין מ ש ד פון צען מעג בלויז גרינס און קערענער צו עסן און וואסער צו טרינקען. דעמאלט וועסטו פארגלייכן אונזער אויסזען מיט'ן אויסזען פון די אנדערע אינגלעך.

האט דער הויפט פון די הויפדינער אזוי געטאן און זיי געפרוואווט געבן עסן בלויז גרינס און טרינקען בלויז וואסער צען טאג צייט. און צום ס ו פ פון די צען מעג האבן זיי אויסגעזען בעסער, ווי אלע

אינגלאך, וואָס האָבן געגעסן פּונ'ם קעניגס שפּיז. נאָכדעם פּלעגט דער הויפט הויפּדיגער אַוועקנעמען זיך די שפּיז און דעם ווייז, וואָס איז געווען באַשטימט פאַר זיי פיר, און געבן זיי בלוז גרינס און וואַסער.

און אין סוף פון די דריי יאָר האָט דער הויפט הויפּדיגער פאַרגעבראַכט די יונגע מענשן פאַר דעם קעניג נבוכדנאצר. און דער קעניג האָט מיט זיי גערעדט, און ער האָט צווישן זיי אַלע ניט געפונען שענער, קליגער און פאַרשמענדיקער, ווי דניאל חנניה, מישאל און עזריה. און ער האָט זיי פירן געלאָזן בני זיך, זיי זאָלן שמוזן פאַר'ן קעניג.

און זיי זיינען אין אַלע חכמות און אין פאַרשמענדיקייט געוואָרן צען מאל העכער פון אַלע חכמים און צויבערער פון בבל. און דניאל האָט זיך נאָך פאַרשמאַנען אויף חלומות און זעאונגען.

42. נבוכדנאצרים חלום.

אוינמאל האָט זיך נבוכדנאצר'ן גע' חלום אַ חלום. אַבער ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפט, האָט ער זיין חלום פאַרגעסן. איז ער געווען צערודערט און שוין מער ניט געקענט שלאָפן.

האָט ער געהויסן רופן אַלע חכמים, מכשפים און צויבערער פון בבל און זיי געזאָגט: מיר האָט זיך גע' חלום אַ חלום. וויל איך, איר זאָלט מיר זאָגן, וואָס איז געווען דער חלום און וואָס איז זיין באַשניידונג.

האָבן די חכמים און די צויבערער געזאָגט: אונזער האָר און קעניג! זאָג אונז דעם חלום, וועלן מיר דיר זאָגן זיין באַשניידונג. וויל עס איז ניטאָ אזא מענש אויף דער ערד, וואָס זאָל קאַנען דעם מלך זאָגן זיין חלום. און קיין גרויסער קעניג האָט נאָך קיינמאל ניט פאַרלאַנגט אזא זאך פון זיינע חכמים און צויבערער.

האָט דער קעניג זיי געזאָגט: איך זע, איר ווילט פאַרציען און געווינען צייט; איר ווילט זיך אַרויסדרײַען מיט ליגן און אַפּנאַרעני.

וויל איך איך איך נאכטמאל זאגן : אויב איר וועט מיך דערמאנען דעם
ח ל ו ם און זאגן זיין באשניידונג, וועל איך איך געבן מ ת נ ו ת
און איר וועט באקומען גרויס כ ב ו ד. און וועט איר מיר דאס
גיט זאגן, וועל איך איך הייסן צעהאקן אויף שטיקער און אנטער
היזער פארוויסמן.

האבן די צויבערער ווידער געזאגט : „אבער דאס, וואס דער
קעניג פארלאנגט, איז צו שווער פאר א מענשן צו ענטפערן“.

איז דער קעניג געווארן אין כ ע ם און אין גרויס צארן בא-
פילן אויסצוהר גענען אלע ח כ מ י ם פון כ ב ל. האט מען
אנגעהויבן דורכפירן דעם באפעל, און מ'האט געזוכט אויך ד נ י א ל'ן
און זינע ח ב ר י ם זיי צו טויטן. איז ד נ י א ל אַוועק צום
הויפט ליבוועכטער פונ'ם קעניג און אים געבעטן, ער זאל אים געבן
ציט, און ער וועט דעם קעניג געבן די באשניידונג פונ'ם ח ל ו ם.

און איז דער זעאונג פון דער נאכט האט ד נ י א ל דערקענט,
וועגן וואס דער קעניג האט געטראכט און וואס עס האט זיך אים
גע'ח ל ו מ'ם. איז ער אַוועק צום הויפט ליבוועכטער און אים געזאגט:
הער אויף אומצוברענגען די ח כ מ י ם פון כ ב ל. פיר מיך צום
קעניג און איך וועל אים געבן די באשניידונג.

האט דער ליבוועכטער געבראכט ד נ י א ל'ן צום קעניג און
געזאגט : דא איז איינער פון די פארטריבענע קינדער פון י ה ו ד ת,
וואס קאן דעם קעניג זאגן די באשניידונג פון זיין ח ל ו ם.
האט דער קעניג געפרעגט : „קאנסטו מיר זאגן דעם ח ל ו ם
און זיין באשניידונג?“

האט ד נ י א ל געענטפערט : „ווען דער קעניג איז געווען אויף
זיין געלעגער, האט ער זיך פארטראכט וועגן דעם, וואס עס וועט
געשען אין די שפעטערדיקע צייטן. האט ער דערזען א גרויסע, א
מ ו ר א'דיקע געשמאלט. איר קאפ איז געווען פון גאלד, אירע
הענט און איר כרוסט פון זילבער, איר בויך און אירע לענדן — פון
קופער, אירע פיס — פון אייזן און אירע זיילן — טיילונג פון אייזן,
טיילונג פון לויס. און ער האט געזען, ווי עס ריכט זיך אָפ א
שניין און קניקלט זיך און גיט א קלאפ דער געשמאלט אין די פיס,
און די גאנצע געשמאלט ווערט צעבראכן און צעשטויסן און פאר-
וואנדלט אין שטויב ; און דער ווינט טראגט אַוועק דעם שטויב און

עם בלייכט ניט קנין סימן פון אלצדינג. און פון דעם שמוין, וואָס האָט צעשלאָגן די געשטאַלט, איז געוואָרן אַ גרויסער באַרג, וואָס האָט אָנגעפילט די גאַנצע ערד. דאָס איז דער חלוּם פונ'ם קעניג.

„און איצט וועל איך זאָגן דעם קעניג די באַשנידונג. דו, קעניג, וואָס דו געוועלטיקסט איבער מענשן און חיות און פויגלעך, וואָס דו האָסט רייכקייט און שטאַרקייט און כבוד — דו ביסט דער קאַפּ פון גאַלד. נאָך דיר וועט אויפשטויַן אַן אַנדער מלוכה, גיידעריקער פון דיר — פון זילבער; און נאָכדעם אַ דריטע מלוכה — פון קופער, און נאָכדעם אַ פערטע מלוכה — שטאַרק ווי אייז; און אַזוי ווי אייז וואָס צעברעכט, אַזוי וועט אַט די מלוכה די אַלע פריערדיקע צעשטויַסן און צעברעכן. און אין די טעג פון אַט די מלכים וועט אויפשטויַן אַ מלוכה, וואָס וועט צעשטערן די אַלע פריערדיקע און וועט שוין פאַרבלייבן אויף אייביק. דאָס איז דער שמוין, וואָס האָט זיך אָפּגעריסן און צעשטויַסן אלצדינג.

„דאָס איז דער חלוּם, קעניג, וואָס דו האָסט געזען און דאָס איז זיין באַשנידונג.“

ווען דער קעניג נבוכדנאצר האָט דאָס אויסגעהערט, איז ער געפאלן אויף זיינע קני און זיך געבוקט פאַר דניאל'ן. און דער מלך האָט גרויס געמאַכט דניאל'ן, געגעבן אים פיל גרויסע מתנות און באַשטימט פאַר דעם עלטסטן איבער אַלע חכמים פון בבל. און דניאל איז פאַרבליבן אין פאַלאַץ פון קעניג.

43. נבוכדנאצר אַ חיה אין וואַלד.

אין צוועלף חדשים אַרום איז נבוכדנאצר אומ-געגאַנגען אין קעניגלעכן פאַלאַץ, און ער האָט געטראַכט וועגן דער גרויסקייט און רייכקייט פונ'ם פאַלאַץ און וועגן זיין כבוד און פראַכט. האָט זיך דעם קעניג פון שטאַלץ און רוּם פאַרדרוּיט דער קאַפּ; און ער איז געוואָרן ווילד און איז אַוועק פון מענשן. ער איז געקומען אין וואַלד, און האָט דאָרט געוואוינט צוזאַמען מיט די חיות פון פעלד, און געגעסן גראַז, ווי אַקסן, און עס האָט אים

גענעצט דער טוי פון הימל. און זינע האָר זינען בני אים אויסגע-
וואַקסן ווי בני חיות און זינע נעגל ווי בני פויגלען.

אַבער אין סוף פון זיבן יאָר, האָט נבוכדנאצר
אויפגעהויבן זיין קאָפּ צום הימל. און זיין פאַרשטאַנד האָט זיך צו
אים צוריקגעקערט. איז ער אַוועק צוריק אין זיין הויפטשטאַט און
אין זיין פּאַלאַץ. ער האָט צוריק באַקומען זיין מענשלאַכן אויסזען.
זינע באַזאָממע און האָרן האָבן אים דערקענט און צוריק אַנערקענט.
און ער האָט זיך ווידער געזעצט אויף זיין טראָן; און ער האָט געפירט
די מלוכה נאָר מיט מער פעסטקייט ווי פריער.

44. יהויכין ווערט באַפרייט.

ווען נבוכדנאצר איז געשטאַרבן, האָבן די איינוואוינער
פון בבל געוואַלט מאַכן זיין זון, אויל מרודך (עוויל
מערוואַך), פאַר קעניג.

האָט זיי אויל-מרודך געזאָגט: „איר געדענקט דאָך, אז
איך בין שוין איין מאָל געוואָרן קעניג; דאָס איז געווען דאָן, ווען
מיין פאָטער איז געוואָרן ווילד ווי אַהיה און איז אַוועק אין
וואַלד אַרײַן. ווען מיין פאָטער איז געקומען צוריק, האָט ער דעמאָלט
מיך אַראָפּגעזעצט פון טראָן און אַרײַנגעזעצט אין טורמע. ווען איך
זאָל איצט אייך פאַלגן און ווידער ווערן קעניג, וועט מיין פאָטער,
ווען ער וועט קומען צוריק, מיר דער'הרגענען“.

האָבן די איינוואוינער פון בבל זיך געאיינלט, אַרויסגענומען
דעם קערפער פון נבוכדנאצר'ן פון קבר און אים אַרומ-
געשלעפט איבער די גאַסן. זיי האָבן געוואַלט באַווייזן, אז דאָס מאָל
איז נבוכדנאצר ווירקלאַך טויט.

האָבן זיך אַלע געפרייט, און אויל-מרודך איז געוואָרן
קעניג פון בבל.

דעמאָלט האָט דער נײַער קעניג אַרויסגענומען פון טורמע דעם
געפאַנגענעם אידישן קעניג יהויכין און אים דערנענטערט צו
זיך מער, ווי די אַנדערע געפאַנגענע קעניגן, וואָס זינען געווען אין
בבל. ער האָט אים אָנגעטאָן אין קעניגלאַכע קלײדער און באַשטימט
פאַר אים אַ שטענדיקע פענסיע אויף זיין גאַנץ לעבן.

און י ה ו י כ י ן האָט זיך דערמאָנט אָן דעם גרויסן נ ב י א י ח ז ק א ל, וואָס איז געשטאַרבן אין ב ב ל און וואָס מ'האַט אים באַערגדיקט לעבן דעם טינך כ ב ר (קוואַר). און ער האָט געלאָזט אויפבויען אויף דעם ק ב ר פון י ח ז ק א ל'ען אַ פראַכטפולע מ צ ב ה פון מירמלשמײַן, און דערביי אַ שול. אין אַט הער שול פלעגן אידן פון ב ב ל און שפעטער אויך פון אַנדערע לענדער קומען דאוונען.

45. כורש (קורעש).

די אידן וואָס האָבן געוואוינט אין ב ב ל, האָבן געבענקט נאָך זייער אַלטער תּוֹם, נאָך י ה ו ד תּ. אַבער כ ל - ז מ ן די קעניגן פון ב ב ל האָבן געהערשט מיט אַן איינזערנער האַנט איבער אַלע לענדער, וואָס נ ב ו כ ד נ א צ ר האָט איינגענומען, האָבן זיי ניט געהאַט קיין האַפענונג אומצוקערן זיך צוריק קיין י ה ו ד תּ.

אַבער אַט האָט דער פּערסישער קעניג כורש איינגענומען דאָס לאַנד מ ד י (מאַדאַי) און געמאַכט אַן אויפשטאַנד קעגן ב ב ל. דאָס האָט אַרויסגערופן האַפענונגען אין אידישע הערצער. זיי האָבן געוואָלט, כורש זאל באַזיגן ב ב ל; און זיי האָבן געגלויבט, אז ווען כורש וועט זיגן, וועט ער זיי ערלויבן גיין צוריק אין ירושלים, אויפבויען דאָרט דעם טעמפל און אויפבויען דאָס אידישע לאַנד.

דער גרויסער אידישער נ ב י א פון יענער צייט, י ש ע י ה דער צווייטער, האָט אַזוי נ ב י א ו ת געזאָגט: „אַזוי זאָגט יאָהאָווע צו זיין געזאַלכטן קעניג כורש: איך וועל דיך אונטערהאַלטן ביני דער רעכטער האַנט; איך וועל אַפּשוואַכן די קעניגן און וועל לאָזן פאַלן פאַר דיר פעלקער. איך וועל פאַר דיר עפענען אַלע טירן און וועל ניט לאָזן פאַרמאַכן פאַר דיר די טויערן; איך וועל אויסגלייכן פאַר דיר די קרומע ערטער; איך וועל צעברעכן פאַר דיר די איינזערנע ריגלען, און וועל דיר אַוועקגעבן די א ו צ ר ו ת, וואָס זיינען באַהאַלטן אין דער פינסטערניש. איך וועל דאָס טאָן, כ ד י אַלע מענשן פון מ ז ר ח ב יז מ ע ר ב זאַלן וויסן, אז איך בין איינער; אז איך בין דער, וואָס באַשאַפט ליכט און מאַכט פינסטערניש, וואָס ברענגט פרידן און גומס און שאַפט קריג און שלעכטס.“

און אויף ב ב ל האָט ער געזאָגט: „גידער אַרונטער, זעץ זיך אין שמויב, דו טאָכטער פון ב ב ל! זעץ זיך אויף דער ערד: ניטאָ מער קנין טראָן פאַר דיר, טאָכטער פון ב ב ל! מ'וועט דיך מער ניט רופן איינזעלע און צערמלאַכע. נעם אַ האַנטמיל און מאַל מעל. דעק אויף דיין שליווער, אַנטפלעק דיניע היפטן. איך וועל נ ק מ ה נעמען פון דיר, און ס'וועט ניט זיין קיינער, וואָס זאָל דיר העלפן.“

46. די ישריפט אויף דער וואַנט.

און כ ו ר ש האָט געפירט זיינע אַרמײַען קיין ב ב ל און באַלאַגערט די שטאָט. האָט ב ל ש א צ ר (בעלשאַצאר), דער קעניג פון ב ב ל, אַרויסגעשיקט קעגן אים זיינע סאַלדאַטן און זיי אָנגעזאָגט, זיי זאָלן אָנפאַלן אויף די פּערסן ביינאַכט, ווען יענע וועלן זיך אויף דעם גאַרניט ריכטן. האָבן זיינע סאַלדאַטן אזוי געטאָן און צעשלאָגן די פּערסן.

האָט זיך ב ל ש א צ ר געפרײט און געמאַכט אַ גרויסן מאַל-צייט. ער האָט געהויסן ברענגען די אַלע זילבערנע און גאָלדענע כ ל י ם, וואָס זײַן זײַדע נ ב ו כ ד נ א צ ר האָט אַרויסגענומען פון טעמפל אין י ר ו ש ל י ם, און געטרונקען פון זיי וײַן. און ער האָט געטרונקען און גע' ש י כ ו ר'ט אַ גאַנצע נאַכט. און ווען ער איז געוואָרן צעהיצט פונ'ם וײַן, האָט ער זיך אויפגעהויבן און אויס-גערופן: „ניטאָ קנין גרעסערער פון מיר! קיינער קאָן זיך ניט שמעלן מיר אַנטקעגן!“

און אין דעם מאָמענט האָט זיך באַוויזן אַ האַנט און געשריבן אויף דער וואַנט. און דער קעניג האָט געזען די האַנט שרייבן און ער איז פאַרציטערט געוואָרן. האָט ער געהויסן ברענגען אַלע צויבערער און שטערנזעער און זיי געזאָגט: „ווער פון אײַך עס וועט קאָנען איבערלײענען, וואָס עס איז אָנגעשריבן אויף דער וואַנט און דערקלערן דעם אינהאַלט דערפון, וועט מען אים אָנקלײַדן אין פּורפור, און ער וועט געוועלטיקן איבער אַ דריטל פון דער מ ל ו כ ה.“

האַבן די ח כ מ י ם פון ב ב ל געקוקט אויף דער שריפט אויף דער וואַנט, און קיינער פון זיי האָט ניט געקאָנט איבערלײענען זי און ניט געקאָנט דערקלערן זי דעם קעניג.

איז דער קעניג געווארן דערשראקן, און די פארב פון זיין פנים
האט זיך געבוטן, און זיינע הארן זיינען צעטומלט געווארן. האט
דעמאלט די קעניגין געזאגט צום קעניג: שרעק זיך ניט, און זיי ניט
צעטומלט. בני דיר אין לאנד איז פארפן א מאן א קלוגער און א
פארשמענדיקער, דניאל איז זיין נאמען. דיין פאטער
נבוכדנאצר האט אים געמאכט פאר דעם עלטסטן איבער אלע
חכמים פון בבל. ער האט די קראפט צו צעביידן קנופן און
צו באשיידן העטענישן. זאל מען אים רופן, וועט ער דיר געבן די
באשיידונג פון דער שריפט אויף דער וואנט.

האט מען געבראכט דניאל, און דער קעניג בלשאצר
האט אים געזאגט: „דו זעסט די אויפשריפט אויף דער וואנט? אויב
דו וועסט זי קאנען איבערלייענען און געבן מיר איר באשיידונג, וועל
איך דיר לאזן אנטאן אין פורפור-קליידער און ארויפלוגן א גאלדענע
קייט אויף דיין האלד, און דו וועסט זיין דער דריטער נאכ'ן קעניג
צו געוועלטיקן איבער'ן גאנצן לאנד.“

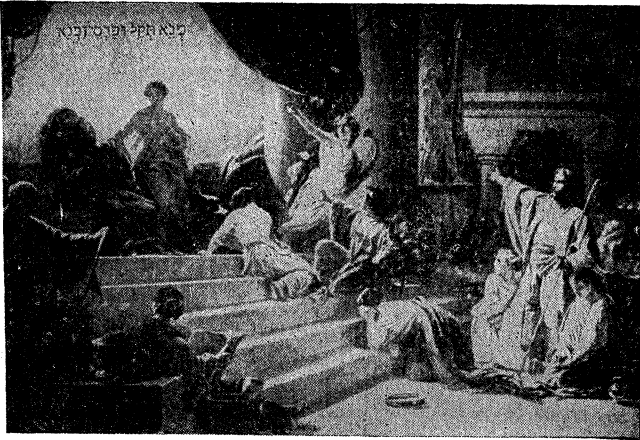
האט דניאל געענטפערט: „דיינע מותנות, קעניג,
דארף איך ניט, און דיינע געשאנקען גיב אן אנדערן, נאר די שריפט
אויף דער וואנט וועל איך דורכליענען און איר באשיידונג וועל איך
דיר זאגן.“

„דו, קעניג, ביסט געווען שטאלץ. דו האסט געהייסן ברענגען
די כליים פון גאטס הויז און האסט פון זיי געטרונקען וויין אליין
און דיינע ווייבער און דיינע הארן; און דו האסט דערביי געלויבט די
געטער פון זילבער און פון גאלד, און פון קופער, און פון אייזן, און
פון האלץ, און פון שטיין, וואס ניט זיי זעען און ניט זיי הערן, און ניט
זיי ווייסן. איז דערפאר ארויס א האנט און האט אנגעשריבן אויף
דער וואנט די דאוויקע ווערטער: מנא מנא תקל ופרסין
(מנוי, מנוי, מקיל אופארסין) — דאס מיינט: מ'האט געצילט און
געוואויגען דיין מלוכה און דיר אויף דער וואגשאל און געפונען

שולדיק. וועט דיין מ ל ו כ ה דערפאר צעמיילט ווערן און איבער-
געגעבן ווערן צו פ ר ס ו מ ד י".

דעמאלט האט ב ל ש א צ ר באפוילן און מ'האט אָנגעמאָן
ד נ י א ל 'ן אין פּורפּור-קלוידער, און אַ גאַלדענע קינט האָט מען אים
אָנגעמאָן אויפ'ן האַלז און מ'האָט אים באַשטימט פאַר דעם דריטן צו
געוועלטיקן איבער דעם גאַנצן לאַנד.

און אין יענער זעלבער נאַכט האָט מען געטויט ב ל ש א צ ר'ן,
דעם קעניג פון ב ב ל.

ד נ י א ל פאַרטייטשט די שריפט אויף דער וואַנט.

47. כורש דערלויבט די פארטריבענע זיך

צוריקצוקערן.

ווען כורש האט אינגענומען בב"ל, האט ער ניט פארגעסן, וואס עס האבן וועגן אים גערעדט די אידישע נביאים. האט ער ארויסגעלאזן אן אויפרוף צו אלע אידן איבער זיין גאנץ לאנד. און אין דעם אויפרוף האט ער געזאגט אזוי: „יאהאווה, דער אידישער גאט, האט מיר איבערגעגעבן אלע לענדער פון דער וועלט און ער האט מיר באפוילן, איך זאל לאזן אויפבויען זיין הויז אין ירושלים.

„דעריבער זאל יעדער איינער פון אייך, וואס וויל נאר, צוריקגיין אין ירושלים, וואס אין יהודה, און זאל דארט העלפן אויפבויען דאס הויז פון גאט. און די פון די אידן, וואס וועלן פאר- בלייבן אויף די ערטער, זאלן העלפן די, וואס קערן זיך אום, מיט זילבער און מיט גאלד און מיט אנדערע גוטס.“

האבן זיך אויפגעהויבן די עלטסטע פון אסך משפחות פון די פארטריבענע אידן, און עס זיינען צו זיי צוגעשטאנען אסך פון די אידן און פון די כוהנים און לויים, אינגאנצן איבער פערציק טויזנט מענשן, און זיי האבן זיך געגרייט אין וועג אריין, צוריק קיין יהודה און ירושלים. און די אידן, וואס זיינען פארבליבן אין בב"ל, האבן זיי געשטיצט מיט זייער געלט און מיט זייער האב און גוטס.

און כורש האט געהייסן, מיזאל די, וואס קערן זיך אום קיין ירושלים, ארויסגעבן די כליים פון טעמפל, וואס גבוכדנאצר האט צוגענומען און געבראכט אין בב"ל. האט מען עס איבערגעגעבן דעם עלטסטן פון די אידן, דעם פירשט זרובבל (זרובאווהעל), אן אייניקל פונ'ם קעניג יהויכין, און ישועץ (יעישואו), אן אייניקל פונ'ם לעצטן כוהן-גדול. האבן זיי זיך געלאזן אין וועג אריין.

48. מ'לייגט דעם פונדאמענט פונ'ם נייעם טעמפל.

און אין א צייט ארום, נאך א שווערן וועג, האט די גאנצע פארטיע דערגרייכט די שטאט ירושלים. און זיי האבן זיך אנגעהויבן באזעצן אויפ'ן לאנד.

און אז עס איז געקומען דער זיבעטער חודש, האט זיך דאס גאנצע פאלק פארזאמלט ווי איין מאן קיין ירושלים. און ישוע און זיינע ברודער, די כוהנים, און זרובבל און זיינע ברודער האבן אויפגעשטעלט א מזבח און געבראכט אויף אים קרבנות. און זיי האבן געפייערט דעם יום-טוב סוכות.

און זיי האבן געגעבן געלט צו די שטיינהאקער און צו די האלצ-ארבעטער; און צו די איינוואוינער פון צור און צידון האבן זיי געגעבן שפינו און איל און געטראנקען, זיי זאלן ברענגען צעדער-האלץ פון לבנון מיט'ן ים אין פליטן ביז צו דעם האפן פון יפו (יאפע).

מ'לייגט דעם פונדאמענט פונ'ם טעמפל.

און זרובבל און י ש ו ע האבן אוועקגעשטעלט די לווים אנצופירן די ארבעט פאר'ן מעמפל און אויפצופאסן אויף די בעלי-מלאכות. און ווען מ'האט אוועקגעלייגט דעם פונדאמענט פונ'ם מעמפל, האט מען געמאכט א יום-טוב, און די כוהנים האבן אנגעטאן זייערע כהונת-קליידער און די לווים האבן געשפילט אויף זייערע אינסטרומענטן און געזונגען לויב-לידער. און דאס גאנצע פאלק האט זיך געפרייט און געיובלט.

אבער פיל פון די אלטע לייט, וואס האבן נאך געזען און געדענקט דעם מעמפל, וואס איז הרוב געווארן, האבן געוויינט אויף א קול. און די פרייד-אויסגעשרייען און דער געוויינט האבן זיך אויס-געמישט און האבן זיך געלאזט הערן ווייט ארום.

49. די מסירת.

אז די פיינט פון יהודה, די שומרונים (שוימרונים), האבן דערהערט, אז די וואס האבן זיך אומגעקערט פון גלות, האבן גענומען בויען דעם מעמפל, זיינען זיי געקומען צו זרובבל לען און צו די עלטסטע פון די אידן און געזאגט: לאזט אונז בויען צוזאמען מיט אייך, ווייל מיר ברענגען אויך קרבנות צו אייער גאט יאהאווע פון די מעג אן, וואס דער קעניג פון אשור האט אונז געבראכט אהער.

האבן זרובבל און די עלטסטע זיי געענטעפרט: איר זייט פרעמדע און קענט ניט בויען צוזאמען מיט אונז; מיר וועלן אליין בויען דאס הויז פון אונזער גאט, ווי עס האט אונז געהויסן כורש, דער קעניג פון פרס.

האבן די איינוואוינער פון לאנד, די ניט אידן, אפגעשוואכט די הענט פון די אידן און זיי אפגעשראקן פון בויען. און זיי האבן אנגע-זונגען מענשן, וואס האבן געשמערט אין דער בוי-ארבעט.

און ווען עס איז געשטארבן כורש, דער קעניג פון פרס, האבן די פיינט פון די אידן אנגעשריבן צום נייעם קעניג אן אנקלאגע אויף די איינוואוינער פון יהודה און ירושלים.

„זיי וויסן, קעניג, — האבן זיי געשריבן, — אז די אידן, וואס האבן זיך אומגעקערט פון בבל אהער צו אונז אין ירושלים,

בויען איבער און פארפעסטיקן די ווידערשפעניקע שטאָט; זיי מאַכן שטארקער די ווענט און פעסטער זייער פונדאמענט.

„ווען די שטאָט וועט איבערגעבויט ווערן און פארפעסטיקט ווערן, וועלן זיי אויפהערן צו צאלן שטייערן, און דעם קעניגס איינקונפט וועט דערפון ליידן. זאל דער קעניג לאָזן נאָכזוכן אין די כראַניק-ביכער פון זיינע עלטערן, וועט ער אויסגעפינען, אז אָט די שטאָט איז אַ ווידערשפעניקע; אז זי האָט פון אַלעמאַל אָן געמאַכט כונטן און אויפ-שטאַנדן, און אז זי ברענגט נאָר שאַדן די קעניגן און די ים די נו ת. דערפאַר טאַקע האָט מען זי ה ר ו ב געמאַכט. און ווייל מיר עסן דאָס ברויט און זאלץ פונ'ם קעניג און קאָנען ניט פארליידן דעם קעניגס שאַדן, שרייבן מיר וועגן דעם דעם קעניג. און מיר וואַרנען דיר, אז ווען די שטאָט וועט איבערגעבויט ווערן, וועסטו מער קיין ח ל ק ניט האָבן אויף דער זייט פונ'ם טייך.“

האָט דער קעניג זיין אויף דעם געענטפערט: „מיר האָבן געליי-
ענט אייער בריף און מיר האָבן נאָכגעזוכט און אויסגעפונען, אז די
שטאָט י ר ו ש ל י ם האָט זיך שטענדיק אויפגעהויבן קעגן קעניגן
און געמאַכט כונטן און אויפשטאַנדן. איר זאלט דעריבער שטערן די
אידן איבערצובויען די שטאָט, ביז איר וועל ניט הייסן.“

ווען אָט דער ענטפער האָט זיך באַקומען, זיינען די פּיינט פון
די אידן אויף גיך אַוועק קיין י ר ו ש ל י ם און מיט מאַכט
און גוואַלט געשטערט די אידן אַנצוגיין מיט דער אַרבעט. דעמאַלט
האָט זיך אָפגעשטעלט די אַרבעט אויפ'ן טעמפל, און זי איז געווען
אָפגעשטעלט ביז'ן צווייטן יאָר פונ'ם קעניגן פון ד ר י ו ש (דאַריאַ-
וועש), דעם קעניג פון פ ר ם.

50. דאָס בויען פונ'ם טעמפל ווערט באַנייט.

אין יענער צייט האָבן די אידן געהאָט די נ ב י א י ם ח ג י
(כאַנאַי) און זכר יהו (זכאַריאַהו). האָבן די נבֿיאִים אויפ-
געוואַרפן די אידן, פאַרוואָס זיי האָבן אָפגעלאָזן דאָס בויען, און גע-
נומען צוגעבן זיי מוט מיט זייערע רייד, זיי זאלן באַנייען די אַרבעט.
זיינען ז ר ו ב ב ל און י ש ו ע און די אידן ווידער צוגעמאַרטן
צו בויען דעם טעמפל און צו פאַרריכטן די מויערן פון שטאָט.
איז געקומען דער פּערסישער פאַרוואַלטער פון יענער גאַנצער
געגנט און געפרעגט די אידן, ווער האָט זיי געגעבן די ערלויבעניש

צו בויען דעם טעמפל און צו פארפעסטיקן די ווענט, און ווער זינען די אָנפירער פון דער אַרבעט.

האַבן די אידן געענטפערט: „ מיר בויען צוריק אויף דאָס הויז, וואָס איז שוין געווען געבויט מיט פיל יאָר צוריק. אַ גרויסער קעניג פון ישׂראל האָט עס אויפגעבויט. נאָר ווייל אונזערע עלטערן האָבן געזינדיקט, זינען זיי באַזיגט געוואָרן פון נבוכדנאצר, דעם קעניג פון בבל. ער האָט צעשמערט דאָס דאָזיקע הויז און פאַרטריבן דאָס פּאָלק פון יהודה אין בבל אַרײַן.

„אַבער אין דעם ערשטן יאָר פון כורש, דעם קעניג פון פּרס, האָבן מיר באַקומען אַ דערלויבעניש ווידער אויפצובויען דעם דאָ-זיקן טעמפל; ער האָט אונז אויך מיטגעגעבן די גילדערנע און זיל-בערנע כליים פונ'ם טעמפל, וואָס נבוכדנאצר האָט זיי אַוועקגעפירט אין בבל אַרײַן. זינען מיר, לויט דעם באַפעל פונ'ם קעניג כורש געקומען אַהער און אָנגעהויבן צו בויען דעם טעמפל; נאָר ער איז נאָך ניט פאַרטיק ביז היינט צו טאָג.“

האַט דער פאַרוואַלטער אָנגעשריבן אַ בריף וועגן דעם צו דריוש, דעם קעניג פון פּרס, און געבעטן נאַכזוכן, צי די זאך איז אַזוי. אַבער ביז ער וועט באַקומען אַן ענטפער אויף דעם בריף, האָט ער ניט געשמערט די אידן אָנצוגיין מיט זייער אַרבעט.

ווען דריוש האָט באַקומען דעם בריף, האָט ער געלאָזט נאַכזוכן אין די אַרכיוון פונ'ם קעניג. האָט מען דאַרטן געפונען אַ מגילת, אין וועלכער עס איז געווען פאַרשריבן דער באַפעל פון כורש, דעם קעניג פון פּרס, מ'זאָל לאָזן די אידן אומקערן זיך אין ירושלים, זיי זאָלן דאַרטן אויפבויען דאָס הייליקע הויז, און מ'זאָל זיי פונ'ם קעניגס אַרצרות געבן געלט אויף די הוצאות פון בויען, און מ'זאָל זיי מיטגעבן די כליים פון טעמפל, וואָס נבוכדנאצר האָט צוגענומען.

האַט דריוש באַפוילן דעם פאַרוואַלטער פון דער געגנט, ער זאָל לאָזן די אידן רואיך אָנגיין מיט זייער אַרבעט פון בויען דעם טעמפל. ער האָט אויך באַפוילן, מ'זאָל די עלטסטע פון די אידן געבן פון די איינקונפטן פונ'ם קעניג אויף די אויסגאַבן פון בויען, ווי אויך אויף צו קויפן קרבנות פאַר דעם טעמפל. און די אַלע, וואָס וועלן וואַגן צו שטערן אין דער אַרבעט, האָט ער באַפוילן שטרענג צו באַשטראַפן.

די אידן האָבן דאָן מיט מער מוט זיך גענומען צו דער בוי-אַרבעט.

און אין זעקסטן יאָר פונ'ם קעניג דריוש איז דער מעמפל פארטיק געוואָרן. דעמאלט האָבן אלע אידן פון ירושלים און פון אַרום דער שטאָט זיך פארזאָמלט אין הויף פון מעמפל און באַ-
 גיט די געביידע מיט גרויס פרויד. און ווען עס איז אינגיכן אַנגעקומען
 דער יום טוב פון פסח, האָבן אלע אידן געפיערט דעם
 יום טוב פון מצות מיט אַ סך פרויד גאַנצע זיבן טעג.

51. עזרא דער סופר קומט אין ירושלים.

אין בבל האָט זיך געפונען אַ געלערנטער מאַן, עזרא דער
 סופר. ער איז זייער גוט באַקאַנט געווען מיט אלע אידישע היליקע
 ביכער און ער פלעגט איבערשרייבן די ביכער פון משה'ס
 תורה, וואָס ער אליין האָט אין דער ענדגילטיקער פאַרמע צוזאַ-
 מענגעשמעלט.

ער איז געווען זייער שטאַרק אַנגענומען ביים פערסישן קעניג
 אַרטאַקסערקס, און דער קעניג האָט אים נאָכגעגעבן יעדע ביטע
 זיינע.

דער קעניג גיט עזרא'ן אַ בריף.

האָט ע ז ר א געבעטן ביים קעניג, ער זאל אים ערלויבן גיין
 אין ירושלים אין דער שפיץ פון א גאנצער גרופע אידן, וואָס
 ווילן זיך אומקערן קיין יהודה. האָט דער קעניג דאָס אים ער-
 לויבט. און ער האָט געגעבן ע ז ר א' אַ בריף, אין וועלכן ער האָט
 געשריבן אזוי:

„פון אַרטאָקסערקס, דעם קעניג פון פּרַם, צו ע ז ר א, דעם
 כוהן, דעם שרײַבער פון דעם געזעץ פון דעם גאָט פון הימל. איך
 באַפעל, אַז יעדער איינער פון די אידן, וואָס וויל גיין מיט דיר אין
 ירושלים, מעג גיין. דער קעניג און זײַנע זיבן ראַטמגעבער שיקן
 דיך נאָכצופאַרשן וועגן יהודה און ירושלים און אַפּצופירן
 אַהין דאָס גאַלד און זילבער, וואָס דער קעניג און זײַנע ראַטמגעבער
 האָבן געשענקט פאַר דעם הויזליקן טעמפל אין ירושלים, ווי
 אויך אַלצדינג, וואָס דאָס פאַלק און די כוהנים וועלן שענקען
 פאַר דעם טעמפל. איר וועט דאָס גאַלד און זילבער אויסגעבן לויט
 איינער ווילן און לויט די געזעצן פון איינער תורה. און איך-באַ-
 פעל, אַז מען זאל ניט אַרויפלונגן קיין שום שטייגערן אויף די כוהנים
 און די אַנדערע דינער פון דעם טעמפל. און דיר, ע ז ר א, גיב איך
 דאָס רעכט—לויט דיין חכמה און פאַרשטאַנד, שמעל אַן ריכ-
 טער, וואָס זאַלן מ'שפּט'ן דאָס פאַלק פון יהודה לויט די גע-
 זעצן פון איינער תורה. און דער וואָס וועט ניט פאַלגן דאָס געזעץ
 פון דער תורה און דאָס געזעץ פון דעם קעניג, זאל גיך באַקומען
 זיין מ'שפּט, און ער זאל באַשטראַפט ווערן אַדער מיט טויט-
 שטראַף, אַדער מיט פאַרטריבונג, אַדער מיט געלט-שטראַף, אַדער
 מיט טורמע.“

האָט ע ז ר א צונויפגעקליבן די אַלע אידן, וואָס האָבן געוואַלט
 איבערוואַנדערן אין יהודה, און זיי האָבן זיך געלאָזט אין וועג
 אַרײַן. און ע ז ר א האָט אין יעדן פּלאַץ געווויזן די פירשטן און די
 אַנגעשמעלטע פּונ'ם קעניג זײַנע פּולמאַכט-ברײַף, און יענע אַלע האָבן
 אים געהאַלפּן, ביז ער איז געקומען קיין ירושלים.

און ווען ע ז ר א איז אַנגעקומען, האָט מען פאַררופּן אין
 ירושלים אַ גרויסע פאַרזאַמלונג פון אַלע אידן, וואָס האָבן גע-
 וואוינט אין יהודה. מ'האַט געלאָזט וויסן, אַז אויב איינער
 וועט ניט קומען אין דריי טעג אַרום, וועט מען אים אַפּשוידן פון דער
 גאַנצער געמײַנדע און זיין פאַרמעגן וועט קאַנפּיסקירט ווערן.

זינגען אלע אידן געקומען קיין ירושלים און זיך פארזאמלט אויף דער דער גאס פאר'ן טעמפל. עם האט שטארק גערעגנט, אבער דאס האט ניט אפגעהאלטן קיינעם פון די אידן פון קומען.

פאר עזרא אין האט מען אויפגעבויט א בימה. האט עזרא געבראכט דאס בוך פון משה'ס תורה, איז ארויף אויף דער בימה און אנגעהויבן פארצולייזענען פון דער תורה פאר די פארזאמלטע מענער און פרויען. ווען עזרא האט געעפנט דאס בוך, האבן זיך אלע אויפגעשמעלט. עזרא האט געלייזענט אויף העברע-איש, און אייניקע פון די לויים האבן דאס איבערזעצט און דער-קלערט אויף דער שפראך, וואס דאס פאלק האט גערעדט — אויף אראמיש.

און עזרא האט פארגעלייזענט אויך דעם פלאץ, וואו עס שטייט געשריבן, אז אידן מאגן ניט חתונה האבן מיט פרויען פון אַנדערע פעלקער. און צווישן די פארזאמלטע זינגען געווען זייער אסך אַזעלכע, וואס האבן זיך גענומען פאר פרויען מעכטער פון די שומרונים, פון מואב, פון עמון און פון אַנדערע פעלקער. האבן די פארזאמלטע פארשטאנען, אז זיי האבן געזינדיקט, און זיי האבן געוויינט.

און אייניקע פון די פארזאמלטע האבן געזאגט צו עזרא: עם גיסט אַרעג און עם איז ניט באקוועם דאָ צו שמוין. און היינט וועלן מיר סיי ווי ניט קאָנען באשטימען וועגן אַפשיקן אונזערע פרעמדע ווייבער. נעם דעריבער די עלטסטע פון פאלק און רעד זיך מיט זיי צונויף וועגן דעם, און ווי איר וועט באשטימען, אזוי וועלן מיר מאַן.

האבן אלע צוגעשטימט דערצו. און עזרא האט גענומען אויף זיך צונויפצורעדן זיך מיט די עלטסטע און דורכפירן די רעפארם פון אַפשיקן די פרעמדע ווייבער און אַפרייניקן דעם אידישן שטאַם.

52. נחמיה (געכעמיע) קומט אין ירושלים.

ווען אין פערסיע איז געווען קעניג אַרטאַקסערקס, איז זיין הויפט-ווינשענקער געווען דער איד נחמיה.

אוינמאל איז צו נחמיה'ן געקומען זיין ברודער חנני (כאַנאַני), וואס האט זיך ערשט אומגעקערט פון ירושלים. האט

איים ה נ נ י דערצוילט, אז די אידן, וואס האבן זיך אומגעקערט
אין ירושלים, זינען אויף גרויסע צרות, און צו שאנד און
צו שפאט פון די ארומיקע איינוואוינער. די ווענט פון דער שטאט
ירושלים זינען צעבראכן. און די טויערן פארברענט. האט דאס
נחמיה'ן זייער שמארק פארדראסן.

אינמאל, ווען ער האט דערלאנגט דעם קעניג דעם וויין, האט
דער קעניג באמערקט, אז נחמיה איז זייער טרויעריק. האט ער
איים געזאגט: „פארוואס זעסטו אויס אזוי שלעכט? כ'זע, דו ביסט
געזונט; איז אים ימך, אז דיך פארדריסט עפעס זייער שמארק“.

האט זיך נחמיה דערשראקן. ער האט זיך אבער אנגענומען
מיט מוט און געזאגט: „ווי גרויסער קעניג, זאל איך זיך פילן גוט,
אז די שטאט, וואו עס זינען די קבריים פון מינע עלטערן, איז
וויסט און אירע טויערן פארברענט“.

האט אים דער קעניג געפרעגט: „וואס זשע וואלסטו געבעטן
צוליב דעם?“

האט נחמיה געענטפערט: „אויב דעם קעניג וועט וואויל
געפעלן, זאל ער מיך לאזן גיין אין דער שטאט, וואו עס געפינען זיך
די קבריים פון מינע עלטערן, און מיר דערלויבן זי אפצובויען“.

— און ווי לאנג וועסטו דארט פארברענגען? — האט דער קע-
ניג געפרעגט. — און ווען וועסטו צוריקקומען?

האט נחמיה געגעבן דעם קעניג א באשטימטע צייט און
געבעטן בני אים בריף צו די פארוואלטער פון די פראווינצן, וואו ער
דארף דורכפארן, ווי אויך די דערלויבעניש צו נעמען געהילף פאר די
טויערן פון שטאט און פון דעם טעמפל.

האט דער קעניג אזוי געטאן. און נחמיה האט זיך אויס-
געקליבן אין וועג אריין, און דער קעניג האט מיט אים מיטגעשיקט
רייטער צו באגלויטן אים.

נאך א לענגערער צייט איז נחמיה אנגעקומען אין
ירושלים. עטלאכע טעג האט ער זיך ארומגעקוקט אין שטאט
און קוינעם ניט דערצוילט וועגן זיך. און אינמאל בניאכט, האט ער
מיט זיך גענומען נאך עטלאכע מענשן און איז מיט זיי געגאנגען בא-
כאטראכטן די וואנט פון שטאט. האט ער דערזען, אז די טויערן זינען

צעבראכן; אז אלע טויערן זינגען פארברענט; אז די שטאט איז אפן און האט ניט, הינטער וואס זיך צו באשיצן.

ווען ער האט זיך צוריקגעקערט, האט ער פאררופן די כוהנים און די באזאמטע פון שטאט און זיי דערציילט, צוליב וואס ער איז געקומען. און ער האט זיי געזאגט: „איר זעט, ווי מיר זינגען אויף צרות. ירושלים איז וויס; אירע מויערן זינגען צעבראכן; אירע טויערן פארברענט. קומט, לאמיר אפבויען די מויערן פון דער שטאט און לאמיר ניט זיין צו שאנדע בני אלע ארומיקע.“ האבן אלע צוגעשטימט און געזאגט: „מיר וועלן גיין און בויען“.

האבן דערהערט: סאנבאלאט פון כארא, מוביה פון עמון און געשעס פון אראביען, אז די אידן האבן אנגעהויבן בויען די מויערן פון שטאט. האבן זיי זיך אויסגעלאכט און געזאגט: „אויך מיר בויער!“ און האבן צוגעגעבן: „מיר זעט, אז איר ווילט ווידער-שפעניקן אין קעניג; דערפאר ווילט איר באפעסטיקן די שטאט.“ האט זיי נחמיה געענטפערט: „מיר בויען די שטאט, ווייל מיר ווילן אזוי טאן. דאס איז ניט אייער עסק. איר האט גאר-נישט צו טאן מיט דער שטאט ירושלים.“

53. נחמיה פארריכט די מויערן פון ירושלים.

און ווען סאנבאלאט און די אנדערע פינט פון די אידן האבן דער-זען, אז די מויערן פון ירושלים ווערן פארריכט, האט דאס זיי זייער פארדראסן. האבן זיי אלע געשלאסן א בונד צו קומען צוזאמען מלחמה האלמן מיט די אידן אין ירושלים.

זינגען געקומען צו נחמיה'ן אידן, וואס האבן געוואוינט צווישן די פינט, און אים דערציילט, וואס יענע האבן באשלאסן. האט נחמיה גלייך אוועקגעשמעלט וועכטער אין אלע ערטער, וואו די מויערן פון שטאט זינגען נאך געווען צעבראכן. און ער האט בא-וואפנט אלע אידן אין שטאט מיט שווערדן, שפיזן און בויגנס, און אינגעטוילט זיי אויף גרופעס, און אינגעשמעלט, מ'זאל כסדר הימן די שטאט. און ער האט די אידן געזאגט: „האט ניט קיין מורא פאר די פינט. ווען ניוטיק, קעמפט פאר אייערע זין און טעכטער, פאר אייערע פרויען און אייערע הויזער“.

און ווען די פינט האבן זיך דערוואוסט, אז נחמיה וווינט זייערע פלענער, האבן זיי ניט געוואגט מער אנצופאלן. און נחמיה

האָט אינגעשמעלט, אַז אײַן מײַל אײַדן זאָלן אַרבעטן יעדן טאָג און
 אײַן מײַל זאָל זײַן באַוואַפנט און באַשיצן די שטאָט. און די, וואָס
 אַרבעטן, האָבן מיט אײַן האַנט געאַרבעט און אין דער צווייטער גע-
 האַלטן די שווערד. און נ ח מ י ה און זײַנע ברײדער און די וועב-

מ'בויט די וואַנט אַרום ירושלים.

מער זײַנען געווען אויף גאַנצע נעכט אָדער געשלאָפּן אין די קלײדער
 און געווען גרויט.

און ווען די מויערן פון ירושלים זײַנען געווען אינגאַנצן
 פאַרטיק, האָט סאַנבאַלאַט געשיקט אַ כּרײַף צו נ ח מ י ה' און גע-
 בעטן, ער זאָל קומען טרעפּן זיך מיט אים און דורכרעדן זיך. האָט
 נ ח מ י ה' געווען, אַז סאַנבאַלאַט וויל אים טאָן שלעכטס,
 און ער האָט געענטפּערט, אַז ער איז שטאַרק פאַרנומען און קאָן ניט
 קומען.

סאַנבאַלאַט שיקט אַ בריוו צו נחמיה'ן

און ווען סאַנבאַלאַט האָט געשריבן צו נחמיה'ן פיר מאל און יענער איז צו אים ניט געקומען, האָט סאַנבאַלאַט אים געשיקט אַן אָפּענעם בריוו, אין וועלכן ער האָט אים באַשולדיקט, אַז ער וויל מוֹרְדֵי זײַן אינ'ם קעניג. „דערפֿאַר — האָט ער געשריבן — באַפּעסטיקסטו די שטאָט. און נבִיאִים האָסטו אָנגעשטעלט, וואָס זאָגן אויף דיר, אַז דו וועסט ווערן קעניג אין ירוּדֵה. איז אויב דו ווילסט, קום, וועלן מיר זיך דורכרעדן צוזאַמען, וואָס צו טאָן.“

האָט אים נחמיה געשיקט זאָגן, אַז דאָס אַלץ, וואָס ער שרײַבט, איז אויסגעטראַכט, און אַז ער וועט אים ניט קומען זען. און איינער פון די כּוֹהֲנִים האָט געזאָגט נחמיה'ן: „קום מיט מיר אינווייניק אין טעמפל אַרײַן, און איך וועל פאַרשליסן די טויערן פון טעמפל, ווײַל מ'קלײַבט זיך דורך צו דער'ר ג'ענען די נאַכט.“

האָט נחמיה געזאָגט: „אַ מענש ווי איך זאָל אַנטלויפן און באַהאַלטן זיך? און ווער בין איך, איך זאָל אַרײַן אין טעמפל?“

נחמיה האט פארשטאנען, אז דער כוהן איז אונטערגע-
קויפט און וויל אים אריינפירן אין א זינד און ארויסשטעלן אים פאר
א פאררעטער אין די אויגן פון פאלק. האט ער אים ניט געפאלגט.

און ווען נחמיה האט געלאזט אנטאן אלע טויערן אין די
ווענט פון שטאט, האט ער צונויפגענומען די וועכטער און די זינגער
און באדינער פון טעמפל און געמאכט א יום-טוב. און ער האט
אנגעזאגט זיין ברודער חנניאל און חנניאל, דעם הויפטמאן פון
דער פעסטונג, זיי זאלן יעדן טאג ניט עפענען די טויערן פון
ירושלים, ביז די זון ווערט הייס. און אין צווייט זאלן זיי צומאכן
די טויערן און פאררייגלען זיי, ווען די מענשן זינען נאך אויף.

אזוי האט נחמיה באפעסטיקט די שטאט און פארשטארקט
דעם מוט פון די אידן, זיי זאלן ניט מורא האבן פאר די ארומיקע
פינע.

54. נחמיה פירט איין רעפארמען.

אוינמאל זינען אסך אידן און זייערע ווייבער געקומען צו
נחמיה'ן און זיך באקלאגט אויף זייערע אידישע ברידער. אסך
פון זיי האבן געזאגט: „מיר זינען הונגעריק. זאל מען אונז געבן גענוג
תבואה, כדי מיר זאלן עסן און לעבן.“ אנדערע האבן געזאגט:
„צוליב דעם הונגער האבן מיר געמוזט פארזעצן אונזערע וויינגער-
טענער און היזער.“ און נאך אנדערע האבן געזאגט: „אויף צו צאלן
די שטייערן פונם קעניג האבן מיר געדארפט לייען געלט, און איצט,
ווען מיר האבן ניט צו באצאלן, דארפן מיר אפגעבן אונזערע זין פאר
קנעכט און אונזערע טעכטער פאר דינסטן. איז דען אונזער פלוזש ניט
אזוי, ווי דאס פלוזש פון אונזערע ברידער?“

האט נחמיה'ן שטארק פארדראסן, ווען ער האט געהערט
דאס געשרי און דאס באקלאגן זיך פון זיינע ברידער. האט ער צו-
נויפגערופן די רייכע לייט און די פארשמויער פון די אידן און זיי
געזאגט: „פארוואס לייט איר אייערע ברידער געלט אויף וואיכער?
אויף ווי ווייט מיר האבן געקענט, האבן מיר אויסגעקויפט אונזערע
אידישע ברידער, וואס זינען געווען פארקויפט צו גויים. און איר
ווילט, וואו אייערע ברידער זאלן זיך פארקויפן צו אייך.“

האבן יענע געשוויגן און קיין ווארט ניט געענטפערט.

האַט נחמיה זיי ווינטער געזאָגט: „איר מוזט ניט גומ. איך
און מינע ברידער און מינע אַנגעשטעלטע האָבן אויך געליען געלט
און תבואות. לאַמיר אַפלאַזן די אַלע תבואות. גיט זיי אַפּ
צוריק זייערע פעלדער און ווינגערטענער און הייזער און שענקט זיי
דאָס געלט און די תבואה און דעם ווייץ און דאָס אויל, וואָס איר
מאַגט פון זיי“.

האַבן די פאַרזאַמלטע געענטפערט: „מיר וועלן טאָן, ווי דו
האַסט געזאָגט. מיר וועלן אַפגעבן צוריק און וועלן פון זיי גאַרנישט
פאַרלאַנגען“.

האַט נחמיה גערופן די כוהנים און האָט אַלעמען באַ-
שוואָרן צו טאָן אַזוי, ווי זיי האָבן צוגעזאָגט.

און די גאַנצע צייט, וואָס נחמיה איז געווען דער פירשט
און פאַרוואַלטער פון ירודה, צוועלף יאָר נאַכאַנאַנד, האָט ער
ניט געגעסן די שפּניץ פון אַ פירשט. די פירשטן, וואָס פאַר אים, האָבן
אַרויפגעלייגט שווערע אַפצאלן אויפ'ן פאַלק, האָבן גענומען פון זיי
אויף ברויט און ווייץ און פערציק טאַלער געלט דערצו. און זייערע
אַנגעשטעלטע האָבן געוועלטיקט איבער'ן פאַלק. אָבער נחמיה
האַט פאַר זיך גאַרנישט ניט גענומען, ווייל ער האָט געזען, אַז די אַר-
בעט פון פאַלק איז שווער.

55. די תורה ווערט דאָס געזעץ פון די אידן.

איז אַ ביסל צייט אַרום האָבן עזראַ און נחמיה פאַר-
רופן נאָך אַ פאַרזאַמלונג פון פאַלק אין ירושלים. די פאַרזאַמל-
טע האָבן יענעם טאָג געפאַסט און זיך מודה געווען אויף זייערע
זינד.

און עזראַ האָט געלייענט פון דער תורה פון אינדערפרי
און ביז שפעט. און צום סוף פון טאָג האָט עזראַ פאַרנע-
שלאָגן, די פאַרזאַמלטע זאלן פאַר זיך און פאַר זייערע קינדער און
קינדסקינדער אַננעמען די תורה פון משה'ן און לעבן לויט
אירע געבאָטן.

און די פאַרזאַמלטע האָבן אַלע צוגעשטימט צו מאַכן די תורה
פון משה'ן פאַר זייער געזעץ, פון וועלכן זיי זאלן ניט אַפטרעטן
אויף רעכטס אָדער אויף לינקס.

דעמאלט האָט ע ז ר אַ אָנגעשריבן וועגן דעם אַן אַפּמאַך, און
 אַלע עלטסטע פון פּאַלק מיט נ ח מ י ה'ן אין דער שפּיץ, און די
 עלטסטע פון די כּוּה נ י ם און פון די לױײ ם האָבן זיך אונ-

ע ז ר אַ לייענט פאַר פון דער תּוּר ה.

מערגעשריבן אויף דעם אַפּמאַך און געגעבן אַ ש כּוּ ע ה פּינקטלאַך
 אַפּצוהייטן אַלע געבאָטן און געזעצן פון דער תּוּר ה.

און נ ח מ י ה און ע ז ר אַ האָבן יענעם טאַג דערקלערט
 פאַר אַ יום-טוב און געזאָגט צום פּאַלק: „טרויערט ניט, ווייל
 היינט איז יום-טוב. גייט אַהיים; זייט פּרוּילאַך, עסט און
 טרינקט און שיקט מ תּוּת צו די, וואָס האָבן ניט.“

און ע ז ר אַ'ס האָט באַפוילן, און די אידן האָבן גענומען אויף זיך אויסצופאַלגן די פאַלגנדע איינפירן:

ערשטנס — זיי זאָלן ניט ח ת ו נ ה האָבן מיט טעכטער פון אַנדערע פעלקער און ניט געבן זייערע טעכטער פאַר ווייבער צו מענשן פון אַנדערע פעלקער.

צווייטנס — זיי זאָלן צאָלן יעדערער אַ דריטל פון אַ ש ק ל פאַר דעם טעמפל און זאָלן ברענגען פאַר די כ ו ה נ י'ם די ערשטע פרוכט פון זייערע פעלדער און גערטענער און די ערשט-געבוירענע פון זייערע פֿי, ווי אויך אַ טייל פון זייער גאַנצער איינקונפט.

דריטנס — איין צענט-ח ל ק פון אַלע אידן פון לאַנד זאָל זיך אַריבערקלייבן קיין י ר ו ש ל'ים און דאַרמין באַזעצן, ווייל י ר ו ש ל'ים איז ביז דעמאָלט געווען באַזעצט זייער ווייניק.

אַזוי האָבן ע ז ר אַ און נ ח מ'י'ה איינגעשטעלט דאָס לעבן פון די אידן אין י ה ו ד ה און י ר ו ש ל'ים.

די אידן האָבן געלעבט לויט די פאַרשריפטן פון דער ת ו ר ה. אין דער שפיץ פון אַלע אידן איז געשטאַנען דער עלטסטער כ ו ה'ן פונ'ם טעמפל, דער כ ו ה'ן - ג ד ו ל. ער פלעגט אַנשמעלן ריכטער, וואָס זאָלן מ'ש פ'ט'ן לויט די ד י נ י'ם פון דער ת ו ר ה, און אויך אַנדערע באַזאממע; און ער פלעגט אַכטונג געבן, מ'זאָל ציניויפקלייבן די שטייערן, וואָס מ'דאַרף צאָלן די קעניגן פון פּערסיע.

און די קעניגן פון פּערסיע האָבן זיך ווייניק וואָס געמישט אין דעם לעבן פון די אידן און זיי געלאָזט פריי אַנגיין מיט זייער אַרבעט, מיט זייערע גלויבונגען און מיט זייער אינערלאַכער פאַרוואַלטונג.

אַזוי אַרום האָט זיך כּי אידן איינגעשטעלט אַ „טעאָקראַטיע“, ד. ה. אַן אַרדנונג, וואו די כ ו ה נ י'ם הערשן איבער'ן פאַלק אין גאַמען פון גאָט און זיין ת ו ר ה.

57. א ת ש ו ר ו ש (אכאשווירעש).

נאָר איינמאַל זײַנען די אידן אין אלע לענדער, וואָס אונטער דער
הערשאַפט פון פּערסיע, געווען אין אַ גרויסער צ ר ה .

דאָס איז געווען אין דער צײַט פונ'ם קעניג אַחאשוורוש, וואָס
האַט געהערשט איבער הונדערט מיט זיבן און צוואַנציק מדינות.
אויפ'ן דריטן יאָר פון זײַן קעניגן האָט ער געמאַכט אַ מאַלצײַט פאַר
זײַנע האַרן און דינער, פאַר די גענעראַלן און סאַלדאַטן און פאַר'ן
גאַנצן פּאַלק פון זײַן הויפטשטאָט שושן. אויך די קעניגין —
ו ש ת י (וואַשטי) — האָט געמאַכט אַ מאַלצײַט פאַר די פרויען
אינ'ם קעניגלעכן פּאַלאַץ.

ווען דער קעניג איז געוואָרן פּרײַלאַך פון דעם אויסגעטרונקע-
נעם וויין, האָט ער געזאָגט צו זײַנע דינער: „גײט ברענגט פאַר מיר
די קעניגין ו ש ת י אין איר קעניגלעכער קרוין; איך וויל באַווײַזן
פאַר אלע האַרן, ווי שײַן זי איז.“ האָט די קעניגין נישט געוואַלט פּאַלגן
דעם קעניג און איז נישט געקומען. איז דער קעניג אויפגעבראַכט גע-
וואָרן, און עס האָט אין אים געברענט זײַן צאַרן.

האַט מ מ ו כ ן, איינער פון די האַרן, געזאָגט צום קעניג: „נישט
נאָר קעגן דיר, קעניג, האָט געזינדיקט די קעניגין ו ש ת י, נאָר קעגן
אלע מענער. אלע פרויען וועלן איצט אויפהערן צו פּאַלגן זייערע מאַנען.
זײַ וועלן זאָגן: „אַט האָט די קעניגין ו ש ת י אַ פּי ל ו דעם קעניג
נישט געפּאַלגט. שיק דערפאַר אַוועק די קעניגין ו ש ת י און נעם אויף
איר אָרט אַן אַנדערע, אַ בעסערע פון איר.“

איז דאָס דעם קעניג געפּעלן געוואָרן, און ער האָט אזוי געטאָן.

58. א ס ת ר (עסטער) ווערט קעניגין.

ווען דער קעניג איז אָפּגעגאַנגען פון כ ע ס, האָבן זײַנע הויפ-
לײַט אים געראַטן: מען זאָל פון אלע מדינות צונויפקלייבן די
שײַנע מוידלאַך אין דער הויפטשטאָט שושן. און די מוידל, וואָס
וועט דעם קעניג געפּעלן ווערן מער ווי אלע אַנדערע, וועט זײַן קעני-
גין אַנשטאָט ו ש ת י'ן. האָט דער קעניג אזוי געטאָן.

און אין שוין איז געווען א איר מרדכי (מאָרדכע). האָט
ער געהאָדעוועט זײַנע אַ שוועסטערקינד, אַסתר, ווײַל זי האָט
נישט געהאַט קײַן פאַטער און מוטער. איז אַסתר געווען זײַער אַ
שײַנע. און ווען מען האָט צוגױפגעקליבן די מױדלאַך אין שוין,
האַט מען אַסתר'ן אויך צוגענומען אין קעניגלאַכן פּאַלאַץ.

איז אַסתר געפּעלן געוואָרן דעם קעניג מער פון אַלע מױד-
לאַך, און ער האָט זי ליב באַקומען מער פון אַלע פּרויען. האָט ער איר
אַנגעמאַן די קעניגלאַכע קרוין און געמאַכט פאַר אַ קעניגין אַנשטאַט
ושתי'ן. און אַסתר האָט נישט דערצײלט, פון וועלכן פּאַלק זי
שטאַמט און פון וועלכן לאַנד זי קומט, ווײַל אזוי האָט מרדכי
איר געהײסן. און מרדכי'ן האָט אַסתר געפּאַלגט אײַצט,
אזוי ווי זי האָט אים געפּאַלגט פּריער, ווען זי האָט זיך בײַ אים גע-
האַדעוועט.

און מרדכי איז געזעסן אין טויער פּונ'ם קעניגלאַכן הויף.
האַט אײַנמאַל געטראָפּן, אַז צוויי פון דעם קעניגס דינער האָבן גע-
וואַלט אומברענגען דעם קעניג. האָט זיך מרדכי פון דעם דער-
וואוסט און איבערגעגעבן אַסתר'ן. האָט אַסתר דאָס דער-
צײלט דעם קעניג אין מרדכי'ס נאַמען. און מען האָט אױסגע-
פאַרשט די זאַך, ערשט עס איז געווען ריכטיק. האָט מען אױפגעשאַנ-
גען די צוויי דינער און מען האָט די זאַך פאַרשריבן אין די ביכער
פּונ'ם קעניג.

59. הַמְּנִים (האַמענס) גזר הַ.

נאַכדעם האָט דער קעניג דערהויבן הַמְּנִים דעם אַגגי (אַג-
גי), און געשמעלט אים איבער אַלע זײַנע האַרן. און אַלע הױפּלײַט
פּונ'ם קעניג האָבן זיך געניגט און געבוקט פאַר הַמְּנִים, ווײַל אזוי
האַט דער קעניג באַפוילן; נאָר מרדכי האָט זיך נישט געשמעלט
און נישט געניגט פאַר הַמְּנִים.

איז הַמְּנִים געוואָרן אין כּעס אויף מרדכי'ן, ווײַל
יענער בוקט זיך נישט פאַר אים. אָבער ער האָט זיך נישט געוואַלט
מײַ אַום מאַכן מיט מרדכי'ן אַלײַן, ווײַל מען האָט אים דער-
צײלט, פון וועלכן פּאַלק מרדכי שטאַמט. האָט הַמְּנִים באַ-

שלפסן אומצוברענגען אלע אידן, וואס זיינען אין דעם קעניגרייך פון
פארהשוירושין, דאס פאלק פון מרדכי'ן.

האט ער געזאגט צום קעניג: „עס איז פאראן א פאלק, צעזויגט
און צעשפרייט צווישן די פעלקער פון דיין קעניגרייך. זיי האבן אנדערע
געזעצן און מנהגים, זיי פאלגן ניט די באפעלן פונ'ם קעניג,
און עס איז ניט כדאי, דער קעניג זאל זיי לאזן לעבן. לאז דער קע-
ניג דעריבער מיר דערלויבן צו פארניכטן זיי, און איך וועל דערפאר
געבן דעם קעניג צען טויזנט כרכילבער“.

האט דער קעניג אראפגענומען זיין רינג פון האנט, איבערגעגעבן
המנען און געזאגט: „דיין געלט דארף איך ניט, און מיט'ן פאלק
קאנסטו מאן, ווי דיר געפעלט“.

האט המן צונויפגערופן די קעניגלעכע שרייבער און געהייסן
אנשרייבן צו די פארוואלמער פון אלע מדינות פונ'ם קעניג
פארהשוירושין, אז אין דרייצנטן פונ'ם חודש אלול
זיי זען פארטייליקן, אויס'הרגענען און פארניכטן אלע אידן, יונג
און אלט, קינדער און פרויען, און צערויבן זייער גוטס.

די רייטער זיינע מיט'ן באפעל ארויסגעפארן פון שטאט אין אלע
עקן קעניגרייך, און אויך אין שושן, דער הויפטשטאט, האט מען
דאס זעלביקע געזען ארויסגעגעבן. זיינען די אידן פון שושן צע-
טומלט געווארן.

60. מרדכי הייסט אסתרין גיין צום קעניג.

און מרדכי האט געוואוסט אלץ, וואס דא ווערט אפגעטאן.
האט ער צעריסן זיינע קלוידער, אנגעטאן א זאק, באשאטן דעם קאפ
מיט אש, איז געגאנגען איבער דער שטאט און האט הויך און ביטער
געשריען. און אין יעדן ארט, וואהיין עס איז אנגעקומען דער באפעל
פונ'ם קעניג, האבן די אידן געפאסט און געוויינט און געקלאגט.

זיינען געקומען אסתר'ס דינערנס און איר דערציילט וועגן
דעם. איז אסתר פארציטערט געווארן. זי האט געשיקט
מרדכי'ן קלוידער, ער זאל זיי אנטאן און אויסטאן דעם זאק;
האט ער די קלוידער ניט צוגענומען. האט אסתר געשיקט
התכל'ה, דינער פונ'ם קעניג, צו מרדכי'ן, ער זאל בני אים
דערוויסן זיך, וואס איז די סיבה פון זיין טרויער. האט אים מרדכי

דערצוילט אלץ, וואָס עס האָט געמראָפּן, און געוווּן דעם באַפעל, וואָס דער קעניג האָט אַרויסגעגעבן, צו פאַרמיליקן די אידן, און געהייסן ווויזן אַס תּ ר'ן. און ער האָט אויך געהייסן זאָגן אַס תּ ר'ן, זי זאל גיין צום קעניג און בעטן בני אים פאַר איר פּאַלק. האָט ה תּ ד דאָס איבערגעגעבן אַס תּ ר'ן.

האָט אַס תּ ר ווידער געשיקט זאָגן מ ר ד כ י'ן: „אַלע ווויסן, אַז אַ מאַן אָדער אַ פּרוי, וואָס קומט צום קעניג אין הויף ניט גערופענערהייט, איז זיין שטראַף — געטויט צו ווערן. און מיך האָט דער קעניג ניט גערופן צו זיך שוין דרייסיק טעג.“

האָט מ ר ד כ י געהייסן ענטפערן אַס תּ ר'ן: „זאָלסט ניט מיינען, אַז דו וועסט אַוינע פון אַלע אידן נ י צו ל ווערן אינ'ם קעניגס הויף. אויב דו וועסט איצט שווינגן, וועט פאַר די אידן קומען אַ הילף ערגעץ פון אַן אַנדער אַרט, און דו און דיין פאַטערס הויז וועט פאַרלאָרן גיין.“

האָט אַס תּ ר געהייסן זאָגן מ ר ד כ י'ן: „גיי זאַמל צונויף אַלע אידן פון שו שו און פאַסט דרני טעג: און איך מייט מיינע די- נערינס וועלן אויך פאַסטן. און נאַכדעם וועל איך גיין צום קעניג ניט גערופענערהייט; ווייל איך בין שוין סני ווי פאַרלאָרן.“

האָט מ ר ד כ י געטאָן אַזוי, ווי אַס תּ ר האָט אים געהייסן.

61. אַתּשורוש און הַמַּן ביי אַס תּ ר'ן אויפ'ן באַלצייט.

אויפ'ן דריטן טאָג האָט אַס תּ ר אָנגעטאָן אירע קעניגלאַכע קלוידער און איז אַריין אינ'ם קעניגלאַכן הויף. האָט דער קעניג דער- זען אַס תּ ר'ן, איז זי אים זייער געפעלן געוואָרן. האָט ער איר אויסגעשטרעקט דעם גאַלדענעם רומ. איז אַס תּ ר צוגעגאַנגען און אָנגערירט זיך אַנ'ם רומ.

פּרעגט בני איר דער קעניג: „וואָס ווילסטו, קעניגין אַס תּ ר, וואָס בעטסטו? ביז אַ האַלבער מ ל ו כ ה — וועט דיר געגעבן ווערן.“

האָט אַס תּ ר געזאָגט: „אויב דעם קעניג געפעלט, זאל ער היינט קומען צוזאַמען מיט הַמַּן נ'ען צום באַלצייט, וואָס איך האָב פאַר זיי צוגעגרייט.“

האָט דער קעניג געשיקט שנעל נאָך ה מ נ'ען, און זיי זינגען געגאנגען צום מאָלצייט. און אויפ'ן מאָלצייט האָט ער ווידער גע-
 פּרעגט בני א ס ת ר'ן: „וואָס בעטסטו, קעניגן א ס ת ר ? ביי
 א האַלבער מ ל ו כ ה — און איך וועל דיר געבן.“
 האָט א ס ת ר געזאָגט: „איך בעט נאָר, אַז דער קעניג און
 ה מ ן זאלן אויך מאַרגן קומען צום מאָלצייט, וואָס איך וועל פאַר
 זיי צוגרײטן.“

און ה מ ן איז אַרויס פּונ'ם מאָלצייט אַ פּרוּילאָכער און יא צו-
 פּרידענער. נאָר ווען ער האָט דערזען מ ר ד כ י'ן ביים קעניגס
 טויער, און יענער האָט זיך פאַר אים ניט אויפגעהויבן און זיך פון
 אַרט ניט גערימט, איז ער געוואָרן שרעקלאַך בײַז. נאָר ער האָט זיך
 אינגעהאַלטן. ווען ער איז געקומען אַהײַם, האָט ער דערציילט זײַן
 ווייב ז ר ש (זערעש) און זײַנע גוטע פּרײַנד וועגן זײַן רײַכקײַט און
 וועגן זײַנע פּיל זײַן און וועגן דעם, אַז דער קעניג האָט אים דערהויבן
 איבער אַלע זײַנע האַרן. און אַז די קעניגין א ס ת ר האָט צוזאָמען
 מיט'ן קעניג אינגעלאָרן צו איר מאָלצייט נאָר אים, ה מ נ'ען. „נאָר
 דאָס אַלץ גײַט מיר ניט אײַן, — האָט ער ווייטער געזאָגט, — ווען איך
 דערזע דעם אידן מ ר ד כ י ביים טויער פון קעניגס הויף.“

האָט אים ז ר ש זײַן ווייב און זײַנע גוטע פּרײַנד געזאָגט:
 „זאַל מען מאַכן אַ קלאַץ, פּופציק אײַלן די הײַך, און דו זאָג אינדערפּרי
 דעם קעניג, מען זאַל אויף איר אויפהענגען מ ר ד כ י'ן. און דאָ-
 מאַלסט וועסטו קאַנען אַ פּרוּילאָכער גײַן מיט'ן קעניג צום מאָלצייט.“
 איז דאָס ה מ נ'ען געפּעלן געוואָרן, און ער האָט געמאַכט די
 קלאַץ.

62. דער קעניג גיט אַפּ כּבוֹד מרדכיין.

יענע נאַכט האָט זיך דעם קעניג ניט געשלאָפּן. האָט ער געהײַסט
 ברענגען דאָס בוך פון די כּראַניקעס און לײַענען פאַר אים. איז דאַרמין
 געווען פאַרשריבן, ווי מ ר ד כ י האָט דערציילט וועגן די צוויי די-
 נער, וואָס האָבן געוואַלט אומברענגען דעם קעניג אַ ח ש ו ר ו ש.
 האָט דער קעניג געפּרעגט: „מיט וואָס פאַר אַ מײַערע און גרויסע
 זאַכן האָט מען מ ר ד כ י'ן באַלוינט דערפאַר?“ האָבן די דינער
 געענטפּערט: „מען האָט אים מיט גאַרנישט דערפאַר ניט באַלוינט.“
 האָט דער קעניג געפּרעגט: „ווער איז פאַראַן אין הויף?“

און ה מ ן איז געקומען אין הויף ; ער האט געוואלט בעטן דעם קעניג, מען זאל אויפהענגען מ ר ד כ י'ן אויפ'ן קלאץ, וואס ער, ה מ ן, האט פאר אים צוגעגרייט. האט מען געזאגט דעם קעניג, אז ה מ ן איז אין הויף. זאגט דער קעניג : „זאל ער אריין!“

איז ה מ ן אריין. פרעגט דער קעניג : „וואס דארף מען טאן א מענשן, וואס דער קעניג וויל אים טייער האלטן?“

קלערט ה מ ן : „וועמען וויל דער קעניג מער טייער האלטן, ווי מיך?“ זאגט ער : „פאר אזא מענשן דארף מען ברענגען א קע- ניגלאך קלייד און א קעניגלאך פערד, און מען דארף אים אנטאן דאס קלייד, און ארויפזעצן אויפ'ן פערד און פירן אים איבער דער שטאט און אויסרופן : „אזוי טוט מען א מענשן, וואס דער קעניג וויל אים טייער האלטן!“

האט דער קעניג געזאגט : „גוי שנעל, נעם דאס קלייד און דאס פערד און מו ר ד כ י'ן דעם אידן, וואס זיצט אין טויער פון קעניג-לאכן הויף, אזוי ווי דו האסט געזאגט ; זאל קיין האר ניט פעלן!“

האט ה מ ן גענומען דאס קלייד און דאס פערד, האט אָנגעטאן

ה מ ן פירט מ ר ד כ י'ן איבער דער שטאט.

מ ר ד כ י'ן, געפירט אים איבער דער שטאט און אויסנערופן : „אזוי ווערט געטאן א מענשן, וואס דער קעניג וויל אים טייער האלטן!“

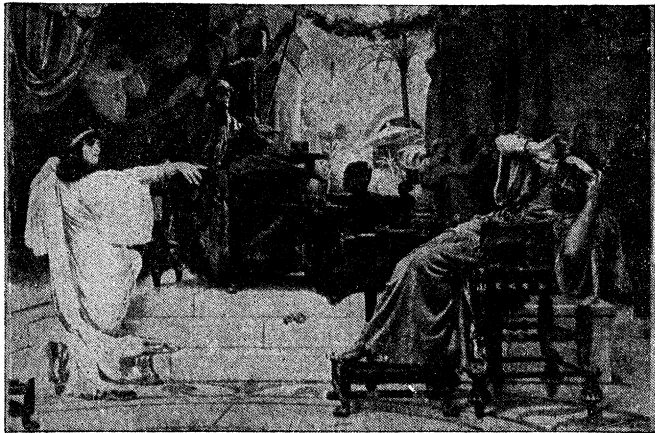
און מרדכי האט זיך אומגעקערט צום טויער פון הויף, און
 האט אוועקגעאנילט אהיים א טרויעריקער מיט אן ארפאגער-
 לאזמן קאפ. און ער האט דערציילט זיין ווייב זרש און זינע גר-
 טע פריינט, וואס מיט אים האט געטראפן. האבן זיי אים געזאגט:
 „אויב מרדכי איז א איד, איז קוים האסטו אָנגעהויבן צו פאלן
 פאר אים, וועסטו שוין פאלן און פאלן“.

און ווי זיי רעדן אזוי, קומען אן דעם קעניגס דינער און הויסן
 האט געזען שנעל גיין צום מאלציט, וואס אסתר האט געמאכט.

63. מ'הענגט אויף האמניען.

אויפ'ן מאלציט פרעגט דער קעניג ווידער בני אסתר ר'ן:
 „וואס בעטסטו קעניגן אסתר? ביז א האלבער מלוכה —
 און איך וועל דיר געבן“.

זאגט אסתר: „אויב איך געפעל דעם קעניג, און אויב דער
 קעניג וויל, זאל מיר געשענקט ווערן מיין לעבן און מיין פאלק, וויל
 מיר זינען פארקויפט געווארן, מע זאל אונז פארטיליקן, הרגענען
 און אומברענגען“.

זאגט אסתר: „אט דער רשעהמן!“

זאגט דער קעניג: „און ווער איז דער, וואס האט געוואגט אזוי צו טאן?“

זאגט אסתר: „שלעכטער מענש, א פינימ, אט דער דרשע המן!“

איז המן פארצימערט געווארן. און דער קעניג איז אויפגעשמאצן גען א צארנדיקער. האט הרבה, איינער פון די דינער, געזאגט דעם קעניג: „אט האט המן נאך געמאכט א קלאץ פאר מרדכי'ן, וואס האט געטאן דעם קעניג א גוטע זאך. זי שטייט ביי המן גען אין הויז.“ זאגט דער קעניג: „הענגט אים אויף אויף איר!“

האט מען אויפגעהאנגען המן גען אויפ'ן קלאץ, וואס ער האט אנגעגרייט פאר מרדכי'ן. און דער קעניג איז אפגעגאנגען פון כעס.

64. מרדכי ווערט הויפט-מיניסטער.

יענעם טאג האט דער קעניג אהשרוש אוועקגעגעבן אסתר'ן המנים הויז. און מרדכי איז געקומען פאר'ן קעניג, ווייל אסתר האט דערציילט, וואס מרדכי קער זיך אן מיט איר. האט דער קעניג אפגעגעבן מרדכי'ן דעם רינג, וואס ער האט אפגענומען ביי המן גען, און אסתר האט געגעבן מרדכי'ן המנים הויז.

און אסתר האט ווידער געבעטן דעם קעניג, ער זאל אראפ-נעמען דאס שלעכטס, וואס המן האט געטראכט צו טאן די אידן.

האט דער קעניג געזאגט: „שרייבט אן וועגן די אידן אינ'ם נאמען פונ'ם קעניג, וואס אייך געפעלט, און חת מעט דאס מיט דעם קעניגס רינג און צעשיקט דאס איבער אלע מדינות.“ האט מען גערופן די שרייבער, און זיי האבן אנגעשריבן אינ'ם נאמען פון קעניג, אז דער קעניג דערלויבט די אידן אין יעדן ארט צו שמעלן זיך אינ'ם דרייצנטן טאג אין חודש אדר קעגן זייערע פינימ און צו פארניכטן דאס גוטס פון די פינימ, וואס שמעלן זיך זיי אנטקעגן.

און מרדכי איז ארויס פונ'ם קעניג אין א קעניגלאך קלייד,
 אין א גרויסער גאלדערנער קרוין און אין א פורפורנעם מאנטל. און
 אין דער שטאט שושן איז געווען פרוילאך. און אין יעדער שטאט,
 וואו עס איז אנגעקומען דער באפעל פונ'ם קעניג, איז בני אידן געווען
 שושן ושמחה.

איז בני אידן געווען שושן ושמחה.

65. פורים.

אין דעם דרייצנטן אדר האבן זיך די אידן אין יעדער שטאט
 פארזאמלט צו שמעלן זיך אנטקעגן זייערע פינט. און קיינער
 איז קעגן זיי ניט בניגעשטאנען, ווייל זייער מורא איז אנגעפאלן
 אויף אלעמען. און אלע הארן און באצאמטע האבן דערהויבן די אידן,
 ווייל עס איז אויף זיי אנגעפאלן די מורא פאר מרדכי.
 און די אידן האבן יענעם טאג גע'ה'ר געט אסך פון זייערע
 פינט און אויפגעהאנגען ה'מ'נ'ם צען זין. און אויף מארגן, דעם
 פערצנטן אדר, האבן זיי געמאכט א יום-טוב, א טאג פון
 פרויד און פון אסעד.

און אין שוין און אין אלע פעסטונג-שמעט האבן די אידן געשלאגן זייערע פינט אויך דעם פערצנטן אדר, און זיי האבן אפגערוט דעם פופצנטן אדר און געמאכט אים פאר א טאג פון פרויז, פאר א יום-טוב.

און מרדכי האט אנגעשריבן בריף און פאנאנדערגעשיקט צו די אידן אין אלע מדינות פונ'ם קעניג אחשוורוש, און ער האט געפאדערט, זיי זאלן אויף ווייטער יעדעס יאר מאכן דעם פערצנטן און דעם פופצנטן טאג אין אדר פאר א יום-טוב, פאר א טאג פון פרויז און פון מאלצייט, פון שיקן שלחנות (שלאך מאנעס) איינער צום אנדערן און מתנות צו ארימעלייט. און די אידן האבן דאס גענומען אויף זיך, און זיי מאכן דעם יום-טוב פורים פון דור צו דור, פון משפחה צו משפחה, אין יעדער שטאט און אין יעדער מדינה. און קוינמאל וועלן די דאזיקע טעג פון פורים ניט פארבינגן און ניט פארגעסן ווערן צווישן די אידן.

66. יהודית.

דער קעניג פון אשור שיקט האלאפערנוסן. איינצונעמען אלע לענדער ביזן ים.

אין א צייט ארום האט די אידן ווידער געדראט א גרויסע געפאר. דער קעניג פון אשור האט באשלאסן איינצונעמען אלע לענדער ביזן ים, קלוינאויע און סיריע, דאס לאנד פון די אידן אריינגע-רעכנט.

האט ער גערופן צו זיך זיין הויפט-גענעראל האלאפערנוסן און אים געזאגט: „נעם צונויף א גרויסן חיל (כצאיל) פון פוסגויער און רייטער און גיי ארויס אנטקעגן די אלע פעלקער, וואס וואוינען צווישן אונזער לאנד און דעם גרויסן ים. די פון זיי, וואס וועלן זיך דיר אונטערגעבן, זאלסטו זיי לאזן לעבן, און דו וועסט בלייבן הערשן איבער זיי. און די, וואס וועלן זיך דיר שטעלן אנטקעגן, זאלסטו זיי פארוויסן און אפווישן פון דער ערד, און אלץ, וואס זיי פארמאגן, זאלסטו צערויבן.“

האט האלאפערנוס געטאן אזוי, ווי דער קעניג האט אים געהייסן. און ער האט זיך מיט זיין גאנצער ארמיי וואוועקגעלאזן קעגן אלע פעל-

קער, וואס האבן באוואוינט מיריע. און וואו נאָר מ'האָט זיך אים גע-
 שמעלט אַנטקעגן, האָט ער אַלע איינוואוינער דער'הר געט מיטן
 שווערד, זייער האָב און גוטס צערויבט און די שמעט — פאַרניכטעט
 מיט פייער. און ער האָט אַנגעוואָרפן אַ שרעק אויף אַלע איינוואוינער
 פון די לענדער, וואָס ביים ברעג ים.

האָבן די פאַרבליבענע פעלקער געשיקט שלוחים צו האָ-
 לאַפערנוסן און אים געזאָגט: „מיר זיינען דינע קנעכט, טו מיט אונז,
 ווי דו פאַרשטייט.“ האָט האַלאַפערנוס אַוועקגעשמעלט סאַלדאַטן
 אין אַלע פעסטע שמעט, כּדי צו היטן אַרדענונג; און די שמאַר-
 קע מענער פון אַלע לענדער האָט ער גענומען און געמאַכט פון זיי
 אַפטיילונגען צו פאַרשטאַרקן זיין חיל. און וואוהין נאָר ער איז
 אַנגעקומען, האָט די באַפעלקערונג אים באַגעגנט מיט מוזיק און
 מענץ און אַרויסגעוויזן גרויס אונטערמעניקייט.

67. די אידן גרייטן זיך צו שמעלן זיך אַנטקעגן.

נאַכדעם ווי האַלאַפערנוס האָט געלאָזן זיין אַרמיי אויסרוען זיך,
 האָט ער זיך געלאָזט אין דעם לאַנד פון די אידן.

אין ירושלים איז דעמאָלט געווען כּוהן-גדול
 אליקים (עליאָקים). האָט ער געשיקט מענשן אין אַלע אידישע
 פעסטע שמעט און באַפוילן, מ'זאָל זיי פאַרשטאַרקן און אַרום די
 אַפגע שמעט זאָל מען אויפבויען מויערן. אין דער שמאַט כּתול
 און אייניקע אַנדערע שמעט, וואָס ביי דעם טאַל יזראַל, וואו
 האַלאַפערנוסעס סחנות האָבן זיך געפונען, האָט ער געהייסן
 אַוועקשמעלן אַ שמאַרקע וואָך אויף די בערג, וואָס שליסן
 דעם טאַל, וועלכער פירט אין יהודה. „אויב איר וועט אַפהיטן די
 בערג, האָט ער זיי געזאָגט, וועט איר מיט אַ קלוינער צאָל מענשן קאָ-
 נען אַפהאַלטן דעם פּיינט, ווייל דער וועג צווישן די בערג איז זייער
 ענג.“

ווען האַלאַפערנוס האָט זיך דערוואוסט, אז די אידן האָבן זיך
 באַזאָפנט און צוגעגרייט צו שמעלן זיך אַנטקעגן, איז ער געוואָרן
 זייער דערצאָרנט. האָט ער צונויפגערופן די פירער פון די פעלקער,
 וואָס האָבן געוואוינט ביים ברעג פון ים, און זיי געפרעגט: „וואָס
 פאַר אַ פאַלק זיינען דאָס די, וואָס וואוינען דאָרט אויף די בערג, וואָס

זיי זינען ניט געקומען אויסדריקן מיר זייער טריישאפט? ווי
שמאָרק זינען זיי? ווער איז זייער קעניג און ווער — זייער קריגס-
פירער?"

האַט איינער פון די קריגספירער פון ע מ ו ן — אַכיאָר האָט ער
געהויסן — געזאָגט צו האַלאַפּערנוסן: „דאָס פּאַלק, וועגן וועלכן
דו פרעגסט, דינען ניט צו קיינעם פון אונזערע געמער; זיי האָבן זייער
גאָט און זייער תּוֹרָה, וועלכע זיי הייַטן אָפּ. און אזוי לאַנג, ווי זיי
זינען געטריי זייערע געזעצן, קאָן זיי קיינער ניט באַזיגן. בלויז
דאָ, ווען זיי זינדיקן און הויבן אָן אויפצופירן זיך שלעכט, קאָן מען זיי
אייננעמען און צעשלאָגן. דו דאַרפסט דעריבער אויסגעפינען, צי זיי
זינען זינדיק און לעבן צווישן זיך שלעכט. דאָן קאָנסטו גיין קעגן זיי
און דו וועסט זיי ליכט באַזיגן. אויב אַבער זיי זינען ערלאַך און לעבן
צווישן זיך גוט, הויב זיך בעסער מיט זיי ניט אָן, ווייל דו וועסט זיך
באַדעקן מיט שאַנדע.“

איז האַלאַפּערנוס געוואָרען אין כּעס אויף אַכיאָרן און אים
געזאָגט: „איך זע, אַז דו ביסט אונטערגעקויפט פון די אידן. ווייל
ווער איז דאָס שמאָרקער פון דער גרויסער אַרמיי פון מיין קעניג?
און ווער וועט זיי ראַטעווען פון מינע הענט? און דו, אַכיאָר, וועסט
מיר ניט זען, ביז איך וועל ניט אויס'הַר ג'ענען זיי אַלע. איך וועל
הויסן, מינע קנעכט זאלן דיך אַרטינוואַרפן אין איינער פון זייערע
שמעט. און ווען איך וועל אייננעמען יענע שמאַט, וועל איך דיך דע-
מאַלט פאַרניכטן צוזאַמען מיט זיי.“

האַבן האַלאַפּערנוסעס דינער געבונדן אַכיאָרן, צוגעטראָגן אים
צו דער שמאַט בּוֹתוֹל און אויף אַ שמריק אַראַפּגעלאָזן אים פון
די בערג. זינען די אידן פון שמאַט אַרויס, אַרטינגעבראַכט אַכיאָרן
אין שמאַט אַרנין, אָפּגעבונדן די שמריק פון זיינע הענט און געבראַכט
אים פאַר די עלטסטע פון שמאַט. און אַכיאָר האָט זיי דערציילט, פאַר-
וואָס האַלאַפּערנוס האָט געהויסן אים אַרטינוואַרפן צו די אידן אין
שמאַט אַרנין, און וואָס ער האָט פאַרשפּראַכן צו טאָן צו אַלע אידן.
האַבן די אידן זיך שמאָרק דערשראָקן, און אַ טּוֹך פון זיי האָבן גע-
וויינט.

אַבער איינער פון די עלטסטע, עוֹזִיָה (אוזיא), האָט באַרר-
איקט דעם עוֹלָם; ער האָט אויך געמאַכט אַ מאַלאַצייט פאַר
אַכיאָרן און אַרטינגענומען אים צו זיך אין הויז.

68. די איינוואוינער פון בתול באשטימען אונטערצו- געבן זיך אין פינף טעג.

אויף מארגן איז האַלאַפּערנוס מיט זײַנע קריגספירער און אַן אַפּ-
טיילונג פון זײַן אַרמײַ געגאַנגען אַרומקוקן דעם פּלאַץ. האָט ער גע-
פונען די קוואַלן, פון וואָס די איינוואוינער פון דער שטאָט בתול
האַבן גענומען זײַער וואַסער. האָט ער פאַרשטאַפּט די קוואַלן און
אַוועקגעשטעלט אַרום זײַ אַ שטאַרקע וואַך.

האַבן די איינוואוינער פון בתול אַלץ מער אָנגעפאַנגען צו
פילן דעם דאַרשט. ווייל קײַן רעגן איז נישט געגאַנגען, און דאָס וואַסער
פון די גרובן האָט זיך ביסלאַכװײַז אויסגענומען, און סײַן וואַסער פון
דרויסן האָט מען נישט געקענט קריגן. האָבן זיך די איינוואוינער פון
שטאָט פאַרזאַמלט און געזאָגט צו די עלטסטע: „איר זעט דאָך, אַז
מיר קאַנען לאַנג נישט אויסהאַלטן. לאַמיר בעסער איבערגעבן די שטאָט
אין די הענט פון האַלאַפּערנוס. ער וועט טאַקע די שטאָט אונזערע
צערױבן, און אַפּשר וועט מען אונז פאַרקויפן פאַר קנעכט, אַבער
דאָך וועלן מיר בלייבן לעבן. אַז נישט, וועלן מיר אַלע שטאַרבן פון
דאַרשט“.

האַט דער עלטסטער עו זי ה געזאָגט צום פּאַלק: „לאַמיר
וואַרען נאָך פינף טעג. אויב פאַר דער צײַט וועט נישט קומען קײַן
הילף, וועלן מיר טאָן אַזױ, ווי איר האָט געזאָגט. און דערווייל זאָל
יעדערער גײַן צו זײַן אַרבעט“.

און אין דער שטאָט בתול האָט געלעבט איינע אַ פרוי
י ה ו ד י ת. זי איז געבליבן אַן אַל מ נ ה. איר מאַן האָט מיט דרײַ
יאָר צוריק זומערצײַט באַקומען אַ היץ-שלאַג, ווען ער איז געווען אין
פּעלד, איז קראַנק געוואָרן און אַוועקגעשטאַרבן. פון דעמאָלט אַן האָט
י ה ו ד י ת געטרויערט אויף איר מאַן; זי איז אין ערגעץ נישט גע-
באַנגען און מיט קײַנעם נישט פאַרבראַכט. און י ה ו ד י ת איז גע-
ווען זײַער אַ שײַנע און אַ פּרומע.

ווען זי האָט דערהערט, וואָס עו זי ה האָט פאַרשפּראַכן דעם
פּאַלק, האָט זי געשיקט איר דינסט, גערופן צו זיך די עלטסטע פון
שטאָט און זײַ געזאָגט: „מיר פאַרדריסט זײַער, וואָס איר האָט דעם
פּאַלק געגעבן פינף טעג. און ווי אַז אין פינף טעג וועט נישט קומען קײַן
הילף, מוז מען זיך דען אונטערגעבן? קאָן דען קײַן הילף נישט קומען
שפּעטער?“

האַט איר ע ו ז י ה געזאָגט : „דו ביסט זייער קלוג און ביסט גערעכט. אָבער דאָס פּאַלק איז דאָרשטיק. א פ ש ר וואַלסטו גע- בעטן אויף רעגן. וואַלטן זיך אונזערע גרובן אָנגעפילט, דאָס פּאַלק וואַלט געהאַט צו טרינקען, און מיר וואַלטן ניט געדאַרפט איבערגעבן די שטאַט.“

האַט אים י ה ו ד י ת געזאָגט : „מיר ווײַסן, אַז דו ביסט אַ העל- וואָס צו העלפן אונזער שטאַט. פרעגט בײַ מיר איצט ניט, וואָס דאָס איז, איך יועל אייך ניט זאָגן. נאָר בײַנאַכט זײַט בײַם טויער פון שטאַט און לאַזט מיר אַרויס.“

האַט ע ו ז י ה איר געענטפערט : „גײ געזונטערהײַט און באַ- גליק“

אײַן י ה ד י ת האָט אַראָפּגענומען אירע טרויער-קלײדער, האָט זיך אויסגעײאַשן, אָנגעטאָן אירע שענעמע קלײדער און צירונג, כ ד י צו געפּעלן ווערן די, וואָס וועלן זי זען. זי האָט אויך אַרײַב- געלייגט אין אַ זאַק ברויט און פּרוכט און ווײַן און אויל, געגעבן עס דער דינסט, און זײ זײַנען אַוועק צום טויער פון שטאַט. דאָרטן זײַנען שײַן געשטאַנען ע ו ז י ה און די אַנדערע עלטסטע. ווען זײ האָבן זי דערזען, האָבן זײ זיך געוואונדערט איבער איר שײַנקײַט. זײ האָבן געהײסן עפענען פאַר איר דעם טויער, און זי איז מיט איר וײַסט אַרויס פון שטאַט.

ווען זי איז געגאַנגען אין טאַל, האָבן זי באַגעגנט די וועכטער און געפרעגט, ווער זי איז און וואוהין זי גײַט. האָט זי זײַ געזאָגט, אַז זי איז אַ אײדישע פּרוי, אַז זי איז אַנטלאָפּן פון דער שטאַט, ווײַל זי האָט געזען, אַז אַלע וועלן סײַ ווי אַרײַנפאַלן צו האַלאַפּערנוסן אין די הענט. איצט ווײַל זי גײַן און ווײַזן האַלאַפּערנוסן דעם וועג, ווי אַזוי צו קומען אין שטאַט אַרײַב, אַזוי אַז קײנער פון זײַנע מענשן זאָלן ניט ליידן.

האַבן די וועכטער צונויפגענומען הונדערט מענשן, געהײסן באַגלײַטן זי צו האַלאַפּערנוסן און איר געזאָגט : „דו האָסט זײַער גוט געטאָן, וואָס דו ביסט אַרויסגעקומען. איצט גײַ און זאָג אונזער פאַר דעם גאַנצן א מ ת. ער וועט דיך זיכער באַלײַגען.“

האַט מען געבראַכט י ה ו ד י ת'ן צום געצעלט פון האַלאַפּערנוסן, און מ'האַט אים דערציילט, אַז עס איז געקומען אַ אײדישע פּרוי. האָט

ער זי געהייסן אריינברענגען. איז י ה ו ד י ת אריין און געפאלן פאר אים אויף דער ערד. האָט ער זי געהייסן אויפהייבן און געזאָגט: „האַב ניט קיין מו ר א, טאַכטער! מ'וועט דיר בני אונז קיין שלעכטס ניט טאָן. דו זאָג מיר נאָר, פאַרוואָס ביסטו אַנטלאָפֿן אַהער.“

האַט אים י ה ו ד י ת געזאָגט: „מיר ווײַסן, אַז דו ביסט אַ העל-דישער מאַן; אַלע זײַנען גרײַט דײַך צו פּאַלגן. און דײַן ח כ מ ה איז באַקאַנט איבער'ן גאַנצן לאַנד. מיר האָבן אויך געהערט, וואָס דער קריגספירער אַכיאָר האָט דיר געזאָגט וועגן די אידן. וויל איך דיר זאָגן: זאַלסט ניט אַוועקמאַכן מיט דער האַנט, וואָס ער האָט דיר גע-זאָגט. עס איז אַ מ ת, אַז מ'קאָן זײַ באַזיגן בלויז דאַן, ווען זײַ זינדיקן און טוען שלעכטס. באלד אַבער וועלן זײַ קומען צו אַ צושטאַנד, ווען זײַ וועלן מוזן זינדיקן. עס גײַט בני זײַ אױס די שפּײַז, און זײַ האָבן באַשלאָסן צו עסן די פּרוכט און די ת ב ו א ה, וואָס עס קומט די כ ו ה נ י ס, ווי אויך די ה י ו ת און כ ה מ ו ת, וואָס עס איז זײַ פאַרבאַטן צו עסן. דעמאָלט וועסטו קאַנען גײַן און לײַכט באַזיגן זײַ. און ווײַל איך האָב דאָס געוואוסט, בײַן איך אַנטלאָפֿן פֿון דאָרט און געקומען צו דיר.“

„איך וויל דייך נאָר בעטן אײַן זאַך: ערלויב מיר יעדע נאַכט אַרויסגײַן פֿון דײַן לאַגער און בעטן גאָט. און ווען די צײַט וועט קומען וועל איך דייך פירן מיט אַ ריכטיקן וועג אַזש בײַ י ר ו ש ל י מ, און דו וועסט אײַננעמען דאָס גאַנצע פּאַלק, ווי שׁעפּסן, וואָס האָבן ניט קיין פּאַסטור. און קיין הונט וועט קיין ביל ניט טאָן.“

זײַנען האַלאַפּערנוסן און זײַנע האַרן געפּעלן געוואָרן אירע קלוגע רײַז. האָט ער צוגעשטימט צו דעם, וואָס י ה ו ד י ת האָט געבעטן, און זי איז מיט איר דינסט געבליבן וואוינען אין דעם געצעלט. וואו עס זײַנען געלעגן זײַנע א ו צ ר ו ת. י ה ו ד י ת האָט זיך אַנטזאָגט צו עסן פֿון האַלאַפּערנוסעס שפּײַז, און זי האָט געגעסן און געטרונקען פֿון דעם, וואָס זי האָט געבראַכט מיט זיך. און יעדע נאַכט פּלעגט זי אַרויסגײַן מיט איר דינסט פֿון לאַגער און זאָגן אירע ת פ י ל ו ת.

69. י ה ו ד י ת דער'ה ר ג'עמ האַלאַפּערנוסן.

אויפֿן פּערטן טאָג האָט האַלאַפּערנוס געמאַכט אַ מאַלצײַט און געבעטן י ה ו ד י ת'ן קומען צו אים. האָט י ה ו ד י ת אַנגעטאָן אירע שענסטע קלײַדער, זיך אויסגעפּוצט און איז אַוועק צו אים אין גע-

צעלמ. און די דינסט אירע איז געזאגטן פאר איר און אריינגע-
בראכט די קישנס, אויף וועלכע י ה ו ד י ת האט געדארפט זיצן. זי
האט אויך געבראכט פאר איר הארינטע זאכן צו עסן און צו טרינקען.
ווען האלצפערנוס האט דערווען י ה ו ד י ת'ן, איז זי אים זייער
געפעלן געווארן. האט ער זי געבעטן, זי זאל טרינקען און פריילאך
זיין. האט י ה ו ד י ת זיך ניט געלאזט בעטן און געטרונקען פון איר
זיין. און האלצפערנוס האט געטרונקען נאכאנאנד, ביז ער איז
ש י כ ו ר געווארן.

בני האלבער נאכט זינען אלע דינער האלצפערנוסעס ארויסגע-
גאנגען, און עס זינען געבליבן אין געצעלט בלויז ער, י ה ו ד י ת און
איר דינסט. זיי האבן נאך געטרונקען, ביז האלצפערנוס איז א
ש י כ ו ר'ער אוועקגעפאלן אויף זיין בעט און איז איינגעשלאפן.

האט י ה ו ד י ת געזאגט צו איר דינסט: „גיי ארויס און ווארט
אויף מיר ביים געצעלט, ביז איך וועל ארויסקומען, און מיר וועלן ביין-
דע, ווי געוויינטלאך, ארויסגיין פון לאגער זאגן מינע ת פ י ל ו ת“.

ווען די דינסט איז ארויס, איז י ה ו ד י ת צו צום זייל פון
געצעלט, אראפגענומען פון דארט האלצפערנוסעס שווערד, איז צוגע-
גאנגען צום שלאפנדן האלצפערנוסן, אנגענומען אים פאר די האר און
מיט צוויי קלעפ אפגעהאקט אים דעם קאפ. זי האט אראפגענומען
דעם מעפיך פון זייל, איינגעוויקלט אין אים דעם קאפ און איז ארויס
פון געצעלט. זי האט געהייסן דער דינסט אריינלויגן דאס פעקל מיט'ן
קאפ אין זאק, און זיי זינען, אזוי ווי אין די פריערדיקע נעכט, ארויס
פון לאגער, און קיינער האט זיי ניט אפגעשטעלט.

מיט שנעלע טריט זינען זיי אוועק פון דעם לאגער פונ'ם פינט,
ארויפגעקלעמערט אויפ'ן בארג און צוגעקומען צום טויער פון דער
שטאט. און י ה ו ד י ת האט גערופן צו די וועכטער, זיי זאלן עפענען
דעם טויער.

ווען די וועכטער האבן דערהערט איר קו ל, האבן זיי זיך פאר-
וואנדערט. זיי האבן באלד געלאזט וויסן וועגן דעם די עלטסטע פון
שטאט, און ביסלאכויניז האבן זיך אלע איינוואוינער פון שטאט דער-
וואוסט, אז י ה ו ד י ת איז צוריקגעקומען.

מ'האט געעפנט דעם טויער, און י ה ו ד י ת מיט איר דינסט
זינען אריינגעקומען. אלע האבן זיי ארומגערינגלט. דעמאלט האט
י ה ו ד י ת ארויסגענומען פון זאק האלצפערנוסעס קאפ און אים

געוויזן די פארזאמלמע : „דאס איז דער קאפ פון אינער הויפט-פיניט,
— האט זי געזאגט, — און דער מעפיך איז דער פארהאנג פון זיין
בעט. און אומגעקומען איז ער דורך א פרוי!“

דאס פאלק האט אויפגעציימערט. און ע ו ז י ה איז צוגעגאנגען
צו י ה ו ד י ת'ן און זי געבענשט און געלויבט און געדאנקט.

70. די אידן פארטרייבן דעם פיינט.

און י ה ו ד י ת האט געזאגט צו די ע ל ס מ ע פון שמאט :
„הערט נאר צו, וואס איך וואלט איך גערעמט : נעמט דעם קאפ,
שמעקט אים ארויף אויף א הויכן שמאנג אויף דער וואנט, און איך
דערפרי מוט אן איינערע וואפן און גייט ארויס פון שמאט, וואו ווי איר
וואלט געווען גרייט אראפצוגיין פון בארג. ווען דער פיינט וועט איך
דערזעהן, וועלן זיי זיך אויך באוואפענען און לויפן אנואנג זייערע קריגס-
הארן. און ווען די לעצטע וועלן אריין צו האלאפערנוסן אין געצעלט
און אים געפינען מוים, וועלן זיי פארצימערט ווערן און פארלירן זייער
מוט, און דער פיינט וועט זיך צעלויפן. דעמאלט לויפט נאך נאך זיי,
און איר וועט זיי צעשלאגן און אויסראטן.“

„איך וואלט אבער אויך געבעטן, איר זאלט ברענגען אכיארן, ער
זאל מיט זיינע אויגן זען דעם קאפ פון דעם, וואס האט געוידלט און
געלעסטערט די אידן.“

האט מען געבראכט אכיארן. און ווען ער האט דערזען האלאפער-
נוסעס קאפ, איז ער פארטרייסלט געווארן און האט גע'ה ל ש'ט.
ווען מען האט אים צו זיך געבראכט, האט ער געלויבט י ה ו ד י ת'ן.
און זי האט זיי דערציילט וועגן אלץ, וואס זי האט געזען אינ'ם לא-
גער פונ'ם פיינט. און דאס פאלק האט געזונגען און זיך געפרייט א
נאנצע נאכט.

פארטאג האט מען ארויפגעשמעקט האלאפערנוסעס קאפ אויף
א הויכן שמאנג אויפ'ן מויער פון שמאט, און אלע אידן האבן זיך בא-
וואפנט און ארויס פון שמאט.

ווען דער ש ו נ א האט דאס דערזען, האבן זיי אנגעגורט זייערע
שווערדן און אויפגעוועקט זייערע גענעראלן. און ווען האלאפערנו-
סעס דינער איז אריין צו אים אין געצעלט אויפוועקן אים, האט ער
אים געפונען וואלגערן זיך אויף דער ערד מיט אן אפגעהאקטן קאפ.

מיט גרויס געשרי? איז דער דינער אַרײַנגעפאלן אינ'ם געצעלם, וואו
י ה ו ד י ת האָט געדארפט זײַן, אַבער ער האָט זי דאַרמײַן גײט גע-
טראָפּן.

איז ער אַרויסגעלאָפּן צו די גענערעלן און זײַ דערצײלען, וואָס עס
האָט פּאַסירט, און ער האָט צוגעגעבן: „א אײדישע פּרוי האָט צו
שפּאַט און צו שפּאַנד געמאַכט דעם נאַמען פון אונזער קעניג און פון אַלע
זײַנע האַרן“.

ווען די קריגסהאַרן האָבן דאָס דערהערט, זײַנען זײַ פּאַרצײטערט
געוואָרן און צערײסן אויף זיך די קלײדער. און אין דעם גאַנצן לאַגער
איז געוואָרן אַ גרויסער טומל, און אַלע האָבן גענומען אַהלן זיך צו
אַנטלויפּן. און די אידן האָבן זײַ, די צעטומלעטע, נאַכגעיאָגט און גע-
שלאָגן. און ער זײַ האָט צעשיקט ש ל ו ח י ם איבער אַלע אײ-
דישע שטעט און שטעטלאַך און געלאָזט וויסן, וואָס עס האָט גע-
טראָפּן, און אויפגעפּאַדערט זײַ, זײַ זאָלן זיך באַוואַפּענען און נאַכ-
יאָגן דעם פּײַנט, ביז זײַ וועלן אײַם פּאַרניכטן.

האָבן די אידן אזוי געטאָן און זײַ האָבן זיך באַפּרײַט פון זײַערע
פּײַנט.

71. דער כוהן-גדול באַדאַנקט י ה ו ד י ת'ן.

דעמאָלט איז דער כוהן-גדול אליקים צוזאמען
מיט די עלטסטע פון ירושלים געקומען באַגריסן י ה ו ד י ת'ן
און האָבן איר געזאָגט: „דו ביסט אַ צירונג פאַר דער שטאַט און פאַר'ן
גאַנצן אײדישן פּאָלק. דו האָסט אויפגעמאַן אַ גרויסע און העלדישע
זאַך. זײַ געבענשט! און דײַן נאַמען זאַל פאַרבלייבן אַ בענשונג אויף
אײַביק און אײַביק“.

האָט דאָס גאַנצע פּאָלק געענטפּערט: „א מ ן !“
און י ה ו ד י ת'עס נאַמען איז גרויס געוואָרן איבער'ן גאַנצן
לאַנד. אַ ס ך מענער האָבן געבעטן איר האַנט און געוואָלט
ח ת ו נ ה האָבן מיט איר. אַבער נאָך איר מאַן מ נ ש ה האָט זי
מיט קײנעם נײַט געוואָלט מער ח ת ו נ ה האָבן און איז געבליבן
אַן א ל מ נ ה. זי האָט באַפּרײַט איר דינסט, און האָט אַלײַן געלעבט
אין דער שטאַט ב ת ו ל ביז אין עלטער פון הונדערט און פּינף יאָר.
און די גאַנצע צײַט, וואָס זי האָט געלעבט, ווי אויך אַ ס ך יאַרן נאָך
איר טויט, האָט אין לאַנד געהערשט פּרידן און רו.

72. אלעקסאנדער מוקדון און די אידן.

די פערסישע קעניגן, וואס האבן אינגענומען די גרויסע מלוכה פון בבל אין אזיע, ווי אויך מצרים, האבן געוואלט אויס-שפרייטן זייער הערשאפט אויך איבער אייראפע. די ערשטע, אויף וועמען זיי האבן זיך אנגעשמויסן אין אייראפע, זיינען געווען די גריכן, וואס האבן געוואוינט אויפ'ן באלקאנישן האלבאינזל.

דער קעניג דריוש, דער זעלביקער, וואס האט באשטעטיקט פאר די אידן די ערלויבעניש צו בויען דעם מעמפל, איז דער ערשטער געגאנגען אין גריכנלאנד מיט א גרויסער ארמיי און מיט א סך שיפן, כדי צו באזיגן און אונטערטעניק מאכן די גריכן.

די גריכן זיינען געווען צעטיילט און אויסגעבילדעט א סך באזונדערע קלוינע מלוכה'לעך, פון וועלכע אמען און ספארטא זיינען געווען די גרעסטע און שטארקסטע. זיי האבן גיט זעלבן גע-קעמפט איינע מיט די אנדערע. אבער די געפאר פון די פערסן האט זיי פאראייניקט.

די פערסן האבן צוערשט א פאר מאל צעשלאגן די גריכן. אבער זיי האבן זיי גיט אינגענומען. און די גריכן האבן זיך אלץ מער צו-געגרייט און ארויסגעוויזן אלץ א גרעסערן ווידערשטאנד.

צוליב דעם לאנגן קאמף צווישן די צוויי פעלקער, איז די שנה פון די גריכן צו די פערסן אלץ מער געוואקסן. און די גריכן האבן גע-שווארן נקמה צו נעמען פון די פערסן.

ווען אין גריכנלאנד איז געווארן קעניג דער יונגער אלעקסאנדער, דער זון פון פיליפ, פון מאקעדאניע, האט ער צוערשט פארפעסטיקט זיין מאכט אין גאנץ גריכנלאנד, און דערנאך האט ער זיך אוועקגעלאזט אין אזיע — איינצונעמען פערסיע. ער האט געוואונען אין דעם קאמף איין שלאכט נאך דער אנדערער, ביז ער האט אינגאנצן צעשלאגן די פערסישע ארמיי און גענו-מען געפאנגען דעם פערסישן קעניג קאדאמאן.

אלעקסאנדער.

דעמאלט האט זיך אלעקסאנדער אוועקגעלאזט אייננעמען די פילע פארשידענע פעלקער און לענדער, וואס זיינען געווען א טייל פון דער גרויסער פערסישער מלוכה.

ווען אלעקסאנדער האט אינגענומען די שטאט דמשק (דא-
מעסקע), האט ער אנגעשריבן א בריף צו ידוע (יעדוא) דעם
כוהן-גדול אין ירושלים. אינ'ם בריף האט ער געפא-
דערט, ידוע זאל אים שיקן א אידישן היל צו העלפן אים
אין דער מלחמה; ער זאל געבן שפיז פאר זיינע מאקעדאנישע
סאלדאטן און זאל איינצאלן אים די צינון, וואס ער פלעגט ביז איצט
צאלן די פערסישע קעניגן. אזוי ארום וועט ער ווערן אלעקסאנ-
דערס א פריינט.

אויף דעם האט אים ידוע געענטפערט: „איך האב געגעבן
דריושין א שבעה, אז איך וועל ניט פירן קעגן אים קיין
מלחמה און וועל ניט שטיצן זיינע שונאים. וועל איך מיין
שבעה האלטן?”

ווען אלעקסאנדער האט באקומען אט דעם בריף, איז ער זייער
בייז געווארן.

האט ער געשיקט א צווייטן בריף צו ידוע און אים גע-
לאזט וויסן, אז אזוי שנעל ווי ער וועט איינגעמען די שטאט צור
(צור), וועט ער זיך לאזן אויף ירושלים. און ווען ער וועט
באזיגן די אידן, וועט ער זיי אזוי גרויזאם באשטרעפן, אז אלע וועלן
וויסן, ווי ער באגייט זיך מיט א פאלק, וואס וויל ניט אונטעררווארפן
זיך זיין הערשאפט.

און די כותים, אדער שומרונים, די געשווארענע
פיינט פון די אידן, זיינען געקומען צו אלעקסאנדער מוכדו און אים
געזאגט:

„די איינוואוינער פון יהודה זיינען אלעמאל געווען געטרני
דעם פערסישן קעניג, און זיי זיינען קעגן דיר. זיי וועלן טאן אלץ-
דינג, כדי דיר צו שעדיקן. זיי לייגן ניט קיין אכט אויף דיר, גרוי-
סער קעניג! גיב דערפאר איבער אין אונזערע הענט זיי און דעם
הייליקן טעמפל זייערן, ארום וועלכן זיי האלטן זיך פעסט, און וואס
איז דער צענטער פון זייער שטאלי און פון זייער ווידערשפעניקייט;
און מיר וועלן זיי פארניכטן, ווייל זיי זיינען דינע פיינט.”

האט אלעקסאנדער מוקדון געגלויבט די שומרונים און זיי
געגעבן די דערלויבעניש צו טאן מיט די אידן, ווי זייער הארץ גלוסט.

איז מען געקומען צו ידוע דעם כוהן-גדול, און מ'האט אים דערציילט, וואס פאר אן אומגליק עס שמויט פאר די אידן און דעם הייליקן טעמפל. האבן די אידן פארשטאנען, אין וואס פאר א צרה זיי זיינען.

און ווען אלעקסאנדער האט אינגענומען די שטאט צור, האט ער זיך געלאזט גיין אויף ירושלים. האבן זיך די אידן מיט ב (מעיאשעו) געווען, וואס צו מאן, און באשלאסן — עפענען אלע טויערן פון שטאט, ארויס אנטקעגן אלעקסאנדערן און אונטערגעבן זיך צו אים.

האט ידוע אנגעטאן זיינע פראכטפולע כהונת-קליידער, מיטגענומען מיט זיך די גרעסטע מענער פון ירושלים, און מיט פאקלעך אין די הענט זיינען זיי דורך דער גאנצער נאכט געגאנגען צום קעניג. די אידן זיינען געגאנגען פון ירושלים, און אלעקסאנדער דער מוקדון מיט זיין גאנצער סוויטע און מיט זיין ארמיי איז געגאנגען קיין ירושלים.

ווען דער מארגנשטערן איז אויפגעגאנגען, האט אלעקסאנדער באמערקט א מחנה פון דער ווייטנס. האט ער געפרעגט: „ווער זיינען דאס יענע מענשן, וואס קומען אן אונז אנטקעגן?“

האבן די כותים געענטפערט: „דאס גייען טאקע די אידן, וואס האבן ווידערשפעניקט קעגן דיר.“

איז אלעקסאנדער געגאנגען ווייטער, און אין אנטפאטער האט ער זיך באגעגנט מיט די אידן. ווען אלעקסאנדער האט דערזען ידוע'ן אין די פראכטפולע כהונת-קליידער זיינע, איז ער אראפ פון זיין ריטוואגן און זיך פארנייגט פאר אים.

האבן אלעקסאנדערס באגלייטער אין גרויס פארוואונדערונג אויסגערופן: „דו, גרויסער קעניג, וואס דו האסט באזיגט די גאנצע וועלט, נייגסט זיך פאר א אידן!“

האט אלעקסאנדער זיי געענטפערט: „די וואונדערבארע גע-שמאלט פון אט דעם הייליקן מאן שוועבט שמענדיק פאר מינע אויגן, ווען איך בין אויפ'ן שלאכטפעלד, און מונטערט מיך אויף צום זיג. איר ווייסט דאך: עס זיינען געווען אסך פאלן, ווען דער שונא

אונזערער האָט זיך געשטאַרקט און שוין געהאַלטן אין באַזיגן אונז; און איך פלעג שוין טראַכטן — עס איז געקומען אונזער סוף. אַבער יעדעס מאָל פלעגט אין אַזאַ צירוף זיך באַזיגן פאַר מיר אַ גע-שמאַלט, ענדלעך צו דער געשמאַלט פון אַט דעם כוהן; איך פלעג צוריק באַקומען מיין מוט, און מיט פאַרגרעסערטע קרעפטן זיך וואַרפן אויפ'ן שוואַ און אים באַזיגן."

ווען די האַרן אַלעקסאַנדערס האָבן דאָס דערהערט, זינגען זיי אויך צוגעגאַנגען און זיך גענייגט פאַר דעם כוהן-גדול.

און דער קעניג האָט געפרעגט דעם כוהן-גדול: „וואָס, געמלאַכער מאַן, האָסטו צו בעטן בני מיר?"

האַט ידוע געזאָגט: „מיר ווילן בני דיר בעטן פאַר אונזער פאַלק און פאַר אונזער מעמפל. די כותים האָבן דיר אָנגערעדט אויף אונז שלעכטס; אַבער זיי האָבן דיך אָפּגענאַרט, ווייל זייערע רייד זינגען פאַלש."

האַט אַלעקסאַנדער געפרעגט: און וואָס טוט איר אין איינער מעמפל? פאַר וועמען בעט איר דאַרטן? האָט ידוע געענטפערט: „אונזער מעמפל איז אַ געבעט-הויז פאַר אַלע פעלקער. אין אים בעטן מיר אויך פאַר דיר און פאַר דיין קעניגרייך."

האַט אַלעקסאַנדער געזאָגט: „איך גלויב דיר, הייליקער מאַן!". און ער האָט געמאַכט אַ בונד מיט דעם כוהן-גדול. ער האָט די אידן געלאָזן זייער זעלבסט-פאַרוואַלטונג, און די אידן האָבן אים צוגעשוואָרן טרייהייט. און די כותים, די מוסריים, האָט אַלעקסאַנדער איבערגעגעבן אין די אידישע הענט.

אַלעקסאַנדער האָט אויך דערפילט צוויי אַנדערע ביקשות פונם כוהן-גדול: ערשטנס — ער זאָל אין דעם יאָר פון שמיטה, ווען די אידן באַאַרבעטן ניט די פעלדער, באַפרייען זיי פון אַלע שטייערן; און צווייטנס — ער זאָל די אידן, וואָס לעבן אין בבל און אין מדינה, לאָזן פריי אָפּהיטן זייער גלויבן, ווי ער ער-לויבט דאָס די אידן פון יהודה.

73. אלעקסאנדער אין ירושלים.

ווען אלעקסאנדער איז געקומען אין ירושלים, האבן די אידן אים געגעבן זייער פיל כבוד, און דער כוהן-גדול האט אים געפירט ווייזן דעם בית-המקדש.

אז אלעקסאנדער האט געזען דעם בית-המקדש אין זיין גאנצער שיינקייט, האט ער געמראכט: עם וואלט גוט געווען, ווען די אידן שטעלן אריין מיין סמאטוע דא ביים אריינגאנג אין די איבערלאכע צימערן פון טעמפל, כדי עם זאל דא בלייבן אן אנדענק וועגן מיר. און ער האט וועגן דעם געזאגט דעם כוהן-גדול.

האט אים ידוע אויף דעם געענטפערט: „אונזער געזעץ פארבאט אונז אריינצושטעלן אהער וועלכע עם איז סמאטוע, אבער מיר וועלן איבערלאזן ביי אונז אן אנדער אנדענק וועגן דיר, אפילו א מער דויערנדיג: אלע אינגלאך, וואס וועלן דאס יאר געבוירן ווערן ביי אלע כוהנים, וועלן מיר אנרופן מיט'ן נאמען אלעקסאנדער“.

איז דאס דעם קעניג זייער געפעלן געווארן. אין די גאנצע צייט, וואס אלעקסאנדער האט געלעבט, האט ער זיך זייער פריינטלאך פארהאלטן צו די אידן און זיי געלאזט פריי לעבן און האלטן זיך אן זייער גלויבן און אן זייערע מנהגים.

74. אלעקסאנדער אין אפריקע.

1.

אינמיטל האט אלעקסאנדער געזאגט צו זיינע הארן און חכמים: „איך וויל זיך לאזן אין די זייטע מדינות פון אפריקע“.

האבן די חכמים זיינע אים געזאגט: „עם איז שווער אהין צוצוקומען. די הויכע פינסטערע בערג פארשטעלן דעם וועג אהין“.

האט אלעקסאנדער געזאגט: „קומען אהין האב איך פעסט באשלאסן. מ'דארף נאר באמראכטן, אויף וואס פאר אופן מען דערשלאגט זיך אהין“.

האָבן זײַנע קלוגע לײַט אים געזאָגט : „נעם לוביאָנער אײַזלען, וואָס זײַנען געוואוינט צו גײן אין דער פינסטער, און נעם אויך מיט קנױלן, וואָס דו זאָלסט בײַם אַרײַנגאַנג אין די פינסטערע בערג צו-בינדן, און דערנאָך זײַ פּאַנאַדערוויקלען, כּ ד י דו זאָלסט מיט זײַער הילף טרעפן דעם וועג צוריק.“

האַט אַלעקסאַנדער אַזױ געטאָן און זיך געלאָזט אין וועג אַרײַן, ביז ער איז געקומען אין קאַרטאַגע, אַזאַ מ ד י נ ה, וואו די פרויען הערשן. האָט ער געוואָלט מיט זײַ פּאַרפירן מ ל ה מ ה.

זאָגן זײַ צו אים : „וועסטו אונז בײַקומען, וועט מען זאָגן — פרויען האָט ער אומגעבראַכט! און וועלן מיר דיך בײַקומען, וועט מען זאָגן — אַט אַ קעניג! פון פרויען איז ער באַזיגט געוואָרן.“

האַט אַלעקסאַנדער געהײסן, מ'זאָל אים אַרויסברענגען כּרויט. האָט מען אים אַרויסגעבראַכט גאַלדענע כּרויטן מיט גאַלדענע עפל און מילגרוימען. וואונדערט זיך אַלעקסאַנדער : וואָס, גאַלד עסט מען אין אײַער מ ד י נ ה ? !

— מײַנסטו, הײַסט דאָס, געוײַנטלאַך כּרויט ? צו וואָס זשע האָסטו זיך באַמיט קומען אַהער ? פעלט דיר דען געוײַנטלאַך כּרויט בײַ דיר אין דער הײַם ?

האַט אַלעקסאַנדער פּאַרלאָזן יענע מ ד י נ ה. און אויף די טויערן פון דער שטאָט האָט ער געמאַכט אַזאַ אויפּשריפט :

„איך, אַלעקסאַנדער מוקדון, בין געווען אַ נאַרישער קעניג, ביז איך בין געקומען קײַן אַפּריקע, און די פרויען האָבן מיך ש כ ל געלערנט.“

2.

פון קאַרטאַגען איז אַלעקסאַנדער אַוועק אין אַ צוױטער מ ד י נ ה — אין קאַציע. באַווייזט אים דער קעניג פון קאַציע זײַנע א ו צ ר ו ת.

זאָגט אים אַלעקסאַנדער : איך בין נישט געקומען אַהער אַנ-צוקוקן אײַער גאַלד און זילבער. מיר ווילט זיך באַקאַנען מיט אײַערע אויפּפירונגען און אײַערע געזעצן.

אין דעם ווי זײַ רעדן, קומען אַן צוױט מענשן לאָדן זיך פּאַר'ן קעניג.

זאָגט אײַנער : „קעניג! איך האָב פון אַט דעם מאַן געקויפט

אן אינגעפאלן הויז. ווי איך נעם זיך אפראמען דעם פלאץ, געפין איך דארטן באהאלטן אין דער ערד און או צ ר. וויל איך, ער זאל צו- נעמען דעם או צ ר. ער געהערט אים, וויל איך האב דאך נאר דאס הויז אליין, אן אן או צ ר, געקויפט."

און דער צווייטער זאגט: „איך וויל אויך נישט נעמען דעם או צ ר, וויל איך האב דאך אים פארקויפט דאס הויז מיט אלץ, וואס אין אים געפינט זיך — פונ'ם אפגרונד ביזן הימל."

ווען דער קעניג האט אויסגעהערט די בידע ט ע נ ו ת, האט ער זיך געווענדט צו איינעם פון די לאדער:

— האסטו א זון?

— יא.

דערנאך ווענדט ער זיך צום צווייטן:

— און דו האסט א מאכטער?

— יא.

— אויב אזוי, — זאגט דער קעניג, — זאלן זיי איינער פאר'ן אנדערן ח ת ו נ ה האבן, און דער או צ ר וועט זיין זייער נ ד י.

אלעקסאנדער האט אויסגעהערט דעם אורטייל און איז דער- שטוינט געווארן.

— וואס, א פ ש ר ניט גוט ג ע'פ ס ק נ'מ? — פרעגט אים דער קעניג.

— געוויס. — ענטפערט אלעקסאנדער.

— און ווי וואלסטו אין דיין מ ד י נ ה ג ע'פ ס ק נ'מ אין אזא פאל? — האט דער קעניג געפרעגט.

האט אלעקסאנדער געענטפערט: „איך וואלט ג ע'פ ס ק נ'מ, דער או צ ר זאל ניט געהערן ניט דעם, ניט יענעם, נאר דער קרוין."

— אזוי נאר! — האט יענער קעניג געזאגט. — זאג זשע מיר: די זון שנינט אויף אייך?

— געוויס. — ענטפערט אלעקסאנדער.

— און רעגנס גייען בני אייך?

— געוויס.

— א פ ש ר איז קליינע פי בני אייך אין דער מ ד י נ ה פאל?

ראש?

— געוויס! — זאגט אלעקסאנדער און קוקט אים אָן פאַרוואונ-
דערט.

— אויב אזוי, — פירט אויס דער קעניג, — איז מאַקע נאָר צו-
ליב די קלוינע פי שנינט אויף אייך די זון און עס גייען רעגנס אין
אײער מדינה.

75. אלעקסאנדער אין אינדיע.

נאָכדעם, ווי אלעקסאנדער האָט איינגענומען גאַנץ פערסיע און
אַ סך אַנדערע לענדער פון אזיע, האָט ער באַשלאָסן צו גיין אויף
מלחמה קיין אינדיע.

אויפ'ן וועג האָט ער זיך אָפגעשמעלט רוען בײַ אַ שטראַם און זיך
געזעצט עסן. זײ האָבן געהאַט בלויז אַלמע געזאַלצענע פישלאַך.
אַבער ווען מען האָט די פישלאַך אָפגעשווענקט אין דעם שטראַם,
האַבן זײ באַקומען אַ וואַנדערבאַרן טעם און ריח.

האַט אלעקסאנדער געזאָגט: „דאָס איז ניט קיין געוויינטלאַכער
שטראַם. ער מוז זיך ציען פון אַ וואַנדערבאַרן אָרט. לאַמיר גיין
אַהין.“

האַט אלעקסאנדער אָפגעפרישט זײן פנימאָס אינ'ם וואַסער
פונ'ם שטראַם און איז אַוועק פאַזע שטראַם אַרויף, אַרויף, ביז ער איז
צוגעקומען צום פלאַץ, וואו דער שטראַם הויבט זיך אָן.

טוט ער אַ קוק, ערשט דאָס איז דער טויער פון גן-עֶדֶן.

קלאַפּט אלעקסאנדער אָן און רופט אויס אויף אַ קול:

— עפנט מיר אויף דעם טויער!

ענטפערט מען אים: „דאָס איז דער טויער בלויז פאַר פיינע

מענשן; בלויז צדיקים קומען אין אים אַריין.“

— אַבער איך בין דאָך אַ קעניג! דער גרויסער קעניג אלעק-

סאַנדער מוקדון!

— אַבער דו האָסט אַ סך אומזיסט בלוט פאַרגאַסן און האָסט

אָן אַ שיעור פרעמד גוטס צערויבט! — האָט מען אים פון אויף יע-

נער זינט טויער געענטפערט.

האַט אלעקסאנדער געבעטן: שענקט מיר פון דאָרטן וואָס עס

איז, כּדי מענשן זאָלן מיר גלויבן, אַז איך בין געווען בײַ דעם

טויער פון גן-עֶדֶן.

האָט מען אים פון אויף יענער זײַט טויער דערלאַנגט אַ שטיקל
כײַן פון אַ שאַרבן.

ווען אַלעקסאַנדער האָט זיך אומגעקערט צו זײַן אַרמײַ, האָט ער
פאַררופֿן זײַנע ח כ מ י ם, דערצײלט, וואָס ער איז געווען, זײַ געוויזן
דאָס כײַנדל און געפרעגט: „האַבן זײַ ניט געהאַט דאָרט עפעס בעסערס
מיר צו שענקען?“

האַבן די ח כ מ י ם אים געזאָגט: „האַלט ניט קלײַן דאָס
געשאַנק, ווײַל אין דעם ליגט גאַר אַ וויכטיקער מײַן. באַפעל, מ'זאל
ברענגען אַ וואַגשאַל.“ האַבן די ח כ מ י ם אויף אײַן שאַל אַוועק-
געלייגט דאָס כײַנדל און אויפֿ'ן אַנדערן — אַ סך גאַלד און זילבער.
אַבער די שאַל מיט'ן כײַנדל האָט אַריבערגעוואויגן. האַבן זײַ אויף
דער צווייטער שאַל אַרויפגעלייגט די שווערד פּונ'ם קעניג און זײַן
גאַלדענע קרוין, אַבער דאָס כײַנדל האָט אַלץ אַריבערגעוואויגן.
האַט אַלעקסאַנדער געפרעגט זײַנע ח כ מ י ם: „וואָס זאל דאָס
באַדײַטן?“

האַבן יענע געענטפערט: „דאָס איז דער כײַן פּונ'ם מענשן-אויג,
וואָס קאָן זיך קײַנמאַל ניט אַנזעטיקן.“

— פון וואָס ווײַסט איר, אַז דאָס איז אַזױ? — האָט אַלעק-
סאַנדער געפרעגט.

— אַט פּרוּאוּ, שיט אַרויף אויף דעם אַ הייפל ערד.
האַט אַלעקסאַנדער אַזױ געטאָן, און די שאַל מיט'ן כײַנדל האָט
זיך גלייך אויפגעוויבן אין דער הײַך.
אַלעקסאַנדער האָט דעמאָלט גוט פאַרשמאַנען, אויף וואָס מ'האַט
אים געוואַלט אַנווייזן מיט'ן כײַנדל, און ער האָט זיך מיט זײַן אַרמײַ
צוריקגעקערט אין זײַן הויפּטשמאַט, און האָט שוין מער קײַן
מ ל ח מו ת ניט געפירט.

76. י הו ד ה גייט איבער צו מצרים.

צוועלף יאָר האָט געדויערט דאָס קעניג פון אַלעקסאַנדער דעם
גרויסן. ווען ער האָט איינגענומען פּערסיע און אַנדערע לענדער אַרום,
האַט ער געמאַכט די שמאַט ב ב ל פאַר זײַן הויפּטשמאַט.
אוינמאַל איז אַלעקסאַנדער שטאַרק קראַנק געוואָרן און געהאַלטן
כײַן שטאַרבן. קײַן קינדער, וואָס זאלן נאָך אים איבערנעמען די

מ ל ו כ ה, האט ער ניש געהאט. און ווען זיינע גענעראלן האבן אים
א פרעג געטאן: „וועמען, קעניג, לאזסטו איבער די מ ל ו כ ה“?
— האט ער געענטפערט: „דעם ווירדיקסטן פון אייך“.

נאך אלעקסאנדערס טויט האבן זיינע גענעראלן א לענגערע צייט
זיך געאמפערט וועגן דעם, ווער פון זיי איז דער ווירדיקסטער. און
ל ס ו פ האבן זיי באשלאסן צו צעטיילן די גאנצע מ ל ו כ ה
אלעקסאנדערס צווישן זיינע פינף הויפט קריגס-פירער.

ב ב ל און סיריע זיינען איבערגעגאנגען צו סעליי-
קוסן און מצרים — צו תלמי'ן (טאלמינן). יהודה,
ווי א טייל פון סיריע, איז איבערגעגאנגען צו סעליוקוסן.
אבער תלמי, וואס האט זיך געגעבן דעם נאמען „סאטער“, אדער
דערלויזער, איז אמאל געקומען אין ירושלים. געקומען איז ער
ווי א פריינד פון די אידן, וואס האט נאר געוואלט ברענגען
קרבות אין דעם בית-המקדש. אבער אז עס איז גע-
קומען דער טאג שבת, איז ער מיט זיין מיליטער אריין אין שטאט
און זי פארבאפט. און די אידן, וואס האבן נישט געוואלט פארשטערן
דעם שבת, האבן זיך נישט געשמעלט אנטקעגן אים.

איז ירושלים און גאנץ יהודה אריבער צו תלמי,
דעם קעניג פון מצרים. און תלמי האט געפאנגען א סך
פון די אידן און זיי אוועקגעפירט מיט זיך אין מצרים. א טייל
פון זיי האט ער איבערגעגעבן צו זיינע אפיצערן און סאלדאטן פאר
קנעכט. אבער ווען ער האט זיך דערוואוסט, אז די אידן זיינען טרני
צו זייער רעגירונג און צו זייער ווארט, האט ער א סך פון די
געפאנגענע אידן באזעצט אין די פעסטונגען, כדי זיי צו היטן און
באשיצן. און ער האט זיי באפרייט און געגעבן פולע בירגער-רעכט
און געבעטן, זיי זאלן זיין געטרני זיינע קינדער נאך אים, אזוי ווי
זיי זיינען געטרני אים אלליין.

ביסלאכויז האבן א סך אידן זיך גענומען באזעצן אין
אלעקסאנדריע און אנדערע ערטער אין מצרים, ווייל זיי האבן
געהערט, אז אין מצרים איז א גרויסע זעט און אז דער קעניג
באציט זיך גוט צו די בירגער פון לאנד און זעט, זיי זאלן האבן וואס
צו עסן און פון אלדאס גוטס. האט זיך אין אלעקסאנדריע אנגעקליבן
א גרויסע אידישע באפעלקערונג.

77. די אלעקסאנדריער שול.

און די אידישע באפעלקערונג פון דער שטאָט אלעקסאנדריע אין מצרים האָט זיך שטאַרק פאַרמערט. און זיי האָבן דאָרט אויפֿגעבויט פאַר זיך אַ גרויסע שול.

ווער עס האָט ניט געווען די גרויסע אלעקסאנדריער שול, האָט ניט געווען די אידישע פּראָכט. דאָס איז געווען אַ גרויסער זאַל מיט צוויי רייען זיילן און מיט שווייט בענק אַרום און אַרום.

און און זיבעציק גאַלדענע שטולן זיינען דאָרט געשטאַנען פאַר די און און זיבעציק מיטגלידער פון דאָרטיקן סנהדרין (סאַנ־העדרין), און אין מיטן שול איז געשטאַנען אַ בימה פאַר דעם חזן. אַרום דער בימה זיינען געשטאַנען זיבן שמשים (שאַמאַשים) מיט טיכער אין די הענט. און אַז מ'האַט געדאַרפֿט ענטפערן אַ מן, האָבן זיי געפאַכעט מיט די טיכער, כדי די, וואָס זיצן פון דער ווייטן און הערן ניט, זאָלן זען און ענטפערן אַ מן. און געזעסן איז מען דאָרט ניט צונויפגעמישט, נאָר פאַכנווייז : גאַלדשמידן, שלאַסער, קעסלער, וועבער — יעדערער באַזונדער לויט זיין פאַך. און אַז אַן אַרחה איז געקומען, האָט ער זיך גלייך געזעצט צווישן זיין פאַך און דורך זיי געפונען פּרנסה.

78. די איבערזעצונג פון די זיבעציק.

ווען אין אלעקסאנדריע איז געווען קעניג תלמי דער צווייטער, פילאדעלפוס, איז די לאַגע פון די אידן אין מצרים געווען זייער גוט. דער תלמי האָט, אויף דער עצה פון זיין פריינד אַריסטעאוס, באַפוילן, מ'זאָל באַפרייען פון קנעכשאַפט אלע אידן, וואָס זיין פאַטער, תלמי דער ערשטער, האָט געהאַט געפאַנגען, און זיי אָפגעגעבן אַלס קנעכט צו זיינע סאַלדאַטן און אָפיצערן. ער האָט אויך געהויסן אויסקויפן אלע אַנדערע אידישע קנעכט אין מצרים און זיי באַפרייען.

תלמי דער צווייטער האָט געהאַט אַ גרויסע ביבליאָטעק, אין וועלכער עס זיינען געווען איינגעזאַמלט הונדערטער טויזנטער ביכער פון אַלערליי פעלקער אויף אַלערליי שפּראַכן. נאָר די אידישע תורה האָט ער ניט געהאַט. האָט זיין ביבליאָטעקאַר, דימיטרוס,

אים געזאגט: „פון אלעמען הער איך לויב-געזאגנען וועגן דער אידישער תורה, וואלט איך זייער געוואלט איבערזעצן זי אין גריכיש און אריינגעמען זי אין דיין ביבליאמעק. אבער די תורה איז געשריבן אין העברעאיש, א שפראך מיט וועלכער די גריכישע געלערנטע זיינען ניט באקאנט, און אין א שריפט, וואס איז אויך אנדערש פון דער גריכישער. איך וואלט דעריבער גערעטן דעם קעניג, ער זאל אן-שרייבן דעם כוהן-גדול אין ירושלים און בעטן אים צושיקן צו אונז אידישע געלערנטע, וואס זאלן איבערזעצן די תורה.“

איז דאס דעם קעניג זייער געפעלן געווארן. האט ער אנגעשריבן א בריף צום כוהן-גדול אליעזר (עליעזער), אים געלאזט וויסן, אז ער וואלט געוואלט האבן די תורה פון די אידן איבער-זעצט אין גריכיש, און האט אים געבעטן צושיקן אים צוויי און זיבעציק אידישע געלערנטע, וואס קאנען גוט כידע שפראכן און וואס זאלן מאכן די איבערזעצונג. און דער קעניג האט צוגעשיקט דעם כוהן-גדול צוזאמען מיט'ן בריף אויך ריכט מתנות פאר'ן טעמפל.

ווען אליעזר האט איבערגעלייענט דעם בריף, האט ער זיך זייער געפרויט. האט ער צונויפגערופן די עלטסטע פון די אידן און זיי דערציילט וועגן דעם בריף. און זיי האבן דארטן אויסגעקליבן צוויי און זיבעציק אידישע געלערנטע און זיי מיטגעגעבן ספר-תורה און זיי אפגעשיקט צום קעניג.

דער קעניג האט געמאכט פאר די אידישע געלערנטע זייער א שיינעם קבלת-פנים (קאכאלאס - פאנים) און א ריכט סעודה (סודע). נאכדעם האט מען די געלערנטע אפגעפירט אויף א דערבייאיקן אינזל, פאר אס, וואו עס זיינען פאר זיי צוגע-גרייט געווען צוויי און זיבעציק צימערן אין א שיינעם פאלאץ. דארטן האבן די געלערנטע זיך גענומען פאר דער איבערזעצונגס-ארבעט. יעדער איינער פון זיי האט געטאן די ארבעט פאר זיך; און יעדן אונט פלעגן זיי זיך אלע צונויפקומען און פארגלייכן זייערע איבער-זעצונגען. און זיי זיינען געווען אזוי פינקטלאך אין זייער ארבעט, אז כיים פארגלייכן פלעגט זיך ארויסווייזן, אז ביי אלעמען זיינען די איבערזעצונגען געווען גלייך.

צוויי און זיבעציק טעג האט געדויערט זייער ארבעט. און ווען זיי

האָבן פאַרענדיקט איבערזעצן די גאַנצע תּוֹרָה, האָט דער
 ביבליאָטעקאַר דימיטריוס צונויפגערוּפֿן די אידן פֿון אַלעקסאַנדריע און
 געלאָזט פאַרליינען פֿאַר זיי די גריכישע איבערזעצונג. האָבן די
 אידן געהערט, זיך געוואונדערט איבער דער פינקטלאַכקייט און שייַג-
 קייט פֿון דער איבערזעצונג און געלויבט און געדאַנקט דימיטריוס,
 וואָס צוליב אים איז אָפּגעטאָן געוואָרן אַזאָ וויכטיקע און גוטע אַרבעט.
 און די אידן פֿון אַלעקסאַנדריע האָבן זיך געפֿרויט און געבעטן,
 מ'זאל זיי ערלויבן צו האָבן אַ קאַפּיע פֿון דער איבערזעצונג, כּדּוּ י
 זיי זאלן פֿון איר קאַנען פאַרליינען אין די אידישע שולן. און זיי
 האָבן אויך געבעטן, מ'זאל ניט לאָזן מאַכן קיין אַנדער איבערזעצונג
 און ניט לאָזן גאַרנישט ענדערן אין אַט דער איבערזעצונג, ווייל קיין
 בעסערע פֿון איר קאָן גאַר ניט זיין.

און ווען דער קעניג האָט זיך הערוואָוסט, אַז די אַרבעט פֿון די
 אידישע געלערנטע איז פאַרענדיקט, און אַז די איבערזעצונג איז
 אַרויסגעקומען זייער גוט, האָט ער זיך געפֿרויט, און ער האָט געלאָזט
 פאַרליינען פֿאַר זיך די איבערזעצונג. און ער האָט זיך געוואונדערט
 איבער דער תּוֹרָה פֿון מֹשֶׁה און איבער די וואונדערבאַרע
 געזעצן וואָס אין איר.

און ער האָט געהייסן, מ'זאל די איבערזעצונג — וואָס מ'האַט
 אַ נאַמען געגעבן: „די איבערזעצונג פֿון די זיבעציק“ אָדער אויף
 גריכיש: די „סעפטואַגנטאַ“ — אָפּהייטן און זי ניט ענדערן. און די
 איבערזעצער האָט ער מיטגעגעבן רייכע מַתְנוּת, און מיט
 כּבֹּד אָפּגעשיקט אַהיים, אין דעם לאַנד פֿון די אידן.

79. יוֹסֵף בֶּן טוֹבִיָּה און זיינע זין.

ווען אין מצרים איז געווען קעניג תּלְמִי אַיִנערגעמעם,
 איז אין ירוּשָׁלַיִם געווען כּוֹהֵן-גְדוֹל אַיִנער חוּנִיּוֹ.
 חוּנִיּוֹ האָט ליב געהאַט געלט; האָט ער באַשלאָסן אויפהערן
 שיקן דעם קעניג פֿון מצרים די יערלאַכע צינזן. האָט דער קע-
 ניג אים געלאָזט וויסן, אַז ער וועט שיקן אַן אַרמיי אין יְהוּדָה,
 וואָס וועט צערויבן דאָס לאַנד, פאַרקויפֿן די איינוואוינער פֿאַר קנעכט
 און דעם כּאָדן צעטוילן צווישן די סאַלדאַטן, אויב דער כּוֹהֵן
 גְדוֹל וועט אים גלייך ניט צושיקן די צינזן.

ווען די איינוואוינער פון יהודה האבן זיך דערוואוסט וועגן דעם, וואס זיי שמויט פאר, זינען זיי פארציטערט געווארן. אבער חוניה האט ניט געוואלט נאכגעבן.

און אין ירושלים איז דעמאלט געווען א יונגער מאן, יוסף בן טוביה, חוניה'ס א פלימעניק. ווען ער האט דער-הערט פון זיין מוטער וועגן דער צרה, וואס עס דערווארט די אידן, האט ער אויפגעפאדערט חוניה, ער זאל מער ניט אייני-צארענען דעם קעניג און אים צושיקן דעם יערלאכן אפצאל. אבער חוניה האט וועגן גארנישט ניט געוואלט הערן. ער האט בלויז ערלויבט יוסף פ'ן פארן אין מצרים און בעטן דעם קעניג, יענער זאל לייכטער מאכן דעם אפצאל, וואס ער האט ארויפגעלייגט אויף די אידן.

יוסף האט זיך צוערשט געווען מיט דעם שליח פונ'ם קעניג, אטעניאנען, געגעבן אים פיינע מתנות און געבעטן, ער זאל דעם קעניג לאזן וויסן, אז אינגיכן וועט ער, יוסף, קומען אין מצרים און וועט אלצדינג אויסגלייכן וועגן די ציגונ. דער שליח האט אזוי געמאן און פארלויבט יוסף פ'ן פאר'ן קעניג. און יוסף האט געליען געלמ און געקויפט אלץ, וואס גיי-טיק און געלאזט זיך אין וועג אריין.

אויפ'ן וועג האט ער זיך באגעגנט מיט פארשטייער פון אסך פראווינצן, וואס זינען געפארן אין אלעקסאנדריע אפצודינגען די שטייערן פון זייערע פראווינצן. יענע האבן געלאכט פון יוסף, ווייל ער איז געווען אנגעמאן ארימער פון זיי; אבער יוסף האט זיך ניט געמאכט פון דעם.

ווען יוסף איז געקומען קיין מצרים, האט דער שליח אטעניאן פארגעשמעלט אים פאר'ן קעניג. דער לעצטער האט זיך געקלאגט אויף חוניה; אבער יוסף האט אים געענטפערט: „דו ווייסט דאך, קעניג, אז די אלטע לייט זינען אמאל גלייך צו קלוינע קינדער. מיר, די אינגערע, וועלן שוין אלץ פאר-ריכטן, און דו וועסט ניט האבן אויף וואס זיך צו באקלאגן“.

דער קעניג האט יוסף פ'ן זייער פ'ין אויפגענומען און אים איינגעלאדן צו עסן בני זימן מיש. און אין גיכן האט מען דורכגעפירט דעם פארקויף פ'ן די שטייערן פון פארשוידענע פראווינצן. די רייכע אויפקויפער האבן זיך צונויפגעערעדט און געבאטן זייער ווייניק. דער-

מאלט איז יו ס ף ארויס, האט אויסגעזידלט די אויפקויפער, וואס זיי ווילן ניט באצאלן גענוג, און האט אליין פארגעשלאגן צו באצאלן צוויי מאל אזוי פיל. איז דאס דעם קעניג געפעלן געווארן, און ער האט געהויסן מאכן יו ס פ'ן פאר דעם אלגעמיינעם שטייער-וואס לער.

יו ס ף האט באקומען צוויי טויזנט מ צ ר י'שע סאלדאטן, וואס זאלן אים באגלייטן און העלפן אין זיין ארבעט, און איז אוועק פון מ צ ר י.ס. ווען ער האט זיך אפגעשטעלט אין דער שטאט א ש ק ל ו ן און געבעטן, די שטאט-לייט זאלן אים באצאלן די שטייער, האבן זיי זיך אויסגעלאכט פון אים. האט יו ס ף געהויסן זינע סאלדאטן, זיי זאלן כאפן צוואנציק פון די רייכסטע איינוואוינער פון שטאט און זיי טויטן. און זייער גאנץ פארמעגן האט ער אוועקגעשיקט צום קעניג אין מ צ ר י.ס. די דערשראקענע איינוואוינער האבן זיך שוין מער ניט געשטעלט אנטקעגן און באצאלט זייערע שטייערן. און ווען די אנדערע שמעט האבן דערהערט, וואס יו ס ף האט געטאן אין א ש ק ל ו ן, האבן זיי מ ו ר א באקומען פאר אים און פינקטלאך באצאלט, וואס עס האט געקומט פון זיי.

און יו ס ף פלעגט פינקטלאך אפשיקן דעם קעניג די שטייערן לויט דעם, ווי ער האט אפגערעדט. דאך פלעגט נאך בני אים אויך פארבלייבן א ס ך געלט, און ער איז רייך געווארן ביז גאר. פלעגט יו ס ף גאנץ אפט נאך צושיקן דעם קעניג און דער קעניגין רייכע מ ת נ ו ת, און דאס האט נאך מער געהויבן זיין אנזען אין זייערע אויגן.

יו ס ף האט געהאט אכט זין: זיבן פון איין פרוי, און איינעם הורקנוס, פון דער צווייטער. און הורקנוס איז געווען זייער א שוין גער און א פיזיקער: האבן אים די ברידער פיינט געהאט און גע-זוכט א געלעגנהייט פ מ ז ר צו ווערן פון אים.

אינמאל איז בניס קעניג פון מ צ ר י.ס געבוירן געווארן א זון. פון אלע לענדער האט מען אים צו דער געלעגנהייט געשיקט טי-רע מ ת נ ו ת. האט יו ס ף געפרעגט בני זינע זין, ווער פון זיי וואלט געוואלט פארן אין אלעקסאנדריע אפפירן אהין א מ ת נ ה. קיינער פון זינע זיבן זין האט ניט געוואלט פארן, ווייל זיי זינען ניט געוואוינט געווען דערצו; האבן זיי אים גע'ע צ ח'ט ער זאל שיקן הורקנוסן..

האָט יוֹסֵף געגעבן הורקנוסן אַ בריף צו זײַן פארטרעטער אין אלעקסאַנדריע און באַפֿוילן יענעם, ער זאָל געבן הורקנוסן געלט צו קויפֿן אַ מַתְנָה דעם קעניג. דער פארטרעטער, וואָס איז גע- ווען זײַער געטרײַ יוֹסֵף, האָט געוואָלט געבן הורקנוסן פֿאַר דעם בלוז צען קיקאַר זילבער ; אָבער הורקנוס האָט געבעטן מוויזנט. דער פארטרעטער האָט ניט געוואָלט געבן ; האָט אים הורקנוס געלאָזט שמידן אין קײַטן און פֿאַרזעצן אין טורמע.

דעם פֿאַרוואַלטערס פֿרוי איז דעמאָלט אַוועק און האָט זיך גע- קלאָגט פֿאַר דעם קעניג אויף הורקנוסן. האָט דער קעניג געשיקט פֿרעגן הורקנוסן, פֿאַרוואָס ער איז אים ניט געקומען זען און פֿאַרוואָס ער האָט געלאָזט שמידן זײַן פֿאַטערס פארטרעטער אין קײַטן. האָט הורקנוס געענטפֿערט דעם קעניג, אַז ער האָט ניט געוואָלט קומען צו דעם קעניג מיט לײַדיקע הענט, און אַז דעם פֿאַטערס פארטרעטער האָט אים ניט געוואָלט געבן גענוג געלט צו קויפֿן אַ פֿאַסיקע מַתְנָה ; דערפֿאַר טאַקע האָט ער אים באַשטראַפֿט. איז דאָס דעם קעניג גע- פֿעלן געוואָרן.

דעמאָלט האָט דער פארטרעטער פֿון יוֹסֵף געגעבן הורק- נוסן אַזוי פֿיל געלט, וויפֿיל יענער האָט געבעטן, און הורקנוס האָט געקויפֿט פֿאַר'ן קעניג און דער קעניגין מַתְנָה, וואָס זײַנען גע- ווען פֿיל טײַערער, ווי די, וואָס די פארטרעטער פֿון אַנדערע לענדער האָבן געבראַכט. דאָס איז דעם קעניג זײַער געפֿעלן געוואָרן, און ער האָט געלויבט הורקנוסן, אָפּגעשיקט אים אַהנים מיט פֿאַראַד, אים מיטגעגעבן פֿאַר זײַן פֿאַטער מַתְנָה, ווי אויך בריף, אין וועלכע ער האָט געלויבט הורקנוסן ביז גאָר.

ווען הורקנוסעס ברידער האָבן זיך דערוואוסט, אַז ער קומט אַהנים מיט פֿינע לויב-ברייף פֿונ'ם קעניג, זײַנען זײַ אויף אים נאָך בײַזער געוואָרן. זײַנען זײַ אַרויס געגן אים צוזאַמען מיט זײַערע די- גער און פֿריינט און אָנגעפֿאַלן אויף אים. און יוֹסֵף אַלײַן איז אויך געווען אין כּעַס אויף זײַן אינגערן זון, פֿאַרוואָס יענער האָט פֿאַר- שווענדעט אַזוי פֿיל געלט אין מַצְרַיִם, און האָט ניט אָפּגעהאַלטן זײַנע זין. אָבער הורקנוסן האָט זיך אינגעגעבן צו אַנטלויפֿן און ראַ- טעווען זיך. ער איז געקומען מיט זײַנע באַגלײַטער אויף יענער זײַט יֵרֵדוֹ, האָט דאַרטן אויפֿגעבויט אַ פֿעסטונג און פֿאַרבֿראַכט דאַרטן אַ סֵך יאַרן.

80. י ה ו ד ה גייט אריבער אונטער דער הערשאפט פון די סעלייקידן.

דער קעניג פון מצרים, תלמי, דער פערטער, האט זיך באצויגן צו די אידן זייער שלעכט. איינמאל איז ער ארויסגעטראגן קעגן דעם קעניג פון סיריע, וואס איז געווען אנגעפאלן אויף די, וואס האבן געוואוינט אויף יענער זייט ירדן, און אויך געוואלט אייננעמען ירודה. ער, תלמי, האט באצויגט זיין פינט, און אויפ'ן וועג צוריק איז ער געקומען אין ירושלים. די אידן האבן אים זייער פריינטלאך אויפגענומען.

ווען ער איז געווען אין ירושלים, האט זיך אים פארוואלט אריינצוגיין אין די אינוויניקסמע צימערן פונ'ם טעמפל. די אידן האבן אים אנגעוויזן, אז לויט זייער דין איז דאס פארבאטן. און אז עס קאן מיט אים געשען אן אומגליק, ווען ער וועט עס מאן. אבער תלמי האט זיך ניט צוגעהערט צו זייערע רייד און איז קעגן זייער ווילן אריינגעדונגען אין טעמפל. דארטן אבער איז אויף אים אן געפאלען א שרעק, און ער איז געפאלן אין חלשות. מ'האט אים פון דארטן געדארפט ארויסטראגן אויף די הענט.

תלמי איז געווארן אויף די אידן זייער בייז. ער האט געהאלטן, אז דאס האבן די אידן אים אפגעטאן א שפיצל. ווען ער האט זיך אומגעקערט אין מצרים, האט ער דערפאר באשלאסן נקמה צו נעמען פון די אידן, וואס האבן געוואוינט אין אלעקסאנדריע. ער האט געהייסן צונויפמרייבן אלע אידן פון אט דער גרויסער שטאט אויף איין פלאץ און ארויפלאזן אויף זיי העלפאנטן, וואס זאלן זיי צעטרעטן. די אידן, וועמען עס האט ערווארטעט א זיכערער טויט, האבן אויפגעהויבן וואס געווייזן און געשריין, אז די העלפאנטן האבן זיך דערשראקן. אנטשטאט צו לאזן זיך אויף די אידן, האבן זיי זיך אומגעקערט און אנגעפאלן אויף די גריבן, וואס זיינען זיך צונויפגעקומען צוצוקוקן דאס בילד, ווי מ'וועט צעטרעטן די אידן. זייער אסך פון די גריבן זיינען יענעם מאג דער'ה ר ג'עט און פארוואונדערט געווארן פון די העלפאנטן.

די אידן אין מצרים גופא און נאך מער — די אידן אין ירודה, האבן דעמאלט פינט געקראגן תלמי. און עס איז אין ירושלים אנטשטאנען א גאנצע פארמיין, וואס האט בעסער גע-

וואלט, י ה ו ד ה זאל אריבער אונטער דער הערשאפט פון די סר-
רישע קעניגן, די סעליוקידן. אין דער שפיץ פון אט דער פארמיני-
נען געשמאנען די זין פון יוסף בן מו בי ה; זיי האבן אי-
בערגענומען דעם אמט פון זייער פאטער אלס די שטייער-זאמלער,
זינען געווען זייער ריך און האבן געהאט אין ירושלים א סך
אנהענגער.

ווען תלמי דער פערטער איז געשמארבן, האט ער איבער-
געלאזט נאך זיך אלס זיין טראנפאלגער א קינד פון פינף יאר. אין
סיריע איז דעמאלט געווען קעניג אנטיוכוס דער דריטער, וואס האט
באקומען דעם נאמען „דער גרויסער“. ער האט זיך באנוצט מיט דער
געלעגנהייט, וואס אין מצרים איז ניט געווען קיין שטארקער
הערשער, און זיך אריינגעריסן אין יהודה. יוספים זין און
זייערע אנהענגער האבן אים געעפנט די טויערן פון ירושלים;
און די גאנצע צייט, וואס ער האט געפירט די מלחמה מיט
מצרים, האבן זיי אים געשטיצט, צושטעלנדיק אים שפינו פאר
זיין ארמיי און זינע העלפאנדן.

אנטיוכוס דער דריטער האט אין דער מלחמה געזיגט, און
יהודה איז אין רעזולטאט פון דעם זיג ארונטער אונטער דער
הערשאפט פון די סירישע קעניגן, די סעליוקידן.

אנטיוכוס איז דאנקבאר געווען די אידן פאר זייער הילף. ער
האט דערפאר זיי דערלויבט אפצובויען די וואנט ארום ירושלים.
א טייל פון דער אידישער באפעלקערונג: די כוהנים, די
לווים און אנדערע, האט ער אינגאנצן באפרייט פון צאלן שטיי-
ערן; און פאר די איבעריקע האט ער די צאלונגען געמאכט לייכטער.
ער האט אויך געגעבן די אידן א גרויסע צאל מאס זאלץ און מעל און
גרויסע מתנות פאר'ן טעמפל.

אנטיוכוס האט אויך געגעבן מער פרייהייט און זעלבסטפארוואל-
טונג די אידן, וואס האבן געוואוינט אין בבל. ער האט אפיילו-
אויסגעקליבן פון זיי טויזנט משפחות, און ווייל ער האט גע-
גלויבט אין זייער געטריישאפט צו אים, האט ער זיי באזעצט אין
עטלאכע וויכטיקע פעסטונגען. כדי אט די פעסטונגען צו היטן
און באשיצן.

די לאגע פון די אידן איז אין זיין צייט געווען זייער גוט.

אבער אנטויכום האט פארטראכט אינצונעמען נאך און נאך לענדער, און ער האט געפירט וויטערדיקע מלחמות. אין זינע מלחמות האט ער זיך לסוף אנגעשמויבן אויף די רוימער און געדארפט פירן מלחמה אויך מיט זיי.

דא אבער האט זיך זיין גליק אפגעקערט פון אים. די רוימער האבן אים צעשלאגן. און כדי צו שליסן שלום מיט זיין האט ער זיין ארויסגעגעבן אלע זינע שיפן און העלפאנדן און נאך געמוזט פארשפרעכן צו באצאלן זיין זייער אסך גאלד און זילבער און שיקן זיין אלס משכונ זיין אינגערן זון, אנטויכום.

כדי צו קריגן דאס נייטיקע געלט צו באצאלן די רוימער, האט אנטויכום אנגעהויבן אויסצוליידיקן דאס גאלד, דאס זילבער און טייערע כלים, וואס זיינען געווען אין די פארשידענע היינטישע טעמפלען. ער האט דערמיט אויפגערויזט די באפעלקערונג, און ווען ער איז געווען אין איינעם פון אט די טעמפלען, איז די ארומיקע באפעלקערונג אנגעפאלן אויף אים און אים דער'הר געט.

אויף זיין ארט איז געווארן קעניג זיין זון, סעליוקוס דער פערטער. יענער האט געדארפט באצאלן די רוימער דאס, וואס זיין פאטער איז געבליבן שולדיק, און האט דעריבער אויך כסדר גענישטערט און געזוכט געלט.

81. די העלעניסטן און די תידיים.

יום קבן טובי'ס זיין פלעגט אויסקומען פון ציניט צו ציניט צו באזוכן אלעקסאנדריע. דארטן האבן זיי זיך אויסגעלערנט די גרייכישע שפראך און זיך באקאנט מיט די גרייכישע מנהגים..

מיט מצרים זיינען יום פ'ס זיין און זייער פארטיין אין ירושלים ניט געווען צופרידן. אבער ארום יהודה האבן געוואוינט אסך קלענערע און גרעסערע פעלקער, וואס זיינען געווען נאך פיל מער פינימלאך צו די אידן. דאס זיינען געווען: די פלשתיים, די שומרונים, אדום און אנדערע. בני יעדער געלעגנהייט פלעגן זיי אנפאלן אויף די אידן אדער פאר'מסר'ן זיי פאר די מצרישע קעניגן.

די פארטיין פון יום פ'ס זיין האט דעריבער געדענקט, אז כדי די אידן זאלן לעבן זיכערער און רואיקער, דארפן זיי זוכן די הילף

און די פרינטיפאלע פון די סירישע מ ל כ י ם און דארפן ב כ ל ל ז
זיך מער באפרינדן מיט די סירישע גריכן.

ווען י ה ו ד ה איז ארונטער אונטער די סירישע קעניגן, האט
אט די פארטיי אנגעהויבן אלץ מער דערנענטערן זיך צו די גריכן.
זיי האבן אנגעהויבן אלץ מער צו רעדן גריכיש; זיי האבן אנגעהויבן
אנטאן זיך אין דער גריכישער טראכט; זיי האבן אנגעהויבן בייטן
זייערע נעמען אויף גריכישע. זיי האבן געלערנט זייערע קינדער די
גריכישע שפראך און אינגעפירט, יענע זאלן זיך אפגעבן מיט אמלע-
טישע איבונגען, אזוי ווי די גריכישע קינדער פלעגן דאס טאן.

בני די גריכן איז געווען א מ נ ה ג, אז די יוגנט פלעגט זיך
פארזאמלען אין די גימנאזיוםס צו מאכן זייערע אמלעטישע איבונ-
גען—אינגאנצן נאקעמע (בלויז מיט מאסקעס אויף די פ נ י מ'ער).
צווישן די גריכן ג ו פ א זיינען שוין דעמאלט געווען א ס ך אזעל-
כע, וועמען אט דער מ נ ה ג איז ניט געווען צום הארצן; זיי האבן
אים געהאלטן פאר ניט שוין און שוין געטראכט וועגן אפשפאן אים.
אבער די אידן, וואס האבן נאכגעמאכט די גריכן, האבן איבערגענו-
מען ד ו ק א די מ י א ו ס'סמע פון זייערע מ נ ה ג י ם. דערמיט
אבער האבן זיי ארויסגערופן דעם צארן פון די פרומע אידן, וועמען
אט די מ נ ה ג י ם זיינען געווען דערווידער, און פון די, וואס זיי-
נען ב כ ל ל געווען געגן אויפגעבן די אידישע מ נ ה ג י ם און
דאס אידישע ארט לעבן.

די וואס האבן נאכגעמאכט די גריכן, האבן זיך אנגערופן „הע-
לעניסטן“. צו זיי זיינען צוגעשמאנען מערסטנס די רייכע אידן און
די העכערע באצאממע פון לאנד. מיט דער צייט זיינען צו זיי צוגע-
שמאנען א פ י ל ו א ס ך פון די כוהנים.

דאס פ ש ו ט'ע פאלק און די אידישע געלערנטע, וואס זיינען
געווען קעגן די העלעניסטן און דעם „העלעניזם“ (ד. ה. דעם שמרעבן
נאכצומאכן אין אלץ די גריכן). האבן באקומען דעם נאמען
„ח ס י ד י ם“ אדער פרומע.

צווישן אט די צוויי גרופעס—די העלעניסטן און די ח ס י ד י ם—
פלעגן פארקומען רייבונגען און א פ י ל ו א קאמף. איין גרופע האט
אנגעהויבן באציען זיך צו דער צווייטער מיט ש נ א ה. די העלע-
ניסטן האבן ביסלאכטוויי אראפגעווארפן פון זיך דעם יאך פון די אלע
אידישע געזעצן און מיט א ברויטער האנט אנגעהויבן פארשפרייטן

צווישן פאלק די גריכישע מנהגי. דאס גאנצע פאלק האט זיך צעטיילט אויף צוויי לאגערן. און ביסלאכווייז האט זיך אנגעהויבן אין יתודת א בירגער-קריג אדער א ברוודער-קאמף.

און ווען די העלעניסטן האבן געפילט, אז זיי זיינען אלזין צו שוואך צו באקומען די אויבערהאנט צווישן די אידן, האבן זיי בא-שלאסן צו ווענדן זיך צו דער גריכישער מאכט, זי זאל זיי אין דעם העלפן.

82. העליאדאר אין מעמפל.

דער כוהן-גדול חוניו (כאניא), וואס איז געווען אין דער צייט פון סעליוקוס דעם פערטן, איז געווען זייער אן ערלאכער און פרומער מאן. אבער ער האט פיינט געהאט און פאר-פאלגט די העלעניסטן, וואס האבן געוואלט איינפירן אין יתודת די גריכישע שפראך און די גריכישע מנהגי.

דער אויפפאסער איבערן מעמפל איז דעמאלט געווען איינער שמעון, א העלעניסט. ער האט פיינט געהאט דעם כוהן-גדול, ווייל יענער האט אים ניט געלאזן פארשפרייטן אין ירושלים דעם העלעניזם.

איז ער אוועק צו אפאלאניאוסן, דעם פארוואלטער פון סיריע, און אים דערציילט, אז דער מעמפל איז פול מיט גאלד און מיט זילבער, און אז דער קעניג וואלט עס געדארפט צונעמען. האט אפאלאניוס וועגן דעם געלאזט וויסן דעם קעניג.

האט דער קעניג סעליוקוס געהייסן זיין אויפפאסער אויף פארשי-דענע ארבעטן (העליאדאר האט ער געהייסן), ער זאל גיין אין ירושלים און צונעמען די אוצרות פונ'ם מעמפל.

איז העליאדאר געקומען אין ירושלים און געזאגט דעם כוהן-גדול, צוליב וואס ער איז געקומען. האט אים דער כוהן געזאגט: „אין מעמפל איז פאראן ווייט ניט אזוי פיל גאלד און זיל-בער, ווי דער פאררעטער שמעון האט איבערגעגעבן. און פון דעם ביסל, וואס דארט איז פאראן, געהערט דער גרעסטער טייל צו אלמנות און יתומים, און דאס איבעריקע באלאנגט צו איי-נעם, זייער א פיינטעם און ערלאכן מאן, טוביה בן חורקנוס. דאס געלט האט מען איינגעלייגט אין מעמפל, ווייל דאס איז דער זי-

כערסטער פלאץ. און קיינער וועט ניט וואגן צו קומען און בארויבן די, וואס האבן אנגעטרויט זייער געלט דעם מעמפל".

אבער העליאדאר האט דערקלערט, אז ער קאן ניט עובר זיין אויף דעם באפעל פונ'ם קעניג, און ער וועט דעריבער מוזן צונעמען דאס געלט פון מעמפל.

ווען מ'האט זיך אין שטאט דערוואוסט, וואס העליאדאר קלייבט זיך צו טאן, איז דארט געווארן א טומל. אלע כוהנים, און באזונדערס דער כוהן-גדול, זיינען ארומגעגאנגען פארטרויערמע און דערשלאגענע. דאס פאלק האט זיך פארזאמלט ארום דעם מעמפל און האט געוויינט אויף דער שאנדע, וואס מ'קלייבט זיך אנטאן דעם הייליקן הויז. די פרויען האבן זיך אנגעטאן אין זעק, זיינען אוועקגעגענגען איבער די גאסן און געבראכן מיט די הענט.

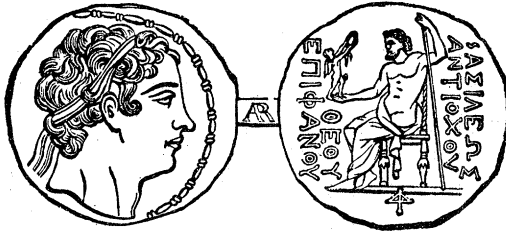
און העליאדאר האט פון קיין זאך ניט געוואלט וויסן. ער איז צוזאמען מיט זיינע מענשן צוגעקומען צום מעמפל, און ער איז אריין אין דעם צימער, וואו עס זיינען געלעגן די אוצר ות. פלוצים האט ער דערזעהן, ווי עס קומט אן אנטקעגן אים א באוואפנטער רייטער אויף א גרויס, שטארק פערד און גייט גלייך אויף אים. און אויף ביידע זייטן פונ'ם רייטער זיינען געגאנגען יונגע שיינע בחורים, אנגעטאן אין טייערע קליידער. זיי זיינען אנגעפאלן אויף העליאדארן און גענומען געבן אים געהויבענע קלעפ.

העליאדאר האט זיך דערשראקן און האט גע'חלש'ט. מ'האט אים ארויסגעפירט פון מעמפל אין דרויסן, אבער ער איז געווען צע-טומלט און ניט געקאנט ארויסריידן קיין ווארט. העליאדארס באגליי-טער האבן זיך ניט ווייניקער דערשראקן פון זייער האר; און זיי האבן פארלאזן מיט ליידיקע הענט ירושלים און זיך אומגעקערט צום קעניג.

און ווען דער קעניג האט געפרעגט העליאדארן: „וועמען וואלסטו געראטן, איך זאל איצט שיקן צונעמען די אוצר ות פונ'ם מעמפל?“, האט אים העליאדאר געענטפערט: „אויב דער קעניג האט א פיינט אדער איינעם, וואס וויל בני דיר אפנעמען דיין טראג, שיק אים אין דער דאזיקער שליחות, וועסטו פון אים קאנען פטור ווערן“.

83. י ש ו ע (יעשוא) און מענעלאום.

ווען דער קעניג סעליוקוס איז געשטארבן, איז אויף זיין פלאץ געווארן קעניג זיין ברודער אנטיוכוס דער שווער.

אנטיוכוס דעם שיינעם בילד אויף זיינער א מ ט ב ע

איז חונוס ברודער, י ש ו ע, אוועק צום נייעם קעניג און אים געזאגט: „אויב דו וועסט מיר איבערגעבן דעם אמט פון כוהן גדול, וועל איך דיר געבן דרני הונדערט מיט זעכציק קילער זילבער.“

האט אנטיוכוס אפגענומען די כהונה גדולה בני חנונין און זי איבערגעגעבן זיין ברודער י ש ו ע, וואס האט איבערגע- ביטן זיין אידישן נאמען אויפ'ן גריכישן — יאזאן. און י ש ו ע האט אנגעהויבן אפשאפן די גערעכטע אידישע געזעצן און איינפירן גריכישע מנהגים, וואס זיינען געווען דערווידער די פרומע אידן, און אלערליי נייע מיאוסע פירונגען.

ער האט בני ירושלים אויפגעבויט א שפיל-פלאץ, וואו די בחורים האבן געשפילט און געמאכט אטלעטישע איבונגען. קעטערהייט, מיט מאסקעס אויף די פני מער. און די פרעמדע גריכישע מנהגים האבן זיך מיט דער הילף פון י ש ו ע'ן שנעל פארשפרייט איבער'ן גאנצן לאנד. און אפילו די יונגע כוהנים האבן פארלאזן זייער ארבעט אין טעמפל און זיינען אוועק אויפ'ן שפיל-פלאץ צו שפילן אין באל, זיך פעכטן און ראנגלען.

אין דרני יאר ארום האט י ש ו ע אפגעשיקט אנטיוכוסן די צייטן זיינע דורך שמועו'נס ברודער, מענעלאום. דער לעצטער איז זייער געפעלן געווארן דעם קעניג, ווייל ער האט אים גע'ן פ'עט מיט זיינע שווער רייד. דעמאלט האט מענעלאום פארשפראכן צו צאלן

דעם קעניג מיט דרײַ הונדערט קיקער זילבער מער, אויב ער וועט אים איבערגעבן דעם אַמט פון כוהן-גדול.

האַט דער קעניג צוגעשטימט און געגעבן אים דעם געהעריקן בריף וועגן דעם. איז מעגעלאזט געקומען אין ירושלים, האט ארויסגעטריבן ישוע'ן און פארנומען די כהונה גדולה, האט ער האט גאר נישט געשטאַמט פון דער משפחה פון די כוהנים. און כדי צו האבן דאס געלט, וואס ער האט פאר-שפראכן צו באצאלן דעם קעניג, האט ער געראבעוועט לינקס און רעכטס. דאך האט ער נישט געהאט גענוג. האט דער קעניג באשטימט אלס כוהן-גדול אויף מעגעלאזטעס פלאץ זיין ברודער לוי-מאכוס.

ליזימאכוס האט אויך אָנגעהויבן אויף אַ רויבערישן אופן צו-נוציפּוצואַמלען די נייטיקע צינן. ער האט צוגענומען פון מעמפל וואו עס איז נאָר געווען עפעס טייערס און ווערטפולעס. איז דאָס פאַלק געוואָרן בייז אויף אים.

האַט ליזימאכוס צוזאַמענגעשמעלט אַן אַרמיי פון דרײַ טויזנט, באשטימט איבער זיי אַן עלטערן בלומדורשטיקן פירער און אים גע-שיקט אויס'הר גענען די אומצופרידענע אידן. האבן די אידן זיך געשמעלט אַנטקעגן און געוואָרפן אויף די סאַלדאַמן שטיינער און אייזנס, אָדער פאַרשאַטן זייערע אויגן מיט שמויב און אש, ביז זיי האבן די סאַלדאַמן גובר געווען און פאַרטריבן.

דעמאָלט האבן זיי געכאַפט ליזימאכוסן און אים דער'הר געט. און נאָכדעם האבן זיי געשמעלט צום געריכט אויך מעגעלאזט, וואס זיי געווען דער הויפט שולדיקער אין די אַלע אומרוען און בלומפאַר-ניסונגען.

אַבער מעגעלאזטן האט זיך אַינגעגעבן אַוועקצושיקן צום קעניג אַשליח און אים לאָזן וויסן וועגן דעם, אַז די אידן משפּט'ן אים און וועלן אַדאָי פאַר'משפּט'ן צום טויט. האט דער קע-ניג געהויסן באַפרייען מעגעלאזטן און ווידער באשטימט אים פאַר דעם כוהן-גדול. און די אַלע, וואס האבן זיך געשמעלט אַנטקעגן אים, האט ער געהויסן טויטן.

איז מעגעלאזט ווידער געוואָרן דער הערשער איבער יהודה, אונטערדיקט דאָס פאַלק און אים אויסגעמאַטערט מיט שווערע אַפ-צאַלונגען.

84. אַנטיִוכּוּם עפּיפּאַנעם צווינגט די אידן אָפּצוזאָגן זיך 'פּון זייער תּוֹרָה.

באַלד נאַכדעם איז אַנטיִוכּוּם דער שווינער צוועק אויף מ ל ח מ ה
אין מ צ ר י ם. האָט זיך ביי די אידן פאַרשפּרײט אַ קלאַנג, אַז דער
קעניג איז דער'ה ר ג'עט געוואָרען. ווען י שׁו ע, דער אַראַפּגע-
זעצטער כּוֹה־גְדוֹל, וואָס האָט זיך געפּונען אין ע מױ, האָט
דאָס דערהערט, האָט ער צונויפּגעקליבן אַ דרייטן מױזנט מאַן, איז מיט
זײ אַנגעפּאַלן אויף י רױ שׁ ל י ם און זי אינגענומען. ער האָט אָן
ר ח מ נױ תּ אויסגע'ה ר ג'עט די איינוואוינער פּון שטאָט, נאָר
מענעלאָוסן האָט ער נישט דער'ה ר ג'עט, ווייל יענער האָט זיך באַ-
האַלטן און פאַרשלאָסן אין דער אינערלאַכער פעסטונג פּון שטאָט.

ווען אַנטיִוכּוּם האָט וועגן דעם דערהערט, איז ער מיט אַ גרויסער
אַרמיי געקומען קיין י רױ שׁ ל י ם. ער האָט אינגענומען די שטאָט
און געגעבן אַ באַפעל זײנע סאַלדאַטן, זײ זאָלן ה ר ג'ענען זאָלע אידן
אָן אויסנאַם — קלײן און גרויס, און אָן יעדער ר ח מ נױ תּ. האָבן
זײ דער'ה ר ג'עט אַכציק מױזנט אידן, און נאַכאַמאָל צוויי פּיל האָבן
זײ פאַרקויפט פאַר קנעכט.

נאַכדעם איז דער קעניג צוועק אין הויליקן מעמפל און האָט צו-
גענומען פּון דאַרטן, וואָס ער האָט נאָר געפּונען: די הויליקע כ ל י ם,
די באַפּוצונגען, דאָס גאַנצע זילבער און גאָלד. און מענעלאָוס האָט אַים
נאָך געהאַלפּן אין דעם: ער האָט אַים געפּירט ווייזן, וואו וואָס עס
ליגט.

און אין אַ קורצער צײַט אַרום האָט דער קעניג געשיקט אין
י רױ שׁ ל י ם זײן גענעראַל אַפּאַלאַניוס. יענער איז צוגעקומען צו
י רױ שׁ ל י ם, האָט אויסגעוואַרט, ביז עס איז געקומען דער טאַג
שׁב תּ, ווען די אידן האָבן נישט געטאָן קײן אַרבעט און נישט געפּירט
קײן מ ל ח מ ה, און דאָן האָט ער זיך אַרויפּגעוואַרפּן אויף די אידן
מיט דער גרעסטער אַכזרױתּ. ער האָט אויסגע'ה ר ג'עט זאָלע
אידן, וואָס האָבן נישט באַוויזן צו אַנטלויפּן, און די יונגע לײַט און די
פרויען האָט ער געפּאַנגען און פאַרקויפט פאַר קנעכט.

דער קעניג אַנטיִוכום האָט צעשיקט אַ בריף איבער אַלע לענדער פון זײַן קעניגרייך, און אין דעם בריף האָט ער געשריבן אזוי: „פאַר אַלע אײַנוואוינער פון אונזער קעניגרייך דאַרף זײַן אײַן געזעץ און אײַן גלויבן“.

און אויך אין ירושלים האָט ער אַזאַ בריף געשיקט און גע-
הײַסט, די אידן זאָלן אויפגעבן זײַער גלויבן: זײַ זאָלן נישט אָפּהײַטן
שבתים און יום-טובים; זאָלן עסן חזיר-פּלײַש און אַנ-
דערע פאַרבאָטענע בחמות און אָפּזאָגן זיך פון משה'ס
תורה. און יעדערן, וואָס וועט זײַן באַפעל נישט אויספאַלגן,
האָט דער קעניג געדראָט מיט טויט-שמראָף.

באַלד נאַכדעם האָט דער קעניג אַנטיִוכום געשיקט קײַן יהודה
זײַנעם אַ פאַרטרעטער פון אַנטיִאָכיע און אים געהײַסט, ער זאָל אײַנ-
פירן אין יהודה די געצנדינערײַ פון די גריכן און זאָל צווינגען
די אידן אָפּצוזאָגן זיך פונ'ם אידישן גלויבן און פון די אידישע
מנהגים.

האָט דער פאַרטרעטער מיט זײַנע באַגלײַטער אזוי געטאָן.

דעם בית-המקדש האָבן זײַ אַ נאַמען געגעבן „דער טעמפל
פון זעאום דעם אַלימפישן“ און אַרײַנגעשמעלט אַהין די סטאַטוע פון
זעאום. זײַ האָבן פאַרבאָטן די אידן אָפּצוהײַטן שבת און די אי-
דישע ימים-טובים. זײַ האָבן אויך געצוואונגען די אידן צו
פּייערן דעם יום-טוב פון באַקכום, און אַנטאָן אויף די קעפּ
בלומענקראַנצען לכבוד דעם אָפּנאַט. און ענדלאַך האָבן זײַ גע-
לאָזט וויסן די אידן, אז זײַ דאַרפן זיך אינגאַנצן אָפּזאָגן פון זײַער
תורה און דאַרפן ברענגען קרבנות צו די גריכישע געמער;
און אויב זײַ וועלן דאָס נישט טאָן, וועט מען זײַ טײַטן.

האָבן זיך דעמאָלט געפונען בײַ די אידן פאַררעטער, וואָס האָבן
גלײַך אויסגעפאַלגט דעם קעניגס באַפעל און אַפּילו געהאַלפן
וירקן אויף אַנדערע אידן, זײַ זאָלן אזוי טאָן.

אַבער אַסך אידן, פרומע, אַדער ווי זײַ האָבן געהײַסט —
חסידים — האָבן נישט געוואָלט אָפּזאָגן זיך פון דעם גלויבן, דער
שפּראַך און די מנהגים פון זײַערע עלטערן. האָבן זײַ זיך צעלאָפּן

און באהאלטן אין הויז און אין די שפאלטן פון די בערג; און דארט האבן זיי אפגעהיט דעם אידישן גלויבן און די אידישע מנהגים.

בני די אידן איז דעמאלט געווען איינער אן אלטער מאן אלע זר (עלאזאר), א קלוגער און געלערנטער. האט מען אים מיט גוואלד אריינגעשמופט אין מויל חז"ר-פלויש. האט ער עם אויסגעשפיגן. אבער די מענשן, וואס האבן עם געמאך, האבן געקענט אלע זר'ן, זיין ערלאבקיט און פינינקיט. האבן זיי אים אוועקגענומען אן א זיט און געזאגט: מיר האבן דיר ליב און וואלטן געוואלט ראטעווען דיר פון טויט. מיר וועלן דיר ברענגען א שטיקל כשר פלויש און דו עם דאס, און די מענשן ארום וועלן מיר זאגן, אז דו האסט געגעסן פון דעם חז"ר-פלויש, ווי דער קעניג האט געהייסן.

האט אלע זר געזאגט: „איך בין שוין אלט ניינציק יאר, און עם פאסט ניט פאר מיר אפצונארן וועמען עם איז. וואס וועלן זאגן די אינגערע פון מיר: אט האט דער אלטער אויך געדינט די אפגע-טער! — איך וועל עם ניט מאן, ווען אפילו איר וועט מיך דער-הר גענען. בעסער וועל איך שטארבן און וועל זיין א בישפיל פאר מינע אינגערע ברידער.“

זינען די גריכישע באאמטע בניו געווארן אויף אים, האבן אים געשלאגן און געפיניקט און פארפיניקט אויף טויט.

85. די מומער מיט די זיבן קינדער.

און א אידישע פרוי איז דארט געווען, וואס האט געהאט זיבן קינדער, זיבן זין. האט מען זיי אלע פארזעצט אין טורמע, און דער קע-ניג האט פון זיי געפאדערט, זיי זאלן דינען צו דעם גריכישן אפגאט און עסן חז"ר-פלויש. אבער זיי האבן זיך אנטזאגט. האט זיי דער קעניג איינעם נאכ'ן אנדערן געהייסן דער'הר גענען. האט מען זיי אנגעטאן די גרעסטע ענוים. און די מומער זייערע האט זיי אין איר שפראך געשמארקט און צוגעגעבן מוט אריבערצוטראגן די לינדן און ניט דינען צו אפגעטער און ניט אפקערן זיך פון די אידישע געזעצן. ווען עם איז געקומען צו דעם אינגסטן פון די קינדער, האט דער קעניג גערעדט צו אים מיט גומן: „ווען דו וועסט זיך אפזאגן פונ'ם גלויבן פון דינע עלטערן, וועל איך זיך באציען צו דיר מיט גומסקיט און גנאד און וועל דיר מאכן רייך און שטארק, און אלץ, וואס דו וועסט

בעטן, וועל איך דיר געבן. זע, אַט וואַרף איך אַראָפּ מיין פינגערל, און דו בינג זיך בלויז אַהין און הויב אים אויף; וועלן די, וואָס שטייען אַרום, מיניען, אַז דו פּאַלגסט אַויס מיין באַפעל און בוקסט זיך צו מיין גאַט". אַבער דאָס קינד האָט ניט צוגעשטימט. האָט דער קעניג זיך גע- ווענדט צו דער מומער און געזאָגט: „נעם דו און רעד אים צו. פאַר- וואָס זאָלסטו פאַרלירן דיין לעצט קינד?"

האַט די מומער אין איר שפּראַך זיך געווענדט צום קלענסטן זון אירן און געזאָגט: „מיין טייערער! האָב ניט קיין מו ד א פאַר אַט דעם ר ו צ ה. שטאַרב אַזוי, ווי עס זינען געשמאַרבן דינע כרי- דער".

האַט דאָס אינגעלע געזאָגט: „איך וועל דעם קעניג ניט פּאַלגן און וועל ניט אַפּטרעטן פון דעם גלויבן פון מינע עלטערן. און זאָל דער קעניג, וואָס האָט בלוטיקע הענט, ניט באַרימען זיך מיט זיין שטאַר- קייט. אויף אים, דעם גרויסן אידישן פּיינט, וועט אויך קומען אַ צייט, און ער וועט ניט אויסדרייען זיך פון אַ העכערן געריכט".

איז דער קעניג נאָך מער אין כ ע ס געוואָרן און געהויסן דער- ה ר ג'ענען אויך דעם לעצטן פון די קינדער, דעם קלענסטן. און גאַב- דעם האָט מען אויך דער'ה ר ג'עט זייער מומער.

86. דער אויפשטאַנד פון מ ת י ה ו (מאַטיסיאָהו).

ח ש מ ו נ א י (כאַשמונאַאי).

און אַנטוויכום האָט צעשיקט זינע אויפזעער איבער'ן גאַנצן לאַנד י ה ו ד ה. זיי האָבן אויפגעשמעלט סטאַטועס פון די גריכישע גע- מער און געבויט מ ז ב ח ו ת צו זיי אין אַלע שטעט און שטעט- לאַך. און זיי האָבן געהויסן די אידן, זיי זאָלן ברענגען ק ר ב נ ו ת צו די גריכישע אַפגעמער.

אוינמאַל זינען די אויפזעער געקומען אינ'ם שטעטל מ ו ד ע י ת (מוידעאָים), זיי האָבן דאָרט אויפגעבויט אַ מ ז ב ח, אַוועקגעשמעלט דערבי אַן אַפגאַט-בילד, צונויפגעטריבן צום מ ז ב ח די איני- וואוינער פון שטאַט און געהויסן ברענגען אַ ק ר ב נ.

און אין מ ו ד ע י ת האָט געלעבט אַן אַלמער סאַן, מ ת י ה ו, פון דער מ ש פ ח ה ה'ש מ ו נ א י'ם, פון די כוהנים. ער האָט געהאַט פינף זין, אַלע גיבורים און העל-

דישע יונגען. האבן די אויפזעער זיך געווענדעט צו מ ת י ה ו'ן און געזאגט: „דו ביסט אן אַנגעזעענער מאן צווישן די אידן, מיט אַ גרוי-סער, שײַנער מ ש פ ח ה. קום דו דער ערשמער, ווייז אַ כײַשפּיל און דערפיל דעם באַפעל פּונ'ם קעניג. וועט דער קעניג אייך דערפאַר באַלויבן און אייך געבן גאַלד און זילכער און טײַערע מ ת נ ו ת.״

האַט מ ת ת י ה ו געענטפערט: „ווען א פ י ל ו אַלע אַנ-דערע זאלן זיך אַפּזאָגן פון זײַער גלויבן און פון זײַערע מ נ ה ג י ם צוליב דעם באַפעל פּונ'ם קעניג, וועל איך און מיין הויזגעזינד דאָס ניט מאַן. מיר וועלן פון אונזער געזעץ און אונזער גלויבן ניט אַפּטרעטן אויף אַ האָר.

ווען מ ת ת י ה ו האָט געענדיקט, איז צוגעקומען צום מ ז ב ח איינער אַ איד און געוואַלט ברענגען אַ ק ר ב ן. איז מ ת ת י ה ו געוואָרן אין כ ע ם; איז ער צוגעלאָפן צו דעם אידן, אַרויסגעריסן פון האַנט דאָס מעסער און אים דערשמאַכן. און דעם באַצאָמנ פּונ'ם קעניג האָט ער אויך דער'ה ר ג 'עט, און דעם מ ז ב ח האָט ער צעשטויסן.

דערנאָך האָט ער מיט זײַנע פינף זין זיך אַוועקגעלאָזן איבער'ן שטאַט און אומעטום אויסגערופן: „ווער עס וויל זיך האַלטן אַנ'ם אי-דישן גלויבן, זאַל גיין נאָך מיר!“

און מ ת ת י ה ו און זײַנע זין האָבן איבערגעלאָזן אין שטאַט אַלץ, וואָס זײ האָבן פאַרמאַגט, און זײַנען אַנטלאָפן אין די בערג. און די אַלע, וואָס האָבן ניט געוואַלט פעלשן אין דער אידישער תּו ר ה, זײַנען געקומען צו זײ אין די בערג. ווייל דער כ ע ם פּונ'ם קעניג, ווען ער האָט דערהערט, וואָס עס איז פאַרגעקומען אין י ה ו ד ה, איז געווען גרויס.

און אַן אַפּטײַלונג פון דעם קעניגס סאַלדאַטן איז צוגעקומען צו אַ הײַל, וואו עס האָבן זיך געווען באַהאַלטן אידן, וואָס האָבן ניט געוואַלט אַפּזאָגן זיך פון דעם אידישן גלויבן. זײ זײַנען צוגעקומען אַהין אין דעם מאָג פון ש ב ת, און זײ האָבן געזאָגט צו די אידן, וואָס האָבן זיך דאַרטן באַהאַלטן: „קומט אַרויס און פאַלגט דעם באַפעל פּונ'ם קעניג, און עס וועט אייך קיין שלעכטס ניט געשען.“ האָבן די אידן אַפּגעענטפערט: „מיר וועלן ניט אַרויס. מיר וועלן ניט פאַלגן, וואָס דער קעניג הײַסט. מיר וועלן אויך ניט פאַרשמערן דעם הײַליקן ש ב ת.“

זינען דעם קעניגס סאלדאטן צוגעקומען צו דער הייל און גע-
נומען שיסן אויף די אידן. און די לעצטע האָבן זיך ניט געשמעלט אַנט-
קעגן, ניט געוואָרפן צוריק קיין שמוינער און ניט פאַרשמעלט דעם
אַרײַנגאַנג אין הייל א פּי ל ו, ווייל זיי האָבן ניט געוואָלט פאַרשמערן
ש ב ת. האָבן די סאַלדאַטן זיי אַלע אויסגע'ה ר ג'עט — די מענער,
די ווייבער און די קינדער.

ווען מ ת ת י ה ו און זינע פריינד האָבן דאָס דערהערט, האָבן
זיי געזאָגט: אויב מיר וועלן זיך ניט שמעלן אַנטקעגן אונזערע פּינט,
וועט מען אונז אַלע אויס'ה ר ג'ענען. און זיי האָבן דאַמאַלט באַשלאָסן
צו שמעלן זיך אַנטקעגן דעם פּינט אויך אין דעם טאַג פון ש ב ת.

און מ ת ת י ה ו און זינע זין און זינע אָנהענגער האָבן זיך
אַוועקגעלאָזן איבער'ן לאַנד און אומעטום האָבן זיי אויסגע'ה ר ג'עט
די פאַררעטערשע אידן, וואָס האָבן צוגעשטימט צו פעלשן אָן די אי-
דישע געזעצן און אָננעמען דעם גריכישן גלויבן און מ נ ה ג י ס.

און עס זינען צו מ ת ת י ה ו'ן צוגעשטאַנען אַליץ מער און מער
פרומע אידן פון אַלע ווינקעלאַך פון לאַנד.

87. י ה ו ד ה ת מ כ ב י (האַמאַכבי) פירט דעם קאַמף. קעגן די גריכן.

ווען מ ת ת י ה ו האָט דערפילט, אַז ער איז אַלט, און זינע
מעג זינען געציילטע, האָט ער גערופן זינע פינף זין און זיי געזאָגט:
„מינע זין! עס איז אַ טרויעריקע און ביטערע צייט פאַר אונז אידן.
שמאַרקט זיך דעריבער, זינט דרויסט און שמעלט איין אייערע לעבנס
פאַר אונזער גלויבן און אונזער פאַלק. האָט ניט קיין מ ו ר א פאַר'ן
פּינט; נעמט זיך אָן מיט מוט און קעמפט מיט דעם ש ו נ א, ווי
העלדן“.

„פאַלגט אייער ברודער ש מ ע ו ן: ער איז קלוג און פאַר-
שמענדלאַך; זאַל ער זיין אייער פאַטער. און י ה ו ד ה איז אַ העל-
דישער יונג פון קינדווייז אויף; זאַל ער ווערן אייער קריגס-עלט-
סטער. און איר פאַרוואַלט אַלע די אידן, וועמען אונזער גלויבן און
אונזער פאַלק איז מייער, און פירט דעם קאַמף מיט דעם פּינט, ביז
איר וועט אים בניקומען“.

מ ת ת י ה ו זענט זיך מיט זיינע זין.

און מ ת ת י ה ו איז געשמאָרבן. האָבן זיינע קינדער אים
מ ק ב ר געווען אין דעם שמעטל מ ו ד ע י ת. און אלע פרומע אידן
האָבן אים באַוווינט און באַקלאַגט.

נאָכדעם האָט י ה ו ד ה, וועמען מ'האַט נאָך גערופן מ כ כ י,
צונויפגענומען די אלע, וואָס זיינען צו אים געקומען, אַרגאָניזירט זיי
אין אַפּטוויילונגען און איז מיט זיי אומגעגאַנגען איבער'ן לאַנד אויס-
צוראַטן די פאַררעטער.

דעמאָלט האָט דער פאַרוואַלטער פון סיריע, אַפּאַלאַניוס, צונויפ-
גענומען אַ גרויסע אַרמיי און איז געקומען אינ'ם לאַנד פון די אידן.
איז י ה ו ד ה מ כ כ י אַרויסגעטראָטן קעגן אים. די אידן האָבן
געוואוסט, אַז זיי שלאָגן זיך פאַר זייער פּרִינציפּ און פאַר זייער
גלויבן און זיי האָבן געקעמפט ווי לייבן. און זיי האָבן צעשלאָגן אַפּאַ-
לאַניוסעס אַרמיי; און אים אַלײן האָט י ה ו ד ה דער'ה ר געט
און אַראַפּגענומען פון אים זײַן שווערד. און די גאַנצע מ ח נ ה זײַ-
גע האָבן די אידן צערויבט, און זיי האָבן שוין איצט געהאַט גומע גע-

ווער, מיט וואָס צו קעמפן. און דער שרעק פאר י ה ו ד ה' און פאר זינע ברידער האָט זיך פארשפּרײט צווישן אלע פעלקער אַרום; און מ'האַט געהאַלטן אין אײן דערציילן וועגן י ה ו ד ה'ס העלדישקײט, ביז דאָס איז דערגאַנגען צו די אויערן פּונ'ם קעניג.

איז דער קעניג אַנטייכום געוואָרן פול מיט צאַרן און ער האָט באַשלאָסן אויסצוראַטן אלע אידן. אזוי ווי ער האָט געדאַרפט האָבן אַ סך געלט אויסצושטאַטן אַ גרויסע אַרמײ, און זײן און צו אַר איז געווען לידיק, האָט ער באַשלאָסן צו גיין אין פּערסיע און דאַרטן קריגן בײַ דער באַפעלקערונג גענוג גאַלד און זילבער. און אין לאַנד האָט ער איבערגעלאָזן דעם קריגספירער ליזאַס, וועמען ער האָט אַנגעטרויט אויך זײן יונגן זון, און האָט אים אַנגעזאַגט, ער זאָל אויס-ריכטן קײן י ה ו ד ה' אַ גרויסע אַרמײ און זאָל פאַרטיליקן די אידן און אַפּמעקן זײער געדעכעניש פון דער ערד.

האַט ליזאַס צונויפגעשטעלט אַ גרויסע אַרמײ פון פּוסגניער און רײטער, האָט אין דער שפיץ אַוועקגעשטעלט די גרעסטע קריגספירער זינע, ניקאַנאַר און גאַרגיאַס, און זײ אַוועקגעשיקט אין י ה ו ד ה'. אויפ'ן וועג זינען צו זײ צוגעשטאַנען סו ח ר ים מיט אַ סך געלט, וועלכע האָבן געוואַלט אַפּקויפן פאַר קנעכט די געפאַנגענע אידן.

און י ה ו ד ה' ס כ ב י און די אידן, וואָס מיט אים, האָבן זיך דערוואוסט וועגן דעם באַפעל פּונ'ם קעניג — אַפּצוואוישן די אידן פון דער ערד. האָבן זײ זיך צונויפגעקליבן אינ'ם שמעל מ צ פ ה לעבן י ר ו ש ל ים. י ה ו ד ה' האָט זײ דאַרט אינגעטוילט אין צענד-ליקער, הונדערטער און טויזענטער און באַשטימט עלטסטע איבער זײ. און ער האָט געלאָזט אויסרופן: „ווער עס שרעקט זיך און האָט מו ר א, זאָל זיך אומקערן אַהיים!“ און צו די פאַרבליבענע האָט ער געזאַגט: „גרויט זיך צו צו מאַרגן צו קעמפן קעגן אייערע פּיינט, וואָס זינען געקומען אויסראַטן אונזער פאַלק און צעשמערן דעם הײליקן טעמפל. בעסער צו שטאַרבן אין קאַמף, אײדער צווען דאָס אומגליק, וואָס עס וועט טרעפן אונזער פאַלק.“

און גאַרגיאַס האָט אַפּגעקליבן זעקס טויזנט פון זינע מענשן און איז בײנאַכט מיט זײ אַוועק קעגן די אידן אין די בערג; און די איבע-ריקע האָט ער געלאָזן אין פעלד. ער האָט געדענקט אַנפאַלן אויף י ה ו ד ה'ן בײנאַכט, פלוצלונג, און אים צעשלאָגן; אַבער י ה ו ד ה'

האָט ניש געוואָרט. ער האָט גענומען זיינע מענשן און איז מיט זיי אויף שנעל אַוועק קעגן דער גאַנצער פאַרבליבענער מַח נה אין פּעלד. ער איז אַנגעפאַלן אויף זיי; און ה ג ם זיי זיינען געווען פיל גרעסער אין צאל, האָבן די אידן זיי צעשלאָגן, און יענע זיינען זיך צעלאָפן. די אידן האָבן זיי נאַכגעיאָגט און געשלאָגן.

און י ה ו ד ה האָט געלאָזט אויסרופן צווישן זיינע מענשן: לאָזט זיך איצט ניש אַוועק צו קלייבן דעם רויב אין דער מ ח נ ה פּונ'ם ש ו נ א. פאַרגעסט ניש, אַז גאַרגיאָס מיט זיין מ ח נ ה וועט אינגיבן אַנקומען. ווען איר וועט אים צעשלאָגן, דעמאָלט וועט איר קענען גיין קלייבן רויב.

און באלד איז טאַקע אונטערגעקומען גאַרגיאָס. האָט ער דער-זען, אַז י ה ו ד ה מיט זיינע מענשן שטויען אין זיין פאַרלאָזטער מ ח נ ה גרויט צו שלאָגן זיך, און אַז זיין איבערגעלאָזענע אַרמיי איז פאַרשוואַנדן. האָבן זיך גאַרגיאָסעס סאַלדאָטן דערשראָקן און זיי-גען זיך צעלאָפן: און י ה ו ד ה און די אידן האָבן זיי נאַכגעיאָגט. נאַכדעם האָבן זיך די אידן אומגעקערט און צוגענומען אַליק, וואָס עס איז געווען אין דעם לאַגער פּונ'ם פּיינט. זיי האָבן אויך צוגענומען דאָס געלט, וואָס די ס ו ח ר י ם האָבן געבראַכט איינצוקויפן די אידישע קנעכט, און די קניטן, אין וועלכע מ'האָט געזאַלט שמידן די אידישע געפאַנגענע.

ווען ליויאָס האָט זיך דערוואוסט וועגן דער מ פ ל ה פון זיינע קריגספירער, איז ער אַ פאַרטרויסלעך געוואָרן. ער האָט געזען, אַז עס האָט זיך אים ניש איינגעגעבן דורכצופירן דעם אויפמאַרג פּונ'ם קעניג. האָט ער אין אַ יאָר אַרום צונויפגעקליבן נאָך אַ גרע-סערע אַרמיי — פון זעכציק טויזנט — און האָט זי אַליין אַוועקגע-פירט קעגן די אידן.

אין דרום פון לאַנד איז אים אַנטקעגן געקומען י ה ו ד ה ה מ כ ב י, און עס האָט זיך פאַרבונדן צווישן זיי אַ שלאַכט. נאָך אַ ביטערן קאַמף איז ליויאָס מיט זיין אַרמיי צעשלאָגן געוואָרן. זיינע סאַלדאָטן האָבן זיך צעלאָפן, און ער האָט זיך אומגעקערט אין אַנטיאַכיע — גרויסן זיך צו אַ ווייטערדיקן קריג.

דעמאָלט האָט י ה ו ד ה און זיינע ברידער געזאַגט צום פאַלק: „מיר האָבן צעשלאָגן אונזערע פּיינט, איצט לאַמיר גיין און אויסרוי-ניקן דעם מעמפל.“ זיינען זיי אַלע אַוועק אין י ר ו ש ל י ם און

ארויף צום כארג פון דעם ב י ת - ה מ ק ד ש ; האבן זיי דערזען,
אז דער מעמפל איז וויסמ, די טויערן זינען פארברענט, די צימערן
צעשמערט, און דער הויף פארוואקסן מיט גראז. האבן זיי צעריסן
אויף זיך די קליידער און געטרויערט און געקלאגט.

און י ה ו ד ה האט געהויסן די כ ו ה נ י ס , וואס האבן
זיך ניט פארמיריניקט מיט דינען צו אפגעמער, זיי זאלן אויסריניקן
דעם מעמפל און זאלן אויפשטעלן אין אים א נייעם מ ז כ ת . און
מ'האט פארריכט די שפאלטן פון דעם מעמפל און אויסגערניקט
דעם הויף און געמאכט נייע כ ל י ס . און אין דעם פינג און צוואנציג
ציקסטן טאג אין ח ו ד ש כ ס ל י ו (קיסלעוו) האט מען באנייט
דעם מעמפל, געמאכט א ח נ ו כ ת - ה ב י ת , און מ'האט געפייערט
גאנצע אכט טעג דעם פרוילאכן י ו ס - ט ו ס מיט געזאנג און מוזיק
און מיט צינדן ליכטער.

און י ה ו ד ה מיט זינע ברידער און אלע אידן, וואס ארום
זיי, האבן באשלאסן מ'זאל אויך אויף ווייטער יעדעס יאר פייערן
דעם פינג און צוואנציקסטן אין כ ס ל י ו דעם י ו ס - ט ו ב
ח נ ו כ ה אכט טעג צייט.

88. א ל ע ז ר ים טויט און דער ש ל ו ס מיט די גריכן.

און אנטוויכום, וואס איז געגאנגען אין כ ב ל און אין פערסיע
קריג געלט, האט אויפ'ן וועג דערהערט, אז דער הויפט-קריגספירער
זינער, ליזיאס, וואס ער האט געלאזן אלס זיין שטעלפארטרעטער
אין אנטואכיע, איז צעשלאגן געווארן פון די אידן, און אז די סטא-
טועס פון די גריכישע געמער, וואס ער האט אריינגעשטעלט אין
ב י ת - ה מ ק ד ש , האט מען צעבראכן און ארויסגעווארפן, און דעם
ב י ת - ה מ ק ד ש האט מען ארומגערינגלט מיט הויכע ווענט.
האט דאס אים שטארק פארדראסן, און פון פארדראס איז ער קראנק
געווארן און געשטארבן.

דעמאלט האט ליזיאס געמאכט פאר קעניג דעם יונגן זון פון אנט-
יוכום עפיפאנעס. און דער נייער קעניג האט צוזאמענגעקליבן א גרוי-
סע ארמיי פון פוסגויער, רייטער און העלפאנדן און איז אנגעפאלן
אויף די אידן. און י ה ו ד ה איז מיט זיין ארמיי, וואס איז געווען

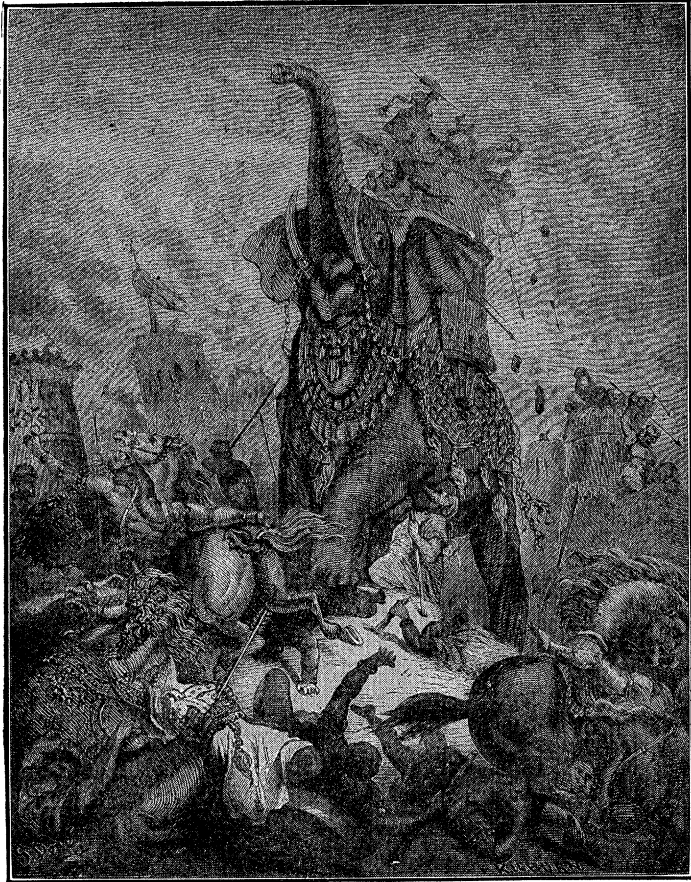
ניט אין אן ערר קלענער פון דער גריכישער, ארויסגעטראטן
אנטקעגן אים.

און יהודה'ס ברודער, אלער (עלאזאר), האט דערזען,
אז איינער פון די העלפאנדן איז געווען מער באפוצט, ווי די אנ-
דערע. האט ער געמיינט, אז אויף דעם העלפאנד זיצט דער קעניג
אליון. האט ער זיך מיט זיין שווערד דורכגעשלאגן א וועג אין דער
מחנה פון די גריכן, ביז ער איז צוגעקומען צום העלפאנד. דארט
איז ער אדורך צווישן די קני פונ'ם העלפאנד און האט אים דערשמאכן
מיט זיין שווערד. דער העלפאנד איז מיט זיין גאנצער שווערקניט
געפאלן אויף דער ערד; ער האט אבער דערבני אויך דערשטיקט
אלער'ן.

און יהודה'ס ארמיו האט דערזען, אז זי איז צו קליין, זי זאל
זיך קאנען שטעלן אנטקעגן, איז זי אפגעטראטן אן א זיט; און דער
קעניג איז אוועק אויף ירושלים און באלאגערט דעם בארג
פונ'ם מעמפל, ארום וועלכן עס זיינען געווען שטארקע מויערן.
דערווייל האט ליויאס דערהערט, אז אנטיוכוס עפיפאנעס האט
באשטימט זיין קריגספירער פיליפוס פאר דעם פירער פון דער
מלוכה און פאר דעם ערציער פון זיין זון; און אז פיליפוס האט
זיך צוריקגעקערט אין אנטיואכיע אין דער שפיץ פון דער גאנצער
ארמיו, וואס אנטיוכוס האט געהאט מיט זיך. האט ליויאס זיך דער-
שראקן פאר זיין מאכט. האט ער געזאגט צום קעניג:

„עס לוינט ניט, קעניג, צו בלייבן דא אין לאנד. עס איז דא ניטא
וואס צו עסן; און צוליב דעם דו חק אין עסן, פארלירן מיר אלץ
מער און מער פון אונזערע מענשן. און די אידישע איינוואוינער פון
לאנד זיינען שטארק און פארביטערט. לאמיר דעריבער לאזן די אידן
לעבן לויט זייער גלויבן, ווייל דאס איז דאך די הויפט זאך, פאר וואס
זיי קעמפן, און שליסן ש'לום מיט זיי.“

איז דאס דעם קעניג געפעלן געווארן. האט ער ש'לום גע-
מאכט מיט די אידן, וואס האבן זיך געווען פארפעסטיקט אין
ירושלים, און איז אוועק צו זיך אין אנטיואכיע. ער האט אבער
מיטגענומען מענעלאוסן, וועמען ער האט געהאלטן פאר דעם גאנצן
שולדיקן אין די אלע מלחמות, (ווייל ער האט דאס צוגערעדט
אנטיוכוס עפיפאנעס צו צווינגען די אידן אפצוואגן זיך פון זייער
גלויבן), און אים געלאזט טויטן.

א 5 ע ז ר ד ע ר ש ט ע כ מ ד ע מ י ה ע ל פ א נ ד .

דמיטריוס, אליקים (עליאקים) און ניקאנאר.

דערווייל איז א שוועסטערקינד פונ'ם קעניג, דמיטריוס, וואס איז געווען דער זון פון סעליוקוס דעם פערטן און איז געווען א סך יארן אלס א פארזיכערונג אין רוים, אנטלאפן פון דארטן און איז גע-קומען אין סיריע. ער האט זיך דערקלערט פאר'ן קעניג פון לאנד. און ווען ער איז געקומען אין אנטיאכיע, האבן זיינע מענשן געכאפט דעם קעניג און ליזיאסן און זיי דער'ה ר ג'עט.

דעמאלט זיינען צו דמיטריוסן געקומען די אידישע העלעניסטן, אין דער שפיץ פון וועלכע עס איז געשטאנען איינער אליקים פון דער משפחה פון די כוהנים, און זיך באקלאגט אויף יהודה מלבי.

„דו זעסט, — האבן זיי געזאגט, — יהודה און זיינע ברידער האבן פארניכטעט אלע די, וואס זיינען דינע פריינד, און אונז האבן זיי פארטריבן פון לאנד.“

און זיי האבן געבעטן, דער קעניג זאל שיקן אינ'ם לאנד פון די אידן אן ארמני, וואס זאל באשטרעפן יהודה ה'ן און די פרומע אידן.

האט דער קעניג דמיטריוס אוועקגעשיקט אין יהודה זיין גרויזאמסטן קריגספירער באקידעס מיט א גרויסער ארמני. און אליקים' מען האט ער באשטימט פאר דעם כוהן-גדול אין ירושלים.

באקידעס איז געקומען אין ירושלים מיט רייד פון פרידן אויף זיינע ליפן. האבן די געלערנטע געטראכט: אליקים, וואס איז געקומען מיט אים, איז דאך אליין פון די כוהנים, און ער וועט ניט פעלשן אין זיינע ברידער. זיינען זיי געקומען צו אליקים' מען; האט ער זיי געשווארן, אז ער וועט זיי קיין שלעכטם ניט טאן.

אבער באלד נאך דעם האט אליקים געכאפט זעכציק פון די פרומע אידן און זיי דער'ה ר ג'עט. און באקידעס האט צעשיקט זיינע מענשן איבער'ן לאנד, זיי זאלן כאפן אלע פרומע אידן און זיי אויס'ה ר ג'ענען.

נאכדעם האט באקידעס באשטימט אליקים' מען פאר דעם פארוואלטער פון לאנד, געלאזן א קליינע ארמני אים ארויסצוהעלפן און האט אליין זיך צוריקגעקערט אין אנטיאכיע.

און אליקיים האט זיך ארומגערינגלט מיט העלעניסטן און אנדערע אידישע פאררעטער און גענומען דריקן און פארפאלגן די פרומע אידן. האט יהודה דערזען, אז אליקיים מוט די אידן נאך מער שלעכטס, ווי די גריכן אליון; האט ער צונויפגענומען זיינע מענשן, איז דורכגעגאנגען דאס גאנצע לאנד און האט אומעטום באשטראפט די העלעניסטן, די פאררעטער. און ווען אליקיים האט דערזען, אז יהודה און די אידן זיינען שטארקער פון אים, איז ער ווידער אוועק צו דמיטרוסן באקלאגן זיך פאר אים.

האט דער קעניג געשיקט קעגן די אידן דעם הויפט־פירער פון אלע זיינע ארמייען — ניקאנאר, און אים באפוילן אויסצוראטן און פארניכטן דאס גאנצע אידישע פאלק. איז ניקאנאר מיט א גרויסער ארמיי אוועק אין ירושלים. זיינען אים ארויס אנטקעגן די כוהנים און די עלטסטע פון שטאט און אריינגעפירט אים אין שטאט מיט גרויס פארד. זיי האבן אים באוויזן דעם טעמפל און אג געוויזן, אז זיי ברענגען דארט קרבנות פאר דעם פרידן פונ'ם קעניג.

אבער ניקאנאר האט זיך אויסגעלאכט פון די כוהנים און די זקנים; ער האט זיי באליידיקט און געזאגט, אז אויב זיי וועלן ניט איבערגעבן אין זיינע הענט יהודה'ן מיט זיינע מענשן, וועט ער פארברענען דעם בית־המקדש.

און ניקאנאר איז מיט זיין גאנצער ארמיי ארויסגעטראטן קעגן יהודה'ן. און דעם דרייצנטן טאג אין חודש אדר איז פאר־געקומען א שלאכט צווישן די גריכן און די אידן. און די גריכן זיינען באזיגט געווארן. איינער פון די ערשטע איז געפאלן אין שלאכט ניקאנאר אליון. און ווען ער איז געפאלן, האבן זיינע מענשן פארלארן דעם מוט און זיינען זיך צעלאפן. און יהודה מיט זיינע מענשן און די אידן, וואס האבן זיך געווען באהאלטן אין די הילל, האבן זיך נאכגעיאגט נאך זיי און זיי צעשלאגן.

און די אידן האבן דעם טאג פון זיג איבער ניקאנארן געמאכט פאר איום־טוב; און יהודה האט געהויסן, מ'זאל אויך אויף ווייטער יעדעס יאר פייערן דעם דרייצנטן טאג אין אדר אלס דעם טאג פון באפרייאונג און זיג איבער די אידישע שונאים.

90. יהודים מויט, באקבידעס און יונתן.

ווען דמיטרויס האָט זיך דערוואוסט וועגן דער מלה פון ניקאנארן, האָט ער ווידער אוועקגעשיקט אין יהודה באַקבידעסן. דער לעצטער איז שנעל געקומען אין לאַנד מיט זייער אַ גרוי-סער אַרמיי. און יהודה האָט ניט געהאַט קיין צייט צונויפצורקלייבן גענוג מענשן אַרום זיך. ער האָט געהאַט מיט זיך בלויז דריי טויזנט מאַן. האָבן זיינע מענשן זיך דערשראָקן פאַר דער מוראדי-קער גריכישער אַרמיי און זיינען זיך צעלאָפן. מיט יהודה ה'ן זיי-נען געבליבן בלויז אַכט הונדערט מענשן.

אַלע זיי האָבן געראַטן יהודה ה'ן, ער זאל אָפּטרעטן, אָבער יהודה האָט געזאָגט, אַז ער וועט גיכער פאַלן אין שלאַכט, און דער אַנטלויפן פון שלאַכטפעלד.

איז יהודה מיט דעם הייפּעלע מענשן, וואָס מיט אים, אַרויס-געטראָטן קעגן דער אומגעהייער גרויסער אַרמיי פון באַקבידעסן. זיי זיינען אָנגעפאַלן אויף איינעם פון זיינע פליגלען און אים צעשלאָגן. אָבער דעמאָלט איז דער צווייטער פליגל פון באַקבידעסעס אַרמיי אָנגעפאַלן אויף יהודה ה'ן, און די מלה מה קעגן אים איז גע-ווען פון בידע זייטן. יהודה מיט זיינע מענשן האָבן זיך גע-שלאָגן ווי די לויבן, אָבער ל סוף האָט מען גאַר אַסך פון זיי אויסגע'ר געט, און אויך יהודה איז געפאַלן אין שלאַכט. די איבעריקע זיינען אַנטלאָפן געוואָרן.

יהודה ה'ם ברידער האָבן אויפגעזוכט זיין טויטן קערפּער און אים מקבר געווען אין זייער שטאָט, אין מודעת. און אַלע אידן האָבן בימער געקלאָגט אויף דעם פאַרלוסט פון זייער גרויסן העלד, דעם קעמפּער פאַר זייער באַפרייאונג.

נאָך יהודה ה'ם טויט, האָט באַקבידעס באַשטימט פאַר אויפ-פאַסער איבער'ן לאַנד די העלעניסטן און אַנדערע פאַררעטער. יענע האָבן אויסגעזוכט וואו גאַר אַן אַנהענגער פון יהודה ה'ם מ'כ'י און געבראַכט זיי צו באַקבידעסן. און יענער האָט זיי באלוידיקט, אַנ-געטאָן זיי יסורים און געטויט.

דעמאָלט האָבן אַלע אידן, וואָס זיינען געווען אַנהענגער פון יהודה ה'ם מ'כ'י, געזאָגט צו זיין ברודער יונתן: „נאָך דיין ברודערס טויט ביסטו דער פאַסיקסטער מאַן צו זיין אונזער פירער

און פארטצוועצן דעם קאמף קעגן די גריכן". האָט יונתן צוגע-
שטימט.

ווען באַקבידעס האָט זיך וועגן דעם דערוואוסט, האָט ער גע-
הייסן באַפן יונתן נען און אים טויטן. אָבער יונתן און זיין
ברודער שמעון האָבן זיך דערוואוסט וועגן דעם און זינען מיט
זייערע מענשן אוועק צום טיך ירדן.

האָט באַקבידעס זיי נאָכגעיאָגט און איז אָנגעפאלן אויף זיי אין
דעם טאָג פון שבט. אָבער די אידן האָבן ניט געקוקט אויף דעם,
וואָס עס איז שבט, און זיך געשמעלט אַנטקעגן; זיי האָבן אויס-
געשלאָגן אַסך פון באַקבידעסעס חיל. נאָכדעם האָבן יונתן
און זינע מענשן זיך אַרבינגעוואָרפן אין ירדן און אַריבערגעשוואַר-
מען אויף דער אַנדער זייט; און באַקבידעס האָט זיי ניט נאָכגעיאָגט.

דעמאָלט איז באַקבידעס אוועק אין ירושלים און האָט גענו-
מען באַפעסטיקן די שטאָט. ער האָט אויך באַפעסטיקט אַסך אַנ-
דערע שטעט און אַרבינגעזעצט אַהין גריכישע סאַלדאַטן, און אַרבינ-
געקליבן אַהין אַסך עסנוואַרג, כדי צו זיין גרויס אין פאל
פון אַן אויפשטאַנד פון די אידן.

באַלד אָבער איז אליקים קראַנק געוואָרן און איז געשטאַרבן.
האָט באַקבידעס פאַרלאָזן דאָס לאַנד און זיך אומגעקערט אין אַנטי-
אָביע. אויף דער עצה פון די העלעניסטן איז ער אין אַ פאַר יאָר
אַרום צוריקגעקומען, ווייל זיי האָבן אים געזאָגט: „יונתן און
די מענשן, וואָס מיט אים, זינען רואיק און שטיל. קום, פאל אָן אויף
זיי פלוצלונג און פאַרניכט זיי“.

יונתן אָבער האָט זיך באַצייטנט דערוואוסט, וואָס מ'וויל
אים טאָן. איז ער און זיין ברודער שמעון און אלע מענשן, וואָס
מיט אים, אוועק אין מדבר. און פון דאָרט האָט ער אָנגעהויבן
אַנפאלן אויף באַקבידעסן. און עס זינען צוגעשטאַנען צו אים וואָס
ווייטער אַליץ מער אידן, וואָס זינען גרויס געווען צו קעמפן פאַר פּרזי-
הייט. לויט אים יונתן באַפאלן באַקבידעסעס אַרמיי און זי
צעשלאָגן. איז באַקבידעס אין כעס געוואָרן אויף די העלעניסטן,
וואָס האָבן אים צוגערעדט, ער זאל ווידער קומען אין יהודה;
האָט ער אויסגע'הרגעט אַסך פון זיי און איז אוועק פון
יהודה.

דעמאָלט האָט יונתן צוגעשיקט זינען שלוחים צו

באקבידעסן מיט א ביטע צו מאכן שלום, און ער האט אויך גע-
בעטן, באקבידעס זאל באפרייען אלע אידישע געפאנגענע. האט באק-
בידעס צוגעשטימט און געשלאסן שלום מיט יונת נ'ען, אים
צוגעשווארן, אז ער וועט אים מער קיין שלעכטס ניט טאן און איז
אוועק פון יהודה.

91. יונתן ווערט כוהן-גדול.

אין עטלעכע יאר ארום איז געקומען אין סיריע א יונגער מאן,
אלעקסאנדער באלאס, וואס האט געזאגט, אז ער איז א זון פון אב-
טיוכוס עפיואנעס. ער האט איינגענומען די שטאט עכו (אקו) און
זיך דערקלערט פאר קעניג.

כדי ניט צו האבן נאך א שונא אין לאנד, האט דמיטרוס
געשיקט יונת נ'ען א בריף מיט גלאטיניקע רייד; צוגעזאגט בא-
פרייען אלע אידישע געפאנגענע און אומקערן אלע די, וואס ער האט
גענומען אלס פארזיכערונג, און געבעטן יונת נ'ען צו שליסן מיט
אים א פריינטלאכן אפמאך.

ווען יונתן האט באקומען דעם בריף, איז ער אוועק אין
ירושלים און דארט אים דורכגעלייגעט פאר די איינוואוינער פון
שטאט, ווי אויך פאר די, וואס זיינען געוועסן אין דער אינווייניקסטער
פעסטונג. ווען יענע האבן דערהערט, אז דער קעניג האט מיט
יונת נ'ען געשלאסן אן אפמאך, האבן זיי זיך דערשראקן און זיך
אונטערגעווארפן זיין מאכט. און יונתן האט זיך באזעצט אין
ירושלים און גענומען באפעסטיקן די שטאט. ער האט אויך
ארוםגערינגלט דעם בארג ציון מיט א הויכער וואנט.

ווען אלעקסאנדער האט דערהערט, אז דמיטרוס האט אנגעבאטן
יונת נ'ען א שלום-אפמאך, האט ער באשלאסן אריבערצוציען
יונת נ'ען אויף זיין זייט. האט ער אים אנגעשריבן א פריינטלאכן
בריו, אין וועלכן ער האט אים באשטימט פארן כוהן-גדול.
ער האט אים אויך צוגעשיקט א גאלדענע קרוין און א פורפולנעם
מאנטל. האט יונתן אנגעטאן די כהונה-קלוידער און איז
אפיציעל געווארן דער כוהן-גדול און דער פירער פון לאנד.
ווען דמיטרוס האט זיך דערוואוסט, אז אלעקסאנדער האט אים
איבערגעקליגט און אריבערגעצויגן די אידן אויף זיין זייט, האט ער

פארשפראכן יונתנ'ען פון אלדאס גוטס, אבי יענער זאל ווערן זיין פרינט און ניט זיין אויף דער זייט פון אלעקסאנדערן. אבער יונתנ'ען האט ניט געגלויבט דעם, וואס האט אזוי פיל שלעכטס גע-טאן די אידן, און זיך געשמעלט אויף דעם זייט פון אלעקסאנדערן.

אין דעם קאמף צווישן אלעקסאנדערן און דמיטריוסן איז דער ערשטער געווען דער זיגער. דעמאלט האט אלעקסאנדער איינגעלאזן צו זיך יונתנ'ען אין דער שטאט עכו. אהין זיינען אויך גע-קומען העלעניסטן צו פאר'מסר'ן יונתנ'ען. אבער דער קעניג האט זיך ניט צוגעהערט צו זייערע רייד. ער האט געגעבן יונתנ'ען א קלייד פון פורפל-וואל און געלאזט וויסן, אז די אלע, וואס וועלן שלעכטס טאן יונתנ'ען, וועלן באקומען די הארבסטע שטראף.

עמלאכע יאר נאכדעם זיינען אין אנטיאכיע פארגעקומען גרויסע אומרוען און א קאמף צווישן אלעקסאנדערן און דמיטריוסן און זייערע גענעראלן. און יונתנ'ען און שמעון זיין ברודער האבן דערווייל באפעסטיקט ירושלים און אסך אנדערע אידישע שטעט. יונתנ'ען האט אויך געשיקט שלוחים אין רוים און באנייט מיט'ן רוימישן סענאט דעם פרינטישאפט-מאך, וואס יהודה האט נאך מיט יארן פריער געשלאסן מיט רוים.

92. יונתנ'ים טויט.

אינ'ם הויף פון די סעליוקידן זיינען נאך לאנג פארגעקומען שטרייטן צווישן די פארשידענע פרעטענדענטן אויפ'ן טראן. אין ווען דער קעניג אין אנטיאכיע איז געווען אנטיוכוס, דער זון פון אלעקסאנדער באלאס, האט זיין הויפט קריגספירער, טריפאן, פארטראכט צו טויטן דעם קעניג און אליון פארגעמען זיין פלאץ. טריפאן אבער האט מורא געהאט, יונתנ'ען זאל אים אין דעם ניט שמערן. האט ער באשלאסן צו פארנארן יונתנ'ען צו זיך און אים דער'הר גענען.

איז טריפאן אוועק צו די גרעניצן פון יהודה און געבעטן יונתנ'ען ער זאל קומען צו אים. איז יענער געקומען, אבער צוזאם מען מיט פערציק טויזנט אויסגעקליבענע זעלנער. האט טריפאן זיך געשראקן צו טאן יונתנ'ען עפעס שלעכטס. האט ער אים געוויזן

א פריינטלאכן פניס, אים אויפגענומען מיט גרויס כבוד און אויפגעפאדערט זיינע מענשן צו פאלגן יונתנ'ען אין אלצדינג. אויף דעם אופן האט ער געוואוינען יונתנ'ען צוטרוי. און ווען ער האט נאכדעם געזאגט יונתנ'ען: „צו וואס דארפסטו אומ-זיסט אויסמאמען דינע מענשן? שיק זיי אהיים, ווייל צווישן אונז זיינען דאך ניטא קיין שטרייטיקייטן“, האט יונתן געגלויבט טריפאנען. ער האט אפגעשיקט כמעט אלע זיינע סאלדאטן, און אלזיין איז ער מיט א גאנץ קליינער גרופע פון באגלוימער אוועק צו טריפאנען אין עכו.

ווען יונתן איז געווען אין עכו, האבן די איינוואוינער פון דער שטאט פארשלאסן אלע טויערן, דערהער געט יונתנ'ען באגלוימער און אים אלזיין האבן זיי געפאנגען און איבערגעגעבן טריפאנען. און טריפאן האט געטראכט: „איצט, ווען דער פירער פון די אידן איז אין זיינע הענט, וועלן די אידן ניט וואגן צו שמעלן זיך אנטקעגן אים.“ האט ער גענומען א גרויסע ארמיי און איז אוועק אין יהודה. און יונתנ'ען האט ער געשמידט אין קייטן און אים גענומען מיט זיך.

ווען די אידן האבן דערהערט, וואס עס האט געטראפן מיט יונתנ'ען און מיט זיינע באגלוימער, האבן זיי געוויינט, און זייער הארץ איז צעגאנגען אין זיי פאר שרעק.

דעמאלט איז געקומען אין ירושלים יונתנ'ען ברודער, שמעון, און געזאגט צו די אידן: „איר ווייסט, וואס מינע ברידער און מיין גאנץ הויזגעזינד האבן געטאן פאר אונזער פאלק און פאר זיין גלויבן. מינע ברידער זיינען איינער נאכן אנדערן געפאלן אין דעם קאמף; איצט בין איך געבליבן איינער אלזיין. בין איך ניט בעסער פון זיי. איך וועל ניט אנטלויפן אין דער צייט פון א צרה. איך וועל אויפשטיין און וועל נקמה נעמען פון אונזערע פיינט פאר אונזערע פרויען און קינדער און פארן גאנצן בלוט פון אונזער פאלק, וואס זיי האבן פארגאסן. איצט זיינען זיי ווידער געקומען און ווילן אפמעקן אונזער נאמען און אונזער געדעכעניש פון דער ערד. לאמיר אלע ווי איינער ארויסטרעטן קעגן אונזערע פיינט.“

איז דאס פאלק מוטיקער געווארן, און זיי האבן אלע ווי איינער געזאגט שמעון: „זיי דו אונזער פירער אויף דעם ארט פון יהודה, און יונתנ'ען. דו באפעל, און מיר וועלן דיך פאלגן.“

האַט ש מ ע ו ן צונויפגעקליבן אלע די, וואָס קאָנען טראָגן געווער, און אויף שנעל פאַרריכט און באַפעסטיקט די מויערן פון דער שטאָט ירושלים.

ווען טריפאָן האָט דערהערט, אז ש מ ע ו ן האָט איבערגענו- מען די פירערשאַפט בני די אידן, האָט ער אים געשיקט זאָגן: „איך האָב פאַרהאַלטן יונת נען, ווייל ער האָט פאַרנומען פון די אוצרות פונ'ם קעניג. איצט, אויב דו וועסט מיר צושיקן הונדערט קיקער זילבער און צוויי יונת נים זיין פאַר משכנות, אז ער וועט מער ניט אויפשטיין קעגן מיר, וועל איך אים פריילאָזן. ש מ ע ו ן האָט גוט פאַרשטאַנען, אז טריפאָן נאָרט אים. אָבער ער האָט ניט געוואָלט, אז מ'זאָל צווישן די אידן זאָגן, אז יונת נ איז דער'ה ר ג'עט געוואָרן, ווייל ש מ ע ו ן האָט ניט געוואָלט צו- שיקן טריפאָנען דאָס געלט און די קינדער. האָט ער פינקטלאַך דער- פילט טריפאָנס פאַדערונג.

אָבער עס איז נאָכדעם אַריבער אַ צייט, און טריפאָן האָט יונת נען ניט באַפרייט. פאַרקערט, ער איז אַלץ טיפער אַרטינגע- דרונגען אין יהודה. נאָר אומעטום, וואו טריפאָן איז געקומען, האָט ער געטראָפן ש מ ע ו ן נען, גרויט צו קעמפן מיט אים. האָט טריפאָן דער'ה ר ג'עט יונת נען און איז אַליין אַוועק צוריק אין אַנטי- אַכיע.

דעמאָלט האָט ש מ ע ו ן אויפגעזוכט יונת נים קערפער און אים באַערדיקט אין דעם קבר פון זיינע עלטערן אין מודעית, און ער האָט אויפגעבויט אויף דעם משפחה-קבר זייער אַ שיינע מצבה.

93. ש מ ע ו ן ווערט נשיא (נאַסי).

אויפ'ן וועג קנין אַנטיאַכיע האָט טריפאָן שטילערהייט דער'ה ר ג'עט דעם יונגן קעניג אַנטיוכום און זיך אַליין אַנגעטאָן די קרוין. דעמאָלט האָט זיך ש מ ע ו ן געווענדעט צו דעם צווייטן פּרע- טענדענט אויף דעם טראָן פון די סעליוקידן, צו דמיטריוסן, און אים געבעטן, ער זאָל אַראָפּנעמען פון די אידן די אלע שטייערן, וואָס טרר- פאן, דער רויבער, האָט אַרויפגעלייגט אויף זיי.

האַט אים דמיטריוס געענטפערט: „איך שיק דיר אַ גאַלדענע

קרין און א פורפוליקלייד און איך וויל מיט איך שליסן פרידן. אלע פעסטע שמעט, וואס איר האט אויפגעבוט, זאלן בלייבן בני אייך. איך פארגיב אייך אויך אויף אלע אויפשטאנדן, וואס איר האט גע- מאכט קעגן מיר, און איך באפריי אייך פון אלע שטייערן, וואס איר האט מיר געדארפט צאלן".

צוויי האבן זיך די אידן אין דעם יאר הונדערט מיט זיבעציק פון דער סעליקדישער ציטרעכענונג באפרייט אינגאנצן פון דעם יאך פון זייערע פנינט, די סירישע גריכן.

און ש מע ון האט באפעסטיקט ירושלים און א סך אנדערע אידישע שמעט. ער האט אויך איינגענומען די שטאט יאפע און זי געמאכט פאר זיין האפן-שטאט. ער האט אויך שטארק בא- פעסטיקט דעם בארג, וואו דער מעמפל איז געשטאנען. און אין יעדער באפעסטיקטער שטאט האט ער אריינגעזעצט זיינע מענשן, וואס זאלן אין פאל, ווען ניוטיק, די שטאט באשיצן. און אלס קריגספירער איבער אלע באוואפנטע קרעפטן פון די אידן האט ער באשטימט זיין זון יוחנן.

און ש מע ון האט באנייט דעם בונד מיט רוים. און דער רוימישער סענאט האט אויף קופערנע טאוולען אויסגעקריצט דעם פריינטלאכן אפמאך צווישן רוים און די אידן און צוגעשיקט די טאוולען צו ש מע ון נ'ען.

דעמאלט האבן זיך די אידן פארזאמלט און באשטימט ש מע ון נ'ען אלס נשיא, אלס פירשט, איבער זיי, און מיט דער צושטימונג פון די כוהנים, האבן זיי אים אויך באשטימט פאר דעם כוהן-גדול. זיי האבן אויך באשטימט, אז אלע זאלן פאלגן ש מע ון נ'ען; אז ער זאל באשטימען אלע באצאמטע און ריכטער פון לאנד. און זיי האבן דאס אלץ אויסגעקריצט אויף קופערנע טאוולען און צוגעשלאגן די טאוולען אויף זיילן אויף דעם בארג ציון.

פון דעמאלט אן האבן די אידן אנגעהויבן צו באצייכענען די צייט אין זייערע בריף און דאקומענטן פון דעם יאר, וואס ש מע ון איז געווארן כוהן-גדול און נשיא.

צוויי האבן זיך די אידן נאך א לאנגן קאמף באפרייט פון זייערע פנינט. און ש מע ון האט ארויסגעלאזט מיט בעות מיט זיין נאמען אלס סימן, אז יהודה איז זעלבסטשטענדיק און פריי פון דער אויבערהערשאפט פון א צווייט פאלק און א צווייט לאנד.

פראגן.

1. ירבעם.

1. פארוואס האָבן זיך די צען שבטים אָפגעריסן פון דוד'ס הויז ?
2. איז די מאַכט פון ירבעמ'ען איבער ישראל געווען קלענער, ווי פריער די מאַכט פון ש'מא'ן ?
3. צוליב וואָס האָט ירבעם געבויט באַזונדערע טעמפלען ?
4. וואָס פאַר אַ נביא איז געקומען שטחאָפן ירבעמ'ען ?
5. פארוואָס איז אַהיה אַזוי ביזן געווען אויף ירבעמ'ען ?

2. אַחאַב, אליהו און אלישע.

1. פארוואָס האָט עמרי אַריבערגעטראָגן זיין הויפּשטאָט אין שומרון ?
2. מיט וועלכן שכנ'ישן לאַנד האָט זיך עמרי פאַרבונדן ?
3. ווי האָט געווירקט אָט די פאַרבינדונג אויף דעם לעבן פון ישראל ?
4. פארוואָס איז אַליהו געווען אין כעס אויף אַחאַב'ן ?
5. ווי האָט איזבל זיך באַצויגן צו די נביאים פון יאַהאַווען ?
6. אויף וואָס פאַר אַן אופן האָט אַליהו געקעמפט קעגן בעל ?
7. גיט איבער, וואָס האָט אַליהו געזען אָדער געשפּירט ביים באַרג הורב ?
8. וואָס האָט אַליהו אַרויסגעטראָגן פונ'ם בילד ?
9. צוליב וואָס האָט אַליהו אַרויפגעוואָרפן אלישען זיין מאַנטל ?
10. פארוואָס האָט נבות ניט געוואָלט געבן אַחאַב'ן זיין וויינגאַרטן ?
11. וואָס פאַר אַ מיטל האָט איזבל באַנוצט צו באַקומען דעם וויינגאַרטן ?
12. מיט וואָס פאַר אַז אַויסדרוק האָט אַליהו באַגעגנט אַחאַב'ן אין נבות'עס וויינגאַרטן ?
13. וואו געפינט זיך דאָס לאַנד אַרם, און וואָס איז געווען זיין הויפּשטאָט ?
14. ווי האָבן די האַרן פון אַרם אַרויסגעטייטשט די ערשטע מפּלח זייערע אין קאַמף מיט ישראל ?

15. פארוואס איז דער יונגער נביא געווען ברוגז אויף אהאב'ן פאר שלום מאכן מיט בן-הדרן?
16. פארוואס האָט אהאב נישט גערן זיך געווענדט צו א נביא פון יא-האווען נאָך א פאראויסזאָג?
17. ווער איז געווען דער הויפט-נביא אין ישראל נאָך אליהו'ן?
18. ווער זיינען געווען די יונגע נביאים?
19. פארוואס האָט אלישע נישט געוואָלט נעמען קיין מתנות פון נעמנ'ען?
20. פארוואס האָט אלישע באוואויגן יהוא'ן צו מאכן אן אויפשטאַנד קעגן אהאב'ס הויז?

3. די קעניגן פון יהודה.

1. וואָס איז געווען די באציאונג צווישן יהודה און ישראל אין ירבעם'ס צייטן?
2. וואָס איז געווען די באציאונג צווישן אָט די צוויי לענדער אין אהאב'ס צייטן?
3. ווי אזוי איז דער קליינער יואָש געוואָרן קעניג?
4. וואָס איז געווען יהואָש'עס הויפט-אויפטו?

4. ישראל ביזן גלות שומרון.

1. ווער ווערט פאררעכנט פאר דעם שטארקסטן קעניג פון יהוא'ס הויז און פון גאַנץ ישראל?
2. פארוואָס האָט זך אין ירבעם'ס צייטן אזוי שטאַרק אַנטוויקלט דער האַנדל ביי די אידן?
3. וואָס האָט אזוי שטאַרק אַרויסגערוּפן עמוס'עס צאָרן?
4. פאַר וועמען האָט זיך עמוס איינגעשטעלט אין זיינע נבואות?
5. וואָס האָט געפירט דערצו, אַז ישראל זאָל אונטערניין?
6. ווי פלעגט זיך אַשור באַניין מיט די פעלקער, וואָס זי פלעגט אייננעמען?
7. וואָס איז געוואָרן מיט ישראל גאָכדעם, ווי מ'האָט זיי פאַרטריבן פון זייער לאַנד?
8. וואָסער פאַלק איז אויסגעוואַקסן אויף דעם פלאַץ פון ישראל?

5. יהודה נאָכ'ן גלות שומרון.

1. ווי אזוי האָט יהודה זיך באַפרייט פון אַשור ?
2. וואָס האָט ישעיהו דער נביא פאַראויסגעזאָגט וועגן אַשור ?
3. גיט איבער די נבואה פון ישעיהו'ן וועגן פּרידן.
4. וואָס פאַר אַ בוך האָט מען געפונען אין טעמפל אין יאשיהו'ס צייטן ?
5. וואָס מיינט אַ רעפאָרם ?
6. צו וואָס פאַר אַ רעפאָרם האָט געפירט דאָס געפינען פון דעם בוך ?
7. וואָס האָט געפירט צום טרויעריקן טויט פון יאשיהו'ן ?
8. פאַרוואָס איז ירמיהו דער נביא אזוי ביז געווען אויף יהויקים'ען ?
9. וואָס פאַר אַ ליד האָט דאָס ירמיהו אָנגעשריבן ?

6. גלות בבל.

1. פאַרוואָס האָט יהויכין געקיניגט בלויז דריי חדשים צייט ?
2. פאַרוואָס איז ירמיהו געווען קעגן קאַמף מיט בבל ?
3. איז צדקיהו געווען פאַר אַדער געגן דעם קאַמף מיט בבל ?
4. פאַרוואָס האָט מען ירמיהו'ן באַפרייט נאָכדעם, ווי מ'האָט אים דאָס ערשטע מאָל אַרעסטירט ?
5. פאַרוואָס האָט מען ירמיהו'ן אַריינגעוואָרפן אין לייס-גרוב ?
6. וואָס האָט געבראַכט דערצו, אז ירושלים זאָל פאַלן ?
7. ווער האָט פאַרברענט דעם בית-המקדש ?
8. וואָס האָט נבוזראַדן געטאָן מיט די אידן, ווען ער האָט איינגע-נומען ירושלים ?
9. וועמען האָט ער איבערגעלאָזן מיט גדליהו'ן ?
10. וואָס האָט ער געטאָן מיט ירמיהו'ן ?
11. וואוהין איז ירמיהו געגאַנגען נאָכ'ן חורבן ?
12. פאַרוואָס האָט ישמעאל דער'הרג'עט גדליהו'ן ?
13. וואָס האָט ירמיהו גע'עצה'ט די פאַרבליבענע אידן צו טאָן נאָך גדליהו'ס טויט ?
14. וואָס האָט יוחנן בן קרח געטאָן מיט די פאַרבליבענע אידן ?

7. אין בבל.

1. וואו האָבן זיך באַזעצט די פאַרטרוכענע אידן ?
2. ווער האָט אין בבל אונטערגעהאַלטן דעם מוט פון די אידן ?

3. ניט איבער יחזקאל'ס נבואה וועגן די טרוקענע ביינער.
4. ווער איז געווען דניאל? וואָס פאַר אַ מעשות ווערן דערציילט וועגן אים?
5. ווער האָט באַפֿרייט פֿון טורמע דעם קעניג יהויכין?
6. ווער האָט נביאות געזאָגט אויף כורש'ן, אַז ער וועט אייננע-מען בבל?
7. ווער איז געווען בלשצאר? וואָס פאַר אַ וואָרנונג האָט ער באַקו-מען אין דער שריפט אויף דער וואַנט?

8. די אידן קערן זיך אום אין יהודה.

1. פאַרוואָס האָט כורש ערלויבט די אידן אומקערן זיך אין ירושלים?
2. ווער איז געשטאַנען אין דער שפיץ פֿון די, וואָס האָבן זיך ואומ-געקערט?
3. ווער האָט צוזאַמען מיט די אידן, וואָס האָבן זיך צוריקגעקערט, געוואָלט בויען דעם טעמפל?
4. פאַרוואָס האָט זיי זרובבל דאָס ניט ערלויבט?
5. וואָס איז געווען דער רעזולטאַט פֿון אַט דעם פאַרבאָט?
6. ווער האָט באַוואויגן די אידן פֿון דאָס ניי אָנצוהייבן בויען דעם טעמפל?
7. וועלכער קעניג האָט זיי אויף דאָס ניי ערלויבט דאָס צו טאָן?

9. עזראַ און נחמיה.

1. צוליב וואָס איז עזראַ געקומען אין לאַנד?
2. וואָס פאַר אַ ביכער האָט עזראַ מיטגעבראַכט?
3. וואָס האָט עזראַ געפֿאַדערט פֿון די אידן בנוגע אַז ענדערונג אין זייער פֿאַמיליען לעבן? פאַרוואָס?
4. צוליב וואָס איז נחמיה געקומען אין לאַנד?
5. האָבן עזראַ און נחמיה געשטערט אָדער געהאַלפֿן איינער דעם אנדערן?
6. ווער האָט געשטערט נחמיה'ן פאַרפעסטיקן ירושלים?
7. וואָס איז געווען נחמיה'ס ענטפֿער אויף זייערע שטערונגען?
8. וואָס פאַר אַ רעפֿארמעס אין אידישן לעבן האָט איינגעפירט נחמיה?
9. צוליב וואָס פלעגן די אידישע ערדארבעטער לייען געלט?

10. אין וואָס איז קענטיק, אז נחמיה איז געווען א געטרייער פירער פון פּאַלס ?
11. וואָס פאר א דעפּאַרמענט האָט איינגעפירט עזראָ ?
12. פאַרוואָס האָט עזראָ געפּאַדערט, אז טייל אידן זאָל זיך אַרײַנקלײבן אין ירושלים ?
13. וואָס פאר א ראַליע האָט געדאַרפט שפּילן די תורה אין דעם לעבן פון די אידן לויט עזראָ'ס פאַרשטעלונג ?
14. וואָס פאר אַן אָרדנונג האָט זיך איינגעשטעלט ביי די אידן נאָך עזראָ'ן און נחמיה'ן ?
15. וואָס פאר א ראַליע האָבן אין דער אָרדנונג געדאַרפט שפּילן די כוהנים ?
16. לויט דער תורה — וואָס פאר א א באַציאונג איז געווען ביי די אידן צו אַרײַמעלײט, צו יתומים און אלמנות ?
17. וואָס פאר א באַציאונג איז געווען ביי זיי צו קנעכט ?
18. וואָס פאר א באַציאונג איז געווען ביי זיי צו אַרבעטער ?
19. וואָס פאר א כללים האָבן די אידן געדאַרפט נאָכפּאַלגן אין צײַט פון מלחמה ?
20. וואָס פאר א געזעצן האָבן די אידן געהאַט וועגן געריכט ?
21. וואָס פאר א געזעצן האָבן די אידן געהאַט וועגן לײען געלט ?

10. די מעשה פון אסתר.

1. צו וואָס האָט אחשוורוש געהייסן ברענגען ושתין ?
2. ווי אזוי פלעגט דער פּערסישער קעניג אַמאַל זיך אויסקלײבן א ווייב ?
3. פאַרוואָס האָט מרדכי אָנגעזאָגט אסתר'ן, זי זאָל ניט אויסזאָגן פון וואַנען זי שטאַמט ?
4. וואָס האָט מרדכי געטאָן אין קעניגלעכן הויף ?
5. פאַרוואָס האָט זיך מרדכי ניט געבוקט פאר המנ'ען ?
6. וועמען פון די, וואָס לעבן איצט, קאָן מען פאַרגלײכן מיט המנ'ען ?
7. וואָס איז געווען המנ'ס באַפעל וועגן די אידן ?
8. אין וואָס איז באַשטאַנען מרדכי'ס וואָרנונג צו אסתר'ן ?
9. פאַרוואָס האָט אחשוורוש באַשטימט אָנצוטאָן כבוד מרדכי'ן ?
10. וואָס איז געווען זרש'עס וואָרנונג צו המנ'ען ?
11. ווי אזוי האָט מרדכי אָפּגעשאַפט המנ'ס גזרה ?

12. וואָס מיינט פורים ?
13. ווי פראוועט מען ביי אידן פורים ?

11. יהודית.

1. אין וואָס שטימט ניט דער ערשטער טייל פון דער מעשה „יהודית“ מיט דעם, וואָס איר האָט ביז אייצט געלערנט אין די מעשות פון אידישער געשיכטע ?
2. פארוואָס האָבן די אידן זיך ניט געוואָלט אונטערגעבן האָלאָ-פערנוסן ?
3. אויף וואָס פאר אַן איבערצייגונג פון די אידן ווייזן אַן אַכיאָרס רייד פאר האָלאָפערנוסן ?
4. איז דער באַשלוס פון די איינוואוינער פון בתול אונטערצוגעבן זיך געווען אַ ריכטיקער און אַ גוטער ?
5. ואיז יהודית געווען גערעכט, ווען זי האָט געטאָדלט די פירער פאר זייער באַשלוס אונטערצוגעבן זיך ?
6. וואָס האָט געטריבן יהודית'ן אויף איר געוואַנטן שריט ?
7. וואָס האָט מעגלאַך געמאַכט, יהודית זאָל דורכפירן איר פלאַן און קענען אומגעשטערט ארויס פונ'ם לאַגער פון פיינט ?
8. וואָס איז געווען דער רעזולטאַט פון יהודית'עם טאַט ?

12. אלעקסאַנדער מוקדון.

1. וואָס פאר אַ צוזאַמעשטויסן האָבן די פערסן געהאַט מיט די גריכן ?
2. צו וואָס האָט זיך אלעקסאַנדער מוקדון אוועקגעלאָזט אין אזיע ?
3. וואָס האָבן די שומרונים אָנגערעדט אויף די אידן פאר אלעקסאַנדערן ?
4. ווי אזוי האָבן די אידן אויסגעמיטן אלעקסאַנדערס צאָרן ?
5. וואָס פאר רעכט און פרייווילעגיעס האָט אלעקסאַנדער געגעבן די אידן ?
6. פארוואָס ווערט וועגן אלעקסאַנדערן דערציילט אזוי פיל מעשיות ?
7. וואָס איז געוואָרן פון אלעקסאַנדערס קעניגרייך נאָך זיין טויט ?

13. יהודה אונטער מצרים.

1. צו וועמען האָט באַלאַנגט יהודה נאָך אלעקסאַנדערס טויט ?
2. ווי איז געווען די באַציאונג צו די אידן מצד תלמי 1 און 2 ?
3. וואָס איז די סעפטואַגיינטא ?

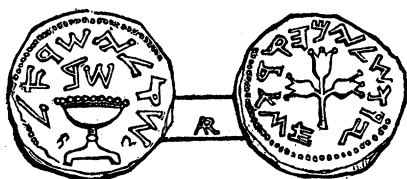
4. וואָס קאָנען מיר לערנען פון דער מעשה וועגן דער איבערזעצונג פון די זיבעציק ?
5. פארוואָס האָט חונוי 2 ניט געוואָלט שיקן דעם קעניג תלמי 3 די באשטימטע ציגן ?
6. צוליב וואָס איז יוסף בן טוביה געפאָרן אין אַלעקסאַנדריע ?
7. וואָס פאַר אַן אַמט האָט יוסף באַקומען אַלס רעזולטאַט פון זיין רייזע ?
8. ווי האָט דאָס געווירקט אויף יוסף'ן און זיינע זין ?
9. ווי האָט זיך באַצויגן צו די אידן תלמי 4 ? פארוואָס ?
10. ווי איז פאָרגעקומען דער איבערגאַנג פון יהודה אונטער דער הערשאַפט פון די סעליוקידן ?

— 14. די אידן אונטער די סעליוקידן.

1. ווי האָבן זיך די אידן באַצויגן צו אַנטיוכוס 3 פון די סעליוקידן ?
2. ווי האָט זיך אַנטיוכוס דער דריטער באַצויגן צו די אידן ?
3. וואָס האָט געפירט צו אַנטיוכוס'עס טויט ?
4. ווי אזוי זיינען אַנטשטאַנען די העלעניסטן צווישן די אידן ?
5. וועמען פון די איצטיקע אידן קאָן מען פאַרגלייכן מיט די העלעניסטן ?
6. ווער זיינען געווען די חסידים ?
7. פארוואָס זיינען די פרומע אידן געווען אזוי שטאַרק קעגן די העלעניסטן ?
8. פארוואָס האָט סעליוקוס דער פערטער געשיקט העליאָדאָרן אין ירושלים ?
9. וואָס האָט יאַזאַן געמאַן צו פאַרשפּרייטן דעם העלעניזם צווישן די אידן ?
10. וואָס פאַר אַ ראָליע האָט געשפּילט מענעלאָאָס אינ'ם אידישן לעבן ?
11. פארוואָס האָבן די אידן פיינט געקראָגן אַנטיוכוס עפיפאַנעס ?
12. וואָס פאַר אַ גזרות האָט אַנטיוכוס עפיפאַנעס אַרויסגעגעבן אויף די אידן ?
13. ווי האָבן די פרומע אידן געענטפערט אויף די גזרות ?

15. דער אויפשטאנד פון די חשמונאים.

1. וואָס האָט געפירט צום אויפשטאנד פון די חשמונאים ?
2. פאַרוואָס איז יהודה געוואָרן דער פירער פון דעם אויפשטאנד ?
3. ווי אזוי אז מעגלאַך געווען, אז יהודה מיט אַ סך אַ קלענערער אַרמיי זאָל באַזיגן די גרעסערע אַרמיען פון די גריכן ?
4. וועלכן יום טוב האָט יהודה און די אַנדערע אידן באַשאַסן צו פיערן ? פאַהוואָס ?
5. וואו און אונטער וועלכע אומשטאַנדן איז געשטאַחבן אַנטיוכום עפיפאַנעם ?
6. האָט אלעזר'ס העלדישקייט געבראַכט אַ גרויסן נוצן די אידן ?
7. וואָס האָט געפירט דערצו, אז דער יונגער קעניג אַנטיוכאָס דער פינפטער זאָל שלום מאַכן מיט די אידן ?
8. וואָס האָט געבראַט דערצו, אז אָט דער שלום זאָל צעבראַכן ווערן ?
9. ווער איז געווען אליקים ? וואָס פאַר אַ ראָליע האָט ער געשפילט ?
10. ווער זיינען געווען באַסקידעם און ניקאַטאָר ?
11. אונטער וועלכע אומשטאַנדן איז יהודה המכבי געשטאַרבן ?
12. אויף וואָס פאַר אַן אופן האָט יונתן נאָך יהודה'ן פאַרגעזעצט דעם קאַמף ?
13. וואָס האָט געהאַלפן, יונתן זאָל ווערן כוהן־גדול ?
14. וואָס האָט געפירט צו יונתן'ס טויט ?
15. ווי אזוי איז שמעון געוואָרן דער פירער פון די אידן נאָך יונתן'ען ?
16. צוליב וואָס האָט שמעון באַפעסטיקט דעם בונד מיט רוים ?
17. וואָס האָט שמעון געמאַכט אַלס סימן, אז יהודה האָט זיך באַ־פרייט פון דער הערשאַפט פון די גריכן ?

אַ מ טוב ע — אַ ש ק ל — פון שמעון דעם נשיא.

צעשטעל אין כראָנאַלאָגישן סדר די פּאַלגנדע נעמען :

1. יהורם, עמרי, ירבעם, אליהו, אזבל, אלישע, אחאב.
2. אלישע, יואָש, הושע בן אלה, עמוס, ירבעם דער צווייטער, יהוא.
3. צדקיהו, חזקיהו, יהויכין, ירמיהו, ישעיה, נבוכדנאצר, גדליהו, מנשה, יאשיהו, יוחנן בן קרת, ברוך בן נריה, מנחריב.
4. אסתר, עזרא, זרובבל, יחזקאל, כורש, נחמיה, בלשאצר, סאַנבאַלאַט, זכריהו, ישוע, יהודית, מרדכי, ישעיה דער צווייטער.
5. תלמי פילאדעלפוס, אַנטיִוכוס עפיפאַנעס, שמעון הנשיא, יהודה המכבי, אַלעקסאַנדר מוקדון, ניקאַנאַר, אַנטיִוכוס דער גרויסער, מתתיהו השמונאי, יוסף בן טוביה, ידוע, מענעלאַזוס, אליקים, יונתן, יואָזן.
1. וואָס איז: יהודה? ישראל? שכם? שומרון? ירושלים?
- בית-אל? בית-המקדש?
2. וואָס איז: אשור? בבל? גריכנלאַנד? מצרים? סיריע?
3. ווער זיינען: די שומרונים? די כוהנים? די לוויים? די העלעניסטן? די חסידים?

שרייב איבער צו דריי מאָל יעדן איינעם פון די פּאַלגנדע נעמען און גיב אַ זאַץ מיט יעדן איינעם פון זיי.

1. ירבעם, עמרי, אחאב, יהורם, יהוא, ירבעם דער צווייטער, הושע בן אלה.
2. דוד, שלמה, רחבעם, יהושפט, יהואש, אמציה, חזקיהו, מנשה, יהויקים, יהויכין, צדקיהו, גדליהו.
3. אחיה, אליהו, אלישע, עמוס, ישעיהו, ירמיהו, יחזקאל, ישעיה דער צווייטער, חגי, זכריהו.
4. נבוכדנאצר, נבזראַדן, בלשאַצר, כורש, דניאל.
5. זרובבל, ישוע, עזרא, נחמיה, מרדכי, אסתר, יהודית, עוויה.
6. אַלעקסאַנדר מוקדון, תלמי, אַנטיִוכוס דער גרויסער, אַנטיִוכוס כוס עפיפאַנעס, אַלעקסאַנדר באַלאַס.
7. ידוע, חנוני, יוסף בן טוביה, מתתיהו השמונאי, יהודה המכבי, יונתן, שמעון הנשיא.

בראנאלאגיע.

- * ירבעם ווערט קעניג — — — — — אין 977 פאר קריסט.
- אחאב ווערט קעניג — — — — — אין 922 פאר קריסט.
- יהוא'ס אויפשטאנד — — — — — אין 887 פאר קריסט.
- ירבעם דער צווייטער געקייניגט — אין 830 — פאר קריסט.
- עמוס — — — — — ארום 800 פאר קריסט.
- * ישראל פאלט — — — — — אין 721 פאר קריסט.
- * ירושלים באפרייט פון אשור — — — — — אין 701 פאר קריסט.
(חזקיהו, ישעיה)
- מ'געפינט דאס בוך פון דער תורה — — — — — אין 620 פאר קריסט.
- יאשיהו דער/הרגעט — — — — — אין 608 פאר קריסט.
- צדקיהו ווערט קעניג — — — — — אין 597 פאר קריסט.
(ירמיהו)
- * בית המקדש חרוב; אידן פארטריבן אין בבל אין 586 פאר קריסט.
- * אידן קערן זיך אום אין ירושלים אונטער
זרובבל און ישוע — — — — — אין 538 פאר קריסט.
- מ'פארענדיקט בויען דעם צווייטן בית-
המקדש — — — — — אין 516 פאר קריסט.
- * עזרא ברענגט די אידן די תורה — — — — — אין 458 פאר קריסט.
- * אלעקסאנדער מוקדון אין ירושלים — — — — — אין 332 פאר קריסט.
- יהודה גייט אונטער אונטער מצרים — — — — — אין 320 פאר קריסט.
- די איבערזעצונג פון די זיבעציק — — — — — ארום 260 פאר קריסט.
- יהודה גייט אונטער אונטער די סעלייקידן אין 200 פאר קריסט.
- * דער אויפשטאנד פון די חשמונאים — — — — — אין 167 פאר קריסט.
- * דער ערשטער חנוכה יום-טוב 25 טעג אין
כסלו — — — — — אין 165 פאר קריסט.
- * יהודה ווערט אומאפהענגיק — — — — — אין 140 פאר קריסט.

די דאטעס מיט * דארף מען באזונדערס גערענקען.